

**PROCESOS DE LAS
ANTIGUAS CORTES
Y PARLAMENTOS
DE CATALUNA,
ARAGON Y...**

Printed

1

BNCR

S.S.94

(093)

(460)

C 733

5

COLECCION
DE
DOCUMENTOS INÉDITOS DEL ARCHIVO GENERAL
DE LA
CORONA DE ARAGON,

publicada de Peral orden

POR
SU CRONISTA

D. Próspero de Bosarull y Mascaró.

TOMO V.

**PROCESOS
DE LAS ANTIGUAS CORTES
Y PARLAMENTOS**

DE

CATALUÑA, ARAGON Y VALENCIA,

CUSTODIADOS EN EL ARCHIVO GENERAL

DE LA

CORONA DE ARAGON,

Y PUBLICADOS DE REAL ÓRDEN

POR

su Cronista

D. Prospero de Bofarull y Mascardi.

Tomo V.

BARCELONA,

En el establecimiento litográfico y tipográfico de
D. JOSÉ SUZARDA MONFORT.

1850.

S.S. 94 (093) (160) C 433/5

ADVERTENCIA.

Anteriores á las ordenaciones de la Casa Real, que promulgó el señor rey don Pedro el *Ceremonioso*, existen en este Archivo y verán también la luz pública varias disposiciones de diferentes reyes sobre determinados oficios de su corte.—¿Hubiera sido mejor anticipar su publicacion á la de las ordenanzas de don Pedro?—Así lo reclamaba en efecto el orden cronológico que generalmente nos hemos propuesto seguir en esta Coleccion: pero las del Ceremonioso forman un reglamento general y un cuerpo completo de doctrina; son la copia ó el modelo de las de don Jaime de Mallorca, que, traducidas al latín, publicaron los Bolandos sacándolas de un códice que bajo el número 9169 se conserva todavía en la biblioteca de los duques de Borgoña, y tienen por lo mismo una importancia doblemente mayor; mientras que las anteriores, aparte del mayor ó menor interés histórico que cada una en sí ofrezca, su conjunto lo tiene solamente para probar, que en el gobierno de la Casa Real de Aragon se seguian desde muy antiguo ciertas reglas escritas ó consuetudinarias, que quizás no hicieron mas que recoger y sancionar para el buen régimen de sus respectivas córtes, don Pedro 4.º en Aragon, y don Jaime 2.º en Mallorca. Por estas razones nos hemos decidido á publicar antes que las otras las ordenanzas de don Pedro el Ceremonioso.

Aunque para su impresion hubiéramos deseado tener á la vista el códice original apostillado de puño propio del rey, que existia antes en este Archivo y fué luego remitido á la primera

secretaría de Estado en virtud de Real órden de 20 de noviembre de 1787; no han podido verse satisfechos nuestros deseos, por haber sido en vano cuantas investigaciones se han practicado ahora para su hallazgo, así en d'cha secretaría de Estado, como en la Biblioteca Nacional y otros establecimientos análogos. Hemos debido, pues, atenernos á la copia fehaciente que se depositó entonces y se conserva en este Archivo en reemplazo del precioso manuscrito; porque, además de su autenticidad, la hemos hallado mas correcta y completa que ninguna de las otras, algunas de ellas casi coetáneas del original, que hemos examinado para su cotejo.

PARTE SEGUNDA.

GOBIERNO Y CASA REAL DE LOS MONARCAS
DE ARAGON.

DON PEDRO EL CEREMONIOSO.

I.

ORDENACIONS FETES PER LO MOLT ALT SENYOR EN PERE
TERÇ (1) REY DARAGO SOBRA LO REGIMENT DE TOTS
LOS OFFICIALS DE LA SUA CORT.

Nos en Pere per la gracia de Deu rey Darago de ^{Reg. 1529.}
Valencia de Mallorcha de Cerdanya de Corcega e Conte ^{Parte segda.^a}
de Barçalona de Rossello e de Cerdanya. A memoria ^{17 nov. 1344.}
eternal e dreta dispensacio de regiment molt se pertany
a la diligencia del President que a les coses faedores e als
officis regidors sufficients officials aordon als quals officials
singularment e departida sengles officis a cascun coman
a regir servat empero diligentment segons ques pertany e
segons que la manera dels officis o requer grau degut e
convinent orde dels officials: e axi convinentment seran

(1) Como conde de Barcelona, 3.^a; como rey de Aragon, 4.^a.

aministrats e regits los officis si orde degut es servat de diferencia entrels officials ço es quels menors als mayors obeequen e quels mayors als menors en ço que falliran o fallir porien corrigien. En apres, se deu haver esgart en la distribucio de sengles officis que a una persona quant que sia exercitada é apta no sien ensemps comanats molts officis per tal com no es leu de creure que una persona a molts officis ben regir puga bastar con envides negun no puga a un tan solament ben complir per tal cor quant al regiment de un entendre del altre de necessitat se haura de sostrer e axi volen en cascun entendre negun no complira segons ques pertanyera. Encara con sengles officis son per sengles officials distribuïts aquell qui specialment pensara si esser a qualquesia offici deputat pus curosament e pus diligent en aquell atendra et de la cosa a ell comanada lo perill a ell pertanyen pus temerosament regonexera et encara que varietat de officis en diverses persones distribuyda noblea alguna e bellea en lo regiment representa cor bella e plaent es disposicio de regiment quant les varietats dels officis sou en atretantes persones distribuydes a semblança de cors human en lo qual per varietat de membres a diverses officis deputats resulta elegant bellea de tot lo cors en axi encara per exempli del Rey dels reys Salvador nostre som instruits qui segons la vera sentencia del Apostol les gracies diverses segons que ell vol a diverses distribuen divisions dobres e divisions dministracions esser disposa e ell empero ver regidor e senyor tot sols en tots obra. Emperamor daço per exempli dell ensenyats del qual tota accio deu esser nostra instruccio de present havem ordo-

nat sengles officis de nostra casa e cort separadament per si divisir e que pertanyera a cascun per doute de son offici e que haura cascun a fer regir et ministrar e quin poder haura e en quals persones e en quals coses e en quins cases e encare en quinya manera e quant e con cascuns en sos officis ordoïnadament degen servir havem disposat aordonar per tal que axi que mesclant los fets de les coses lo un ab laltre los officis no sien torbats e cascun pusca convenientment usar de son offici e que iudiferentment e no deguda nos mescle en offici daltre e encara que cascun ministre doffici en les coses faedores esdevenga plus instruit e encare per so que a les coses faedores que a son regiment pertanyen pus diligent cura haja que no havia: e oltra la usança de nostres predecessors alscons officis novellament havem ordenats e a alscons antichs officis més persones que no era acostumat havem ajustades e de les observacions çaentras servades alscones navem innovades ajustants a aquelles e detrahents alscones coses o suplents e alscones vegades removents de tot o mudant e segons que la utilitat de les coses mes val o la conveniencia pus decent de nostre estament faedor o demana e requer. E certes en quatre officials principalment lo regiment de la cort nostra havem devesit los quals en los officis regidors pus senyoreyants seran meses. Con los mayordomens nostres en tots e sengles qui de casa nostra e de la companyona nostra seran e les companyes generalment hauran axi con a majors en nostre hostel o cort segons la manera e forma en son loch en nostres ordonacions anotada e en asso a totz nostres officials seran majors. Mas empero en special sots si hauran

tots los familiars de casa nostra los quals. empero als camarlenchs o al canceller o al maestre racional no seran sotsmeses. En apres los camarlenchs quant a custodia e a familiar assistencia de nostra persona pus poderoses de totz altres seran enteses qui devant seran a tots altres oficials alcun offici en la cambra nostra o rebosts exercents et encara qui a servey sens miga de nostra persona a nos familiarment estan entorn. En apres lo canceller quant a ordonacio de nostre consell sobre tots los altres sera lo qual encara devant sera en special a tots literats e clergues qui en nostra cancellaria o en altre loch qualsque officis nostres aministraran. En apres lo maestre racional quant a ladministracio de nostre patrimoni e de qualque altre procuracio de profit peccuniari et quant a sollicitar aquells qui seran aytais coses a procurar a tots sera major e ell davant esser a. els declaram. Dels quals tots segons son orde e daquells qui entorn dels havem ordonats de cascuns per orde en les nostres ordinacions es insert les quals nostres ordinacions en nostre consell plenament lestes segons que en scrit de nostre manament son posades per tots segons que a cascun se pertany destretament manam esser observades: E si alcunes ordinacions o observacions estan daqui sol que no contrasten a aquestes nostres ordinacions aquelles per aquestes revocar no entenem ans aquelles en tot ço que a les dites nostres ordinacions no seran contraries volem esser observades. Data Barchinone quinto decimo Kalendas Novembris anno Domini millesimo trecentesimo quadragesimo quarto.

Dels Majordomens.

Utilitat e ornament de nostra cort real concernens havem cogitat molt esser necessari que alcunes coses que per lo offici de majordom caentras degudament sens constitucion real estants per adjutori de nostra auctoritat sien aprovades e aquelles altres coses no degudament observades sien corregides per remey de nostra serenitat ab savi consell introduit: don ab aquest edicte decernim observador que en la nostra cort tres nobles cavallers la un en lo regne Darago laltre en los regnes de Valencia e de Mallorcha e laltre en Cathalunya e dos altres simples cavallers doffici del majordom sien ennobleits e entres aquests empero evidentment se pertanyen los nobles cavallers cor con alcunes coses quis pertanyen al offici daquests faedores sien de magnificencia e mayors pus alt estament requeren daquell qui exerceix loffici. De necessitat encara es dos esser cavallers decorats del offici dessus dit cor con soven per moltes coses esdevenir se pusqua un dells al qual continuament necessitat de servir es imposada per necessitat o per qualche altra manera esser absent per lo present e romanent los serveys se pusquen complir nel absent no haja a altre cometra ses veus. Cor con altres coses ne aytals nos degen per altre fer ne espatxar sino per hu daquests los quals per singular industria examinada la fe dells e la granea a la magnitud daquest offici prenem los damunt ditz empero cavallers al noble majordom de la terra on nos serem mentre nos hi serem ço es que si som en lo regne de

Aragon al majordom noble daquell regne e per semblant manera si som en Cathalunya al noble majordom de Cathalunya e si som en lo regne de Valencia o de Mallorca a cascun dels nobles majordomens estants nos en la majordomia de cascun obeyran en totes aquelles coses qui esguarden en lurs officis e axi con a majors hauran. E al offici daquests son imposats los serveys quis seguxen cor lo majordom serven segons la nostra volentat la qual cascun dia sia tengut de saber quines viandes volrem menjar e aquelles man apparellar. E sia curos ab acabament que les viandes e altres coses en nostre palau aministradores sien a hora deguda apareylades. Faça encara nos manans en nostre palau taules e altres coses aqui necessaries fer e con serem prop danar a taula no tãt de pendre nostre manament per lo qual sia imposat quals persones ne per quin orde en nostra taula fara seer davant e apres nos. Encara anants per raho de menjar en palau e daqui tornan sia tengut danar e vaja ab hun porter a la cuyna e ab lo sobrecoch exercent loffici e per tal que tota perversa occasio de mesclar coses nocives en nostres viandes a qualche qual malvada persona sia toltta ab molt gran diligencia per los damunt dits no tan solament per esgardament de feeltat aprovada los perils de nostra vida esquivans encara de la vida propia perils esdevenir no poch esguardants e per tal que si la desus dita mescla se fahia per qualche macula de legea de tan gran crim se pogues demostrar ans que les dites viandes a la nostra presencia pervenguessen volem e manain que lo dit majordom davant totes coses en la cuyna al sobrecoch e als portants lo taylador e als cochs de totes les viandes que

a nos seran aportades diligentment tastar faça e daqui avant aquell mateix majordom daquelles matxexs viandes faça tast : el dit majordom tornan de la cunya sequesca los sobrecochs e los portants los tayladors als quals lo dit porter davant vaja. El dit majordom escudelles e talladors sia tengut de posar en nostra taula e apres faça lo tast de les viandes e donne a tastar a aquell o a aquells qui les ditas escudellas e talladors hauran portats e aquestes coses per ell volem que sien fetes en cascuna vianda la qual en un menjar aportadora o posadora sera davant nos. E volem encara que al nostre boteller panicer e reboster del vin e del pan e de fruytes e de les altres coses que per sos officis davant la nostra taula hauran aportades per rahon daministrar a nos daqueles ans que a nos en la taula o en altre manera ne sien aministrades aja cura de donar tast e ell mateix pendre e de les aygues de les mans a donar a nos ans que sigam a taula sie tengut e daquella pendre e donar tast a aquell qui la portara. E axi mateix ans quens levem de taula haja encara mentre que nos menjarem a anar per lo palau e provehir que haja bastament de viandes e daltres coses segons ques pertany a real magestat e que orde degut en totes coses en lo palau sia observat. E si defalliment hi veura en alcuna manera los deffalliments corregesca degudes maneres observades. El demunt dit majordom empero mentre servira port verga congruent en senyal de mostrar auctoritat de manar exercici de servir e encara per ell sia a nos ministrat lo pan e les fruytes e les altres viandes les quals no pertanguen al offici del apothecari. On si en alcuna manera sesdevendra nos menjar

oltra la taula los serveys desus dits per los camarlencs disposam de fer. Ordonam que en les festes de la Nativitat de nostre Senyor de Pascha e de Pantegosta o encara quant que quant solemne convit farem servesca lo majordom noble cavaller del regne on serem los altres majordoms a ell acompanyants per tal que la solemnitat de aytals dies convenientment sia decorada. Si empero sesdevendra algunes vegades en los dits dies lo noble majordom esser absent o esser present empedit per algun accident lavors servesque aquell majordom qui primer en lo dit offici sera appellat laltre cavaller majordom a ell acompanyant. En los quals dies als damunt dits sobrecochs et los portants lo taylador de la cuyna segons que dit es ab les viandes tornants dos porters vagen davant ells: en los altres empero dies continuament sia tengot de servir un dels dits dos cavallers. ço es aquell qui primerament haura pres loffici desus dit lo qual absent o present empaxat de servir per algun accident haja a servir laltre cavaller lo qual orde entre los dits cavallers per aço observam cor de veus pars e dignitats per consideracio tan solament de temps devant anar. Si empero en los ditz altres dies no solemnes vol servir lo dit noble aço pasque fer quant que quant a ell plaura e a ell haja a fer loch aquell dels dits cavallers al qual segons les coses damunt dites convendra en altra manera servir. E nos pens aquell cavaller de sa honor alguna cosa esser detreta con lo grau jusa lo merit del sobiran regonexer sia tengut. Si empero los dits dos cavallers esdevenien esser absents o presens empaxats de servir quant que quant al dit noble majordom present e no empaxat e encara en los dits altres

dies no solemnes necessitat de servir ab aquest edicte imposam. E encara volem que quant en lo palau les mans dels pobres en la taula estants lavarem instruits per divinals fets e doctrines laygua e les altres coses en aço necessaries a nos degem esser aministrades per los majordomens. Prerogativa donor al noble majordom e apres ell a aquell cavaller qui primer sera reebut al offici desus dit segons ques pertany sia observada. En apres per tal que lo grau jusa tots temps segons ques cove lo merit regonega de son sobiran als dits majordomens segons lo grau atribuit a cascun en tots aquells qui alcun offici han concernen lo nostre palau donem poder ço es en los copers boteylers panicers escnders qui tallen davant nos sobrecochs e los portants lo taylador comprador cavallerices sobreazembler e falconer major los quals tots si en lur offici hanven fallit poran de lur quitacion privar per un mes o menys segons la manera de lur negligencia: e en apres manam que a aquells qui de nostra casa seran per lo majordom qui servira sien dades licencies de partir cor ell la qualitat e la quantitat dels serveys ab diligencia cogitan pora convenientmet arbitrar a quals les dites licencies sien otorgadores: mas laltre majordom no serven licencies no pusque donar en neguna manera sino lo noble majordom qui no serven les damunt dites licencies pusque donar appellat empero laltre qui servira per tal que per son consell sapia si son molt necessaris en los serveys de la cort aquells qui les damunt dites licencies demanaran. No volem empero que als sotsmeses al regiment dels camarlenchs e dels sigutsirs encara del canceller e del maestre racional per algun majordom sia donada licencia

de partir ne a negun qui de nostre consell o doffici dels
 6. escrivans nostres secretaris sin ennobleit cor a nostra ma-
 gestat nytal licencia de consellers e dels escrivans da-
 munt dits degudament retenim. En apres per los dits ma-
 jordomens licencies sien donades de trer pan e vin e
 carns e altres viandes de la nostra cort segons que a ells
 sera vist rahonable e con offici de majordom en discutir
 la rahon de la aministracio de nostres officials conivent
 cosa es per alguns officials de nostra cort ço es lo compra-
 dor boteller panicer reboster sobrazembler e museu de
 la aministracio lur raho retuda e per lo majordom ab lo
 escriptura de racio aquell sia discutit e hoit axi que la
 faeltat dels bons ab laor sia clarificada e la cubdicia des-
 frenada dels mals sia espaventada. Mas un majordom al-
 menys una vegada al dia ab lo dit escriptura de racio cove
 present esser en aquest negoci per tal que la raho de
 la aministracio la qual en tantes varietats se posa per
 juby de dos mils sia conservada. En que en lo dit negoci
 lo majordom noble sia present aço cometem a sa volen-
 tat necessitat empero a ell en aço no posam deferents
 al seu grau o estament cor jatsia que aquest negoci
 sentena esser loable empero sovinerament es enujs. E en-
 cara tots los majordomens proveesquen diligentment que
 per los officials de la botylaria de la paniceria del re-
 bost e de la cuyna totes coses emposades a lurs officis
 sien fetes aquelles coses injunctes a lurs officis los quals
 als serveys del palau sendreen: e per tal quels dits ma-
 jordomens aquesta provesio mils pusquen complir tenguen
 translats de les ordinacions disponents les coses concer-
 nents lo servey del palau e assignacions dels hostals e

del posader que son als officis dels damunt dits imposades. E en apres ajustam cobeejans obviar a perils que de tots los servidors de la boteyleria e de la paniceria e de la cuyna e del menescal et de la escuderia e del sobrazembler e azemblers e dels falconers lo noble majordom de la terra on nos serem o ell absent o present empaxat lo majordom cavaller los serveys faen homenatge ab sacrament faelment reebra que aytan com poran e sabran tots perils que a nostra persona son possibles esdevenir per aquelles coses les quals per els exercentis lurs officis seran tengudes esquivaran: encara que els perils pervinents a noticia dells en qualque manera a nos no trigaran de manifestar o a nostres majordomens si a nos dir no o podien. Daquestes coses empero ordonades per excepcio deguda son remoguts aquests officials botellers majors panicers majors e sobrecochs e cavallerices e falconer major qui per raho de lurs officis a nos sens miga de fer homenatge son constrets. En apres ajustam que tots los majordoms a nos homenatge per adjutori de sacrament roborat faens prometer sien obligats que aytant con poran e sabran esquivaran tots los perils que a nostra persona serien possibles esdevenir los quals encara perils a la noticia dels pervinents en qualque manera a nos cuytosament manifestaran e no han fet ne faran alguna cosa per que a les coses desus promeses sens violacio observadores puga obviar: e ells encara mayordomens a nos per sacrament tan solament prometre sien tenguts que ben e faelment loffici lur exerciran. E con segons la nostre reyal ordonacio dels consellers los mayordomens conseylers nostres sien enteses volem quel sacrament en la dita or-

donacio ordonat los desus dits mayordomens nostres a nos facen ab acabament.

Dels Copers.

Si aquels officis qui al nostre palau royal se pertanyen a singulars e a certes persones cometem regidors per tal que ab pus dret acabament se puguén complir aytant mes se pertany de nostra real altea que ab estudi special en aquelles coses entendre cur que sesguarden pertanyer a nostra magestat e als estans en nostra presencia davant tots altres elegir que no tan solament per decorat esguardament se esclaresquen ans per bones costumes e prerogativa de linatge sien decorats e que la nostra pensa en la presencia dells alegrament se repos. E donchs ab aquesta nostra constitucio perpetual estatuim que dos nobles escuders per esguardament decoratz de bones costumes sien elegits per lo beure en la taula e en altre altre loch a la nostra celsitut ministrar los quals dos de linatge de noble o de baronia volem esser reebuts no empero de cint de cavalleria environats: dels quals lo primer reebut al offici desus pus prop contengut tota vegada que nos estants a taula o en altre loch beure volrem don si donchs en nostra cambra privadament no erem cor lavors per un dels escuders de la cambra volem sia fet e al dreçador on lo nostre vin sera appellat per ell lo boteller major e un porter per fer tirar la gent devant personalment vaja e abans que del dit vin en nostra copa reeba lo dit nostre coper del dit vin tast pendre faça al dit boteller e al sotzboteller e ell mateix tast semblantment

reoba per ço cor com en la nostra salut la salut dels
 •sozmeses cobejam conservar aquella de les coses nocives
 illesa puscam guardar: e apres lo dit coper ab lo vin en
 la copa e apres ell lo boteller ab lo pitxer del aygua
 vinguen devant nos e con seran aqui lo dit boteller
 aygua metre haja en la copa e lavors lo dit coper del
 vin tast faça devant nos: e nos havents begut encontinent
 en aquella mateixa forma que seran venguts sen tornen.
 Axi mateix la copa nostra ab piment quant neules o
 coses que ab piment son costumades de menjar pos de-
 vant nos en la taula: lo primer empero desus dit absent
 o en altra manera lo dit servey no faent laltre cur diligent-
 ment complir aquelles coses quel desus dit primer era
 faedor: daquelles coses encara que a lur offici pertanyeran
 e en presencia e en absencia del dit primer res de fer
 no lexan. Si empero en algun cas sesdevenia que algu
 dels copers present no fos lavors volem quel majordom
 regonega tots los officis de nostra casa qui dobles son e
 triu un daquells qui sera derrer reebut al dit offici lo
 qual servesca a nos de la dita copa: e si no ni es trobat
 algu daquesta condicio en aquest cas sia comanat lo dit
 servey a un dels escuders de la nostra cambra. Los da-
 munt ditz empero copers a tots aquells del rebost de la
 botelleria e de la paniceria en aquelles coses que a lur
 offici pertanyen volem esser majors e a ells obeyran:
 salvant empero que si de nostre hostel algunes coses
 traure volien en aço ells obeyr no sien tenguts. En les
 coses desus dites ells encara no tan solament en manament
 axi con los altres familiars nostres als majordomens son
 sotzmeses ans en la pensa per raho de lurs officis a ells

obeyr son tenguts: sagrament emperò de faeltat e home-
natge de bocca e de mans comendat a nos fagen que
no tan solament la salut nostra illesa per lur poder con-
servaran ans aytant com poran les coses a ella contraries
esquivaran et si a lur coneguda aytals coses esdevenien
decontineut o intimaran e que res no han fet ne daqui
avant faran que no o puguem observar.

Dels Boteylers majors.

Aquells per rahon officis pus perfectament per lur
orden son regits qui a singulars e certes persones son
comeses a regir: cor jalsia que un cors de diverses mem-
bres sia ornat empero a cascun dells cert e limitat offici
es adoptat: e axi con desonor en cors huma es reputat
que lun membre del offici del altre us axi massa nociu
ensemps e molt leig es reputat si sengles officis de les
cases en aytantes matexes persones no seran distribuïts.
E donchs cobeejans sengles officis en nostre palau real
ab madur et digest consell esser instituits e per a avant
segons que oportun sera facdor ab dret orde e cors re-
gits e que negun constituit en loffici de nostra boteyla-
ria ab vana en alguna manera cuberta que deja fer no
puga ignorancia allegar: quals coses a la cura dell per-
tanyer sesgarden per la present constitucio o ordinacio
volem que sia manifest. Emperamor daço per aquesta
nostra general constitucio per totz temps duradora ordo-
nam que dues bones generoses persones per honestat de
bones costumes e per faeltat enclarides al damunt dit
offici per nos sien deputades a nostre arbitre eligidores

qui de la aygua e del vin de nostra bocca custodia hajen diligent e la dita aygua e vin nedeament e en posts e tovailes e tovaïloles entires e nedeas ministren a nostre coper destinat lo vin a nos ministrar. E cor en nos menysprear no devem salut conservar qui als sotzmeses nostres aytant con nostre Senyor permet en pau e en salut conforem: volem que tota hora quel dit boteller al desus dit coper nostre les damunt dites coses per beure a nos aministrara aytantes vegades dels desus dits aygua e vin separadament o ensemps no tart de tastar per tal que si aqui alguna cosa nociva la qual cosa Deu no vuylla hi havia pusca esquivar e la salut a profit de nostres sotzmeses conservar no oblit aus saviament e diligent se guard que negun al qual per son offici no pertanga e mayorment estrany al repositari o dreçador lo qual la taula del argent es nomenada de vin e daygua en la dita taula o en altre loch ministrada a trear e tastar no jaquesca e daqui en nenguna manera pertractar. Volents empero que tota vegada que vin en nostra boteylaria sesdeven-dra deteriorar axi que no sia convenient devant los nostres domesticls a posar lo dit boteller a la almoyna nostra decontinent cur ab diligencia liurar: quant empero nos per cami anar se convendra e en loch en lo qual nos reebrem nostra refeccio vi en alguna manera romandra als almoyners aqui de continent per ells sia liurat e los dits almoyners als pobres de Christ encontinent distribuir aquell volem e manam. Ordonam encara que lo dit boteller de tot vi de la nostra cort real haja custodia diligent e per ell a la nostra cort segons loffici dell discretament esser dispensats lo piment e semblants coses que de vin

se fan: ell esser presept aytant con necessari per la nostra taula seran volem e manam: al us empero de la cort per los altres de la botellaria aço sens defalliment e nota de reprehensio volem esser complit. Si empero sesdeve nos de loch a loch en los regnes comtats e terres nostres anar al loch lo qual haurem assignat lo boteller o lo sotzboteller nostre manant a aquell que les coses que a son offici pertanyen sien procurades e complides primer, vage per tal que si pus tart anava algunes coses a ell ineumbents no romasessen imperfectes la qual cosa molt cobejam esser esquivada: e de les coses aministrades e despeses per lo dit boteller segons que a son offici pertanyer sesguarda al majordom e scriva nostre de raeio raho e comte ordonam esser retut tota vegada que al dit nostre majordom o scriva sera vist faedor. E per tal cor mol gran infeeltat dalguns ministres e negligencia dells la qual es de tot be enemiga a aquella aministrant son lexades les coses molt guardadores hajam oyt moltes vegades axi en reys con en princeps molts grans perils esser esdevenguts la qual cosa es molt sobiranament esquivadora e de la infaeltat desus dita de tot en tot atraedora volem e fermament estatuim que los desus dits botellers sagrament de faeltat e homonatge a nos faen ab boca e mans comendat que la persona nostra e la salut sana e salva per son poder conservaran e les coses contraries de tot extirparan e si algunes coses majorment per raho de son offiei a la persona e a la salut nostra noeives se poden esdevenir decontinent revelaran e que res no han fet perque les damunt dites coses no pusquen e no degen complir: e no resmenys sagrament faran a nostre majordom que

totes aquelles coses que a son offici pertanyen per son poder feelment exerciran. E per tal que pus perfectament e pus liberal les coses desus dites cumplir se pusquen ells o el sotzboteller en la botellaria damunt dita continuament jaguen per tal que estranianse del dit offici alguna lesio no soffira. Los desus dits pero botellers a tots los altres de la botellaria volem mayors esser e manam que nostres copers ordonats en aquelles coses que tocan lur offici apres los majordoms obeequen fermament e entenen: ordonans encara a nostra botellaria esser deputada una abte e sufficient persona qui sotzboteller sia appellat e ajut als boteylers en aquelles coses que pora tocan son offici faelment e apte. E tota vegada quels botellers per malaltia o per absencia damdos o per altra necessitat a son offici faedor entendre no poran o absens seran los dits botellers lo sotzboteller lo dit offici exercisca plenerament e integra: salvant empero l'exercici del pitxer lo qual per un dels officials dobles derrer reebut si lavors en la nostra cort present sera o en absencia daquell per un escuder de la cambra volem esser fet. E en apres lo sotzboteller aquelles coses que reebudes o despeses haura tota hora que degudament fer se pusca scrive diligentment: e per tal que de totes coses que son faedores per los ditz officis noticia plena hage translat ab si tinga daquelles e aquell sacrament et homenatge al maiordom faça et obediencia serve quels botellers fer e servir son estretz a nos.

Dels Boteylers comuns.

Digna cosa e acordant a raho estimam que totes aquelles coses les quals dins lo palau nostre son faedores ab tal orde eximent reeben que neguna cosa imperfecta seguir no sen pusca ans mes segons que es possibil totes perfectament per lur orde sien dreçades. Emperamor daço ab aquesta présent constitucio per tots temps valedora statuim que en la nostra sala o palau real dos boteylers comuns dels domesticchs nostres assats jovens bons e homils sien reebuts per nos elegidors qui vin e aygua a posarse estudien perfecta e ordonadament. E per tal que nengun defallimen de les coses damunt dites noy sia preguarden diligentment e atesa per les taules discurrent e molt diligentment en les coses desus dites esguardant: los quals als boteylers e sotzboteller nostres engir lurs officis obeyr sien tenguts e sengles dies de dejunis a nostres domesticchs en lo vespre volents beure en lo palau o en altre loch en nostre alberch ajustats vi e aygua appareylen e aministren abundantment e allo mateix facen tota hora que presents ab nostres domesticchs sesdevendra demanar nos a beure. E si sesdeve nos de loch a loch anar un dells al loch al qual haurem ordonat danar de continent iuçosament davant vaja per tal que per occasiq de lur triga engir lur offici alguna cosa no ben feta sia sotsseguida. Volem encara que almenys la un dells dins la botellaria nostra o almenys prop aquella jaga si dins fer nos pot ab bona manera per tal que distancia de loch algun embargament donar no pusca a lur offici

damunt dit perque liberament nos pusca complir: si empero los boteylers nostres e sobaboteyler nostre special absents esser sesdevenia aquelles coses que·ells deurien fer sestudien diligentment de complir e aço per aquell volem que sia fet qui en loffici sera primerament reebut don en escrit aquelles coses que per nostres boteylers son faedores ab si tenguen e en lo cas aquest diligentment observen e als copers a donar a nos a beure deputats en les coses tocans lur offici apres los majordomes obeyr sien tenguts. E per tal con en lo present cas e en altres poden moltes vegades los vins nostres e altres coses do les quals la nostra celsitud usa pertractar e per tal que en ells leyar negligentment no siam yists aquelles coses les quals en los altres a nos aministrans havem davant esguardat: ordonam que aytal sacrament e homenatge a un dels majordomes nostres de fer sien estrets lo qual lo boteyler nostre special a nos fer es obligat axi que occasio de rabia no deydora de les coses nocives ministra pogan tant con puscam esquivar.

Del Portant aygua a la boteylaria.

Per orde de raho som estrets que diverses officis de nostre palau a diverses persones acabadors cometam per tal que per defalliment de ministres los officis no romanguen no complits et confusio la qual en nostre palau en los nostres temps aborrem ayant con porem esquivem. E emperamor daço per la present nostre perpetual ordenacio stablim que un o si mester es pus ministres bons e faels quil boteyler deputara sien elegits e deputats los

quals aygua a la botellaria nostra hagen a portar e encara lo damunt dit palau de la damunt dita aygua abundant degem tenir e complit axi e tan copiosament que nengun defalliment en algun dels lochs damunt dits nos puga apparer. E no res menys sien curoses e atents quels vexells en los quals laygua sesdevendra ministrar nedeus estiguen e de coses inmundes sovinerament reentats: la qual cosa mayorment en estiu volem esser observat: ordenants quels dits ministres als copers nostres a nos lo beure ministrans e al boteyler e sotsboteyler nostres specials en aquelles coses que a ells pertanyen apres los majordomens obeyr no recusen los quals encara boteylers comuns del palau e dels domestichs nostres no recusen en lur offici ajudar per tal que aquells qui quaix companyons son de la consolacion sien fets companyons del trabaj. E per tal con sovinerament sesdeve nos de loch a loch per lo cami anar volem e noresmenys ordonam que un daquests davant vaja e loffici dells axi con mils pora ne sabra complezca. En apres con dupte no sia que moltes vegades los damunt dits ministres laygua de la qual la nostra serenitat es usadora primerament ells han a pertractar ordonam que aytal sagrament e homenatge a un dels majordomens prestar sien tenguts lo qual lo boteyler e sotsboteyler nostre special en la nostra constitucio desus es estat ordonat.

Dels Panicers majors.

Considerans saviament e entesa entre les altres coses per divinal disposicio a vida humana ordnades lo pan esser per pus principal e maravellosa refeccio del cors

del hom elet axi que dell per sosteniment de vida cotidianament es usador car sens aquell nengun cors human no es dubte puga lo carrech corporal sostenir: per ço jassia que per ordonacio sobirana estament de cadira real en aquest mon obtingam ~~pero~~ semblantment quels altres fills de homens daquesta refeccio de pan som per necessitat de natura usadors. Donchs aquestes coses axi en consideracio deduytes esguardants que la salut e proteccio de la ~~cosa~~ publica principalment esta en la salut del princep terrenal: per tal curosament es proveydor que engir aquelles coses que per nos a refeccio de la nostra persona son sumidores per tals e tan aprovats ministres sien a nos en la nostra taula real aministrades que sospita de coses nocives de tot en tot sia foragitada e la salut de nostra persona mils puga esser conservada. Emperamor daço per aquesta nostra general constitucio per tots temps duradora ordonam que dues bones persones generoses per honestat de bones costumes e per faellat enclarides al offici de nostra paniceria per nos sien deputades a nostre arbitre elegidores qui del pan de la nostra bocca en especial cura hagen diligent ço es que tota hora que a taula seer volrem apparellat estiga ab lo pan a la nostra taula posador cubert ab tovalloles nedeas e entires e aquell al majordom nostre ans quel vers de la benediccio començ liurar no oblit e daquell tast per lo dit majordom axi mateix donar faça. Cura encara hagen diligent ensemps ab nostre pastador de les panades neules empastats e altres coses que per la persona nostra o taula real en los forns o en altra manera sapparellen que saviament e nedeas se facen e separament

e secreta per lo pastador deus dit perque alcunes coses nocives mesclar no si pusquen que a la salut nostra e de nostres sotmeses poguessen en alcuna manera obviar. Volem empero que tota hora que pan en la nostra paniceria sesdevendra a deteriorar axi que no sia conivent devant los nostres domestichs a posar lo dit panicer a la almoyna nostra cur ab diligencia liurar: euant empero nos per cami anar sesdevendra en loch en lo qual nos reebrem nostra refeccio lo pan daquella qui en alcuna manera romandra als almoyners aqui distribuesca e encontinent als pobres de Christ distribuir per los dits almoyners volem specialment e manam. Ordenam encara quels dits paoicers de tot pan de la nostra cort real hagen custodia diligent aquell segons lur offici en la nostra cort discretament dispensau: e per tal que pus perfectament e pus liberal la custodia dessus dita se complesca ells o el sotspanicer en la paniceria dessus dita continuamente jaguen per tal que estranyanse del dit offici alcuna lesio aquells no suffira. Con empero sesdeve nos de loch a loch en los regnes comtats e terres nostres anar al loch lo qual haurem assignat lo panicer o lo sotspanicer nostre manam que per aquelles coses que a son offici pertanyen procuradores o complidores primer vaja per tal que si pus tart anava algunes coses a ell incumbents no romasessen inperfetes la qual cosa molt cobeejam esser esquivada: e de les coses aministrades e despeses per lo dit panicer segons que a son offici pertayn al majordom e scriva nostre de racio raho e compte ordonam esser retut tota hora que al dit majordom o scriva sera vist faedor. Volem encara al offici dells pertanyer que

con sesdevendra alcun domesticch nostre perdre en servey nostre bestia alcuna reebut per ell lo cuyr daquella o les oreyles si fora nostra cort la haura perduda e sacrament daquell qui la dita bestia haura perduda que per colpa o negligencia sua no sera morta sia tengut de fer albara testimonial ab son segell segellat contenen la dita bestia en servey nostre esser perduda: e per tal que molt gran faeltat en ministrar les dites coses sens dubte lurs es comesa volem e fermament estatuim quels desus dits panicers sacrament de faeltat e homenatge a nos facen ab boca e ab mans comanqat que la persona e salut nostra sana e salva per son poder conservaran e les coses contraries de tot en tot extirparan e no res menys sacrament faran a nostre majordom que son offici e aquelles coses que a son offici pertanyen per son poder faelment exerciran. Los desus dits pero nostres panicers a tots los altres de la paniceria o al pastador del pa de la nostra boca volem majors esser. En apres per tal con al pus antich per lo pus novell en loffici honor es deguda manam et ordonam quen totes coses tocants loffici lo primer davant al altre de prerrogativa gausésca. Ordonam encara a nostra paniceria esser deputada una apte persona e sufficient qui sotspanicer sia appellat e ajut als panicers en aquelles coses que poran tocans son offici faelment e apta e tota vegada quels panicers per malaltia o per absencia damdos o per altre necessitat a son offici faedor entendre no poran o absents seran los dits panicers lo sotspanicer lo dit offici-exercesca plenerament e entegra salvant empero lexercici del portar lo pa a la nostra taula pera nostra refecccio et neules et altres coses semblants

la qual cosa per un dels oficials dobles derrer reebut si lavors en la nostra cort present sera o en absencia daquell per un dels escuders de la nostra cambra per nos elegidor esser feta manam. En apres lo dit sotspanicer aquelles coses que rebudes e despeses haura tota hora que degudament ser se pusque scriva diligentment: e per tal que de totes coses que son faedores per lo dit offici noticia plena hage translat ab si tengue daquelles et aquell sagrament e homenatge face al majordom e obediencia serve quels panicers fer e servir a nos son astrets.

Dels Panicers comuns.

Con de nostra cort e casa real se pertanga en totes coses a aquella per necessitat incumbents esser per orde complidament proveyda e alcunes coses al offici de nostres panicers sesguarden les quals no poden ne es decent per ells segons nostra ordonacio esser complides: per tal curosament nos cove que per aquelles coses exeguidors coadjutors sufficients per tenor daquesta nostra constitucio assignem. Perque ordonam que en la nostra sala o palau real dos panicers comuns dels domesticchs nostres assats jovens bons e homils sien reebuts per nos elegidors qui pan a posar als nostres domesticchs menjants en nostre palau ordonadament sestudien. E per tal que negun defalliment de les coses damunt dites noy sia preguarden diligentment e atesa per les taules discurrant que pan bastantment hy sia: e ells als nostres panicers e al sotspanicer engir lur offici obeyr sien tenguts. E con

sesdevendra nos de loch a loch anar un dells al loch al qual haurem ordonat decontinent yvaçosament davant vaja per tal que per occasio de lur triga en lur offici alcuna cosa no ben feta sia sotsseguida. Volem encara que almenys la un dells dins la panicaria nostra o almenys prop daquella jaga si en aquella no pot jaure per tal que per distancia de loch algun embargament donat no sia a lur offici damunt dit perque liberalment nos pusa complir: si empero los panicers nostres e lo sotspanicer absents, esser sesdevenia aquelles coses que ells deurien fer per lo un dells ço es lo pus antich en lo dit offici volem esser diligentment complides: perque en escrit tinga aquelles coses que per nostres panicers son faedores e en lo cas aquest aquelles diligentment observan: e als panicers nostres obeyran en totes coses lo dit offici tocants. E per tal con en lo present cas e en altres poden moltes vegades lo nostre pan e altres coses de les quals la nostra celsitut usa pertractar e per tal que en ells lezar negligentment no siam vists aquelles coses les quals en los altres a nos aministrants havem davant esguardat: ordonam que aytal sagrament e homenatge a un dels majordomens nostres fer sien estrets lo qual lo panicer nostre special a nos de fer es obligat.

Del Pastador.

Experiencia maestra de les coses nos ha ensenyats e la fi de les coses manifestament o demostra que aquelles per pus perfet eximent si reeben les quals per especial delegacio e industria de persona elegida son elegides

esser fotes. Emperamor daço ab aquesta nostra present ordonacio ordonam quel pastador o flaquer de la nostra casa real lo pan panades e empastats e totes quantes altres coses que per la persona nostra a taula real en los forns o en altra manera se appareylen que saviament e nedeu se facen e separada e secreta per lo pastador desus dit perque negunes coses nocives mesclar no si pusquen que a la salut nostra e de nostres sotsmeses poguessen en neguna manera obviar. Ordonam encara quel dit pastador o flaquer lo pa del qual en nostra taula usarem o aquells qui en la dita taula siuran empapades o empastats e totes altres coses les quals a la sua art pertanyer son mostrades per si pastar e en altra manera apperellar deja e no per altre en qualque manera sino axi com dejus es ordonat molt gran diligencia haven que saviament e nedeu se fassen e en loch de tot en tot separat en tal manera que via de malignar per dificil entrament a cascu sia preclusa: e con a taula per menjar irem o abans a coninent hora al panicer major lo pan lo qual menjar deurem no tart de ministrar: ell empero primerament en alcuna manera fer tast daquell no oblit ne ignor a ell pertanyer aquelles coses que al dit offici de panicer e de pastador sesguarden per tots los familiars e domesticchs nostres en la sala nostra ab lo sotspanicer procurar sobre les quals coses tal diligencia cur de haver que per lo seu ministeri defalliment en alcuna cosa no sofira. E de totes aquelles coses que per raxon de lur offici haura procurades e en altra manera aministrades compte retre no tart al nostre majordom o escriba de racio: si pero per malaltia o per altre manera

sera embargat aquelles coses que per ell pera nostra persona faedores son ab licencia del majordom lavors lo servy faent e ab consciencia de nostre mayor panicer a algu bo e soficient pastador comen: ell empero en les coses tocants son offici al panicer e al sotspanicer deputats de la nostra boca apres los majordomens obehir regonega si esser obligat: semblant pero sacrament e homenatge a nos sie tengut de fer lo qual lo panicer nostre a nos en la precedent nostra constitucio es obligat de fer.

Dels Escuders davant nos tallar ordonats.

A raho acordant e convinent cosa daltitut real jutjam si aytais en nostre esguardament e serveys desigam los quals en loffici reebut experiencia maestra de les coses mostra haver ensenyat e encara militar natura de linatge a les damunt dites esguarda haver dins meses: cor aytais e per raho al nostre servey digna cosa elegir repntam que compensades totes coses los altres sobremunten. Emperamor daco ab aquesta present nostra sancccio volem esser instituyt que dos escuders de lur natura a tallar davant nos o altres coses faedores que davant nos per nostre menjar seran posades sien reebuts qui aytais coses pus experts seran vists: ne encara ignoren a la sollicitut dels pertanyer que coltells neta e ben taylants hagen prevehir per tal que per inhabilitat de tallar o en altra manera algun fastig a nos no puga esser engenrat. E per tal con les viandes de les quals usa la nostra altea abans que a nos pervenguen per diverses cove per moltes maneres passar per tal quel perill de la nostra salut

esquivem: statuim fermament observador que de totes
 qualsque viandes que a nos seran posades los damunt
 dits nostres escuders no relexen dabans tastar: fet encara
 primerament tast per aquells qui les dites viandes a nos
 ministradores als dits nostres escuders hauran liurades.
 En les coses empero dessus ordenades aquell qui en lo
 dit offici sera primerament posat volem davant esser: si
 pero cas sesdevenia que abdos aquells absens fossen qui
 tallar a nos deuen la un dels oficials dobles derrer re-
 cebut si lavors en la cort present sera o ausencia daquell
 la dels escuders de la cambra tallar davant nos deja. En
 los damunt dits pero cases duem declarador que negun
 lo seu offici propri a ell pertanyent per altre offici ser-
 vir no leix imperfet: sobre los quals tots officis per veu
 daltre suadors orde de prioritat manam esser observat
 com sie cosa loable e encare digna que aquells sobre-
 pugen los altres los quals prioritat de temps e qui per
 lonch temps en servir lo dit offici han fet davant anar.
 Volem encara ells axi con los altres nostres familiars als
 majordomens esser solsmeses et sens tot mija per raho
 de lur offici a ells fermament obeequen et atenen e per
 tal con una metexa raho en aquells es coneguda la qual
 en los copers a nos beure ministrants es esguardada em-
 peramor dasso semblant sagrament e homenatge per ells
 a nos prestador ordonam lo qual en los damondits desus
 es insert.

Dels Sobrecochs.

A la honor nostra esguardar creem quels sobrecochs a servey de nostra persona diputats mayorment aquells qui a nos viandes ministraran sien abtes e avists e experts e sien en ministrar aquelles discrets que defalliment alcu digne de repreusio noy puga esser atrobat: entre los quals aquells en especial aytals esser volem qui a la escudella o escudelles a nos en la taula portadores seran destinats: e axi ordonam e establim que dos escuders de linatge de cavallers qui sobrecochs sien appellats per la dita nostra escudella o escudelles portadores sien en nostra cort deputats los quals totes les viandes que a escudella o escudelles pertanyen a nos portar sien tenguts e aquelles liurar al maestre del hostal o majordom per posar en la taula: e con los menjars davant nos seran posats los dits sobrecochs sien caroses diligents e ateses que per lo majordom qui les haura posades assi faça donar a tastar per tal que per aço nos en ells freturem de suspita. Axi mateix de les dites viandes fer tast lo majordom sia estret quant aquelles seran posades davant nos: e en apres per tal que los majors davant sien als menors segons que orde de dret o requer volem quels dits sobrecochs davant en son offici a cascun de la cuyna mayors sien e aquells manar pusquen aquelles coses que hauran vist espedients. E gardense quel trencament de les carns o en altre manera frau cometre nos pusca en qualque manera e que totes coses e sengles axi cos pertany a real cort be e degudament sien appareylades:

encara que dels dits dos sobrecochs aquell qui es primer en loffici tota hora que sera present loffici aquell degudament fer pora. Declaram encara e volem que si am-dos los sobrecochs diverses escudelles porten a nos aquelles axi mateix liurar degen al majordom e ell reebent lescudella primerament del primer reebut en loffici e aquella posada devant nos reeba laltre del altre. Ordenam encara que aquell qui primer sera reebut en loffici tovalloies belles e netes en aparell haja e aquelles en lo seu coll pos e ab aquelles lescudella cobra e axi coberta port davant nos: si empero en alcun cas sesdevenia que nengun dels sobrecochs nostres present no fos un dels officials dobles derrer reebut si en la nostra cort present sera o en absencia daquell un o dos dels escuders de la cambra lescudella o escudelles nostres aportar degen e ministrar les coses tocants loffici: volents encara ells axi con los altres nostres familiars als majordomens esser sotsmeses per rahon de lurs officis e a ells obeyr sien estrets. Los damunt dits empero sobrecochs ans que lur offici exercescan sagrament e homenatge a nos facen segons la forma espressada en lo sagrament lo qual a nos fan lo beure a nos aministrants.

Dels Coyners mayors.

Cuant mes los officis a servey de nostra persona son proismes aytant ab pus diligent cura a faels persones son comanadors per tal que aquell de tota frau trobador e de tots bens enemich lo diable ab son malignari enginy a molts ligams prefulsit a la salut dels homens aguayts

per aposicio de coses nocives preparar no pusca la qual cosa a nos gardar molt digne e necessaria reputam. E per tal que les coses damunt dites pus leugerament esquivem ab aquesta nostra present ordinacio statuim que dos bons homens e faels cochs per la nostra special cuyna siea reebuts per nos elegidors qui en loffici damunt dit molt sabens sien e esperts los quals les viandes nostres per nos e per aquells los quals la nostra serenitat elegira reebedores hagen a coure e en altra manera ab molt gran diligencia saviament e nedeu apareylar en tal manera que les coses damunt dites en loch secret e segur e en alguna manera separat sien appareylades axi que per ells a pochs entrament sia donat e occasio de mal aytant con es possible sia restreta. Con a nos les damunt dites viandes seran aportadores tastar no pretermeten e con de loch a loch nos deurem anar la un dels cochs damunt dits al loch al qual deurem anar devant vaja per tal que les coses que al offci dells se pertanyen hagen pogudes provehir: cor pus preable cosa es reputat prevenir que esser per temps prevengut. Los quals encara cochs apres los majordomens als sobrecochs nostres obeyr ordonam aytant con a lur offci pertanyera e que un dells en la cuyna damunt dita jaga o prop aquella duem ordonador. Semblantment empero sacrament e homenatge a nos facen lo qual los boteylers nostres specials a nos fer desus sou estrets.

Del Argenter de la nostra cuyna.

Rahonablement esguardades aquelles coses que son faedores no poques per los cochs a les viandes de la nostra boca dispensants magistralment esser apparelladores per tal que aquelles coses complidament axi com se pertany totes sien ben fetes. Emperamor daço un hom apte volem a ells esser liurat qui de la cuyna de la boca real argentari sia nomenat e cascun dia a hores degudes en la dita cuyna foch encendre no oblit e olles e calderes ab aygua pos sobraquell les gallines e la voleteria plom e les altres carns e peix latu e deneig e encara ast menar e als dits cochs de nostra bocca ajudar procur diligentment segons que a ell per aquells e per lo sobrecoch sera manat: e encara aygua necessaria per les nostres viandes tan solament apparelladores a la dita cuyna per eyl volem esser portada volents que als nostres sobrecochs en les coses tocans lur offici apres los majordomens obeir sie estret e al majordom sacrament e homenatge fassa axi con los dits majors cochs fer son tenguts a nos.

Dels Cochs comuns.

Per tal con havem esguardat esser digne e concordant a raho que en la nostra casa o cort neguns officis vagans no estien que no sien en aquels faels e certs ministres assignats per los quals los dits officis degudament puguen esser governats: emperamor daço duem ordona-

dor que des cochs faels e bons en la cuyna comuna de nostra companya sien posats qui les viandes per los domestichs e familiars nostres reebedores curen ab vigilant studi nedeament e savia appareylar per tal que mes puguén esser comendats que en neguna cosa represes: la un dels quals nos anans a loure davant vaga axi que a cosa no perfecta lech no sia relexat. Si pero sesdevenia que ab dos los cochs de la nostra boca especials absens fossen en alcun cas o causa imminent: en aquell cas no ignoren la cura a ells pertanyer de appareylar nostres viandes per la manera e forma damunt dites als cochs de la nostra bocca en la precedent constitucio assignats. Alscons encara de la cuyna axi majors com menors ajudar ells volem con en propri offici no seran ocupats: ordonants que a nostres sobrecochs apres los majordomens obeesquen en les coses tocants loffici damunt dit. E per tal com per rils passats los quals a molts no es dupte esser esdeven-guts nos pus diligents fan en esdevenidor: statuyim quels damunt dits cochs aytal sagrament e homenatge al mayordom nostre presten lo qual los cochs de la boca nostra a nos fan. E en escrits aquelles coses que per los dits cochs de la nostra boca son faedores ab si haver no obliden.

Del Moseu.

Sobre totes coses a us nostre e ornament necessaries cura e diligent custodia a certes persones esser comesa havem ordonat: necessaria cosa esser esguardan e comonant a raho que sobre les coses per nostre menjar

e vitayla comprades a algun fael la custodia daquelles cometre dejam. E axi ordonam e volem que algun hom bo e leyal que sia nomenat museu per nos elegidor sia deputat qui la clau del reservatori de la nostra museria tenga e port et encara cascun dia les carns qui comprades o portades a la cuyna per comprador e sotscomprador seran abans del trancament daquelles presents lo majordom e lo comprador o sotscomprador repesar faelmen no oblit: les quals axi repesades facen certes peces e tayll e trench diligentment aquelles e encara el peix trencar sia tengut et aquelles que per nostra persona seran comprades e trencades als cochs per menjar a la dita nostra persona appareyladores e les altres carns comprades e trencades a obs de nostres domesticchs als cochs aquelles appareyladores deputats liure ordonadament. Les dites empero carns per a nos apart e no sino los devant nomenats presents repes e trench perque freytura de suspicio de mesclar coses nocives hi sia: e als dits cochs de les coses en lo dit reservatori estants segons que als dits menjars appareyladors necessari sera ministre sens triga. E con los dits menjars seran appareylats e nostres domesticchs seran a taula anats al palau ensemps ab lo manucier qui les carns els peis portaran tro al dreçador entrar procur sens miga. Aquelles coses empero que en les cuynes cuytes apres lo nostre menjar e de nostres domesticchs sobraran a la almoyna o als servidors daquella cur de liurar sens frau: decernents e volents que continuament en lo dit reservatori de les coses deus escrites copia sia atrobada ço es de sucre de gíngebre e daltres especies picades de mel doli de carn salada de fromatres

de peis salats de vinagre de sagins e daltres coses semblants menjadores als dits menjars pertanyents qui sens dubte de cotidiana distribucio se poran e han acostumat de reservar. E si alcuna cosa daquestes defallir veura encontinent sollicit los damunt dits comprador e sotscomprador que allo compren e en la dita despesa o reservatori reposen ab acabament. E aquestes coses totes lo dit museu en sa diligent e feel custodia haja e tenga e a nos sagrument e homenatge axi con los cochs a nostres menjars appareyladors destinats fer sia estret. Los nostres sobrecochs apres los majordomens en les coses tocans son offici a ell davant esser regouega.

Del Manucier.

Cor refeccio de cors human requer totes coses al menjar de aquell no solament que sien appareylades ans encara per peces congruens segons la condicio dels menjants en temps e hores degudes esser aministrades: per ço varietat de officis per raho nos enduu quel regiment de aquelles diverses persones cometam per tal que aquells segons ques cove a hores convinents mils pusquen esser servits. Perque engir del servey de nostre palau real duem aordonador que sia una bona persona jove o avista que per lonchs trebayls no sie agreviada la qual menucier sera appellada qui quan los menjars seran appareylats e nostres domesticchs seran a taula apres que als nostres sobrecochs les viandes per ells a nos portadores seran liuradores encontinent en lo palau ensemps ab lo museu qui les carns els peis portara tro al dreçador

entrar procar sens miga e aquí tayladors de les dites carns o peys segons la tenor de la nostra ordonacio sobre aço feta de la qual copia ab si haja ordon e faça ab acabament e aquells axi fets liure als servidors en lo palau qui aquells aordonadament posen davant los menjants: e cascun dia lo dit menucier sie tengut rete comte al nostre majordom e scriva de racio de les peces que servides haura e semblant sagrament e homenatge als nostres majordomens prestara lo qual lo musen a nos prestar es tengut. Encara altre sagrament a ells fara que ben e lealment son offici exercira.

Dels Argenters de la cuyna comuna.

Per tal quels cochs comuns de nostres domesticchs no sien vist freturar per defalliment de coadjutors: emperamor daço en la cuyna daquells domesticchs dos en aço aptes homens volem esser deputats qui argenters de la dita cuyna sien nomenats e seran diligents e atents que cascun dia a hores degudes en aquella cuyna focs encenan e calderes ab aygua posen sobre aquelles e gallines e altres voleteries plomen e encara altres carns e peys laven e appareylen a coure e aquelles en calderes e en asts posen. Encara de les carns decoquedores en los asts cura hajen diligent de manar aquells: l'argent del qual nos cascun dia usam hores degudes lavaran: e aquestes coses fetes per ells los cochs damunt dits en aquelles coses que poran ajuden especialment lo manncier en los menjars portadors en lo palau ajudar no olviden: volents que a nostres sobrecochs e als cochs a les coses

tocans lur offici obeequesen e entenen faelment ab acabament: e sacrament e homenatge faran al majordom lo qual fan los cochs.

Del Portador daygua a la cuyna.

Con en la cuyna de nostres domestichs sien alcunes coses faedores que per los cochs o argenters en aquella disposats per pensa dagudament no poden esser fetes: emperamor daço oltre los damant dits disposam dues persones o pus quant necessari sera qui sapellen portadors daygua en la dita cuyna esser reebuts ordonam. E porten aquestes dues persones aygua a la cuyna ay tanta com sera mester: les calderes encara e les escudelles apres los menjars de nostres domestichs laven e munden diligentment: encara la cuyna escomben quant mester hi sera e altres coses facen semblants les quals e segons quels nostres sobrecochs e los argenters de la dita cuyna o la un dells a ells o a alguns dells manaran: als quals obeir apres los majordomens sien tenguts e semblant homenatge e sacrament faran al majordom lo qual fan los cochs.

Dels Escuders portants lo taylador real.

En totes les coses que a nos se proposen en menjar es conivent cosa per lo portament daquelles elegir persones provades de feultat los quals sapien diligentment e nedeu les viandes que en tayladors davant nos son posadores a la nostra taula portar. E per tal que ço que

lexam no sien vista menyspresar de la manera dels
 servidors de la nostra persona real duem ordonador quels
 escuders que aportar nostres viandes o tayladors per nos
 seran constituïts dretament a la taula nostra davant nos
 venguen e devant estien e aquelles coses empero per
 si posar no presumesquen per tal que mesclan los fets
 los officis de les coses nos torben e ço quel majordom
 es tengut de fer no sie per altre fet com per lo major-
 dom volem lo posament dels tayladors esser fet esguar-
 dans que ço que a molts es comes pus segurament se
 espeega. Empero con los menjars seran posats davant
 nos los dits portadors sien euresos diligents e atents quel
 majordom assi facen donar a tastar per tal que per ço
 nos deyls freturem de sinistra suspicion. E per tal que res
 inordinat no romanga o confus dos escuders en aquest
 offici destinam dels quals aquell qui primer sera reebut
 en aquest offici lo servey faça en portar per tal que
 aquest de grau laltre sobrepuig al qual assiduytat de
 trabayl ajuda e si dos seran tayladors a portar aquests
 sols facen lo servey estants. Qui empero lo principal
 taylador nostre portara en lo col tovalons portar na oblit
 ab los quals les viandes cobra: e per tal cor en necessitat
 ley servir nos cove en aquelles coses que son duns als
 uses dels altres soplesquen. Si cas sesdevenia que tots
 defallissen un dels oficials dobles derrer reebut si en la
 nostra cort present sera e en absencia daquell un dels
 escuders de la cambra per nos elegidor lur offici faça o
 dos en aquell cas on mes tayladors hi hagues: e no tan
 solament en jurisdiccion als majordomens axi com los
 altres nostres familiars son sotsmeses ans sens mijan per

rahon de lur offici obeyr si regoneguen esser obligats. Aquests empero axi con los copers sacrament e homenatge a nos facen segons ques pertayn.

Del Comprador.

Con salut e proteccio de la cosa publica la salut del princep principalment esguarden e encara les leys fetes dels princeps cura de carn pa vi peix e altres coses necessaries compradores al prefet de la ciutat pertanyer per salut dels sotsmeses estatuesquen: ayntant mes eyl mateix princep qui la salut del poble defen esguardar deu que la cura de la carn pan e vin e peix en la sua sacra casa ministradora a certs seus feels especialment sia comesa quils officiis lurs ab aquella ques cove diligencia exeguesquen. E donchs aquestes coses axi en consideracio deduytes statuim quel comprador de la casa nostra qui es e per temps sera en les carns pan peix e vins compradors a la nostra cort necessaris diligentment velle e inste: e per ço que mils totes aquelles coses pusca complir a bastament de la nostra cort volem que de les nostres rendes sufficient quantitat reeba per tres terces del any de la qual vin compre e aquell liure a nostre boteyler e pa axi mateix liurantlo al nostre panicer et encara carns e peixs los quals al nostre museu liurara lo qual aquells procur als nostres cochs liurar. Encara al dit comprador se pertanyera comprar fruytes fromatge ortalices tovalles e tovalyoles quant que quant necessari sera e asso al reboster nostre liure e cera e pobil o bleses e sucre e especies e altres coses necessa-

ries a fer confits semblantment comprara: les quals coses al nostre apothecari ell liurar manam: e segins oli carn salada peixs sechs e semblans coses ell comprar si obligat regonexera e al museu nostre liurara e ordi e civada comprar a son offici pertanga e aquella liurara al sobrazembler nostre e reeba totes les cenes que en diners serau pagadores et aquells diners convertesca en la provisió del nostre menjar. Volem encara ell no ignorar a la cura dell pertanyer les damunt dites coses e altres les quals seran a servey de nostre palau e a la nostra cuyna e als officis servidors en aquell axi per nos con per los nostres domestichs seran necessaries com mils e pus profitosament pora comprar feelment ensemps ab lo sotscomprador tota hora que aquell bonament haver pora e liure e liurar face totes aquelles coses als dits officis segons que damunt es declarat. E de totes aquelles coses que comprades haura cascun mati retre compte per menut al majordom et escriva de ració estants presents tots aquells officials a qui les coses haura liurades sia tengut: e no res menys de cascuna terça que haura reebuda cascun any al maestre racional devant lescriva de ració reta compte. Volem encara al offici dell pertanyer diligentment sollicitar lo majordom lavors offici faent de les viandes que lendema deurem menjar. E per tal con sytant mils sanitat en alcu es conservada con de mellors viandes se nodreix: sia curos et attent que les mellors que trobar se poran procurar no ces con digna cosa estimem la nostra sala reyal aytals coses haver mellors: ajustants que con sesdevendra nos per camí anar lo dit comprador o sotscomprador primer vaja et faça aquelles coses quos

pertanyen a son offici e ab si la ordinacio de les viandes port et aquella diligentment observe. E per tal que pus feelment son offici exercesca volem que al majordom sacrament faça et a nos tan solament homenatge axi con lo boteller de la nostra boca. E encara una persona volem esser elegida qui sotscomprador sia nomenat et aquelles coses que per lo dit comprador se compraran scriure sia tengut tota hora que degudament fer se pora et sera convinent de fer e al comprador en son offici ajut. E encara dos ajudants volem al sotscomprador esser acompanyats qui les coses que per lo sotscomprador complir nos poran facen et en la sua absencia son offici plenament exercesquen et sacrament presten et homenatge als nostres majordomens e a ells atenen et obeesquen axi con lo dit comprador. E per tal que aquestes coses mils complir pusquen en escrit aquelles coses que per lo dit comprador seran faedores no jaquesquen haver.

Dels Cavallerices.

Con a honor de princep se pertanga en ornament de cavalls et de palafrens et de muls a ell condecents et de diverses linatges de besties habundar et encara de diverses ornaments de cavalls es pertanga a la gubernacio et custodia de les coses dessus dites alscons instituir presidents qui usen doffici de stractor per la cura dels quals et sollicitut les coses damunt dites et sengles sien guardades: emperamor daço les damunt dites coses esguardades volem et ordonam de la casa nostra al damunt dit offici preesser

e cura haver de les coses damunt dites axi ço es que sien diligents et attents quels cavalls et les altres besties que a cavalcar tenim les coses necesaries hagen et per persones suficients ben sien pensades et guardades et que en son temps sien sagnades e si malaltia los esdeve procuren ab requesta diligencia per los menescals esser curades et remeys fer covinables en tal manera que de negligencia no puguen en alcuna manera esser represes. E com volrem cavalcar curennos certificar qual cavall o quals cavalls se aparellaran a cavalcar : abans empero del dit cavalcar los esperons calçar et puy nos descavalcat descalçar en alguna manera no ometen : en aço empero a demanar et en fer et en altres prerogatives donar aquell volem esser pus poderos qui primerament aquest offici haura conseguit. En apres ajustam quels dits cavallerices sobre sien et majors a tots aquells qui son del estable et ells a ells obeyr sien tenguts e pusquen aquells condempnar la on en lur offici sesdevendra ells haver delinquit a perdre la quitacio de deu dies per cascuna vagada. En apres aquell qui pus antich sera en loffici et en absencia dell laltre qui en lo dit offici apres ell sera reebut cascun any de nos saber sia tengut lo nombre dels cavalls et dels palafrens et de les altres besties les quals tenir volrem et haver tota bora que guerra esperariem o per dons que daquells haurem fets o en altra manera en lo gran nombre daquelles sabrien paucitat nos lavors daquelles solliciten ab acabament et nostra voluntat daqui saber procuren : e aço axi mateix facen de les selles de les armes de nostre senyal reyal decorades per fer en aquelles cavalcar de nostres barons et cavallers quant aço expedient esser decerniem : e bagen ab si et tenguen la

ordinacio la qual havem feta de les altres selles tenidores et faedores et dalscunes altres coses ordenadament la qual observen et sien tenguts observar sots pena de la quitacio de mig any perdedora per alcun dells qui trobat aqui sera en colpa: volents que aquell qui primer haura aconseguit aquest offici damunt dit tenga les damunt dites selles frens et altres ornaments de besties: mas empero laltre de les damunt dites coses haja inventari et en absencia del primer ell tenga et guarat les coses damunt dites. Empero sien diligents que en les selles nostres ne en les regnes o en ornamiens de besties qualque quals alcuna cosa nociva no sia imposada: ans axi sien diligents que con sesdevendra nos cavalcar ans que cavalquem les selles damunt dites et les regnes et los altres ornaments diligentment sien prescrits et mundats en tal manera que de totes coses nocives de tot en tot sien separats. En apres ab diligencia regoneguen quels frens et les altres coses per les quals es semblant de veritat que perill se pot apparer sien fermes et forts aço regoneixen tota hora que volrem cavalcar. En apres ordenam que en les festes en la nostra ordinacio contengudes la qual ab si tenguen per temps nos facen membrant quels selles frens regnes et altres aparellaments de cavall en la dita nostra ordinacio contenguts facen que en aquell dia sien fetes e dallo que costaran albara descriva de racio haver cura hagen et la moneda que costaran del nostre tresorer haver no obliden: e com nos covendra per cami anar sien diligents quels cavalls nostres a cavalcar diputats lochs covinents et utils hagen en tal manera faents que tots temps almenys un cavall o dos prop sien de la cambra on nos jaurem: e tots temps

facen lur poder que sien pus prop segons que fer se pora covinentment. E per tal con la on major perill sesguarda pus saviament es la cosa fahedora volem que en temps de guerra et dost pus diligents sien et pus attents quels dits cavalls de costa nos en nulla manera nos luyen ans costa nos tots temps sien et jaguen: e encara volem a lur offici pertanyer los cavalls de nostre cors guarnir les armadures del armador reebudes. En apres si necessari sera sia legut a ells ab voluntat nostra haver macips conducticis a pensar et procurar les besties dessus dites quan ço es assaber aquells qui en asso son deputats bastar no poden: e sia a ells legut los macips conducticis no tan solament corregir mos de tot remoure. Noresmenys donam a ells licencia con a ells sera vist fahedor de cavalcar los dits cavalls nostres con nos per infirmitat o per altra manera aquells cavalcar no porèm. Volem encara al dit offici pertanyer que quant sesdevendra per algun de nostres domestichs retre besties affollades a la nostra còrt aquelles los nostres cavallerics volem ells reebre e tenir entro que per lo menoscal sia certificat de la incuracio daquelles: e lavors als nostres almoyners aquelles per ells volem esser liurades pero albaran testimonial a aquell qui la dita bestia haura retuda ab lo segell del cavalleriz qui en lo dit offici primer sera robut o ell absent laltre segon reebut al offici fer sia tengut: reebut pero primerament sagrament que la dita bestia a colpa o negligencia lur no esser affollada: volents que no tan solament axi con los altres nostres domestichs als majordomens son sotsmeses mas encara a ells sens mija per rahon de lur offici sien tenguts obeyr e sagrament e homenatge a nos acen que per fet dels negun noymen en nostra persona

no esdevendra de cosa nociua ne als cavals o als armeses
daquells no metran ans que noy sien meses per tot lur
poder esquivaran e a nos decontinent o revelaran e que
no han fet ne faran tal cosa perque aquestes coses no
puguem observar. Eucara al dit offici una apta persona
sabent be cavalcar volem esser rcebuda la qual sotsen-
valleriz sia nomenada e en absencia de abdos los cava-
llerizes totes aquelles coses que al dit offici se pertanyen
sie tengut de fer e ab diligencia complir. E per tal que
ignorancia no puga allegar de ço que sera tengut de
fer copia del inventari de totes les coses nostres que
per aquest offici se tenen encara de tota la ordinacio de
les coses tocants lo seu offici ab si tenga e sagrament
e homenatge al nostre majordom faça semblants daquells
los quals los dits cavallerizes fer a nos son estrets.

Del Menescal.

La cura dels cavalls no tan solament esta en vitalles
aministradores ans encara en ferradures als peus delles
posadores en malalties curadores e en sagnies faedores
les quals totes coses se solen per los menescals espatxar:
e axi ordonam que en nostra cort deja esser persona
alguna feel e sabent en les coses desus dites qui loffici
de la menescalia exercesca e menescal sia nomenat: loffici
del qual estia en fer totes coses que son als cavalls ne-
cessaries: lo qual encara menescal nos aqants per cami
de nostra comitiva nos partisca appareylat de claus e de
ferres e de altres coses semblants mayorment en temps
de guerra con en host seriem e els cavalls nostres pus

soverejar moltes vegades en aquell temps no oblit: e deu obeyr als cavaylerics apres los majordomens en aquelles coses que al offici dell pertanyer sesguarden. Volem encara per tal com ha sovent en los estables conversar que faça sagrament e homenatge al majordom segons la forma en l'offici dels cavallerics desus expressada.

Dels Homens de la escuderia.

Decent cosa e a honor nostra covinent reputam si los cavayls per lo servey de nostra persona preelegits son tractats e pensats davant totes altres coses eurousament e encara que a pensar los cavalls a cascun sengles macips sien destinats: e axi ordonam que en nostres estables ordinariament sien vuit en nombre macips destinats per nostre arbitre elegidors al offici dels quals se pertaaga pensar dels cavayls nostres e de les altres besties a nostre servey aordonades a cascun dells a pensar liurades axi que a hores degudes guardan la qualitat del temps sien nedejades: ço es que en temps del estiu per lo mati encontinent que el lum del dia esclarira per gardar aquelles descalfament les estrijolen e nedegen et con lo sol comensara los seus rays per terra escampar aquelles al aygua ab les mantes cubertes menen a espau guardants aquelles de correr e malmenar. En temps pero del yvern quant en estrijolar e menar al aygua los cavayls e besties damunt dites aquesta manera no es servadora: car ço que un temps requer laltre per raho e rebuja: e si en loch seran lavors que aço bonament fer se pusca aquelles en loch appartat al sol rayant estrijolaran e espolsaran cor

en aquest temps la calor del sol es gran plaer e recreacio a totes les coses: e quant lo sol sera passat de mig dia avant en la manera damunt dita los dits nostres cavalls e besties menaran abeurar: e tornants a son pas ans del entrament del estable ab manils o altres draps a aço covinents los braces e cames de les dites besties sien tenguts exugar per tal que entrants banyats en aquells ronya o malanança alcuna no sen pogues engenrar: e ciuada a aquelles hauda primerament sobre aço certificacio del nostre cavalleriz lavors l'offici regent en quanta quantitat a cascuna ne donaran ab diligencia feelment ministraran: e en tal manera en les dites coses diligents se mostren quels cavalls e les altres besties nostres damunt dites en les necessaries coses dells alcun defalliment no hagen. Volem encara e ordonam quels dits macips o dos almenys dells jaure sien tenguts dins l'estable si avinenta hi haura o almenys con pus poran prop de aquell per tal que si alcuna de les dites besties de nits se devenia desfermar aquella encontinent fermen. Volem encara quels dits macips als nostres cavallerices apres los majordomens obeyr sien tenguts e sagrament e homenatge facen al mayordom segons la forma del offici dells inserta. E totes aquestes coses volem encara esser fetes per los macips logadors en nostres estables a servir deputats.

Del Falconer mayor.

No deu esser jutgada cosa repreneadora si apres massa grans trebayls los quals per la cosa publica nodridora

volentaris plaers apetin per tal que als soismeses nostres repos apparellem ab cura vetlan les nits passen alguna recreacio deguda e honesta cerquem que a la nostra pensa en lo pelech pregon de la mar per gran multitud de negois navegam e quaix per busament de vent dubtem recreacio almenys algun poch duradora pugam appareylar: cor carrech importable pres en altra manera lonch de temps no sofer sostenedor. E axi per aquesta nostra present ordonacio statuim que un escuder expert en ayals coses falconer nostre major sia elegit qui de nostres falcons astors e daltres qualsque quals aucells a cassar deputats cura haja e diligencia ministran a ells les coses necessaries sens defalliment: e no resmenys segart diligentment quels damunt dits aucells cascan per son temps sien axi trobats apparellats que temprats estiguen a volar e complidament fer aquelles coses a que seran afaytats con sesdevendra nos ab los damunt dits aucells voler alegrar en tal manera que della hon'esperam per raho esser recreats daqui no pugam negun offendiment reportar. E per tal que les coses damunt dites pus leugera-ment se pusquen esquivar abans de la cassa a nos demanar conseyl no oblit ab quins aucells segons lur temps anar a caça perpensarem per tal que aquells mls puga haver appareylats: ab los quals aucells encara sens nos pusca cassar segons que veura als dits aucells esser expedient. E no ignor a la cura dell pertanyer totes les coses a ells necessaries procurar ço es loures capells longues e altres arneses que al bech et a les mans de aquells appareyladors e altres qualsque coses necessaries veura de les quals coses l'escriva de racio certiffich què costaran: Manant a aquell escriva que encontinent del preu que costaran li faça alhora certificant

lo thesorier que dallol deya pagar : la moneda empero pera les gallines e per altres carns e medicaments necessaris als aucells dessus dits del nostre comprador reeba e al dit scriva de racio per si o per altre dels altres falconers al qual la compra de les carns e de les medecines cometra raho e compte reta de les coses dessus dites. Lo damunt dit empero falconer nostre major a tots los altres falconers e als caçadors nostres e a aquells qui los nostres cans guardaran preesser volem e manam en tal manera que aquells de rebre lurs quitacions suspendre pusque per quinze dies e no pus si en lur offici haura trobats aquells negligents : e cón sesdevendra lo dit falconer esser absent a la un dels escuders de la nostra casa al qual mils veura expedient son offici cometre pusca regidor. Si empero era tanta la copia dels aucells damunt dits que tots nostres falconers no bastassen a aquells governar lavors lo damunt dit falconer altres logaters se cuyt de procurar los quals per sa voluntat licenciar pusca quant que quant a ell plaura : e si per alcuna raho o causa alguns aucells a algun dels cavallers o escuders nostres comanam governadors a aytals lo dit falconer preesser ordonam e a ell per aytals aytant con toca lo regiment dels aucells damunt dits manam obeyr e ell empero als majordomens per raho de lur offici obeyr no oblit. Empero con necessariament se cove esdevenir que qui ab lo falconer major qui ab los altres moltes vegades havem familiarment a conversar e los aucels e les altres coses qui a lur offici pertanyen axi en cassar con en altra manera pertractar : formament duem ordonador quel dit major falconer sacrament de feultat e homenatge a vos faça que tot perill a nostra persona apparent per son poder es-

quivara e encara si ho sabra a nos ho revelara mayorment engir aquelles coses que per son offici per opposicio porien esdevenir.

Dels Falconers.

No es noveyll ne descordant a rahe que aquelles coses qui per sengles nos poden complir per molts condjutors fin raeben preoptada : con deficiil ans encara quaix impossible sia moltes coses e diverses per un mayorment en una metexa hora fin perfecta reportar. Emperamor daço havem previst instituydor que sis altres falconers no empero generoses en nostra casa sien reebuts per nos elegidors qui cura hagen diligent de nostres falcons e dels altres aucells a caçar deputats segons que lo nostre falconer major a ells ordonara. Al qual apres los majordomens obeyr volem per aquells gardanse be que per negligencia alcuna cosa pertanyen no sia lexada la qual pogues lo manament de nostre coratge provocar: per los quals encara sagrament e homenatge als majordomens nostres volem esser faedor.

Dels Caçadors o Guarda de cans.

Aquelles cogitacions e consolacions pus agradablement son preses les quals no engir una cosa tan solement ans engir diverses legudes empero e honestes occupacio pendre se demostre e ayntant pus fort cascun ab occiositat enemiga de tot be salonga quant en diverses coses legudes empero es preocupat. Emperamor daço ab aquesta present consti-

tucio duem ordonador que dues bones persones en la nostra casa real sien reebudes qui caçadors sien nomenats e estiguen los quals los nostres cans de caça guarden e daquells cura hagen ab los quals tota hora que coninent sera e a nos plaura nostra pensa alegren: en lo qual cas ab nos ab los cans damunt dits vagon al loch on sera ordonat caçar. Encara cura hagen acabada de totes aquelles coses que a la caça segoes son temps e natura de la caça damunt dita pertanyera no lexan negligentment de les coses damunt dites; pan empero necessari cotidianament a us e provisio dels dits cans reeben cascun dia de nostre panicer e collars, cadenes e totes altres coses als dits cans necessaries del nostre comprador ab diligencia tota vegada que obs sera procuren e demanen e lo dit comprador totes les dites coses complidament a ells sie tengut donar ab acabament. E ells al dit falcooner apres del majordom obeyran: e per tal con esquivar no podam que caçant o en altra manera als dits caçadors no conversen e cans e les altres coses que a caça pertanyen per tal que perils encorren ans mes nostre Senyor ajudan esquivar puscam los quals a molts grans princeps havem oyt esdevenir: volem e destretament ordonam quels dits caçadors sagrament e homenatge al majordom facen quant en son offici seran reebuts que a tot perill que a nos per oposicions o en altra manera pogues esdetenir mayorment per rahon de son offici fielment esquivaran e que no han fet alcuna cosa per que los damunt dits sagrament e homenatge servir non pusquen ne faran daqui avant.

Del Sobreassembler e sotsassembler.

Esguardant l'offici de sobreassembler en nostra cort
 royal esser útil e convenient segons que per la tenor de
 les coses dejús scrites se prova: per ço un preemser al
 sotsassembler e als azemblers nostres volem lo qual sobre-
 assembler deja esser nomenat e de les nostres azembles
 sia axi diligent segons que a la industria del offici se
 portany. E encara quant nos per camins a alguns lochs
 deurem anar totes les besties e carretes e navilis en pas-
 sant daygues con anar per camió per us de nostra cort
 logades ell logar sia estreit e ell per la vienda daquelles
 besties e dels homens qui aquelles seguexen despases fer
 e loguers daquelles pagar sia tengut segons la nostra
 ordinacion sobre aço feta la qual ab si tenga en escrit
 e observe diligentment e faça observar usan de son offici
 demunt dit. E en apres sia diligent con nos voler anar
 per cami: sesdevendra e mudar de un loch a altre que
 totes aquelles coses que ab nos son portadores e al us
 de nostra cort necessaries en les besties sien carregades e
 que res en alcun loch daquelles coses per negligencia
 apres nos no romanguen en nulla manera: atorgants al
 dit sobreassembler quel sotsassembler e los ajudants del
 offici e los azemblers axi aquels qui de nostra casa seran
 con los logadors si en les coses a ell tocants inobediènts
 haura trobats o negligents a perdre la quitacio daquells
 de sinch dies o de menys segons que a ell sera vist fae-
 dor pusca condempnar. Encara volem e ordonam quel dit
 sobreassembler o son loctinent rebuda del comprador ci-

vada necessaria pera nostres besties don als nostres cavallerixes ayntanta con per les dites besties de la nostra escuderia necessaria sera e no resmonys als azembliers de nostra casa per les azembles nostres domestiques proveyr axi mateix civada e palla liure. E con se convendra nos caminar prenen cenes o convits volem quel dit sobreazembler reeba pa vi carn civada e palla de scriva de racio: la qual carn pa e vi als homens logaders en racions segons la nostra ordinacio e la civada e palla per proveyr les besties de loguer a ells liurar no oblit: abaten pero als dits homens del loguer per les racions sis diners jaccenses si en Arago serem e vuit diners barchelonesos en Cathalunya e en regne de Valencia o dotze diners mallorquins en Mallorca e dotze diners alfonsins en Sardenya e per palla e per civada si son en Arago vuit diners jaccenses e en Cathalunya o en regne de Valencia setze diners barchelonesos e en Mallorca e en Sardenya dos solidos de mallorquins o alfonsins menuts. E con lo dit sobreazembler o son lochtinent pagara los homens de besties de loguer pac aquelles en presència de nostre scriva de racio per tal que occasio de sospita del seu offici sia tolta o remoguda. E de totes les dites coses e altres pertanyents a son offici al majordom o al nostre scriva de racio compte retre sia estret: e per tal que mils e pus feelment se haja en son offici faça a un dels nostres majordoms sacrament que sera en son offici feel e lial e als dits majordoms obeisca ab accabament. En apres cobeejans quel dit offici ben sia regit: emperamor daço una persona qui sotzazembler sie nomenat e un altre qui ajudant sia nomenat los quals per nos tots sien elegits qui al damunt

dit sobreazembler en son offici diligentment ajuden e a ell apres los majordomens obeesquen e entenan acabadament en les coses tocans son offici e en absencia daquell lo dit offici lo sotzazembler en totes coses fer no ces e en absencia dabdos lo damunt dit ajudant lo damunt dit offici complezca ab acabament: declarans los dits sotzazembler e ajudant prestar al damunt dit majordom aqnell mateix sacrament lo qual lo damunt dit sobreazembler prestar es tengut.

Dels Azemblers.

A les azembles nostres en aquelles majorment que porten nostres ornamentals diligent cura es deguda la qual volem per especials e certs azemblers esser presa: e axi ordonam que en loffici aquest quatre homens sufficients sien assignats dels quals se pertanga a les azembles nostres les coses necessaries procurar lo sobreazembler, sobre aquestes excitam e ells sots lo sobreazembler esser volem. Encara seaguant a lur offici ajudar a plegar e a desplegar los lits nostres e altres appareylaments que per les nostres azembles se portaran. Deuen encara anar e si tener ab les azembles e deuen esser diligents que cascun dia bona hora sien en lo loch on la jornada nostra complirem con sesdeven-dra nos caminar et en tal loch posen les carregues que sien avinents a portar on deuen servir et no pusquen reebre alcun dan per colpa lur: e ells empero als nostres majordomens sens mija sotmetres sien tenguts e encara sacrament li fagen axi con lo sobreazembler damunt dit.

Dels Juglars.

En les cases dels princeps segons que mostra antiquitat juglars degudament poden esser cor lur offici dona alegria la qual los princeps molt deuen desijar e ab honestat servir per tal que per aquella tristicia e ira foragiten e a tots temps se mostren pus gracioses. Perque volem e ordonam que en nostra cort juglars quatre degen esser dels quals dos sien trompadors e lo ters sia tabaler el quart sie de trompeta al offici dels quals sesguart que tots temps nos publicament menjants en lo començament trompen e lo tabaler et lo de la trompeta son offici ensemps ab els exercescan e encara allo metex façen en la fi de nostre menjar: si donques juglars estranys o nostres qui empero astruments sonen en la fin del menjar nos aquells oyr volièm. En apres no volem que en la euaresma ne en dia de divenres si donchs gran festa no era quels dits trompadors trompeta e tabaler lur offici facen en lo comensament de la taula ne en la fin: los altres empero juglars sien qui sapien sonar esturments en les festes et en los altres dies segons que sera conivent lurs estruments sonar manam davant nos e a'aquests nombre de necessitat no posam: los dies empero dels divendres e de euaresma per aquella manera que desus es dit tan solament exceptats. Manam encara que en temps de guerra axi trompadors con altres si donques no era juglar de tal estrument lo qual lavors sonar no fos covinent mes que no hauran acostumat sien diligents en lur offici e axi a nos estants que con opé sera ells appareyllats trobem a lur offici a fer. Los majordomens encara no menyspreen ans fermament obeesquen.

ACI COMENÇA LA SEGONA PART DEL LIBRE E PRIMERAMENT
DEL OFFICI

Deis Camarlencs.

Si de les coses foranes degudament governadores ab vigilant estudi a nos apparer deja diligent cura: no menys ab entenedora pensa curar nos cove: que axi a custodia de nostra persona con a servesis faedors los quals a nostre estament rahanablement se pertanyen mayorment e continua asistencia a nostre costat e encara a domestica de nostres familiars secretes persones provades per feultat e destament no minues deputem. Emperamor daço ordonam a les coses damunt dites majors esser camarlencs los quals lecostament de nostre costat en nobleces e los quals sien a la custodia de nostra persona especialment deputats: e volem esser dos en nombre axi quel defalliment de la absencia o de la occupacio de la un laltre reparar pusca e sophir: e ells tots consellers nostres e de nostre conseyl esser declaram. Empero abdos seran de cint de cavalleria ennobleits: mas lo primer empero sera avant posat al altre tota hora que en la cort present sera so es an tener lo sagell secret e en liurar a nos la oblacio quant la missa oyrem e en jaure el costat del nostre lit segons nostra ordinacion sobre aço feta la qual en escrit tenguen: liurar especies confits e fruytes e semblants coses a offici de apothecari e de reboster pertanyents los quals fora de la taula nos menjarem fet lo tast a nos ministraran e encara eon bonament

fer se pora prop del lit nostre jaer segons que havem dit e en los secrets de natura entorn estar axi con se pertanyera: et aquell absent o occupat laltre son offici exerceca. E con nos empero al offerir algunes vegades bonament anar no porem, lavora aquell qui fara l'offici axi con dit es la oblacio al mayor noble, haro qui present sera sol empero que sia cavaller o persona qui en loch de cavaller per la magnitut de aquell en loch de cavaller fos haut liure o aquella en loch nostre offrira. En lo cas empero que noble aytal noy fos el mateix, per nos e la oblacio offeridora vaja: la moneda empero que per nostres oblacions necessaria sera del protonotari nostre tinent los segells procur reebre ab acabament. Ajustants que en festes damunt dites e tota hora que solemne convit farem lo primer camarlench si present sera o en la sua ausencia laltre confis e totes les altres coses al offici del apothecari pertanyents portar e posar davant nos no pretermeta qui lavors tast davant nos faga. Encara nomenys los damunt dits camarlenchs manam esser diligents mayorment aquell qui l'offici fara e lo sagell portara que cascuna nit les portes regoneguen del hostal on nos sesdevendra pernoctar per si meteix o per altre dels esenders de la cambra o dels uxers: e aquell qui haura regonegut les claus de la casa man diligentment guardar per tal que ço que Den no vuyla per no cauta custodia occasiq de escandels fos donada. Abdos pero los camarlenchs nostres dins la nostra cambra jaer poran con se volran: lun empero dels si san o present sera a aço per deute sia estret mayorment quant cascon dels jaer covendra davant nos. Empero cascon dels qui dins la

nostra cambra en qualque manera jaïra per mellor seguretat de nostra persona armes militars ab si e de prop tots temps appareylades baja e complides: e si en aço fer sera negligent de la quitacio sua de un dia per cascunes vegades les quals les dites armes appareylades haver segons que damunt es dit hauran lexades ells decernim esser punidors. Sobre tot aço encara a qualque loch nos irem tots temps los camarlenchs deuen engir estar a nostre costat davant nos anants o en altra manera segons que loch hi haura a nos de prop estan: e a ella injungim esguardar que davant nostre esguardament remoure facen aquelles coses ques pensaran esser indecetes o nocives. Aquestes coses encara al offici deyls pertanyer declarem ço es nos vestir e despullar e aygua ministrar con los peus lavarem als pobres o altres coses semblants exercirem les quals a la taula no ssgarden. Volem empero que en la exhibicio daquests serveys prerogativa donor entre ells sia servada quel primer camarlench davant laltre tots temps en lo servey del offici sia en aytals serveys davant anant al pus jove. E encara mes ordonam los dits camarlenchs los quals per molt major familiar exhibicio de servey a moltes prerogatives havem reebuts haver poder en los hostals, als quals nos declinar sesdevendra e aquelles persones qui han per ordonacio nostra dins la nostra casa jaer a cascun segons la congruencia del alberch cambres assignar e encara de ordonar engir les obres les quals en nostre alberch seran construydores. En apres cor la hon mes perill appar pus saviament es faedor als ditz camarlenchs diligentment manam curar quen temps de guerres con a qualque host personalment

nos anar sesdevendra engir les tendes nostres tots temps sia provehit e mayorment de nits a segurtat de nostra persona de totes coses necessaries mayorment de sufficient custodia domens armats. Hagen encara nos sollicitar que al fre de nostre cavall homens suficients per aptitut darmes en cert nombre sien deputats e encara servents per covinent nombre e sufficient custodia de nostra persona en aquell temps que cavalcarem en la host e sens la host aordonar en nulla manera no relexen. Aço mes avant ordonam quel primer camarlench inventari de totes les coses que son en la nostra cambra e ques tenen per larmador en si tenga e encara daquelles coses les quals per servey tot dia als officials a ell sotsmeses son comeses axi con lo reboster e als altres diligencia en guardar ajust oportuna: guardanse ben que a negun sens carta ab nostre sagell segellada no do en nulla manera de les coses desus dites. E sertes ell absent relex la custodia ab inventari al altre camarlench: abdos empero absents al pus antiquit dels escuders de la cambra si es present la custodia en les coses damunt dites ab inventari per ells sia comesa. Volem empero que aquell qualque sia qui per la major part del any les damunt dites coses totes sots custodia sua haura tengudes al maestre racional de la casa nostra present laltre si pero en la cort nostra lavors sera una vegada lany de totes les coses raho retre sia tengut. En apres per tal que lo grau jusa tots temps segons ques coven lo merit regonega de son sobiran als dits camarlenchs segons lo grau attribuit a cascun en tots aquells qui alcun offici han concernen la cambra donam poder ço es en los escuders de la cambraaju-

dans barber metges ciurgians secretaris escrivans uxers
 posader porters armador real sastre costurer apothecari
 reboster guarda de les tendes e escombradors del palau;
 los quals tots si en lur offici hauran fallit poran de qui-
 tacion privar per un mes o menys segons la manera de
 la negligencia: encara si alcun delenqueix dins la combra
 nostra aquell pendre foran e liurar al nostre algutzir: e a
 aquests sobrenomenats licencia de partir de la cort poden
 donar exceptats als secretaris als quals per la nostra ma-
 gestat tan solament es licencia atorgadora. E per tal que
 les vestidures nostres e los altres appareyllaments de les
 quals a les vegades usas tots temps con delles volrem
 usár appreyllades sien segons conveniencia del nostre es-
 tament: volem quels dits camerlencs en escrit hagen la
 ordonacio per nos sobre aço feta per tal que per color
 de ignorancia dalcun defalliment contingent nos pusquen
 escusar: ans declaram pena de privacio de tots sos drets
 que reeben por raho de lur offici si en la forma de la
 dita nostra ordonacio sobre aquesta preparacio de vesti-
 dures e ornaments per defalliment trobats seran transgres-
 sors. E con per alcun cas embargats lavar los peus dels
 pobres al dijous de la cena segons que havem acostumat
 bonament no porem lavors aquell qui de prioritat en lo
 offici salegrara si present sera o en lur absencia laltre en
 loch nostre la damunt dita ablucio complesquen en nostra
 presencia si bonament fer sa pora per tal que aquelles
 coses les quals embargats fer no porem almenys aquelles
 rehen a devocion siam provocats. Sien encara los camar-
 lencs que con nos en tal manera per malaltia la qual
 cosa Deu no vulla seriem agreviats que no poguessem de

aytals coses remembrar que en l'offici davant nos o en la porta de nostra cambra sia celebrat per hores degudes e oportunes per tal que per la nostra infirmitat la divinal lahor no sia lexada: en apres con sabran nos voler per lanima dalcun deffunt sollemnna missa fer cantar manen als nostres rebosters que juxta la ordinacio per nos feta sobre la lumenaria dels deffunts la qual en escrits tenguen appareylen brandons per aquells encendre en la missa damunt dita. Ajustam encara a aquestes ordinacions que tots los camarlenchs nostres sengles capitols daquesta nostra constitucio aytant con ells e aquells a qui ells son sotsmeses toquen facen escriure ordonadament e aquells ligen sovinerament o ells liger se facen per tal que no ignoren ans observen ço que a lur offici pertanga: e encara si per colpa dels altres defalliment en alcuna cosa sesdevendra degudament ells pusquen corregir les negligencies dels jusans ministradors. E encara si alcuna secreta infirmitat la qual Deu no volla se esdevendra a nostre cors aquella a neguna persona sens nostra licencia no revelaran: encara mes que ab lo sagell nostre secret lo qual a ells comanem no sagellaran en alcun loch si donchs aqui no vesien la impressio de nostre anell o altre senyal nostre del qual lavors en semblants coses usassem. Et encara novellament estatuim quels dits camarlenchs et qui per temps seran en lo comensament de lur offici sobre los sants evangelis de Deu a nos juraran e per exhibicio de homenatge a nos personalment prestaran estrets que ab tot lur poder e enginy dampnatge de nostra persona lo qual poder esdevenir sabran equivocaran e la salut nostra e estament aytant con a ells pos-

sibil sera conservaran e si dalcun qual que qual dampnatge de nostra persona o del estament nostre sabran o per semblant de veritat hauran oyt procurar aquell a nos al pus tost que poran revelar. Encara mes que alcuna cosa no fan né han feta perque no puguen plenorament totes aquestes coses complir. Ne es maraveyla si en aquest cas en lo qual de la conservacio de la nostra salut homenatge prenam cor certes per custodia de un petit castell exegit es estat homenatge tots temps sa entras de nostra costuma. E con segons la nostra reyal ordinacio dels consellers los camarlenchs consellers nostres sien enteses: volem que lo sacrament en la dita ordinacio declarat los dessus dits camarlenchs nostres a nos facen ab acabament : en apres encara injungim als dits camarlenchs que aquell dells qui lo segell secret portara corporal sacrament prena e homenatge reeba en lo començament con primerament als officis seran appellats ço es dels ajudants de cambra et del sastre et sos coadjutors dels rebosters comuns et dels altres del rebost dels porters e sotsporters del escombrador del palau o de qui al offici de les tendes es diputat e dels adjutors daquell que be et lealment en son offici se hauran et specialment engir la salut e conservacio de la persona et estament nostres los dampnatges per lur poder esquivan et les coses utils procuran e encara revelan a nos si alcunes coses dampnoses sabien contra nos per qualsque altres esser procurades o si a nos revelar no ho podien aço revelaràn a alcu dels dits camarlenchs en tal manera que pusquen a nostra noticia pervenir.

Dels Escuders de la cambra.

A domesticch servey de la nostra persona en lo qual los escuders de la cambra dins los secrets de nostre col·gament a nos familiarment obsegueixen sis en nombre volem esser deputats lo primer dels quals reebut en la cambra deura les vestidures et los calciaments de nostra persona nedeament guardar et les joyes de les quals tots dies usam ab inventari sots nostres camarlenchs tenir. Los dits escuders de la cambra seran sotsmeics et obeeran als camarlenchs en aquelles coses ço es ques pertanyeran al offici dells. En apres per tal quel offici a ells injunct pusquen sens greuge pus leu supportar statuir dos dells los pus antichs en loffici de necessitat jaer en nostra recambra cascuna nit e ab licencia nostra o de nostre camarlench dos dels altres per divisides nits o setmanes per tal que nos ço es saber calcen et descalcen et altres serveys semblants facen los quals a nos familiarment, fer se cove et privada. E con nos cascuna nit sesdevendra en lo lit entrar lo dit primer reebut deura comoure et demanar a nos quals vestedures lendema ordenarem de portar per tal quo aquelles lo vespre apparell les quals més duren elegidores. En apres encara a ells injungim et manam que en qual que loch que ells dins la casa nostra pernoctar se convendra tots temps prop si hagen les armes a lurs persones covinents et complides per tal que si alcun cas de necessitat sesdevenia no fossen trobats de tot en tot inprevists : e si a ço fer negligencia hauran de la quitacio dun dia cascuna vegada sien punits. En apres al

offici dells dits scuders pertany disposam l'espasa nostra a nos con cavalcar volrem ministrar o aquella davant nos portar si aço haurem manat faedor. Portaran encara lo capell de sol o de pluja e encara les vestidures quals que quals portar farem devant nos: e ells en aquests et en semblants serveys tots temps volen esser apparellats. Ajustants encara que aytant con ells bonament poran apres les camarlenchs vagen prop de nos davant anants o en altra manera axi con mils sera covinent et oportu. En apres manam encara dos dells per nos esser elegits a portar l'elm lescut et la lança ab la pocha senyera les quals coses continuament costa de nos per costuma portar fem axi en temps de guerra con en altre et en lochs et temps oportuns. E aquell ço es lo primer elegit a aquest ministeri faedor et en absencia dell laltre et en absencia dabbos un dels dessus dits escuders per nos elegidor en temps de guerra en la host et en altra manera volents caminar de nos saber no oblit per tal si per ell volrem o per altre les coses damunt dites esser portades per ço que nos esguardada la qualitat del loch et del temps daço mils ordonar pusem. En apres per tal con a raho es consoant diverses officis sots un mateix duch o eap con cas per ventura sesdevendra denre los uns als altres ajudar et el defalliment dun laltre companyo sia tengut per egualtat regir et supplir: emperamor daço statuim que si les copers botellers panicers ols qui tallen devant nos o rebosters o sobrecochs o los portants lo tallador sesdevendra absents esser o en altra manera ocupats en aquell cas los escuders de la cambra lo portar vi et lo pitxer de laygua que beure volrem et del

pa a la nostra taula e axí mateix los bacins pera nos donar aygua et portar la fruyta et la vianda et les altres coses que son a servey de nostra persona per los officis damunt dits volem esser fet et manam si per lo majordom los sera comanat. Encara cura ells volem haver diligent que totes coses que a nostra persona son apropiadores et per nos en qualque manera contractadores en tal manera sien procurades que de totes coses nocives a nostra persona de tot en tot sien alienes: e aço majorment per ells sia observat en les çabates et en altres coses que per alcuu de la cort nostra o casa nos faran les quals çabates reebuda primerament moneda dels camarlenchs fer manam per aquells. E encara en ausencia de tots los nostres camarlenchs o ells axí en altra manera empatxats que no poguessen en lur offici servir volem que aquell qui primer sera appellat en loffici exhibesca a nos totes aquelles coses que al offici dels camarlenchs havem ordenat pertanyer. Degen encara los dits escuders los lits nostres fer et apparellar et guardar que la nostra cambra sia convenientment ornada et guardar encara aquelles coses que hi sou degudament ornades et semblants serveys a aquells comeses ells en la cambra exercir manam. A llur sollicitud encara se pertanga que cascuna nit se prenen guarda que alcun defalliment en la cambra nostra no sia daquelles coses que aqui son acostumades de metre ço es que sia aqui vi et aygua sufficient a beure et aço per cases qui a vegades de nit sesdevenen imprevisament candeles et tortices a illuminar especies et confits a menjar et armes encara convenientes a la nostra persona complides dun cavaller. les

quals deuen cascuna nit prop de nos posar per los perills qui alsunes vegades de nit se porien esdevenir preguardar no obliden. Les quals coses totes et sengles reeben dels altres oficials de la casa nostra als quals pertany sengles coses daquestes singularment ministrar. Aygua encara beneyta a satisfer a la nostra devocio manam ells cascuna nit pôsar en lo cap del nostre lit: e daquestes coses et semblants cura hagen diligent. E per tal que en los dits serveys nò sien negligents volem que cascu dels dits escuders de la ordinacio nostra feta del offici dels camarlenchs et encara daquesta present translat en escrits hagen et tenguen per tal ço es que mils en les coses faedores pusquen esser savis et diligents. Statuim encara quels escuders de la cambra damunt dits sacrament et homenatge a nos facen con primerament a aquest offici seran reebuts sots la forma per la qual los camarlenchs lo deuen fer segons aquelles coses que per nos son en altre loch dels camarlenchs specialment ordenades.

Dels Ajudants de la cambra.

Con les cambres de tot princep nò tan solament se pertanga que sien de belles cortines et draps ornades e per bellea daquells decorades ans encara convenga que aquelles sien ordenadament aparellades segons la nostra ordinacio sobre aço feta et tengudes a prop que de totes coses inmundes sien ab diligencia guardades: perque engir lo regiment daquestes coses sis bons homens volem esser per nos deputats qui ajudants de la cambra seran nomenats dels quals los dos en la cambra del lit dapperella-

ment tots temps de necessitat jaer manam: ordenants que con nos alcun viatge fer o en altra manera caminar o en altre loch mudar se convendra un dells davant nos vaja ab ornamentals dun lit nostre per tal que con al dit loch destinat serem venguts trobem aqui per la persona nostra cambra apparellada: e compren totes les palles compradores axi a obs dels lits de la nostra persona apparelladors con per aquells qui en nostra cambra et reecambra deuran jaer quals que quals. E encara nos caminants procuren haver diligentment draps per als lits en la nostra cambra et reecambra faedors. Decernents a lur offici pertanyer lits de les dites palles fer per nos et per los altres con dins la nostra cambra jaer sesdevendra segons que per los nostres camerlenchs o per alcun dells los sera manat. Volem encara que sesguart a lur offici ajudar a plegar et a desplegar los lits nostres els altres apparellaments que per nostres azembles se portaran e que en alberch en lo qual nos posarem banchs en los quals ab nostres companyes seure puscam complidament sien trobats: e si en aquell alberch banchs no haura procuren que ni sien aportats. E encara a lur offici volem pertanyer que en estiu jonch et altres coses verdejants e en ivern coses en lo sol necessaries o entre los peus a tenir haver procuren e lenyes per fochs en nostres cambres faedors et encendre aquells e apparellar de la festa de tots Sans tro a la festa de Pascha aquelles coses e semblants segons la qualitat del temps. Lo dia de Rampalm encara rams qui en la processio seran portats proeurar per nos e nostres familiars sien estrets. Ordenants encara que per les coses damunt dites axi faedors de nostres camerlenchs mone-

da pendre no ometan e daquela compte et raho retre al nostre scriva de racio sien estrets. Et volem quels apparellaments et les cortines posen en torn de nostres lits et encara sitis nostres los quals havem acostumat de tenir en consell et en taula. E guardense que sobre la posicio dels apparellaments la ordinacio nostra sobre aço ja feta observen la qual en escrit hagen per tal que engir aço no pusquen ignorancia allegar. E volem encara al offici daquests pertanyer con caminarem sella per los secrets de natura e aquelles coses que hi seran necessaries fer secretament a les azembles portar. En apres ordenam que per los peus a lavar aygua apparellar no obliden con sera necessari o a ells sera manat per un dels nostres camerlenchs. Ordenam encara que les cambres nostres en temps e hores degudes escombrar et mundar sien tenguts e facen los lits dels escuders de la cambra los quals en la nostra reecambra jaer sesdevendra e encara con caminarem la un dels primer vaja per tal que faça son offici: sotsmeses empero sien als camerlenchs en aquelles coses que per ells son faedores en la cambra et a ells obeesquen ab acabament. En apres no sien peresoses con engir lur offici vagar los convendra als escuders de la cambra si mester sera ajudar. Als camerlenchs empero sagrament et homenatge facen que per loffici dells mal a la nostra persona no esdevendra ans lo esquivaran el revelaran sil sabran e que res per ells fot no es nes fara qui sia vist contrastar a observacio de les coses damunt dites.

Del Barber.

Per humanals necessitats de les quals natura alcun hom munit de quantas vulla potencia no ha fet exempt nos de offici de barbers freturam: lo qual un esser volem en nostre servey diputat qui certament als camarlenchs sotsmes sera e obeyra. E aquest engir aquelles coses que sesgarden lur offici deu esser diligent engir lo servey de nostra persona ço es aquell lo cap nostre pinten e en temps degut lau con a nos sera vist expedient primerament fet tast: e semblants coses faça a les quals es specialment deputat. Deu encara tenir nedeamen e decent lo baci els altres estruments dels quals ha usar son offici exercen. En apres lo barber sera en loffici de la cambra ajudant als ajudants en la preparacio e ordinacio del lit nostre e daltre qual que qual ornament de cambra: e con sesdevendra los ajudants absents esser tots los serveys que a aquells pertanyen en la cambra aquest barber fara e supplira: e dins nostre alberch ab los escuders de la cambra e no alloure lo dit barber jaer sera estret: e con nos en alcun loch transmutar sesdevendra lo dit barber segons ques covendra portara ab si la maleta ab les vestidures de nostre cors les quals manarem portar de la qual cosa demanar nos primerament deura. En apres si en fer les coses damunt dites e en altres incumbents als dits serveys fallira per cascuna vegada en la quitacio dun dia sera punit. En apres per tal con exigent loffici lo qual ha a fer lo barber sovinent a la persona nostra mes quels altres se apropinca:

ordonam que en la novitat de la receptio del servey lo dit barber aytal sacrament faça e homenatge lo qual havem disposat los camarlenchs de prestar.

Dels Metges de phisica.

Aquells qui la varietat dretament pensan de humana fragilitat deveixen per qual ço es assaber discurriment de infirmitat sens entermessio de falla o per cauta continua greuges denfermetat en estremetat de corrupcio se decorte encontinent regonexeran quina es la utilitat dels metges e quina sia la necessitat de aquells demandada per lart dels quals e per la industria moltes vegades la sanitat ja hauda es conservada e encara la perduda es restaurada. E donchs ordonam que en la cort nostra ordinariament sien dos metges instruyts e provats en medecina o phisica qui diligentment insisten per la conservacio de la nostra salut e a nos parlen e diguen sens dubte que proceesquam e usem daquelles coses que seran a nostra salut profitoses et encara aquelles que nocives seran esquivem : e cascun dia de mati la urina nostra esguarden per tal que la disposicio de nostre cors regonegen e si hauran vist en nostre cors alcun piyorament decontinent curen de remey salutari proveyr : e encara si per alcuna corporal necessitat o per quelque altre infirmitat lo cors nostre agreviat esser veuran de la nostra curacio ab no enujada e curosa diligencia curar facen. E si per aventura alcunes coses medicinals rebedores a nos hauran ministrades primerament daquelles tast facen devant nos. En apres encara als metges nostres

injungim que con als cuns dels domestichs nostres o familiars seran cahuts en alcuna malaltia daquests encara eura hagen diligent e aquells per restauracio de salut proveesquen segons que mls poran segons esperiencia de la sua art e mayorment de les persones a nos acostades per sanch o per alcun grau de parentesch. E ehcara nos en la taula menjants los nostres metges aqui appareyladament manam devant estar e que nos diligentment encanten per guardar de menjars incompetents e nocins: e si en qualque manera alcuna cosa davant nos veninosa posar o en altre qualque manere present esser vegen aquella tantost gitar facen daqui e remoure. Si empero ço que Deu no vuyla en alcun cas o per fet sinistre aquella cosa veninosa no previsament e soptosa preniem: de continent remeys prenen segons que hauran vist expedient. En apres un dels metges dins la casa nostra jaer deura per tal que si per aventura aquella hora a nos o a qual se vulla dels nostres domestichs alcun acciden sesdevenia lo metge sia appareylat no de luny remey covinable donar. En apres si dels metges nostres la un tan solament sera mestre en medecina aquell en prerogativa donor al altre sera davant anant: si empero amdos maestros o en altra manera de par condicio seran lavors aquell deura esser en la honor pus poderos qui primerament al nostre servey sera appellat. Conseguentment empero sapien quel apothecari nostre e son coadjutor a ells obeyra en quant aquelles coses les quals a ells faedores hauran manades los dits metges concernents lur sciencia de medecina: els dits metges pero sotsmeses seran als camarlenchs los quals camarlenchs a la cura de totes coses que sesguarden a

la custodia de nostra persona pus especialment son reebuts. En apres con los metges primerament a nostre servey seran reebuts sacrament a nos e homenatge prestaran que be e lialment lur offici exerciran esquivan totes coses les quals a nostra salut contraries e perilloses veuran e si sabien alcun a la nostra salut insidiar a nos aço al pus tost que poran revelar e nostres malelties secretes a alcun no manifestaran sino de nostra licencia special: encara que res no han fet ne faran perque los damont dits sacrament e homenatge no pusquen observar.

Dels Meges de cirurgia.

Per tal en medicina dues parts haver no es no coneguda cosa la qual una phisica e laltre sirurgia es appellada e ja sobre la primera bajam provehit ordonants quels metges de phisica sien en nostra cort: sobre la segona part de present en los cases que a nos o als nostres familiars esdevenir porien proveer duem ordonador que dos en sirurgia experts en la nostra cort hajam e ells aquelles coses que necessaries han segons lur art ab si tenguen per tal que del offici a ells injunt a nos si cas lo qual Deu no. vuyla sesdevenia e als familiars nostres servir mils pusquen. E si en temps de pau engir daquestes coses per ells diligencia haver volem molt pus fort en temps de guerra con nos en host serem cura a ells esser deu. Ajustants que prop les tendes nostres o el loch en lo qual nos estarem lavors jaguen et romanguen e encara totes coses que degudament tastar poran abans que a la nostra persona posen tasten feelment. Als camarlenchs axi

con los phisicians sotsmeses seran: e aço per tal con en nostra persona qbrar han segons lur offici sagrament e homenatge axi con los phisicians presten a nos.

Dels Escriuans secretaris.

Consequens noms a les coses e estudiants esser congrua imposicio de nom del offici dels secretaris esser la qualitat del dit offici o testifica cor moltes coses secretes a la feel industria dels exercentz lo dit offici son comeses. Perque en tal manera provehens disposam que dos notaris bons e sufficients al offici de secretaria sien deputats qui a nos letres secretes escriuen e totes escriptures les quals ab nostre secret sagell deuen esser segellades: e a manament de cascun de nostre conseyll letres facen axi con aquelles veer e segellar hajam e aquelles coses que en conseyll nos presents axi sobre supplicacions con en altra manera se escriuen la un dels escriure sia tengut e dels fets que en nostre conseyll se determenaran o a memoria se reduran daquelles que lavors determenar nos poran memorial facen per tal quels determenats a execucio per aquell al qual pertanyen sien menats e los altres en loch e en temps oportuns sien discutits: e per aço un tots temps de necessitat con consell tendrem volem esser present jatsia que amdos esser y hagen. En apres con escriure letres van e sens fruyt seria si donchs les dites letres a aquells a qui se drecen nos trametien: volem que als correus en trameten ells ab nostres letres sien majors e si en negligencia ells troben a quitacio dun mes ells privar segons que a ells sera vist faedor pusquen. Ells empero

secretaris sots los camarlenchs esser si estrets regoneguen exceptat que ne als camarlenchs ne a negun sens nostra licencia scrits secrets no mostren en nulla manera: e la un dells almcyns de necessitat dins nostre hostal en loch covinent per tal que si necessitat sesdevenia a escriure qualche sia hora haver puscam jaga. Cometre encara a acriure en cas en lo qual de moltes letres ocupats bastar no porien a aquells de la scrivania pusquen: sol que no fossen coses molt secretes en lo qual cas no volem que sia fet sens nostra licencia special. Volem encara e sots pena de perdre la quitacio de dos meses a ells manam que totes letres les quals per ells ser sesdevendra registren: e encara aquelles les quals nos ab ma nostra propia escriurem si donchs de nostra volentat no les lexavem. Ells encara declaram de totes quantitats per ells reebedores daquelles letres que per preu espatxaran sien tenguts retre comte cascun any al nostre mestre racional. Volem encara que de nostra cort no sabsenten en nulla manera sino obtenguda de nos special licencia. En apres per tal con al pus antich per lo pus novell honor es deguda per tal que laltre qui primer sera estat en loffici damunt dit sia honrat manam e ordonam quen totes coses tocans loffici lo primer davant al altre de prerogativa gauesca: e sagramen a nos facen que be et lialment en loffici lur se hauran e que aquelles coses que de nostre secret son les quals ells axi per letres les quals escriuen con en consell sabran secret tendran. E encara per tal con per rahon de lur offici en diverses maneres ab nos han a participar e per nos letres escrites e altres coses per ells escrites son contratades discretament proveents manam que.

sagrament o homenatge a nos facen de esquivar aquelles coses les quals a nostra salut serien contraries e si les sabien a nos aquelles degen revelar. Ajustans que per ells no es feta nes fara cosa per que los damunt dits sagrament et homenatge no pusquen en lur fermetat estar.

Del Armador real.

Altitut de real cadira mayorment establida en reclitut per conservacio o sotsministracio daquella molt fretura de armes axi ço es que nos en aquelles volents entendre perque les armes mayorment de nostre cors ab pulcritut de bellesa e congruents sens lesio sien servades e entires ço es assaber que no sien corrosses per roveyl o per altre esdeveniment foran nos consumeu ordonam que a custodia de nostres armes un hom sufficient e feel sie deputat qui armador per la conveniencia del offici sia nomenat qui les armes nostres diligentment guar: et guar:se que aquelles nedeament tenga e onesta. Veja encara soven si freturen de reparacio o de renovacio per tal que de continent lo defalliment corregesca o faça als menestrels de la art esmenar. E, daço que costaran de reparar o fer de nou cur haver albara de scriva de racio contenen la quantitat que costaran la qual quantitat ab diligencia procur haver del tresorer. E encara en la reparacio de les armes nostres faedora lo dit armador aytal cautela haver manam quel fabre ol faent lart al loch on les armes se servaran os reposen amen o si aytal reparacio li sera faedora que sia obs que de necessitat se hagen a portar a la casa del dit fabre o art faen lavors no manifesta-

ment mas en secret loch aquelles faça reparar: cor no es
 eovinent a nostra honestat que aquelles coses les quals
 son a us de nostra persona deputades per diverses mans
 axi patentment discreguen que cascun per son voler les
 puga contractar: ordenants que per la servey de nostra
 persona almenys armes complides de les mellors que tro-
 bar ne fer se poran per diverses maneres almenys per
 vuit cavallers et ayants mateixs cavalls degudament armats
 per larmador dessus dit sien tengudes continuamente appa-
 rellades entre les quals alseunes secretes esser no oblit
 les quals secretament et en lochs opportuns portar pus-
 cam. Tenga encara vuit aparellaments militars et altres
 vuit de cavalls: e aquests volem sien tenguts oltra aquella
 qui per raho de donar o per altre raho tenir volriem.
 Encara tenga senyeres poques et grans segons que nostre
 estament ho dura requeridor. Statuents que si defalliment
 sesdevendra per colpa dell la meytat de la quitacio de
 un any perda la qual de la cort nostra ha acostumada
 de reebre. Consequentment encara ordenam que cascuna
 nit larmador deja liurar a un dels escuders de la nostra
 cambra armes complides de la nostra persona per tal que
 aquelles posen de prop lo nostre lit: e si per aventura per
 alcuna cosa manariem les armes nostres costa nos en al-
 cun loch esser portades oltra aquelles les quals los escu-
 ders han a portar lo dit armador aquelles ab si port axi
 prop nos que con les demanarem sien aparellades. E
 aquest armador sera als camarlenschs sotsmes als quals
 encara con demanaran de les armes nostres compte haura
 a retre et raho. Perque guarise que totes les armes
 prena ab inventari et reebra et sia diligent que en escrit

pos con a alcuna persona alcunes armes haurem mandades liurar o donar: empero diligentment se guarat que a algu no prest ne liure de les coses damunt dites sens carta ab nostre segell segellada. En apres con sesdeven-dra nos voler armes pendre majorment en temps de guerra sia larmador molt diligent et no peresos que les armes a nos necessaries tenga tots temps apparellades e encara que aquelles en temps de guerra pus sovinerament re-gonega e armes complides de nostre cors et totes altres dins la nostra tenda meta et complides armes de cavalls a nostre cavalleria liurar no ometa: e res no menys de les dites nostres tendes cura haja que per los homens a aço deputats aquelles parar et fermar faça en lo loch on lo nostre peno posader sera fermat. E per tal que con daquelles volrem usar algun defalliment no puga esser trobat o sil armador sera alcunes vegades per enfermetat o per absencia o per altra manera rahonablement embar-gat en aquell cas son offici coman a un dels escuders de la cambra et linventari que ha de les armes liure a aquell lo qual nos o nostres camarlenchs cascuna vegada duren nomenador. En apres volem que a nos larmador faça sagrament et homenatge que per fet seu dampnatge a nostra persona no vendra ans esquivara per son poder aquell lo qual sabes a nos en qualque manera poder es-devenir majorment per aquelles coses les quals a la sua custodia son comeses e allo a nos no resmenys revelar no trigara. Encara que res no ha fet ne fara perque les coses dessus dites no pusca degudament observar.

De la guarda de les tendes.

Per execucio de justícia per la qual les terres et sotsmeses nostres de no degudes offenses o treballs defensar som tenguts posada a nos quant que quant necessitat de guerrear per contrastar als enemics per ventura o per altres semblants rahons per les quals en armes nos cove a entendre ops havem a vegades a hostejar et sots les tendes et pavallons nostres estar. E per tal que aquestes coses sien en aparell con cas daytal necessitat se ocorrerá ordenam tres homens esser per nos diputats sòpils et aptes qui en les ciutats de Çaragoça et de Valencia e en la vila de Perpenya en los quals lochs per causa los nostres tendes tenir havem ordenat los quals tota hora encara on temps de pau les tendes nostres custodesquen et guarden entegres et aparellades et aquelles regoneguen sovincrament et apparellen de exorcies si alcuna cosa hi haura esquinçada o en altra manera reparadora reebuda per ells dels batles generals o procuradors reials ço es cascun dells daquells qui fer ho deuran moneda en aço necessaria de la qual per ells al nostre racional compte retre manam. E con nos de necessitat sots aquelles tendes esser sesdevendra lavors aquell qui guarda sera daquelles tendes que lavors usar haurem diligentment et savia mes que en altre temps aquelles regonega e de dia et de nit custodesca e si alcun defalliment o esquinçadura hi veura encontinent aquell repar et esmen. E volem que lavors ab si haja alcunes altres personies en aço expertes qui sapien et puguen a ell con

necessari sera en tals coses ajudar. Ell encara en aquell temps tota hora prop de la nostra tenda continuament jaga et transnuyt: e volem que per totes les coses que ell deu fer sia sotsmes al nostre armador reyal: e als nostres camerlencs sacrament et homenatge fara lo qual larmador nostre reyal es tengut a nos fer.

Del Sartre et sos coadjutors.

En bellea et composicio de vestidures es esguardadora condicio de persones ço es los vestiments a quines persones convenguen cor preciositat en vestidures les quals en persones humils ergullosa seria reputada et vana per autoritat de la dignitat en altres convenient et honesta es: cor cuberta de cors et comportaments denuncien hom savi segons que aloure lo savi ho testifica. E per tal que vestidures pertanyents a nostre estament tots temps con ops et temps sera sien apparellades: ordenam que en la cort nostra sia un sartre sufficient qui dins la nostra casa faça totes les vestidures a us de nostre cors deputadores. Et quartse que alcuna persona no coneguda o per qualque altra manera sospitosa aquelles vestidures no contracte e encara que en publich esguardament de gentes aquelles no faça mas en qualque lloch separát de comu entrament per tal que de cascuna part perill et tota estranya suspicio sia remoguda. En apres encara volem aquest sartre tota diligencia haver que algun defalliment no sia perque les vestidures noves en los altres temps et en les festes per nos ordenades no hajam. E sobre aço et sobre les altres coses necessaries compradores a ço

sollicit los camerlenchs et els altres als quals pertanyer haura vist e encara si necessari sera ell mateix ho compre: en altra manera si ell en colpa sera que les vestidures no hajam en temps per nos lavors ordenats privat ell esser volem de la meytat de la quitacio de dos meses la qual de nostra casa rebra: manants certament a ell per tal que no pusca ignorancia daquella ordinacio allegar que aquella en escrit haja et observe. En apres disposam que lo sartre reta raho de les rebudes et despeses les quals a fer ha per raho de son offici al scriva de racio e encara sapia si esser sotsmes als camerlenchs: faça encara a nos sagrament et homenatge axi con larmador. En apres ordenam que dos altres jovens per nos sien elegits qui ell absent o en altra manera rahonablement occupat lo pus antich en l'offici en fer les vestidures nostres suplesca les sues veus: los quals encara al dit sartre ajuden en cosir si oportu sera et en mundan et espalman con ops hi sera les nostres vestedures e semblants coses en alcun lloch net et secret a aço apte. Aquests pero volem donar honor al sartre per raho de son offici: empero seran sotsmeses als camerlenchs et faran sagrament et homenatge a ells axi con lo sartre a nos fer es estret.

De la Custurera et de la coadjutora.

Allo quen les vestidures nostres manam et volem observar ço es que nos facen sino per sartre cert en aço diputat et jurat dins l'alberch nostre molt mes en les camises et semblants coses que mes que les altres vestedures a la nostra persona so aproisimen servat esser volem:

ordenants que una bona sembra costurera en nostra cort sia rebuda que dins nostre alberch les camises nostres et semblants coses tall et faça diligentment. E aquella encara con covinable sera los draps del nostre lit et de la taula en loch secret lau et nedeig ab acabament en tal manera que aquestes coses sien axi segetes que per alcuys no puguen esser vistes o manejades: et la moneda necessaria per les camises lançols tovalles et altres coses lavadores de nostre camerlench exigir et reebre no ometa. Als camarlenchs sia sotsmesa et a nos sagrament et homenatge faça axi con lo sartre. La condjutora empero sua per nos elegidora en la sua absencia o en altra manera embargada aquelles coses que seran de nostra persona lavar sia tenguda et les altres coses faça segons que pora les quals la dita costurera era faedora: e encara en la sua presencia a aquella ajut et tovalles les quals en nostra taula se tenen et draps de lits daquells qui en nostre alberch jaen con necessari sera lau: e sia sots los camerlenchs e a la un dells faça homenatge ab sagrament axi con la costurera damunt dita.

Del Apothecari.

Qualsque coses per manera de medicina o de menjar per nos prenedores o devant nos posadores sesdevendra presentar deguda cosa es no per no coneguda persona mas per feel et provada sien confites et contrastades per la qual ço es assaber mes nedeament et honesta sien confites per tal que alguna nos pusca aqui notar suspicio ne alguna occasio no sia donada a algun estrany de mesclar

aquí alguna cosa nociva et no nedeu. E axí ordenam que en la nostra cort sia tots temps un bo et feel apothecari principal lo qual qualseque quals confits per la persona nostra ell personalment confesca: e si per alcuna necessitat de nostra persona freturavem dalscuns letouaris et de axarops o de qualseque altres medicines lo dit apothecari aquelles personalment faça et secretament et tast daquelles faça si son coses tastables abans que a nos prenedores o per altra qualque manera sien presentades. Encara provehir deura lapothecari que ell confesca et faça o de alloure procur confits o especies per les altres persones e aquelles als nostres camarlenchs o als escuders de la cambra deja liurar e encara de illuminaris de cera tortes et tortices et de candeles serva ordenacio nostra la qual sobre aço havem feta et la qual ordinacio haja en escrit per tal que aquella mils sens violacio guart et observar haja et aquelles als rebosters do et liure. Guartse encara lo dit apothecari a la cura del qual specialment aço pertanyer sapia que de les damunt dites confeccions et luminaris algun defalliment en nostra cort no sia. En apres con caminan en alcun loch irem deura lapothecari lo coadjutor seu davant trametre per tal que en lo loch don partirem ne en lo loch destinat al qual irem de confits et illuminaris fretura et defalliment no sia trobat: ne encara volem que aquestes coses o altres les quals a son offici pertanyen cometa a altres sino a aquell qui sera reebut a ell coadjutor. En apres ordenam quel principal apothecari o son coadjutor tots temps en la casa nostra jugue aparellats si algun cas sesdevenia de son offici en totes coses exercir. En apres deura obehir lapo-

thecari als meges en aquelles coses que per ell seran faedores concernents medecina mas sera solsmes als camarlenchs: empero daquelles coses que aministrara compran o distribuen al mayordom o al escrivá de racio de la nostra cort sia tengut de retre rahon e del tresorer com mester hi sera reebre moneda per les damunt dites coses necessaria. Sagrament empero e homenatge a nos faça axi com larmador: ajustat que si per rabo de son offici enfermetat secreta en nostra persona sabia aquella a negun po revelara. En apres volem quel apothecari un coadjutor haja per nos elegidor en loffici de la sua apothecaria intelligent o en alcuna manera scient qui a ell en confezir si necessari sera o altres coses faen ajut al qual encara en la sua absencia cometa aquelles coses que a son offici son incumbents o comeses: lo qual coadjutor deja ajudar als altres officials con en son offici propi ell entendre no caldra: e aquest coadjutor jurara et homenatge fara als camarlenchs e a ells obeyra axi con lo dit apothecari fer e obeir es estret.

Dels Rebosters majors.

Con res no es dit perfet si donchs de totes les sues parts no fa mencio e per tal que aço que leixam no siam vists menysprear e que ignorancia no pusca esser allegada: de la manera dels servidors del nostre palau royal duym ordenador. Emperamor daço en la nostra cort dues bones persones generoses e feels volem esser deputades la cura dels quals sia principalment del primer reebut en loffici guardar tota la vaxella daur e dargent

la qual acostumam usar en nostre polau, axi de nostra persona con de nostres domesticchs e aquella recbra ab inventari de nostres camarlenchs e tendra aquella per ellis: e encara sien tenguts que la vexella que a nostre beure e a la taula nostra real posar sera aordonada a hora coninent el meteix al draçatori port e aquella que per nostres domesticchs sera usadora per lo sotsreboter e altres del offici portar faça: guardantse molt diligentment que la damunt dita vexella nedeu e de coses immundes soven reguardada axi sia que negunes coses no si puguén esser perpensades als nostres huyls abhominables: e les damunt dites coses totes a hora coninent al nostre rebost en la manera que portades les hauran per ellis sien retornades. Tenguts encara seran de guardar o fer guardar fruytes fromatges tortes candeles sucre salses sal e semblants coses qui axi per nos con per los nostres familiars en nostra cort seran usadores: e les dites fruytes fromatges sal tro a la taula on nos menjarem portar degen e aquelles liurar al nostre majordom per posar davant nos: e apres del aygua o del vi ab lo qual seran lavades aquelles que bonament lavar se poden feelment lo tast facen. Volem encara que tota hora que fruytes e fromatges sesdevendra afollar en tal manera que a nostres domesticchs no fossen competents a posar per los dits rebosters decontinent als almoyners sien distribuïts e per los dits almoyners als pobres de Jesu-Christ donar manam: e axi meteix con sesdevendra nos anar per cami volem ells aquestes coses servir. Les coses encara damunt dites guarden tota hora e escriuen servada la ordinacio ja per nos feta sobre aqo la qual en escrit hagen et observen: e

gardense que tast facen sobre les coses damunt dites les quals a nos prenedores en qualque manera seran davant nos posades. E con nos sesdevendra caminar la un dels ol sotsrebooster o un del offici en absencia del sotsrebooster tots temps primer vaja per tal ques guart que defalliment de lenya e de palla al palau on nos menjarem esser no pusca divern e destiu jonchs o altres coses verdejants sia curos de haver e axi de banchs cou de taules con daquelles coses que sesguarden a lur offici en lo dinar e en lo sopar no haja defalliment alcun: decernents que al nostre palau argent o vaxella dargent tovayles de les quals nostres domestichs menjants usen lo sotsrebooster portar sia tengut e anaps e copes e altres coses al beure necessaries: e aquella vexella nedeas e bella conservar procur axi que neguna cosa leja noy sia que pogues ofendre los huys dels menjants en lo nostre palau si volra esquivar venjança condigna: e daqui aquell e aquelles al rebooster reportar no oblit. Largent pero portador a la cuyna liure a aquells a aço diputats dels quals apres los menjers recobrar sia tengut diligentment. Encara ab diligencia ell manam haver e tener en escrit la manera ques serva en tenir lo damunt dit argent. Encara en lo rebooster ell o un del offici jaher volem e manam: tenir encara aygua apareylada con a la taula anar deurem per nostres mans a lavar e dels altres qui aqui seran haja cura: encara de luminaries de cera tortes o brandons et tortices e candeles bastament tenga servada la dita ordonacio nostra la qual sobre aço havem feta e la qual orlonacio haja en escrit per tal que aquella mils sens violacio guart e observe. Guartise encara lo dit rebooster o a la cura dell

especialment aço pertanyer sapia que de les damunt dites luminaries alcun defalliment no sia. En apres con sabra nos voler per lamina dalcun defunt missa solemne fer celebrar per tal que sapia nostra voluntat sobre lo nombre de les tortes illuminadores en la dita missa los nostres camarlenchs sollicit diligentment e aquelles tortes e encens haver curiosament procur del apothecari. Los rebosters e los altres empero del officí del rebost qui per nos seran deputats en les coses pertanyents a lur officí per lo dit comprador faedores de les coses damunt dites si deure reebre personalment e aquelles scriure regoneguen obligats esser de retre compte tots dies al mayordom e al escriba de racio. E en temps en lo qual acdevendra nos caminar ell o aquell qui primer ira axi faça que en qualche loch on irem axi com de nostra celsitut se pertayn compliment dargent e de luminaries tovailes e altres apareylaments a serrey nostre trobem. E no resmenys sacrament e homenatge a nos faran que lur officí e aquelles coses que si pertanyen per lur poder seylment exerciran; e si alcunes coses mayorment per rahon de son officí a la persona e a la salut nostra nocives se poden esdevenir decontinent revelaran e que res no han fet ne faran perque los desus dites coses no puguen complir. E per tal que pus perfectament e pus liberal les coses desus dites complir se pusquen ells o el sotsreboter en lo rebost damunt dit continuamen jaguen per tal que estranyantse del officí alcuna lesio no sofira: los desus dits empero nostres rebosters a tots los altres del rebost volem mayors esser. Ordonans encara en nostre rebost esser deputat un apte e sufficient hom qui sotsreboter sia appellat e ajut

als nostres rebosters en aquelles coses que pora tocants lur offici feelment e apto: e tota vegada quels dits rebosters, per malaltia o per absencia de amdos o per altra necessitat a son offici faedor entendre no poran al sotsreboter tota hora que necessari sera pusca cometre exercidor. Salvant empero lo portar del aygua al lavar de nostres mans e la fruyta e formatge e semblants coses a nos amministradores en la taula dels officials dobles derrer reebut si lavors en la cort present sera o en absencia daquell que per un dels escuders de la cambra volem esser fet: Encara toyayloles entires e netes aministrar a nostre sobrecoch e portant lo taylador qui les viandes devant nos aportar son tenguts liurar no oblit: e als camarlenchs los dits rebosters majors e sotsreboter volem esser sotsmeses. E en temps pero que nos caminar sesdevendra lo sotsreboter aportara o en absencia dell un dels ajudants del rebost alguns appareylaments e ornaments e vexella dargent ab les quals passar pascam a us nostre per la taula si per aventura les axembles portants los arneses a hora deguda no eren vengudes. En apres lo sotsreboter aquelles coses que reebndes e despeses haura tota hora escriure diligentment sia tengut: e per tal que de totes coses que son faedores per los dits officis noticia plena haja translat e ab si tenga daquelles e aquell sagrament e homenatge faça al camarlench e obediencia serve quels rebosters fer e servir son a nos estrets. E lo damunt dit sotsreboter los rebosters majors si regonca a ell per majors.

Dels Rebosters comuns.

Digna cosa e acordant a raho estimam que totes aquelles coses les quals dins lo palau nostre ab tal orde eximent reeben que neguna cosa imperfecta seguir nos pusca ans mes segons que es possibil totes perfetament per lur orde sien condregades. Emperamor daço ab aquesta present constitucio per tots temps valedora sancçim que en lo nostre rebost dos rebosters comuns dels domesticchs nostres assats jovens bons e homils per pos elegidors sien reebuts qui totes aquelles coses les quals a offici de reboster se pertanyen estudien perfetament e ordenodament complir. E per tal que negun defalliment de les coses damunt dites no sia preguardense diligentment e atent per les taules discurrants e molt diligentment en les coses desus dites esguardan: los quals als rebosters e al sotsreboter nostres engir lur offici obeyr sien tenguts. E encara aygua a nostres domesticchs abans de menjar e apres de menjar exhibir sien estrets si donchs lavatori convenient e oportu aqui no es. E si sesdevendra nos de loch a loch anar un dells al loch al qual haurem ordonat de anar continuament cuytan davant vaja per tal que per occasio de lur triga engir lur offici alguna cosa no ben feta sia sotssegnida. Volem encara que almenys la un dells dins lo rebost nostre e almenys prop nostre alberch jaga si fer se pot ab bona manera per tal que distancia de loch algun embargament donar no pusca a lur offici damunt dit perquo liberalment nos pusca complir. Si pero los rebosters e sotsreboter nostres especials absens esser sesdevenia aque-

lles coses que ells deurien fer sestudien diligentment de complir. Aço per aquell volem que sia fet qui en loffici sera primerament rebut: don en scrit aquelles coses que per nostres rebosters son sacerdots ab si tenguen e en lo cas aquest diligentment observen e als camarlencs obeyr sien tenguts. E per tal con en lo present cas e en altres poden moltes vegades les fruytes nostres e altres coses de les quals la nostra celsitut usa pertractar per tal en ells, lexxar negligentment no siam vists aquelles coses les quals en los altres a nos ministrans havem davant esguardat: ordonam que aytal sacrament e homenatge a un dels camarlencs nostres de fer sien estrets lo qual los rebosters nostres especials a nos son tenguts de fer axi que rabià no desidora de coses nocives pugam aytant con porem esquivar.

Del Escombrador del palau e lavador del argent.

De la nostra serenitat molt se pertanyn que pos en lo denejament de nostres cambres havem desus ordonat que en lo nostre palau en lo qual per raho de menjar ab nostres domesticchs cascun dia de necessitat nos core usar entenam. Per so un hom jove espert en la nostra cort volem esser deputat lo qual escombrador del palau sia nomenat qui lo nostre palau on menjarem e los porthes e altres cases on nos ab nostres companyes apres menjar serem cascun dia per lo mati agra e en temps e hores degudes l'argent lau del qual en nostre palau los nostres domesticchs en menjar usaran. E quan on aquestes coses ell entendre no haura ell monam si mester sera ajudar

en los serveys faedors en loffici de nostre rebost. Et regonexera si esser sotsmes als camarlenchs e al primer reebut dells en loffici sagrment e homenatge fara que tota adversitat que sabra a la nostra salut poder esdevenir quant a ell possible sera esquivara e a nos con pus yvaçosament pora revelar: e que res no ha fet ne fara perque lo dit sagrment no puga enviolablement observar.

Dels Uxers darmes.

Per tal con a real estament nos cove que sens diferencia faedora de persones a cascun de apropiocar a la sua persona sia manifestat entrament mes digna cosa sia que axi per raho donor con encara per esquivar perill segons los graus e condicio de persones licencia de propinciar a cascuns sia atribuyda: emperamor daço ordonam que quatre per tal que mils lo trebayl lo qual per loffici dells hauran sostener pusquen anar detras nos axi cavalcan con a peu per tal que guarden que a totes persones sino axi con expedient sera segons nostre estament e condicio e encara segons lo temps entrament a nos no sia consentit sien deputats. E per tal que mils alcunes coses les quals segons lur offici a ells pertanyen puguen complir verga per cascun dells portar manam e uxers darmes ells volem esser appellats per tal quels noms convinents sien a les coses. E per tal con en aquells qui han experiencia e qual que sia fet es creedor ordonam quels damunt dits sien persones militars no pero de cint de cavalleria ennoblitz: cor les militars persones axi per linatge con per experiencia aquelles coses les quals a les armes sesguarden es per-

tanyen saber e fer davant tots los altres no es cosa no coneguda. Encara que als lochs als quals per qualque raho entrar haurem o per ells e per los porters segons quels lochs seran ab diligencia proveesquen que aguayts noy sien. E dos dels damunt diits o un almenys de necessitat jaguen defora davant la porta de la cambra en la qual nos jaurem : e quant que quant davant la dita porta de la cambra sesdevendra ells tots jaer la qual cosa los dos o la un havem declarat esser de necessitat armes militars complides en lo cap de lur lit tenguen : espasa pero tots temps porten e altres armes axi secretament con apparent quant e segons que sera opportu cor en aço condicio de loch e qualitat de temps son esguardadors cor a ells e per nom e per offici davant los altres a servey e custodia de nostra persona deputats evidentment se conve. E si les dites armes portar e tener segons que damunt es ordonat hauran negligit per pena de quitacio de un dia sengles rogades aquells declaram esser punits. E al offici della encaras pertany que quant los divinals officis davant nos se dien en la porta del loch on nos estarem o prop la cortina del nostre oratori un dels defora estie. Si empero davant nos en conseyl estranyes personas proposar haurien o pledejarien lavors ells dins a custodia de nostra persona intren si donchs a ells per raho nols era manat. Com nos empero ab aquells de la cambra secretament esser voirem axi con nos colgan o levan o en altra manera nos visten pintinan o semblants coses faen e encara si nos expressament o mayavem un tan solament dels dins lo loch on les damunt dites coses farem esser pusca qui eura haja que lavors alguns noy entren sino aquells qui de la

cambrà. seran o aquells los quals per especial rahon en aço admetrem. E si ultra los damunt dits aqui alguns esser trobaria si donchs per raho nos nou vedavem exir ell faça: cor de honestat esser no jutjariem si a nostres secrets sino aquells qui hic son deputats o admeses eren. Los porters e sotsporters en loffici lur delenquien a la quitacion de quinze dies tan solament condemnar ells per cascuna vegada poden. Ells empero son sotsmeses als camarlenchs: e per tal con aquestes axi con dit es a custodia de nostra persona son annexes de sagrament e de homenatge a nos prestadors no volem ells esser franchs mas volem que sagrament et homenatge a nos facen quels perills que a nostra persona esdevenir sabrien per lur poder esquivaran e a nos revelaran e que be e liulment en lur offici e tuicio de nostra persona se hauran e encara que nostres specials e espreses manaments ab acabament exiguiran e si secrets de nostra persona o de nostre consèyl sabrien o oyrien o en altra manera sabrien no revelaran e que nuyl temps no fceren ne faran tal cosa que contrast a aquestes coses observadores.

Dels Porters de massa.

Pertanyse que real magestat la qual los sotsmeses ab diverses maneres en pau e en justicia defen a custodia de la sua persona en diverses maneres e ab diverses officis preveen proveesca. Emperamor dago ultra los uxers darmes porters a custodia de la nostra persona vuit esser ordonam dels quals dos dius lo hostal on nos jaurem jaguen: e apres per ço con no tan solament per los uxers entra-

ments no deguts a la nostra persona sien vedats ells davant nos neguns altres entre nos e ells exceptats los camarlenchs e anant e tornant de la taula los majordomens los quals per especial raho esser volem anar permetents axi cavalgan con en altra manera anar manam. E a ells encara manam que dos dells continuament nos menjants davant la nostra taula estien guardant que sino aquells que deuen a la nostra taula no sapropinquen et que un daquells vaja a la cuyna davant aquells qui la nostra vianda deuen aportar ell tornant davant les viandes les quals a nos aportaran: cor tanta e tal multitud poria esser de gents e molts estar davant la taula que en anant e tornant les viandes de la cuyna porien reebre triga desordenada. E per ço car a la experiencia del dit offici se pertanye ser desar les gents davant la nostra presència en tot loch volem esser portades per ells maces: a manament empero dels dits uxers los dits porters anar e complir los manaments daquells sien tenguts e encara a manament de nostres consellers e secretaris en la vila on nos serem la on trametre los volran anar no recusen: les portes de nostres cambres foranes per ells volem esser guardades quan per altres affers no seran ocupats en lo qual cas per guardar les dites portes necessàriament dos daquells hi romanguen axi que sino segons que degut sera en nostres cambres a algun entramont per ells no sia donat. Volents que al nostre camarlench sagrament e homenatge facen que tot perill de la nostra persona esquivaran et totes coses les quals a nos nocives esser poguessen a nos aquelles decontinent revelaran e quels nostres manaments expressos e especials fermament exeguiran e perill de mort per tucio de nostra

persona no esquivaran e que per ells alcuna cosa feta no es nes fara perque les coses damunt dites no pusquen fermament observar.

Dels Porters de porta forana.

E per tal cor la guarda de nostra persona la qual als porters es comanada axi per anar devant nos com per guardar les portes de nostres cambres deguda cosa no es que sovinerament porters sien trameses: per ço provehim esser ordonat que dotse a custodia de les portes de nostre hostel foranes sien deputats los quals sotsporters sien nomenats los quals maces ab ferres sens gallons pusquen portar e no totes cubertes d'argent: dels quals tots qui en la nostra cort seran o almenys los dos necessariament diligentment guarden les dites portes en manera que a alcuna persona entrament no degut a nostre hostel sia donat. Ordónam que hagen cura de estar a la porta forana del nostre hostel mentre nos o nostres domesticchs menjaran per tal que guarden l'argent del qual en nostre servey e dels menjants ab nos se usara. Volents part aço que un dels continuament sia a la dita porta guardant que persones qui noy degen intrar noy intren ney pusca esser tret res ne emblat ne l'almoyna del nostre palau no puga esser defraudada ni en altra part portada. E encara a manament del canceller vicecanceller consellers secretaris uxers e porters iran dins la vila en lo loch on nos serem la on de manament nostre los trametran: ells empero als uxers volem esser sotsmeses e sagrament e homenatge al camarlench faran semblant: quels dits porters deuen fer

segons que damunt es ordenat.

Del Posader.

No tan solament alberchs conuenients als grans prínceps e grans senyors son assignadors ans encara a tots aquells qui per servir les sues persones per raho de lurs officis les sues cortis seguexen es necessari. Per ço ordenam que quan nos caminar sesdevendra un porter lo qual posader sera nomenat ira davant al loch predestinat nos deure anar qui do e assigne dos hostals a nos dels meylors del loch ço es la un per nostre menjar ab nostres domesticchs e laltre per nos dormir e reposar, e encara entorn de nostres hostals assignar sie estret de donar hostals conuenients als nostres officials e a lurs officis los quals per offici han a regir e servir en nostre palau. En apres a prelats barons consellers cavallers e altres domesticchs nostres e a altres persones generoses qui nostra cort seguiran segons sa condicio esguardada la granea del loch e la multitud e poquea de les companyes assignar sie tengut, E no resmenys per tal que aquells a qui les posades per ell assignades seran pusquen pus tost en cascun loch trobar aço: haja cura diligent que totes les posades que assignades haura e los noms daquells pera qui seran cascun dia nos caminau en lo loch en lo qual romandre deurem a la porta de nostre hostel en un paper per escrit pos. Encara en cascuna de les dites posades lo nom de cascu al qual assignada la haura ço es en la porta forana scrisca: e si la posada que a un assignada haura altre per sa temeritat ocupara aço deja encontinent al nostre alguazir

denunciar qui sobre aço punesca los contrafeadors per la manera que nos ordenarem: e si lo dit posader en notificar aquestes coses al dit alguazir sera negligent per cascuna vegada sie privat de la quitacio de un dia. Encara volem que lo dit posader jur en poder de nostres camarlenchs o de un daquells que en fer lo dit seu offici be e lialment tota parcialitat foragitada se haura a cascun segons sa condicio e de son offici esguardada la granea del loch posada convenient donan.

Dels Algotzirs.

Digna veu es del regnant per magestat a leys per les quals aquella inestimable virtut de justicia que es constant e perpetual volentat son dret a cascun donant negligen propria utilitat per tal que serve comuna equitat es col princep confessar si meteix alligat e verament mes al regne nostre estimam sotsmetre senyoria a les leys. Don jacia que per totes corts leys axi nostres com altres per nos aprovades observar cobeegem molt pus fort en la cort de nostra casa la qual a nos pus propinca es guardar desijam; cor mentre que les coses per nos manades observam als altres aquelles no menyspreadores demostram. Perque duem proveydor dret orde de dret amplectan quen la cort nostra dos cavallers los quals algotzirs volem esser nomenats sien instituïts entre los estants de nostra casa e de la regina e en familiars o seguidors daquells o sien del regne nostre o daltres terres nostres o sien de regnes o terres estranyes lo damunt dit offici haja tota jurisdiccional potestat la qual costuma concernents per aquest

present edicte manifest a tots fem que qualque qual estant del regne nostre o daltres terres nostres o estant estrany segons que dit es reebut sera de casa nostra o de la regina entena per aquell fet de la recepcio damunt dita si esser solsmes a tota jurediccional legitima potestat dels dits alguatzirs o a tota franques o privilegi dalcun loch o terres si hauer renunciat en quant los dits alguatzirs en alguna cosa empatxar poguessen con aço a la dita recepcio entenam ques pertanga jassia daço en la recepcio ninguna expressa mencio sia hauda en alcuna manera. En la dita jurediccional potestat legitima declarants ordenam quels dits alguatzirs de totes causes civils e criminals conexença hagen segons que la tenor de les coses que davall direm explicara. De totes donchs causes poques civils e criminals conexença abdos ensemps o per on daquells ab un dels oydors primerament per quabevol instancia de actors o de accusadors requests o request o als quals o al qual dels crims comeses denunciacio primerament sera estada feta o als quals o al qual per nos o per nostre canceller o vicecanceller en absencia daquell canceller o oydors nostres remesa sera supplicacio de les dites causes feta deja esser espatxada. De les grans empero causes civils e criminals la conexença se haja a fer per lo nostre consell. E aquell qui primerament lo dit offici haura aconseguit per aquest certament sia feta la conexença ab lo dit oydor. Si abdos los dits alguatzirs sien presents lavors con de les dites coses sera feta requesta per instancia de actor o accusador qual que qual o quant sera feta denunciacio dels crims comeses o quant per nos o el canceller o el vicecanceller segons que dit es o per

los oydors nostres sera remesa a aquells supplicacio daquelles coses feta. A aquestes coses ajustam utilment proveens quels alguatzirs solliciten lo canceller que un dels oydors lo qual volra en assessor liure a ells conexents de poques causes civils o criminals en lo començament de la causa present esser covenga o en la fi: principi empero de causa no deim esser dentro al actor o accusador lo convengut haura respost segons ques cove o on en causa criminal no accusan mas en altra manera es proceyt dentro confessions reebudes seran dels dalats: fi empero de causa deim esser per prolacio de sentencia diffinitiva la qual per aquells alguatzirs assistent lo dit assessor manam esser prolada axi que per altre pusca als ports en juhiy esser recitada. Ajustam encara que per aquells maseys alguatzirs assistent lo sobredit assessor sentencies interlocutories sien pronunciades: a les damunt dites coses enadents que quantes vegades los dits alguatzirs per raho de lur offici de scriva freturaran un dels escrivans de la nostra escrivania assumir no ometen: declaracio empero de les paraules premeses ajustam de aquest edicte sen pus clar retre cobeejants porque presents los alguatzirs esser deim aquells qui nos seguexen estants en lo loch on nos serem o pertinencies daquell a nostres serveys apparellats. No es encara ignorador que entenam majors causes criminals esser aquelles les quals de custuma de dret o ordinacio nostra donen pena de mort o abscisio de membre o exill perpetual de publichs crims son proposats: poques empero causes esser aquelles entenem les quals daltres crims son agitades: e grans civils esser aquelles que son de quantitat de sinch-centes libras barchelonesas o de trecentas libras jaccenses

o siscentas libras de mallorquins o dallonsins de cosa la qual sia afirmat per lactor valer la dita quantitat o mes a la dita raho. Altres empero causes civils deim esser poques: imposants al actor necessitat de exprimir en la supplicacio o querimonia o libell quant preu esser de la cosa estimara per tal que per aço aquells qui conexas hauran segons la tenor de les coses damunt dites decernesquen. Aço maseyx volem generalment esser observat si sia demanat fet o altra cosa lo preu de la qual pusca en alcuna manera esser observat. Congrua cosa per aço esser sancxim que sentencia alcuna donan derrer supplici o tollment de membre o exili o privacio doffici o de benefici de nostra casa los alguatzirs no promulguen contra alcun dels nostres domesticchs: quant que quant empero alcuna causa civil o criminal contra alcun dels sotsmeses als officis de majordom camarlench canceller o maestro racional sera endroçada los alguatzirs conexas en principi de la causa e en la fi degan assistencia de un dels majordoms camarlenchs canceller o en absencia sua del vicecanceller o maestro racional adhibir: e si causa alcuna civil o criminal contra alcun estant de casa de la reyna sera proposada los alguatzirs conexas en principi e en principi e en la fi de la causa haver hagen assistencia del majordom de la reyna. E aquestes matexes coses disponem esser observades si contra alcun dels familiars o sequaces dels damunt dits causa alcuna sera droçada. E de la causa principi e fi declaracio les sobre dispostes coses clarament testimonien. Volents part aço a perill de fuyta dels crimosos provehir ajustam que on que on dels crimosos de nostra cort ixents de qualque estament offici o grau fuyta sia

duptadora cascun alguatzir pusca pendre lo criminos jatsia encara en causa daytal criminos procehir absolutament no pusca ultra la jurediccio sobreposada en la qual nos cove sino judicialment procehir ne encara ultra forma de dret per causa de la correccio dessus dita alcu dels barons cavallers e consellers qui son de nostra sacra casa prenguen nos no demanats o incients : ordenants quels dits alguatzirs per la conexença de les causes criminals ne civils alcun salari prengan car los drets del dit offici lus donam en satisfaccio dels treballs que han per les dites causes. E aquells tenguen lo nostre carcer real e prenguen e facen pendre aquelles persones criminoses o altres axi estranyes com domesticchs que nos o nostre conseyl manarem. E facen encara pendre tots aquells de nostra cort que nostres mayordoms o nostre canceller e nostres camarlencchs o nostre maestre racional cascun en lur offici lurs requetran e aquells facen guardar be e diligentment que per negligencia nos pusca o per altra manera justicia esser deperida. E tenguen en presons e carcens deguts cascun segons son delicte: volents los dits alguatzirs o la un dells esser curoses de sollicitar nos que provehiam de comissari sabhen dret per tal quels furs e constitucions dels nostres regnes e terres sien servats qui ab el ensemps a les confessions recbedores dels dits encarcerats o presoners e a tot lo proces e enantament que contra aquells sera fet per lo dit comissari e a la diffinio e relacio dels processos e als juhis e sentencies daquells sia. En apres los dits presoners o encarcerats facen punir per penes degudes segons que per nostra provisio o juhi real sera declarat e ells metexs anar tro al loch on la punicio sera ordenada

faedora ço es de mort o enderrocamet de cases o alberchis o destruyment de bens seents o mutilacio daleun membre si donchs oreyla no'es: decernents que lo dit offici exercesca lo pus antich en loffici demontre que amdos presents seran en la nostra real cort e lo pus antich absent per laltre volem lo dit offici esser regit: e aquells de son offici licencies de partir de la cort donar pusquen e punir aquells de son offici si fallit hauran en lur offici de la quitacio dun mes o menys segons lo delicte que fet hauran. E volem encara los dits algotzirs esser estrets de fer a nos sacrament que en lo dit lur offici se hauran be e lialment e les confessions processades sentencies e tots altres enantaments que davant ells se faran secrets tendran e homenatge fer encara que tot dan nostre e de nostra persona de tot lur poder esquivaran e que tot profit nostre e de nostra persona que a lur noticia pervendra a nos con pus tost poran revelaran e que no han fet ne faran alcunes coses perque les coses desus dites no pusquen complir.

Dels Homens del offici del algotsir.

Per tal que sia obviat a propinquitut sovinerament inherent de fugir als delats per temor de penes emposadores dels crims comeses: per ço en la nostra cort per los criminoses pendre al offici del algutzir vuit homens destinam los quals volem que sien guardes dels presoners o encarcerats en nostre carcer real per ço que dels criminoses o altres presoners qui en lo nostre carcer seran pugan tenir justicia e fer dret als clamants: los quals homens al

algotzir manam esser sotsmeses. No tan solament empero los dits homens a manament del algutzir ans encara a manament dels nostres mayordomens dels camarlenchs del canceller del mestre racional o de qualsevol daquells o dalcun de nostre conseyl degen pendre e guardar aquelles persones que per qualsevol dels sobredits lus sera manat : pero sens manament del algutzir absolve alcun daquells no gosen. E que aquells presoners qui per nos o nostre consell sera ordonat punir segons lo delict e en que sera cabut manam ells mateix al loch on la sentencia sera ordonat per dar menar degen ab bones presons. Encara los dits homens volem esser diligents que cant nos covendra cavalcar per la ciutat o en altre manera si ja per cami no era los dits homens o dos almenys lo nostre carcer provehir de guardes sufficients davant nos ab vergues congruents vageq. En apres manam quels dits homens del algutzir porten axi con a senyal de lur offici vergues e aquells estiguen a la porta forana de nostre hostal per guardar que si barayla si esdevenia poguessen no esperat manament de negun los barallants pendre. Encara que les besties a la porta forana de nostre hostal tenir no lexen per manera que als entrants e ixents de nostre hostal carrera e entrada fos embargada. Manam encara quels dits homens del algutzir en lo començament de la recepcio de lur offici sagrament e homenatge facen al algutzir primerament reebut en l'offici e en absencia daquell al altra que ben e lialment guardaran los encarcerats e que en lur offici frau ne malicia no consintan ne faran ne per aliyament de presons o de carcer alcuna cosa no demanaran ne reebbran.

ACÍ COMENÇA LA TERCERA PART DEL LIBRE.

Del Cancellor:

Per tal cor magestat real de grau molt gran es exalçada e moltes vegades en grans negocis se gira per ço les letres della proceents son per juhi do hom excellent corregidores e a forma congrua de dret e de raho tornadores: E axi manam per aquesta profitosa sancio que en la nostra cancellaria haja un canceller lo qual volem esser arquebisbe o bisbe qui sia doctor en leys e en cas que arquebisbe o bisbe doctor en leys no fos volem que altre doctor en leys no contrastant que prelat no sia sia reabut qui les letres nostres liger e corregir a forma sufficient reduyr e de sa man propria en la fin de cascuna ab menys letres que pora son nom sotsescriure sie tengut e sotsescrites per un escriba de manament o de registre o per lo missatge de verga de la cancellaria o per altre porter trametre aquelles decontinent no oblit. Tota hora pero se guar que en lo manament do cascuna de aquelles sia contengut que son manades per nos o de part nostra als escrivans de manament de nostra escrivania per alcun de nostre conseyl o secretaria: e eucara aquelles que per nostre oyadors seran provehides o manades justicia tan solament contenents e comissions de aquella: pero sia diligent e attent que aquelles que gracia contendran qualse qual a la cancellaria venguen closes ab lo sagell daquell qui manades les haura segellades en la clausura: e en lo manament daquestes sia contengut con acran vistes per aquell

qui les haura manades. Sia encara diligent de totes aquelles coses les quals a la cancellaria nostra pertanyer en alguna cosa sien conegudes: volents pero que si per nos sens mijan o de part nostra per alcun de nostre conseyl o dels secretaris son manades o per los oyadors axi con per lur offici ells poder manar havem ordonat no contrastant que de part nostra nos manariem al damunt dit canceller o vicecanceller o als escrivans de la dita escrivania o a algun dels alcunes letres les quals injustes o per qualche manera no degudes a arbitre del canceller reputades recus aytals letres subsignar si donchs lo segon manament nostre de certa sciencia noy era subseguit. En apres per tal cor a aquell al qual ço que es mes satorga ço que menys es consentir enich no reputam letres justicia contenens encara summaria expedicio o sens plet per son propri moviment manar e subsignar pusca axi con les manades per los altres se esguarda poder corregir. Guartse pero de la present concessio en tal manera no abus quel offici dels oyadors sen pogues anichilar o en qualche manera evidentment embargar. E per tal que oltra la nostra ordinacio alguna cosa per nostre protonotary o per alcuns dels escrivans de la dita escrivania per cartes o letres en aquella faedores no sia atrobada o feta lo dit canceller transcrit de la dita ordinacio e de les coses faedores per los dits vicecanceller protonotary e altres escrivans de la nostra escrivania ab si tener no ometa. E per tal con en nostres conseyls per los nostres conseylers en les coses doidores per ells conseylan sia orde degut per raho observador: duem statuydor ab aquest edicte que tota hora que en nostres conseyls se discutiran alcunes coses sobre les quals cascun dels conseylers clergues tan sola-

ment o cascun dels conseylers quals que quals dir son conseyl convendra lo dit canceller injunga primerament als altres que no als majors que diguen ço que sabran conseylan car meylor es que los dits dels altres sien corregits per los dits subsegüents dels majors que si los dits dels majors se corregien per los dits apres subsegüits dels altres: e si els mayors primerament dehien aquelles coses que veurion esser conseyladores per aventura aytal occasion de mala absordidat so donaria quels altres no volents per favor o no gosans per temor partir daquelles lexarien a dir aquelles coses les quals cogitarien esser conseyladores l'enteniment propri en ornament subvertens. En apres volem quel canceller ordon les altres coses les quals present nos en lo conseyl seran faedores manera de estar e de proposar e semblants coses esguardants aqui estaments de persones segons la nostra ordinacio sobre aço feta de la qual copia ab si'haja: e encara expedicions de supplicacions escrividores en les foranes parts dicte e nordon segons que sera concordat e atorgat per nostra real magestat. En apres respostes faedores en lo dit conseyl de part nostra quals que quals si donchs a altre daquells espressament aquelles no cometiem de paraula fer sapia si esser obligat. Volem encara si alcun domestich nostre mostra a ell albara del panicer major nostre con la sua bestia sera morta en servey nostre o del cavallerix nostre con sera retuda a la cort nostra per affollada albaran sagellat ab son sagell manam ell sia tengut manar fer cartes debitoris si es cavall de sinquantia libras barchelonesas e si es rocim de vint y sinch libras e si mul o palafró de quinze libras les quals al tresorer nostre sien endreçades. Orde-

nans encara e volents a son offici pertanyer que tots quals que quals als quals public offici de judicatura o de notaria sera atorgador de la suficiencia e de les altres coses decents examin diligentmet e aquells los quals sufficientes veura esser espeeçh liuran a ells loffici destinat. Si empero sesdevenia lo dit canceller per alcun cas no poder seguir la nostra cancellaria lavors lo loch seu el nostre vicecanceller cometre no ometa. Declaram a ell esser sotsmeses prelat capellans clergues doctors savis en dret de conseyl o de casa nostra estants en los cases empero en los quals no contradien canoniques sancions e los oydors e los promovadors cavallers scrivans nostres: los escrivans pero al maestre racional de nostra cort per raho de son offici sotsmeses tan solament foragitats: e a aquests licencia de partir de la nostra cort segons que a ell sera vist puscha donar exceptats aquells qui de nostre conseyl seran ennobleits cor als resplandents conseylers nostres e secretaris scrivans per nos tan solament es aytal licencia consentidora. E pusca lo dit canceller los sotsmeses a aquell si haura trobats ells negligents en lur offici corregir a quitacio de un mes o enjus segons que a ell sera vist faedor perdedora condemphan. E per tal que be e lialment les coses damunt dites sien perfetes per lo dit canceller lo dit canceller sacrament a nos fer sia estret que en totes les coses damunt dites lealment se haura e que res no ha fet per que al dit sacrament inviolablement observador pusca obviar. Encara no oblit dels escolans de la cappella e de la almoyna e dels infants qui de la almoyna son nodrits sacrament e homenatge reebre que per fet o conseyl dels dampnatge a nostra persona no venra mayorment per aque-

lles coses que ells contracten e que nos encara contractam e que res no han fet ne faran per que les coses damunt dites no pusquen fermament observar. Encara que con de nostre conseyl segons nostra ordonacio dels conseylers esser sia sancçit volem quel sacrament damunt dit segons que en la dita ordonacio es ordonat a nos faça ab acabament.

Del Vicecanceller.

Con humana fragilitat no sufra usar hom de continua sanitat corporal cobeejants quel offici no poch de nostra cancellaria en la qual tots los negocis justicie concernents los quals a la nostra cort devoluts son espeeçadors per algun accident no pusca freturar de governador: emperamor daço ordonam quen la damunt dita cancellaria un hom seel e espert lo qual sia doctor en leys apres lo canceller sia posat qui no ligat de negun ligam de sacre ordo per tal que ço que per aventura per lo canceller en cas que fos archebisbe o bisbe o altre prelat o clergue qui en criminals coses fer no poria per aquest sia supplit. E per tal que en la dita cancellaria totes coses degudament sien fetes engir aquelles apres lo canceller entena ab acabament. Encara ell volem haver diligencia que les letres les quals sobre les supplicacions sou manades complidament contenents lo fet en la supplicacio contengut sien diligentment espatxades en tal manera que en aço deffalliment lo qual a nostres gens greuge no poch poria donar no sia atrobat. Ordonants en apres que tota hora que sesdevenga nostre canceller no poder seguir nostra cancellaria aquelles coses que per lo dit canceller son ordonades o

altres coses faedores en loffici de la dita cancellaria. lo dit vicecanceller tenir e complir en totes coses no ometa e totes les altres coses les quals lo dit canceller en escrit haver es tengut ab si en escrit haver no releix. E los sacraments los quals lo canceller es faedor lo vicecanceller a nos faça ab acabament.

Del offi del Prothonotari tinent los segells.

E si de la provisio e subsignacio faedores en les cartes o letres e privilegis de la nostra cort real proceydores persones dignes letrades e sufficients ab cura diligent havem ordonades per tal que les continencies o tenors de aquelles degudament segons que a la nostra celsitut se pertayn en justicia per totes les sues parts sien fundades: no ab menor sollicitut es per nos perpensador que a custodia e guarda dels nostres segells en los quals la nostra real magestat es presentada e per impressio dels quals les dites letres e cartes son obeydes e segellades e encara a correccio e a esmena de aquelles si en bella retorica o bon lati e juxta lo nostre estil seran corregidores una bona persona de feultat aprovada e almenys en sciencia gramatical be instruyda per nos volem esser aordonada. Perque volem e ordonam que en la nostra scrivania sia un escrivabo e sufficient qui tots los nostres segells e la bulla tenga salvant lo sagell sacret lo qual per los nostres eamarlenchs tenir havem declarat qui protonotari tinent los nostres segells volem esser nomenat lo qual totes les letres que de casa del canceller o vicecanceller a la scrivania vendran signades per nos o nostre canceller o vicecanceller o altra

persona a aço ordenada registrar per los ajudants de la scrivania faça e apres aquelles ab lo registre conprou e corregesca si a vertader lati seran esmenadores e trebayl e proveesca diligentment que ben e ornadament segons ques conve sien dictades e puy aquelles segellar faça e espeech als demanants ayant con ell pora effectualment e sens triga. Guartse empero que letres alcunes no segell salvant aquelles que on lo manament en lo dors de la letra veura per nos o alcun de nostre conseyl de part nostra o per los secretaris scrivans esser manades: encara aquelles que per los oyadors nostres seran provises justicia tan solament contenents. E per tal que totes coses segons nostra volentat mils proceesquen al dit protonotari nostre manam que als uns rescrits privilegis perpetuals confirmacions de privilegis o donacions de coses no mobles o de juredicccio contenents segellar no presumesca si donchs de nostra boca a la sua manament daço no havia o ab lo segell de nostre anell closes e segellades no vehia. Volem encara e ordonam que de totes aquelles letres cartes e privilegis que de la nostra scrivania exiran reeba lo preu e salari lo qual sobre les taxacions de les letres havem ordonat: e per tal que aquell pusca mils inviolablement observar volem que copia de aquell en si tinga e de la moneda que daqui exira cascu ayn volem ell compte retre al mestre nostre racional. E si alcunes letres taxadores a arbitre seran qui en la dita taxacio declarades no sien lo dit protonotari nostre observada moderacio e taxacio congruent aquelles a arbitre seu taxar pusca cor la consciencia dell sobre aço de tot en tot carregam. Volem encara que als escrivans

de manament en fer totes escriptures faents per la nostra cort e als ajudants de la scrivania en totes les coses que al offici de la scrivania se pertanyen manar pusca : e si en aço seran negligents que aquells en la quitacio de sinch dies o menys per cascuna vegada que en aço fallit hauran cascun dells punir puscha. Volem encara que tots los dits ajudants de la scrivania en totes aquelles coses que al offici se pertanyen lo dit protouotari nostre obeyr sien tenguts. Atorgam encara a ell que si los correus nostres engir lur offici exercidor negligents haura trobats pusca ells de la quitacio de quinse dies o meyns punir segons que a la sua discrecio haura vist faedor. E perque a ell gran fe li es comesa en tenir nostres segells e per rahon de son offici moltes vegades ab nos ha a contractar volem que lo sagrament a nos faça lo qual lo vicecanceller a nos prestar es tengut.

Dels Scrivans de manament de la nostra scrivania.

La scrivania nostra cobeejants en tal manera disposar que a tots per lurs negocis en aquella anants despatxada expedicio sia appareylada e per tal quel offici del escriure pus leugerament e pus perfeta sia complit : sancim e ordonam que daqui avant en la dita nostra scrivania ordinariament sien dotse scrivans de manament bons e sufficients e feels qui letres escrisquen e totes altres escriptures a la scrivania pertanyents. Encara volem que en les letres les quals sobre supplicacions seran atorgades es faran lo fet en la supplicacio contengut breument dins menten en suma no que la supplicacio segons que jau hi

encloesquen. Volem encara que en les letres escrividores deguda manera serven segons la nostra ordinacio sobre la dita manera de scriure ja feta la qual per los dits scrivans en escrit manam haver. Manam encara que a manament de tots de nostre conseyll encara del canceller e vicecanceller nostres fet de part nostra o per los oydors e secretaris escrivans sens nostre manament segons que al offici dells pertayn letres e altres scriptures a ells injunctes facen: mas los noms daquells qui les letres de paper fer hauran manades en aquelles posen so es en aquesta manera que on lo sagell deura esser posat meta son nom: *Yo aytal per manament del senyor rey fet a mi per aytal.* Encara que quan privilegi o carta de pergami nos a qualsque quals o de quelque atorgament farem ab sagell pendent manam que en la jusana part ço es en la partida on se comença legir sots lo doblench de la dita carta o privilegi son nom per les paraules desus dites escrisqua ajustant que aquell qui la haura manada la ha vista e regoneguda. Volem empero que quant se manaran a ells privilegis o letres per alsuns de nostres conseylers de part nostra qualche gracia o justicia favorable contenents ans que aquelles letres sagelladores sien portades les mostren a aquells qui les hauran manades per tal que aquells manants vegem si segons nostre manament proceexen e en lo dit manament se contenga axi con damunt es dit que aquelles han vistes e regonegudes. Ajustants en aço que en tots privilegis o cartes de donacio perpetuals per nos atorgadores qui ab sagell flaho o ab bulla seran segelladores sots la derrera linea del dit privilegi o carta sera escrit nostre senyal ab titols de tots nostres regnes e

comtats segons que deus appar : e apres sinch noms de testimonis de les pus nobles e assenyalades persones que ladonchs en nostra cort presents seran jatsia que al dit atorgament presents no seran estades : e subseguent lo senyal e clausura del scriva nostre qui lo manament del dit atorgament haura reebut e norresmeyns lo manament acostumat axi com se seguix : *Senyal* ✠ *den Pere per la gracia de Deu rey Darago de Valencia de Mallorca de Cerdanya e de Corcega e comte de Barsalona de Rossello e de Cerdanya.*—*Testimonios son.*—*Arnaldo archebisbe de Tarragona.*—*Infant en Pere comte etc.*—*Infant en Jacme etc.*—*Infant en Ramon Berenguer comte etc.*—*Sanxo bisbe de Tarragona.*—*Sen* ✠ *yal den Mateu Adria protonotari et tinent los segells etc.*—*Matheus Adriani mandato Domini regis qui eam vidit.*—Con empero los oyadors daquelles coses les quals per rahon de lur offici usar per nostra potestat o no demanada nostra serenitat espeegar poden letres hauran manades per aquelles coses les quals en les supplicacions manat hauran escriure los noms daquells en lo loch damunt dit de la letra posar no ometen en aquesta manera ço es : *Per los oyadors.* Escrisquen encara les letres les quals per la part dels dits oyadors per raho de lur offici a qualsque persones seudreçaran. Els damunt dits pero escrivans volem esser sotsmeses al canceller e vicecanceller nostres et al protonotari e tenent los segells. En apres guardense los escrivans damunt dits que letres ni altres scriptures a lur offici pertanyents a alcun scriure no cometen sino tan solament als seus escrivans e dels secretaris nostres en aquell cas que a scriure les coses damundites bastar no porien. Guardense encara que les scriptures les quals ells

faran per altres no puguén ésser esguardades o vistes ne transcrit de letra alcuna prenedor dels registres o daltres scriptures de la scrivania sino de consentiment del canceller o vicecanceller o protonotari nostre a alcuna persona fet o liurar no gosen en alcuna manera. Manam encara quels damunt dits scrivans sacrament prestén e facén al canceller nostre si lavors present sera con al offici seran reebuts o ell absent al vicecanceller que en lur offici be e feelment se hauran e res per letres o per altres scriptures les quals per lur offici scriure seran tenguts de les gens no reebren sino vuit diners de carta graciosa de la moneda que corra en la terra on som: encara que neguna favor desordenada a alcun no daran sobre aquelles coses que pertanyen a lur offici e que neguna frau en lurs scriptures no faran o posaran ne a algun aquelles coses les quals dels secrets nostres per raho de lur offici ells saber sesdevendra no revelaran mas aquells secretament tenran. E si per aventura en nostre conscyll per raho de scriure o per altra manera ells enteresser sesdevendra aquelles coses que aqui oyran o percebran ab si secretes teuran a negun no revelans: e que per ells res no es fet nes fara per que lo sacrament no puga ésser observat.

Dels Ajudants de la nostra scrivania.

Esguardants ab drete consideracio que axi per la nostra magnificencia privilegis cartas e letres gracies e provisions per diverses manaments son tot dia atorgadores e aquelles son per drete justificacio abans que de la nostra cort isquen per certa persona, veedores: norresmenys

a tolre tota occasio de mudar la substancia o falsificar aquelles retinents transumpta a perdurable memoria en la nostra cort real de aquelles: provehir entenem que certes persones sien ordonades per nos e eletes per loffici dels quals sien les dites coses en los nostres registres scrites e meses. Perque volem que en la dita scrivania oltra los escrivans de manament per nos ja ordonats sien vuit scrivans los quals adjudants sien appellats los quals volem esser estrets de registrar privilegis cartes letres scriptures en nostra scrivania espeegadores e encara scriure e fer en bona forma cartes letres e altres scriptures de la nostra cort segons e per la manera que a aquells sera injunt per lo canceller o vicecanceller o protonotari. Manants als dits adjudants que assiduament dementre que seran en la cort servesquen e estien en la dita scrivania e obeesquen en totes coses e per totes als canceller e vicecanceller e protonotari. E si los dits adjudants seran en les dites coses desobedients o lo servey de la scrivania ab diligencia no faran los dits canceller vicecanceller ol protonotari en absencia dells pusca aquells punir de la quitacio de un mes o de menys. E res no menys volem los dits adjudants tenir secretes aquelles coses que escriuran transladaran o registraran si aquelles coses comanades lurs seran en secret per lur major: e facen sacrament en poder del canceller o en absencia dell al vicecanceller que en lur offici be e lialment se hauran e que res no han fet ne faran per que lo dit sacrament no puxen tenir e aquell fermament observar.

Dels Missatges de verga de la cancellaria.

Considerants que engir la preminencia del offici de la nostra cancellaria real manaments diverses son daquella continusment emanadors: per tal a execucio daquells digna cosa esser pensam que certes persones qui tota hora al canceller e en la sua absencia al vicecanceller on que iran estants en la nostra cort davant vagen e los dits manaments exeguesquen sien deputades. Perque ordenam que a les damunt dites coses complidores sien destinats tres homens bons e sufficients qui missatges de verga sien nomenats los quals tota hora que lo canceller en la nostra cort sera present o ell absent al vicecanceller on que iran devant vagen e los manaments daquells e encara de qualsevol altre de nostre consell e del nostre protonotari e encara dels oydors con a ells de part nostra seran injuncts exeguesquen ab acabament. Aquests empero al nostre canceller si present sera o ell absent al nostre vicecanceller en lo reebiment del sen offici sacrament faran que son offici ben e leyalment exerciran e la salut de nostra persona per son poder conservaran e que res no han fet ne faran per que les coses damunt dites no puguen fermament observar.

Del Calfador de la cera perals segells pendents.

Perque impressio de segells pendents ab cera calent deu esser feta: per tal al aparellament de aquella un hom bon e espert volem esser per nos ordenat qui calfador

de cera sia nomenat lo qual calfara e apparellara cera a ops dels segells pendants qui en les cortes que en nostra scrivania sespatxaran son penjadors. Encara cubertes faga als segells qui en les letres de paper seran posadors. E con caminareu tots temps ab les azembles que los nostres segells e registres portaran vaga: e regonexara se esser sotsmes al nostre protonotari en totes roses tocants lo servey de la nostra scrivania lo qual lo dit protonotari pusca punir en la quitacio de deu dies o enjus segons la qualitat del exces si en son offici exercir aquell haura trobat negligent. E continuament en la scrivania estiga e daqui nos partisca sens licencia del dit protonotari: e al canceller sacrament faga la qual al canceller los misatges de verga damunt dits prestar son tenguts.

Offici dels Sagelladors de la scrivania.

Experiencia demostra que les gentes que Den ha creades sien sufficients pero no a totes coses. E con nos hejam ja ordonat de tenir scrivans e sia necessari que per fer bulles de or e de plom e de segells de majestat e altres segells aptes persones hi sien deputades: per ço ordonam que dues persones dels pus sufficients del registre de la nostra scrivania sien per nos deputades los quals segelladors de la nostra scrivania sien nomenats los quals sien tenguts de fer les coses davall scrites: ço es que tots los dies con loffici del comprobar se fara la un de aquells ço es lo primer en lo dit offici reebut e en defalliment de aquell altre apres reebut sia en la dita scrivania prop del nostre protonotari o son lochtinent per segellar totes les letres o

cartes de pergami que en la dita scrivania se hauran a es-
 peegar segons que per lo nostre prothonotari o son loch-
 tinent les sera manat: e si abdosos hi seran la un de aquells
 qui no segellara sic tengut de scriure les quantitats ques
 reebbran o aquelles qui en deute necessariamente se hauran
 a escriure en los libres ordonats a aço en la dita nostra
 scrivania: e si menester sera de ajuda a comprobar. E en-
 cara sien tenguts la uu almenys jaure en la dita scrivania
 en la cambra on estaran nostres registres ab lo escalfador
 de la cera per ço que si de nits sesdevenie cas oportu que
 letres o cartes si havian a segellar sien atrobats apparellats
 de exercir lur offici. No resmenys volem que sien tenguts
 de fer los comtes als correus de la nostra scrivania e de
 tots aquells qui en la nostra scrivania se quitaran segons
 veuran esser sabedor de veritat: e sien tenguts com ne-
 cessari sera de procurar correus per trametre les nostres
 letres: e encara con se esdevendra cas necessari et que en
 lur offici non hauran a entendre sien tenguts de ajudar a
 registrar als scrivans de registre: e con nos caminarem
 sien tenguts de procurar azebables ab un dels verguers de
 la nostra cancellaria per portar los registres o les altres
 coses necessaries a servey de la nostra scrivania los quals
 registres tinguen en scrit per inventari e aquells sien ten-
 guts tenir encunç e de recosirarlos si hauran mester adob
 o reparacio e si reparacio hauran mester ço es aquells
 qui iran en la nostra scrivania aquells adoben e reparen o
 adobar e reparar facen de licencia del dit nostre protho-
 notari: e si lo dit nostre prothonotari aço dilatara fer a nos
 allo sien tenguts moltes vegades de notificarnosho queu
 façam fer tro atant quey bajam proveyt. E sien tenguts

per camí anar ab los cofres e encarregues de la nostra scrivania e aquelles dar bon recapte: axi mateix sien tenguts de iustar e fer son poder ab un dels verguers de la cancellaria de haver et procurar bisties si obs sera als vuit scrivans de registre dessus dits pera cavalcar e acompanyar la nostra scrivania e totes altres coses fer que al offici dessus dit se pertanyen. Empero en totes les dites coses haja prerogativa lo primer reebut en lo dit offici: e seran sots obediencia del nostre prothonotari et de son lochtinent los quals aquells segelladors puxen condempnar si en lur offici seran negligents en la quitacio de quinze dies o enjus segons la qualitat del fet: e sacrament en poder del canceller o vicecanceller faran que be e lealment en lo dit offici se hauran e si res sabran ques faça contra nos o lo dret de la nostra scrivania alho per son poder encontinent a nos lo notificaran o notificar faran.

Dels Promovedors.

Axi com leden negligencia los negocis son deperits axi assisten diligencia los negocis si bona reeben. Emperamor daço offici dels promovadors per diligencia dels quals molts negocis sendrecen molt expedient decernim. Perque dos cavallers e dos sufficients doctors en dret civil qui en criminals causes si mesclar no rebugen volem esser promovadors nom convinent assumen de la qualitat del offici exercidor los quals damunt dits promovadors los negocis en nostre conseyl promoguen daquelles persones les quals en les terres nostres exceptat aquella en la qual nos presents serem haver domicili esguarden diligencia haven que

sien espatxades e a convinents acabaments perduites. Encara con en nostres conseyls degen nostres conseyllers en aquelles coses que han consellan a dir covinent orde observar disposam ab aquesta molt aconseylada sancio que tota hora que en nostres conseyls absens lo canceller e vicecanceller seran discutides alcunes coses sobre les quals cascun dels conseylers clergues tan solamen o cascun dels conseylers quals que quals dir son conseyl convenra lo promovedor cavaller qui primer a aquest offici sera reebut lo qual absent laltre cavaller injunga primerament als altres que als majors que diguen ço que sabran conseylan : or mils es quels dits dels altres sien corregits per los dits dels majors apres subseguits que si los dits dels majors eren corregits per los dits dels altres apres subseguits. Ajustants encara a les coses damunt dites que con sesdevendra absens lo canceller o vicecanceller en nostres conseyls alcunes coses esser espeegades de les quals de paraula a alcun deja esser respost aço haja a fer lo promovedor cavaller qui primer a aquest offici sera appellat lo qual absent aço fer deja laltre cavaller si donques no haviem manat alcuna vegada aço per altre nostre conseylser esser complit. En apres attenents pertanyer de catira real a cultivament de justicia per Lo Pus Alt destinat que vetle engir la correccio dels excessos de sos officials per tal quels drets de la terra e dels faels daquella per offenses de justicia no pusquen pereclitar : emperamor daço aordonem quels dits promovedors nos cascun any oportunament e importuna que reformadors a les terres nostres de les quals absents serem sien trameses sollicitar curen ab acabament entro que effectualment sien destinats o per

qualque raho hajam finat aço quant a lavors no caler fer. E encara ordenam que de tres en tres anys sien tenguts de sollicitarnos que nos sobre lo maestre racional els escrivans daquell offici ordenem persones que sapien veritat los comptes quel maestre racional els escrivans del dit offici reeben si son diligentment e leyal espatxats: car axi con tots los nostres fets en que diners corren fenexen en lo dit offici axi esta en raho que nos dells sapiam si allo hauran be et diligentment fet. Volem encara que con de cert sabran en les terres nostres de les quals absents serem algun official nostre majorment juradiccio exercen esser menys sufficient decontinent entro que de sufficien najam provehit solliciten encessantment: per les quals letres procurar volem tota hora que aytal eas sesdevendra per aquells en aquestes coses tota aquella que poran hagen diligencia e cura. En apres los damunt dits promovedors per sagrament a nos prometre sien tenguts que lur offici exerciran be e feelment e diligent: sagrament pero facen lo qual los nostres conseylers a nos fer son astrets segons la forma en la ordinacio nostra dels conseylers expressada con segons el tenor de la dita ordinacio los damunt dits promovedors en nostres conseyls sien reebuts.

Dels Endrèçadors de la consciencia.

Per tal con divinal clemencia ordona cadira la qual nostra reyal majestat obten: digna cosa es que a aquell per lo don del qual sobrepuyam de tot en tot obeiscam en bones obres faents e totes aquelles que a dreta consciencia contrariegen segons divinals ensenyaments esquivants. Perque

los endreçadors de nostra consciencia reyal esser dispossam bisbes e altres prelats e maestres en theologia e doctors en decrets e homens religiosos conseylers nostres estants aqui altre offici en nostre conseyl no havents los quals savents vertaderament o daltres ausents alcunes coses nos fer en qualque manera o haver fetes o voler fer quant que quant les quals coses segons les divinals regles se cogiten en alcuna manera contrastar a justa consciencia a nos aquelles los altres conseylers presents o tots absents o alguns dir o escriure sien tenguts per lur arbitre feelment conseylants. E per tal que aquestes coses feelment a nos complesquen a nos sagrament e encara sagrament del conseyl segons nostra ordinacio façen.

Dels Oydors.

Laudable es l'offici dels oydors per lo qual les demandes dels supplicants acabaments covinables reeben e axi per ministeri daquell offici alcunes vegades les coses passades per adjutori de justicia son corregides e moltes vegades als dignes gracies son atribuydes. Emperamor daço disposam ab aquest edicte que en nostra cort sien tres cavallers e dos savis experts en dret civil e un altre en dret canonic erudit los quals oydors volem esser apellats e a ells sien liurades les supplicacions les quals a la nostra altesa s'endrecaran: e tots ensemps daquests alguns tres o dos ço es un cavaller e laltre clerch o savi en dret hajan espatxar les supplicacions axi con los sotscrius parlaments o testifiquen: e aquelles supplicacions per exercici de justicia dirimidores remeten a aquells qui han per lurs officis co-

nexer de aquelles o cometen a aquells los quals volran axi con a delegats daquelles conexer. Pusquen encara quant que quant a ells sera vist oportu en remeten o cometen ajustar que sumariament o simplement e de pla e sens figura de juhi e cessant plet e escrits sia provehit: mas per un dels escrivans en aquest offici per nos ordenats en les foranes parts de les dites supplicacions scriure facen aquelles coses les quals remeten o cometen hauran ordenades: encara los noms dels dits oyadors. En apres les damunt dites supplicacions cloir e ab sagell del offici dels oyadors facen comunir. Sobre aquestes empero supplicacions closes segons que damunt es dit les quals se cometrán a alguns qui axi com delegats nauran a conexer escriure facen per aquesta manera: *A la escrevania*. En apres aquelles als supplicants liurar per lo dit escriva facen les quals daqui los dits supplicants als altres escrivans de la nostra scrivania porten per tal que letres de nostre comissio real conseguesquen. Sobre aquelles empero supplicacions closes axi com damunt es dit les quals se remeten a aquells estants en lo loch en lo qual nos lavors serem e en altres lochs no distants oltra tres legues aquells quin deuran per lurs officis conexer los noms daquells escriure manen: e apres aquelles als soplegants linrar no obliden les quals los supplicants daqui porten als damunt dits los noms del quals veuran sobreescrits. E sobre les altres supplicacions closes axi con damunt es posat les quals seran remeses a alguns estants en los jochs distants del loch en lo qual lavors nos serem oltra tres legues los quals ne deuran per lurs officis conexer aquesta paraula: *A la escrevania* escriure manam e daqui als soplegants aquelles liurar facen sens triga les quals

daqui los supplicants als dits altres escrivans de la nostra scrivania porten letres de nostra comissio: real obtenents. Les romanents pero supplicacions a nos escun dels oyadors aport axi que un apres laltre segons orde de seer en lo consayl contingent sia tengut de fer relaciu de una tan solament daquelles supplicacions que tendra: e ordonat per nos ço quey manarem allo escriure en les foranes parts de les dites supplicacions e encara aquestes paraules: *Per lo rey* sots escriuen per alcun dels nostres seeretaris o altre qui ajustar forem. En apres aquelles supplicacions cloir e ab sagell del offi del oyadors sancim esser sagellades e sobre elles closes per un dels dits escrivans de la audiençia axi com damunt es dit aquesta paraula: *A la escrivania:* e si a la scrivania remetre no ls calra los noms daquells als quals es remesa escriquen e als soplegants sien liurades les quals los dits supplicants als escrivans de la nostra scrivania porten per tal que letres nostres reals contenents les coses damunt dites per nos aordonades consequesquen o altres als quals sendrecen porten per tal que expedicio segons les coses per nos aordonades breument consequesquen. Pero si la scrivania o escrivans de la dita audiençia con hauran scrites les expedicions de les dites supplicacions segons la volentat dels dits oyadors les letres les quals daqui seran faedores de dins o de fora la scrivania scriure o les dites supplicacions espatxades a la dita scrivania portar volran: aquelles lavors cloir e segellar no veem que cayla cor aquesta damunt dita clausura de les damunt dites supplicacions ab lo sagell del offi dels oyadors per esquivar despeses dels offerents aquelles per portar la on eren portadores per certes persones no degudes despeses

convenga segons que harem entès fer tan solament havem d'uyta proveedora. Disposam encara un· esser sagell del· offici dels oydors dels quals tres dits cavallers oydors lo pus antich en l'offici tenga e en absencia dell lo segon e axi del altre per aquest orde volem esser tenidor e aquell guarden diligentment. E cascun dells segellar de ja segons que la ordinacio de les coses desus dites ho testifica. En apres un cavaller e un· clerch o savi en dret oydors almeys jaer sien tenguts en la ciutat o castell en la qual qualque nit se convendra nos jaer : si empero aqui jaer no poden per la poquea del loch o per fretura embargats lavors en loch dius distancia de una legua posat jaer hagen en qualque manera. En apres nos estants en alcun loch en lo qual exerciei de juridiccional potestat hajam dos dels oydors damunt dits un dia de cascuna semana -al carcer de la nostra cort anar sien estrets : e aqui presents los jutges e els altres presidents a la dita cort e procuradors fiscals e guardes del carcer vegen los encarcerats les querimonies dells ab pasciencia oents : e si deffalliment veem de alcunes coses aquells reprenen segons que es convenient totes les coses a estament degut reduents. E ells sabents tot quant tro en aquell dia sera estat proceit en les causes dels encarcerats diffugis judicials sesforcen de tot en tot esquivar per tal quels encarcerats convictes cascun sa pena sen port o els deliuradors longa custodia carceral no deprema iniquament e injusta. Observaran encara los oydors que sien prop nos estants en los lochs en los quals alcunes supplicacions lurs portants attes a nos haver no poran quant que volran : per tal que axi los dits oydors sien appareyllats dels damunt dits les sup-

plicacions reebre. Encara con sesdevendra absents lo canceller e vicecanceller en nostres conseyls supplicacions alcunes espeegar un dels oydors clerch o savi en dret sia tengut de dictar per quals paraulas en les foranes parts daquelles mesèxes supplicacions seran escrites aquelles coses que espatxadors seran aordonades. E per tal que profit de nostres sotsmeses negligir no siam vista decernim esser observat que quant que quant a ciutat o castell o vila de les terres nostres caminar o en altre manera sesdevendra nos venir e aqui alcuns dies o alcun dia o alcuna part de dia romandrem dos dels oydors cavaylers e altre clerch o savi en dret alcuns prohomens aqui domicili havents jurats e conseylers o paers o consols si aqui nha degen appellar ajustants encara lo rector de la esgleya mayor daquell loch si per ventura util cosa sera de pensar e a ells dir no ometen que cogiten si alcunes coses son en aquell loch utils o nocives e si creximent en aquell loch fer se pot en qualque manera: e aquelles coses que per loffici dels oydors poran esser espatxades ells aquelles complesquen e les altres que provision requeren a la real magestat recontaran car som nos cobeejans de fer totes coses que en qualque manera seran oportunes. No resmenys aordonants que tots los damunt dits oydors e cascuu dells si els officials nostres de la terra en la qual serem mayorment jurisdiccio exercents sien de suficiencia premunits entrametense saber diligentment: e si alcun daquells menys sufficient hauran atrobat nos de continent entro que de sufficient ne hajam provehit sollicitar en nulla manera no ometen. En apres tots los oydors a nos per sagrament prometre sien tenguts que feelment son offici exerciran.

Dels Escriuans dels oydors.

Per tal quel offici dels oydors per lo qual als clamants justicia promptament es e deu esser exhibida per injuria de ministres triga en lo seu spatxament no reeba : ordonam que dos escriuans aptes e sufficients e experts sien assignats qui per lo mati al loch diputat en lo nostre hostal per la audiencia tenir venguen e aqui presents los damunt dits oydors los dits scriuans un apres altre ligen les peticions que a la dita audiencia seran offertes e sobre aquelles scrisquen les coses per los oydors en aquelles manades e los noms daquells qui les hauran proveydes. Entre les altres coses atenen diligentment que si donchs dos almenys de dits oydors dels quals la un sia cavaller e laltre savi en dret en spatxar les dites supplicacions concordablement no consentien en aquelles coses en les quals serien discordants a negun dells no obeequen en ninguna manera : a ells pero obeyran e seguiran en e per aquelles coses que a la audiencia e al offici dells se esguarden : e les peticions proveydes ells o la un dells segellades pero ab lo sagell del offici dels oydors a la nostra scrivania aporten en la qual entrels scriuans de manament per fer letres de aquelles se deuen desir. Mes encara scriuran los manaments penals e altres los quals per los missatgers de laudiencia a manament dels oydors alcunes persones se faran per tal que si contra aquells fet sera los transgressors puguen segons lletres degudament esser punits. E res no menys faran quera e memorial dels enantaments dels encarcerats qui en la preson real o comuna del loch on nos present serem de-

tenguts seran en quin estament seran lo dia quels oydors aquella segons nostra ordinacio visitada hauran e com e per quinya manera tro a l'altra visitacion enantat hi sera: e quan los dits scrivans engir les damunt dites coses entendre no caldran volem e a ells expressament manam que ajuden a registrar e espeegar los affers de la nostra scrivania a la qual cosa si regonegan esser obligats: e obee- can e sian sotsmeses en totes coses e per totes al canceller et vicecanceller e prothonotari. E si los damunt dits scri- vans seran en les dites coses desobedients o lo servey ab diligencia no faran los dits canceller vicecanceller o lo pro- thonotari o oydors pusquen aquells punir de la quitacio de un mes o de menys: e sagrament al canceller faran que be e leylment les provisions escriuran e lur offici servirán.

Dels Porters o sotsporters que son liurats als oydors.

Semblantment per exeguir los manaments dels oydors damunt dits en quant al sen offici pertanyera a execucio sien menats e per guardar que sino aquells qui dejen a la audiencia non sacosten eor grant multitud lo comun pro- fit poria test destorbar: volem e ordonam que dos sotspor- ters nostres al servir de la dita audiencia sien aordonats los quals a manament dels dits oydors iran la ou a ells din- tre la vila on nos serem trametran per aquelles coses que loffici dels oydors tocan e los manaments daquells ab di- ligencia e cura feelment exeguiran. E quant al servey da- quest offici necessaris no seran volem e a ells manam que engir la guarda de les portes foranes de nostre hostel e de les altres coses al seu offici pertanyents sien diligents e

attents ab los altres sotsporters ensemps: et per rahon del offici sacrament al canceller faran que engir la exexucio dels dits manaments be e feelment se hauran.

Del Confessor.

No menys per langor de les animes que dels corses savi deu esser metge esquesidor del qual ço es assaber lo premut e malaltiz deman a son decorriment congruent medicina: e encara la on major perill apar aqui tots temps pus saviament es la cosa faedora. E donques proveydor mayorment es a nos de covinent metge de la anima nostra confisants que con a nos sera de spiritual salut proveyt a remey de corporal medicina pus saludablement serem disposats. Emperamor daço a nostres confessions oyderes un discret cappellau en la nostra casa volem esser diputat religios o seglar lo qual mes a aço duren elegidor qui en theologia o en dret canonich covinentment instruit sia e de costumes cenceres resplandesca e de honestat de vida be olga: e aquest tots temps deura present esser con los divinals officis devant nos se dien e en absencia dels monges de la nostra capella lo test del evangeli e lo besament de la pau en lo cas que aquells si presents fossen aço fer porien a nos portar e donar sie tengut. En apres lo dit confessor nostre volem esser stret que nos sollicit a obras de pietat e en aquelles coses les quals enduen devocion: e si veura que lexassem alcunes coses daquelles mayorment les quals havem acostumades de fer per aventura per obli-vio o per altre manera deu a nos aço a memoria reduyr e a vogades increpar secretament specialment si alcuna cosa

la qual Deu no vulla haura vista a nos fer o dir la qual en offensa de Deu pogues caer en qualque manera. E lo dit confessor nostre en la casa nostra jaer volem si en bona manera spossibil almenys aytant con mes pora de prop per tal que si alcun cas ocurrent soptosament freturariem dell puseam ell prop nos trobar. Mas per tal com per lesdeveniment de les coses passades provehidor es a les esdevenidores segons que es lig: *Benauyrat es aquell lo qual fan los contraris perills esser guardat*: ordonat quel confessor nostre a nos faça sagrament e homenatge que tot dampnatge lo qual podria saberse sdevenir a la nostra persona per son poder esquivara e encara que aquell a nos al pus tost que pora revelara ne encara fet ne paraula he consentiment donara en alcuna cosa per la qual a nos pogues qualque dampnatge esdevenir e que no ha fet ne fara alcuna cosa perque les coses damunt dites fer no puscha.

Del Abbat de Sanctas Creus.

Pus havem tractat dels officis temporals con en la nostra casa son regidors: molt mes devem ordonar de la nostra cappella en la qual se contracta de consagrar lo cors de nostre Senyor Deu mayorment pus trobam que en lo Novel Testament quel fil de Deu Jesuchrist volch usar mes de estament de sacerdot que de dignitat real axi con se lig lo dijous de la cena quant pres lo pa el trenca als dexebles e dix: *Hoc est corpus meum etc.* Perque quant deu esser aquest ministeri per honesta persona ab drete e pia devocio fahedor la nostra lig bo testifica. Per ço en la nostra cappella declaram esser cappella nostre major labbat de Sen-

tes Creus lo qual per privilegi dels nostres antecessors es a tots temps reebut per cappella major de tots los reys Darago : lo qual abbat en totes les festes del any ço es en aquelles que segons nostra ordonacio lo retaule dargent deu esser posat missa en nostra presencia celebrar deja e exercir los altres officis divinals si a aquells nos presents serem : si donchs per nos no era ordenat que la dita missa e los dits officis aquell dia celebrats e dits per alcun archebisbe o bisbe presents lavors en la cort fossen. Encara tots dies la taula nostra ans que mengem beneesca e apres nostre menjar fer no oblit gracies a nostre Senyor segons la nostra ordonacio: en los altres dies pero en los quals missa davant nos celebrar no haura nos aquella oents lo test del evangeli a nos a besar aport encara lo besament de pau a nos donar no oblit. Volem empero que tota vegada que arquebisbe o bisbe aqui present seras lo dit abbat les dites coses exercir con aquelles per un daquells volem esser fetes: car covinent cosa esser reputam que los dits prelats quant en la nostra cort venen per raho de sa dignitat per la nostra presencia aquesta prerrogativa reeban. Empero lo dit abbat de nos primerament saber deja per qual dels dits prelats qui presents seran volrem les dites coses esser fetes : e no resmenys proveesca ab sollicitut quels monges cappellans escolans els altres deputats al servey de la nostra cappella sien attents e curoses en totes coses tocants al servey de aquella e a aquells man expressament que de aquelles hagen cura diligent: e si falliran en les coses a lur exercici pertanyents aquells punir posca en la quitacio de vuit dies per còscuna vegada que fallit hauran. Encara a la sua cura e

sollicitut sapia lo dit abbat pertanyer nos interrogar del loch e hora on cascun dia missa en la nostra presencia volrem esser celebrada. E si per ocupacio de alguns grans offers o per altra manera tardariem massa o lexariem de hoyr lo divinal ministeri deja lo dit abbat a nos les dites coses a memoria redoyr. E si per ventura volentat nostra no era per alcun cas de oyr les hores del divinal offici e que nos pogues ab decencia dir solemniament davant nos en aquell cas guarise no lexar per aço que en la cappella nostra totes les dites hores del divinal offici solemniament nos diguen axi com si nos aqui presents fossem per tal que la loor de Deu no sia lexada. En apres con nos caminar sesdevendra lo dit abbat lo vespre precedent deja a nos interrogar on lendeina volrem oyr missa e la el devant anar man a un o molts qui davant vagen perque con nos serem venguts totes les coses sien axi com se pertany aparellades. Proveesca encara que tots temps nos caminants un dels escolans de la cappella o de la almoyna de mati nos que missa hajam oyda cavalcan ab nos vaja ab ornaments e ab libres e ab altres coses necessaries en tal manera que si al loch en lo qual lo vespre haurem disposat missa hoyr degudament anar no podiem o en altra manera proposit mudariem en qualque loch missa oyr poguessem. En apres con sera dia solemne en lo qual vespres e matines sollemnement hoyr deurem apparaments del altar segons la ordonacio la qual havem feta sobre aço lavors lo dit abbat com damunt es dit en temps covingent deura a nos anants dir quens apparellem degudament a oyr lo divinal offici: e si per ventura sera dia de pus celebrant festivitat deura nos interrogar si e per qual prelat o altre persona volrem

que sia preicada devant nos la paraula de Deu e el offici fet de nostra voluntat. En apres saber no leix de quines persones aniversari cascun any volrem esser fet sera de nostra pia devocio per tal que aquells en los temps en los quals seran a nos a memoria reduguen e el prelat per lo qual l'offici volrem esser fet si present lavors sera de nos sapie: e generalment pertanyera a ell cura haver del offici ecclesiastic e de tot ço ques pertanyn a la capella e tot defalliment corregir si alcun naura esser vist aqui. En apres con sesdevendra nos reebre la sancta comunio del cors de nostre Senyor, lavors lo dit abbat deura abans elegir e appareylar la hostia consagrada axi que elegida a aço per ell sens frau una hostia de moltes de una altra a aquella semblantment per combregar la hostia elegida sia tocada e apres daquella per ell sia fet tast: e al escola qui en la custodia les hosties te tast axi mateix ~~faga fer~~. Axi mateix del vin del qual apres la comunio deurem la boca lavar: cor a vegades esfortat lo semenador de tots mals es estat atrobat alguns malvats en aquest solutar sagrament ab abominables insidies machinats. Mes encara lo dit abbat deura ab nos les hores canonicals dir e el offici de la missa legir davant nos no ohlit quant que quant ell aquella no celebrara. Guartse empero lo dit abbat que en scrit haja e inviolablement observe la ordonacio nostra sobre los paraments e altres ornaments de la cappella posadors e mudadors segons la varietat dels dies sollennes o de les festes consequentment. En apres ordonam ell esser solsmes al canceller nostre: e volem ell a nos sagrament e homenatge prestar que per fet o consell dell dampnatge a nostra persona no vendra majorment per aquelles

coses les quals ell tracte e les quals nos encara tractam: e que res per ell no es fet nes fara perque aquest sagrament e homenatge no pusea observar.

Dels Monges de la cappella.

Per tal que les presents nostres ordonacions en totes les sues parts sien vistes perfetes e per defalliment de ministres no puguen esser en lo servey oportu en alcuna cosa despreses: per ço esguardants quel dit abbat continuament per lo carrech de son monestir honament no pot la nostra cort seguir e car tots los divinals officis segons costuma de lur orde antigament en la nostra cappella observada son celebradors: per tal de necessitat ordonam que continuament estien en nostra cort dos monges de son monestir los quals honests e de honesta vida esser volem qui ab los altres cappellans e almoyners nostres per devesides setmanes misses e altres divinals officis hores ço es canonicals canten e celebren cascun dia. Encara volem que la un dells ço es lo primer reebut al offici lo baci teuga con nos offerir se covendra e no oblit hosties vi aygua e tota cosa al sagrament de eucaristia e al cappella celebrant necessaria faça diligentment tota hora que diaque no sera vestit en la missa: cor lavors per aquell volem que sia fet. Deura encara per si o per l'escola de la cappella e encara com missa oyrem ministrar a nos libres del quals som acostumats de usar en misses e en altres hores divinals. Encara ordonam pertanyer a cura daquell dels dits monges qui pus antich sera en l'offici aparellaments e ornamentals de nostra cappella quals que quals ab diligencia guardar los quals fet

inventari de tots tenga: mas laltre monge qui segon sera reebut haja copia daquell inventari per tal que ell aquelles coses guard e serve con lo primer absent sera o en altra manera empatxat: e en absencia dels monges lo cappella almoynier segon reebut al offici haja axi mateix inventari en la manera mateixa dels monges. Guardense encara que en escrit hajan e inviolablement observen la ordonacio nostra sobre los paraments e altres ornamentals de la cappella posadors e mudadors segons la varietat dels dias sollemnes e de les festes consequentment. E encara aquell monge qui los ornamentals guardar deu proveesca engir la reparacio daquells con menester hic sera o faent encara alguns fer de nou segons la ordonacio la qual havem feta engir aquestes coses haja albara del escriba de racio contenent lo preu que pujaran les dites coses e ab diligencia reeba los diners del thesorier per pagar aquelles. E con segons dit havem lo dit abbat per lo carrech de son monastir no pot en la nostra cort continuament esser present: volem e ordonam que lun dels dits monges ço es lo primer reebut o ell absent laltre faça romplesca e exercezca totes e sengles coses a la cura e ministeri del dit abbat pertanyents en e per la forma en lo seu capitol pus prop dessus scrit del qual translat ab si haja contenguda e expressada. Ajustants empero a aço que si abbat alcu present sera o maestre en theologia en nostra presència aquell deura a nos donar lo besament de pau e del test del evangeli e fer la benediccio de la nostra taula. E en apres ordonam ells esser sotmeses al canceller e a ell deure obeyr: los escolans empero de la cappella e encara los escolans de la almoyna e tots qui en la cappella usen al dit abbat e en

absencia sua al dits monjes obeyr-deuran quant al servey lo qual a fer han en la capella: los quals escolans de la capella los damunt dits monges si inobedients o negligents en lo dit servey hauran trobats a perdre la sua quitacio de tres dies o enjus pusquen condempnar. E en apres encara volem ells a nos sacrament e homenatge prestar lo qual lo dit abbat a nos prestar es tengut.

Del Escolan de la cappella.

Digna cosa e a Deu agradable esser perpensem si aquelles coses les quals a divinal cultivament son destinades saviament o honesta sien tractades e ab diligent custodia conservades que per negligencia o per error falliment alcun no aparega en aquelles. E per tal que a la cappella nostra sobre aquestes coses pus affluenment sia provehit: statuim e ordonam que un escolan en la cappella nostra sia constituit al offici del qual se pertanga reebre dels monges de la cappella primer reebut al offici ornamentals a la dita capella pertanyents e aquells deja en laltar posar per tal que daquells sia tengut de usar axi con en laltra nostra ordinacio es espresat: la qual ordinacio escrita ab si tenga e aquella diligentment observe. Encara volem ell custodia haver diligent de les cortines e altres apparellaments los quals per lo seer e recouadar en nostre oratori ohen lo divinal offici seran ordenats: la qual seylla o oratori ensemps ab l'escola de la almoyna ab les cortines e ab los altres apparellaments ans del entrament de la missa s'estudy a ordonar segons la varietat del temps axi con per nos es aordonat de la qual ordinacio ayntant con ago toca

copia en escrit haja per tal que aquella pusca mils sens
 defalliment observar: e aço meteix volem esser fet en
 les vespres e en les matines solennes en les quals segons
 l'altra ordonacio laltar nostre en les damunt dites vespres
 o matines sera sornador. Caminan empero totes aquelles
 coses les quals engir loratori damunt dit per les maneres
 dessus dites sestudien diligentment complir. Deura encara
 lo dit escola reebre del nostre reboster la luminaria a us
 de nostra cappella necessaria segons la forma sobre los dits
 luminaris ordenada. Encara con nos per lanima dalcun def-
 funt volrem esser celebrat aço al dit reboster no tart re-
 velar per tal que sobre les tortices degudament sia prove-
 hit. A la cura encara daquell se pertanga que apres los
 monges a la cappeyla deputats se deja entrametre que no
 sia defalliment en la cappeyla daquelles coses les quals ne-
 cessaries hi son a la cappeyla. Encara que en propia per-
 sona fer deja aquelles coses les quals no son honestes ne
 es degut als monges de fer. Volem encara quel dit escolan
 apres lo canceller sia sotsmes e obeesca al abbat de Sentes
 Creus e als monges de la capella: e si mester sera que a
 son offici entendre lo dit escola degudament no pora deja
 cometre diligentment les sues veus al escola de la almoyna:
 aço exceptat que sens paraula feta als dits monges no
 pusca cometre al dit escola o a altre los dits apareylla-
 ments et les altres coses de les quals comunament e quaix
 cotidiana ha a usar les quals coses sots los monges damunt
 dits tenga ab inventari e guar. Sia encara tengut lo dit
 escolan de ajudar los damunt dits monges al offici celebrar
 e a dir les hores reglarment en la missa nostra cantant tota
 bora que poran e que per aço non sia en son offici em-

berget : los libres eneara al offici de la cappella necessaris per ell esser tenguts e guardats volem : volents encara que cura diligent haja que con nos caminarem libres necessaris a hores deydores en appareyl apport axi que en qualque loch on a nos mes plaura hores oyr puscam. E ell encara a la elevacio del cors de nostre Senyor les tortices tenir no oblit ensemps ab l'escola de la almoyna si donchs no era la un dells vestit aquell dia per sotsdiaque en lo qual cas laltre escola qui vestit per diaque no sera haja e procur dels fadrins de l'almoyna qui a tenir les dites tortices ajuden segons ques convendra. Lencencer encara ab encens e ab carbons enceses al diaque o a aquell qui a nos daquell sera donador per ell volem esser aministrat. Manam encara que per tal que con lo dit escolan moltes coses ha tener e tractar de les quals nos usam ço es libres qui per los monges e cappella de la cappella alsunes vegades a ell son comeses e semblants coses: faça al cancellier o ell absent al vicecanceller sacrament segons la forma en lo sacrament lo qual fan los dits monges expressada,

Dels Almoyners.

Comesa auctoritat a nos per nostre Senyor de dispensar de les coses temporals sesforça requerer que daquelles aytant con a nos corinent sera a personas freyturans sosteniment d'almoynes donem a la distribucio de les quals dos bons e prous cappellans volem esser deputats qui almoyners sien nomenats la cura dels quals esser deu que les fremontes de les taules de la nostra cort honestament

per tal que no peresquen recollir facen : e en apres distribuyr per l'escola de la almoyna segons que sera oportun. Deuran encara sollicitar los mayordomens que aquelles coses que seran posades a les taules per aportar a l'almoyna degudament facen guardar per tal que per alguns lecadors per aventura s'goloses alguna cosa daquelles al dret de la almoyna no puga esser sostreta : la un pero dells con cos menjarem davant la taula nostra estar deura e la nau del argent en la qual les goriguoles alcunes se posen pos e la dita nau e tovayles de la taula nostra levar no oblit e aquelles coses les quals de la taula nostra seran levades si donques en altra manera aordonar no voliem sens excempcio reeben e per l'escola de la almoyna tota la almoyna facen deportar. Empero l'almoynier pus antich en l'offici deura la moneda e totes les altres coses segons nostra ordonacio a la almoyna deputedes reebre e en uses piadoses per amor de Deu distribuyr la on mils sera convenient sobre la qual cosa sobrà la consciencia dell carregam : laltre empero capella almoynier totes les coses reebudes distribuydes per laltre en scrit pos e en absencia del altre primer l'offici daquell exercezca en la presència pero a aquell ajut en fer aquelles coses les quals al offici dell pertanyeran : e cascun encara daquells la nostra ordonacio la qual hayem feta de les coses deputedes a l'almoyna en scrit haja per tal que aquella mils tenguen e observen e nos si mester sera a servir solliciten e induguen. E en apres con per nostra costuma los peus e les mans dels pobres lavarem o fets semblants farem los almoyners deuen a nos prop estar que en lavar los peus apres los camarlenels e la ablucio de les mans apres los majordo-

mens aquests aquelles coses les quals necessaries seran subministrèn: donen encara a aquells pobres axi per reflexion con per altres coses les coses aordonades sobre aço per nos en la ordonacio la qual havem feta. En aquests empero serveys factors lo pus antich en loffici al pus novell tots temps sia haut major. En apres aordonam que aquests almoyners davant sien al escolan e al servidor de la almoyna e aquells corregesquen sils veuran en lur offici errar o esser en qualque manera negligents: los dits empero almoyners al canceller sien sotsmeses: la moneda empero distribuydora segons nostra ordinacio en les almoynes de nostre tresorer reeben: mas empero al maestre racional de les dades e reebudes compte retre seran tenguts. Encara volem ells esser tenguts misses davant nos celebrar e fer semmanes alternes ab los monges a la cappella deputats e ells ajudar axi a la missa con als altres officis divinals davant nos sollempnialment celebradors: et encara en la benediccio de la taula e en les gracies en la fin de la taula faedores presents esser axi cant los monges de la capella ells volem e manam. E en ausencia dels monges deura lo baci per nostre oblacio en ell reebedora en la missa tenir tota vegada que en la missa diaque sollempnialment non sera vestit: deura encara lavors lo servi de hosties e de vin al sagrament de eucaristia necessari fer diligentment. Encara per tal cor per exercici de lur offici moltes vegades han a nos entorn estar volem que a nos facen sagrament e homenatge que dampnatge de nostra persona per lur poder esquivaran e que per res que seguair a son offici perill a nos no vindra e si o sabran a nos esser procurat al pus tost que poran o revelaran: e

que res no han fet ne faran perquè aço observar no pasquen.

Del Escolan de la almoyna.

Molt loable e ben encara consonant a caritat adjudicam que aquelles coses les quals en la taula nostra per refeccion axi a nos com als altres en aquella seents son posades part als molts bons nostres companys pobres de Crist ans pus vertaderament a ell del qual totes coses reebem donem per tal que no nafrem lo comensament de la Sacra Scriptura la qual amonesta axi que a aquells que non poden appareylar ne pugam donar. Emperamor daço per tal que pus leugerament acabament prenen aquelles coses que desijam e que la part als pobres de Crist sordonada malvadament nos puga deperir: ab aquesta nostra ordonacio havem duyt provehidor que un clergue covinentment jove leuger e apert de vida e de bones costumes ornat als capellans nostres almoyners e a la nostra almoyna assiste e a ells apres lo canceller obesent sia reebut qui les frementes totes de la taula nostra reeba per los almoyners nostres damunt dits primerament recuyletes e en lo loch a les coses damunt dites destinat cur reposar cuytosament: e per tal que les damunt dites frementes no peresquen cura vigilant procur haver e de la damunt dita almoyna cura haura diligent. Ajustam encara quel escolan damunt dit als clergues de la cappella nostra sia tengut en les hores e en los altres divinals officis ajudar e tapistola reglarment en la missa nostra cantar quant manat li sera per lo regent la nostra cappella: e con no sera vestit pera que la dita

epistola cantar tenga un tortic quant lo cors de nostre Senyor se elevara e la part dels libres a les hores deydores o cantadores ensemps ab l'escolan de la cappella port en tal manca que la on a nos mils plaura les hores puscam oyr. Si empero per alcun cas sera embargat perque les coses damunt dites no pusea fer son offici totes les coses per ell faedores en absencia sua deja fer l'escola de la cappella: e volem ells esser sotsmeses al canceller et als monges de la cappella e als cappellans almoyners obeyran. E per tal cón per les coses damunt dites clarament se manifesta quals coses ha appareylar e en altra manera sovinerament pertractar les quals assats a la persona nostra son propinques: emperamor daço a prestar sacrament de feeltat e homenatge al canceller sia estret que la salut nostra sana e salva mayorment aytant quant a son offici pertanyer seaguarden per son poder conserva e et contrári esquivara segons son poder: e noresmenys si aytals coses sabra revelara et que no ha fet ne fara perque les coses damunt dites no pusca fermament observar

Del Servidor de la almoyna.

Vincle de necessitat nos estreny que per aquelles coses les quals per sengles nos poden profitosament complir tals e tants quey basten hi reebam mayorment la on de tal esdeveniment es considerat lo qual leixat al offici de pietat alguna lesio portara. Emperamor daço ab aquesta present ordonacio statuim que daqui avant un servidor sufficient e feel a l'almoyna sia elegit qui de les fracmentes dels menjants en les taules del palau nostre per tal que no peres-

quen feelment en lo loch destinat recuylega e axi recuyletes cautament no oblit guardar. E en apres a manament dels almoyners desus dits devant la porta del nostre alberch les fracmentes damunt dites als dits pobres despuyats dels bens daquest segle ab feel cura sestudiu de donar: lo qual apres lo canceller als cappellans nostres almoyners damunt dits si sotsmes regonega. E con se esdevendra nos caminar o alloure anar ell en lo loch on serem tots temps present sia per lo damunt dit offici diligentment faedor per tal que per defalliment dell los feels pobres de Crist de lur frevol solaç no puguen esser defraudats.

Dels Correus.

Com us dels correus sia necessari negun noy dupte: car cor los princeps a diverses parts del mon hagen lurs letres endregar e molts negocis nunciar los quals per aventura celeritat requeren: covinent cosa es que aquells qui corren pus espeegadament quels altres les coses damunt dites degen explicar. E axi ordenam que correus sien ordinarriament en nostra cort vint qui les nostres letres tramedores portar degen: guardantse ben que a aquells als quals seran trameses res no demanen. Deuen encara obeyr a nostres canceller vicecanceller protonotari e secretaris escrivans.

ACÍ COMENÇA LA QUARTA PART DEL LIBRE E PRIMERAMENT

Del Maestre racional.

Entre les sollicituts reials per les quals a la utilitat de la cosa publica es conseylat e honor real es conservada aquelles mes lo cor del princep deuen estrenyer que la sua casa per totes coses saviament sia disposada. E con la casa real en senyal de preheminencia univeses a ella recorrents liberal esser deja e uberta e per aço axi a infinites despeses es posada les quals a envides per humanal enginy se poden moderar: molt se conve del princep deure guardar quen lo regiment de la casa sua mesura davant totes altres coses sia observada per tal que no sesdevenga ço que sescriu: *Envides sens mesura dura la real cura*. E per tal con nos pot en les despeses mayorment reals mesura laugerament pendre si donques al princep no ve en clar quant en suman monten les rendes e obvencions e altres drets fiscals los quals en son erari caseun any son aportats: emperamor daço necessari esser se mostra que en la casa de cascun princep alcuna persona feel e savia davant posada esser deja al offici del qual se pertany de les rendes e proveniments e drets reals de cascun ayn encercar veritat e de la summa daquell al princep retre rahon. Emperamor daço nos cobcejants la casa nostra reyal e tots los fets nostres ab mesura disposar e manera e via querer ab les quals mesura puscam congruentment observar sabens que per aço a la honor nostra es guardat e al profit dels sotsmeses es provehit:

statuim e ordonam quen la nostra cort sia alcun en loffici dels comptes retedors a nos principalment instituit lo qual maestre racional sia nomenat: en lo qual offici tal persona volem esser reebuda que sia feel e avista e encara en comptes e en rahons aordonadores e en altres coses les quals al offici daquest se pertanyen ben sia sabent e esperta axi que algun no deja enganar ne per los altres laugerament puga esser enganat. E per tal quel maestre racional per oblvio o per ignorancia alcunes coses daquestes les quals al offici dell se petanyen no pusca pretermetre les quals son moltes aquelles ordenadament descriurem. E primerament lo maestre racional sapia a sollicitut de son offici pertanyer que oja comptes e raho reeba dels camarlenchs de les nostres joyes que ministren: encara reeba compte del protonotari e dels secretaris escrivans et del thesaurer e del escriba de racio e encara del comprador de casa nostra e dels procuradors reials nostres e batles generals e aministradors de les nostres rendes e veguers justicies e procuradors locals e de quals que quals nostres oficials e persones altres per aministracio de lur offici o per altra manera dels drets nostres alcuna cosa reebents o despenents en qualque manera sino daquells que en part o en tot al escrivan de racio retre son estrets. Mas si volra los comptes daquells majorment per causa examinar fer ho pot: e si per aventura trobava que alcun dels oficials damunt dits apres los comptes retuts als drets de nostra cort sia tengut solicitar aquella persona que nos cascun any li nomenarem que reeba en si totes aquelles quantitats de diners que haura trobats quels oficials damunt dits deben restituir a la cort. Al qual manam que

reebudes en si les dites restes pach primerament dels dits diners los dits mestre racional lochtinent escrivans e verguer del dit offici lur quitacio ordinaria y vestit: e si alguna cosa lin romandra dallo respona al nostre tresorer: e a ell manam retre compte de les dites restes que haura reebudes al nostre escriv de racio lo qual haja a mostrar en retiment de son compte certificacio del mestre racional de les quantitats a les quals muntaran les dites restes: la quel certificacio ensemps ab les cauteles que haura reebudes haja a retre al dit escriv de racio. E donam poder al reebedor de les dites restes de costrenyer e forsar tots los oficials damunt dits qui per raho de lurs aministracions hagen alcuna cosa cosa a tornar a la nostra cort: e si ço que deu retre contradira costrenga aquell per capcion de penyores o per altres remeys convinables: e con haura restituit e complit ço que deu lavors lo mestre racional auda certificio per ell que la resta li es pagada faça a ell albaran de compte retut per ell e quel remeta espegat. Si pero fet compte appar alcuna cosa esser restituydora a aquell compte reten lavors lo mestre racional a ell faça dos albarans un testimonial de compte per ell retut e altre per lo qual sia pagada la quantitat a ell restituydora. En apres esgartse ben lo mestre racional que si els oficials qui de la sua ministracion ab ell comptaran no mostren o no liuren a ell complidament les cartes o les apoches o els albarans per aquell compte necessaris o al compte especians o en altra manera defectivament comptaran: decontinient lo dit racional los dits defalliments de scriptures o altres en son memorial repós los quals no determen sens compliment de cartes letres apoches e altres cauteles a de-

claracio dels dits comptes necessaries: e sils retens los comptes aquelles haver no poran o altres duptes hi haura per los quals lurs comptes no puxen ser espetxats aquells comptes lo maestre racional no defenesca sens consciencia e voluntat nostra e entretant los comptes havens aytals duptes romanguen indifinit: e ultra aço si fet lo compte appar ells alcuna cosa deure decontinent a aço restituïr sien costrets. En apres los batles generals e procuradors reals e ministradors de les rendes nostres de qualsque terres nostres en los comptes lurs los quals retran cascun any per lo dit racional sien costrets mostrar al dit racional apoches e albarans de pagues les quals se deuen fer dany en any per salaris qui als gavernadors nostres e procuradors justiciers qui a jutges o assessors e batles e a veguers a justicies merinos e a castellans e a notaris e altres als quals se donen certs salaris o annuals pensions: dels quals salaris o pensions annuals les quantitats escrites tenga lo dit racional en lo libre seu de notaments: e escrites encara tenga totes coses les quals los dits procuradors e batles generals e ministradors nostres ordinariament son tenguts de pagar a qualssevol persones cascun any. Sia encara tengut lo racional donar fe als dits nostres procuradors reals e batles generals e ministradors en sos comptes sobre les despeses les quals affermaran si haver fetes per justes coses e racionables. Sia encara curos lo maestre racional que recha en escrit de nostres procuradors reals et batles generals et ministradors los preus de qualsque sien rendes nostres encontinent con les dites rendes cascun any seran venudes per los procuradors batles et ministradors damunt dits e apres los dits preus escriba e repos en son libre: e encara

sia curos aytant com pora que sapia la veritat dells de les falles les quals se faran axi per nostres domesticchs com per altres nostres officials. falles faents e aquelles a exco-
 cucio: deguda faça menar per ço quels dits domesticchs e els
 altres officials no hagen ocasion de fallar. Regonega encara
 el racional que de mig en mig any e tota hora ques volra
 e obs sera totes les reebudes per los procuradors reyls
 batles generals e aministradors nostres e les pagues fetes e
 encara cant sera envers ells en moneda cant sera degut
 per ells: proveesca encara e als procuradors et batles et
 aministradors damunt dits sollicit que en lo cap de cascun
 any complit sien appareylats los dits procuradors batles et
 aministradors sens defalliments lors a retre comptes per tot
 aquell any complidament. Manam encara quel maestre ra-
 cional haja e tenga tres libres ordinaris dels quals lo un
 sia appellat libre de notaments comuns en lo qual not e
 escriesca totes coses les quals regonexera haver reebudes lo
 tesaure e els altres officials nostres a fin que en los comp-
 tes ab ells faedors veer pusea el maestre racional aquelles
 coses les quals donen a ell per reebudes. Axi meteys not
 en lo dit libre totes altres coses les quals fer poguessen a
 instruccio del dit racional e daquells qui ab ell deuen
 comptar. Tenga encara segon libre qui sia appellat libre
 dalbaran dels comptes en lo qual not e escriesca les finan-
 ces de tots los comptes: retenga encara ab si aquell libre
 o escriptura ab lo qual lo compte reten haura comptat ab
 ell: e encara retenga apoches e albarans ab los quals faran
 a ell fe de les dades e pagues aquells qui reтран lors
 comptes. Haja encara lo terç libre qui sia appellat libre
 ordinari en lo qual escriesca tota la suma de les reebudes

nostres e de les dades de tots los comptes que difinira: lo qual libre tenga lo mestre racional o son lochtinent secretament deus clau e aquell no dege mostrar ne revelar a neguna persona sino a nos con per nos li sera manat. E res no menys sia tengut de fer enfilear totes les letres nostres de manamens apoches e altres cauteles necessaries als dits comptes les quals cauteles dege fer scriure e consignar en los margens dels dits comptes que difinira per manera que paxa esser trobat e vist que les dites cauteles sien per ell o per los seus scrivans cobrades daquells qui los dits comptes retran per tal que daqui saber puscam quant crexen o minuen cascun any les rendes de nostre patrimoni e les despeses compensats los carrechs de les expedicions nostres les quals segons mes e menys seran esdevangudes e quant sera de resta cascun any. Reeba encara el racional de nostre thesaurer compte de sis en sis meses cascun any e reeba en compte totes les quantitats les quals li dira si haver pagades per dons los quals haurem fets entro a quantitat de cent solidos jaesia que de la quantitat daquella o menor negon albara no mostre o mapament cor a la sola paraula sea volem esser cregut: oitre la quantitat empero desus dita en altra manera en compte no reeba si donques no mostrava albaran o letra o manament nostre escrit e dels nostres segells comu o secret segellat o si donchs lo dit tresorer albara del dit maestre racional o del escrivà de racio dalcun deute no mostrava. Rotut pero el compte per lo tesaure e finat lo racional sia tengut a ell fer albaran testimonial e complit segons la forma del qual e continencia nos pugam fer al tesaure carta de quitacion e fin de bon e de ver compte retat: lo

dit empero mestre racional sia tengut de fer fer notaments al thesaurer de totes quantitats que trobàra esser liurades al dit thesaurer per los altres comptes que reebra. E sien mostrats per lo thesaurer tots encara els cambis que contractats e fets haura e dits de consentiment del dit racional o en altra manera de nostre manament-haja contractat e fet e servades les coses dessus dites e altres les quals en tan gran compte per verificacio daquell haura vist servadores. E los oficials qui al regiment del mestre racional son sotsmeses e los quals a ells deu esser el major son aquests thesaurer scrivan de reccio e lurs scrivans e procuradors reyal e batles generals e ministradors de les rendes nostres. Donam poder de corregir tots e sengles qui a son offici son sotsmeses si excesses hauran comeses e punir de quitacio de un mes o menys exceptat lo thesaurer o scriva de racio procuradors e batles demunt dits los quals no puga punir sens manament e licencia nostra. Atorgam encare al mestre racional que si alcun qui compte deja retre no vuylla o retre lo contradiga puga a ell la quitacio la qual de nos reeb emparar. Haja encara el mestre racional ab si en scrits totes aquelles coses les quals son tenguts de fer per raho de lur offici los demunt dits oficials qui a ell son sotsmesos per tal cor si defallien o erraven en son offici mils ne pora saber veritat e pus covinablement corregir e punir. Faça encare memorial de tots los oambis los quals lo thesaurer fara de consentiment del dit racional e les maneres e ab quals aquells se faran per tal que en lo temps lo qual lo thesaurer retra compte daquelles coses li sia clar plenerament. Sapia encare a son offici pertanyer que tots los falsaris de les monedes nostres e els delinquents engir ell

faça pendre e aquells liurar al algotzir e els ordinaris dels delinquents a requisicio dell los delinquents sien tenguts de pendre. Si empero el delinquent es de companya e de casa nostra lavors lalgotzir a requisicio dell lo delinquent faça pendre e el nostre algotzir a manament del racional aquell pendre fer sia tengut. Mes volem que si lo protonotari e secretaris scrivans en lo compte lur alguns deutes meten al mestre racional qui a ells per quitacio o vestits ordinaris no seran deguts aquells no reebe lo racional ans romanguen sobre ells: si donchs per ventura aquells deutes no eren manats esser reebuts de nostre special manament. En apres ordonants quel demunt dit mestre racional ans del entrament de la sua aministracio sacrament a nos prestar sia tengut que en son offici be e feelment se haura: jurara encara e a nos homenatge fara que a neguna persona sino a nos e a aquells als quals per occasio e per rahon de lur offici pertanyera no revelara la quantitat annual de nostres rendes e proveniments ne la quantitat del nostre tresor. En apres sera tengut en nostre conseyl promoure les causes e els drets de nostre patrimoni e aquelles defendre segons son poder: guarlse pero en aço que per ell alguna calumpnia noy esdevenga mas allech per lo nostre dret ço que pora justicia en res no offesa. E encara con en nostre conseyl lo maestre racional segons nostra real ordinacio dels conseylers sia reebut a nos lo sacrament per los conseylers expressat en la dita ordinacio faça e fer sia tengut.

Del lochtinent e scrivans del maestre racional.

Per tal con l'offici de maestre racional de moltes e diverses expedicions es carregat les quals de necessitat se deuen fer per escriptura per tal que lo dit racional en les dites escriptures massa no sia occupat e que per aço la expedicio nos tart dels negocis: statuim e ordonam que al offici del racional sia un lochtinent sufficient e feel a nostre arbitre elegidor al offici del qual se pertanga fer en absencia del dit maestre racional totes aquelles coses les quals lo dit maestre racional es tengut de fer ab comissio per letra nostra feta a ell o per lo dit nostre maestre racional: ajustants al dit offici dotse scrivans per ço que mils sia servit los quals sien tenguts de scriure tots temps comptes e de haver aquells sil dit maestre racional los ho haura manat axi en absencia sua con en presencia: los quals scrivans a ell obeequen, Sagrament encara lo dit lochtinent a nos sots aytal forma sots la qual es tengut de jurar lo maestre racional faça: exceptat quel secret del consell servir jurar no es opportu: los altres pero scrivans al racional sagrament e homenatge faran que la quantitat o summa de les nostres rendes annals a neguna persona no revelaran sino a nos o a aquells los quals per rahon de lur offici la dita quantitat saber poden.

Del Tesaurer.

Axi con de liberalitat de princep proceeix tesaor e monedes on e cant se pertany ab mesura moderada despendre: axi a la providencia dell se cove aquells honestament congregats en lo oportu daquell ententivoltment conservar. Emperamor daço el tesaor nostres reebedores e conservadores volem esser comeses a un feel e industrios hom qui tesaurer per la covinencia de la cosa sia nomenat lo qual en tal manera en ajustant e en reeben sia diligent que ab massa gran asperitat no exigesca e en conservant e en distribuent los nostres profits no malmeta ne menyscap. Haura encara lo tesaurer moneda dels procuradors nostres reals et batles generals et aministradors rendes aministrans e la part a nos pertanyent dels emoluments de la scrivania e condempnacions pecuniaries per nostre conseyl adjutjadores en los nostres regnes e daltres persones reeba e daqui liurar als officials los quals per loffici a ellis incumbent aquella a despendre e a pagar hagen a aquell qui per nos li sera manat graciosament e de quitacio o en altre manera. Encara si per compra per nostre nom feta o per altre causa de la qual sia a ell manifest a alcun siam tenguts: volem que dallo per ell sia satisfet e per ell esser pagat abuda daqui apocha de paga: mas fore les causes damunt scrites inhibim a ell que a neguna persona de la moneda nostra no pach a un altra summa de cent solidos sens nostre albaran ab nostre sagell del offici de scriva de racio segellat o ab carta ab alcun de nostres segells roborada. Encara a ell inhibim que a alcu no faça

pagues donant una moneda per altra sens sabuda del mestre racional e ell absent del lochtinent del dit racional: si donchs aço en altra manera esser fet de nostre manament no proceia o licencia especial la qual encara aparega per scriptura. E con lo thesaurer compte haura retre per un mes o quinze dies abans procur haver albarans letres o altres cauteles necessaries al retiment de son compte les quals contenguen quanta summa de peccunia haura liurada: e daqui sia tingut de sis en sis meses al maestre racional segons la forma al dit racional liurada retre raho cor en aço volem lo thesaurer a aquell esser sotsmes encara deure obeyr a aquell quant aço. Empero si el dit thesaurer a vegades absentansc convenia esser fora de nostra cort no cometa a altre les sues reus sino tan solament al lochtinent de son offici e en absencia daquell al pus antich en son offici qui lavors loffici dell excercesca si donchs nos no voliem en altra manera ordenar. En apres encara a son offici sapia de thesorier pertanyer defendre e promoure en nostre conseyl aquelles coses les quals sesguarden a nostre patrimoni: gartse pero daço que alguna calumpnia per ell noy esdevenga mas allech de nostre dret ço que pora justicia en alcuna cosa no offesa. En apres volem e manam que si per lo canceller o vicecanceller a alguns commissaris nostres o jutges o encara per oydors nostres per vigor de execucio dalcuna sentencia contra nos donada manar sesdevenga o requerer lo tresorer que alcuna moneda a la qual per ventura els procuradors e aministradors nostres per nostre nom seran coudempnats a alcuna persona pach aquella el dit tesaürer decontinent e a aquells en aço haja obeyr: cor consonant es a raho que de nos mateix prompta justicia

mostrem qui els altres encara a aço destrenyem segons que per deute ne som estrets e tenguts. E per tal quel tesaurer daquelles coses les quals per aquesta rahon haura pagades al maestre racional pusca fer se: haja abans que aquelles pach dels dits canceller o vicecanceller comissaris o jutges o oydors manament o la requesta en escrit e de les persones a les quals les monedes se pagaran apocha de paga. En apres sagrament e homenatge a nos prestar deura el tresorer quel tresor e les monedes nostres feelment guardara encara que les monedes nostres en sos uses propis en alguna manera non convertira ne aquelles a algun no prestara sens nostra licencia special la qual en escrit pusca mostrar encara que res no ha fet ne fara perque no pusca los dits sagrament e homenatge servir e encara que la summa de nostre tresor e de les rendes nostres a algun no revelara sino a nos o al maestre racional o al lochtinent o escrivans de son offici als quals per lur offici pertanyer ac lo saber. E encara con segons la nostra real ordonacio dels consellers nostres lo tresorer en nostre consell sia reebut volem quel sagrament faedor per los consellers en la dita ordonacio posat lo damunt dit tresorer a nos fer sia tengut: encara mes que no reeba vestedures de negun ne violaris ne sera de casa ne de conseyll de negun de qualque condicio sia sino de nos demanada licencia e obtinguda.

Del Lochtinent e scrivans de thesaurer.

Lo lochtinent e escrivans de tresorer per nos elegidors los quals sien sis hagen scriure en los libres les rahons

del dit thesaurer e en absencia del dit tesaureur loffici dell fara lo lochtinent e en absencia daquell lo pus antich en loffici si donchs per nos als no li ere manat: e los dits lochtinent e scrivans al dit thesaurer obeyran e foran sagrament e homenatge lo qual deu fer lo thesaurer exceptat lo sagrament lo qual sesgnarila al conseyl al qual aquests lochtinent e scrivans no son estrets.

Del Escriva de racio.

Si als reys en temps de pau ha plagut gnardar ordonacio en ses continues despeses no grans molt mes en aquelles que son grans e alcuna ordonacio ne mesura no poden reebre per lo gran nombre de moltes viandes e gens qui aquelles han a menjar necessaria cosa es que en distribuyr aquelles orde degut sia servat per ço que aquelles egualment als stipendiariis e altres servidors seus sien departides. Emperamor daço un hom leal e vertader e diligent qui comptar e scriure sapia volem esser assignat profitosament proveens lo qual scriva de racio disposam esser nuncupat al offici del qual declaram pertanyer tenir quatre llibres ço es lo primer lo qual carta de racio volem esser nomenat en lo qual no haja als escrit sino tan solament los noms daquells qui per domesticchs nostres haurem reebuts dels quals en special lo nombre de les besties a les quals volem esser a ells fet compte e de la quantitat de la quitacio axi als de bestia de racio con de bestia de loguer e de peu sia tengut fer expressa mencio: guartse pero que sens nostre special manament en lo dit llibre scriure alcun no presumesca. Lo segon llibre tendra encara qui llibre de

notaments sera appellat en lo qual escribca e not ço es als camarlenchs totes joyes draps daur de seda e altres semblants coses spacs vaxella daur dargent e totes altrcs joyes e coses que ells per son offici en guarda e custodia tenir son strets : al cappella major los vestiments e perellaments retaulcs e totes altres joyes daur e dargent e reliquies de la nostra cappella : als sobrecochs calderes asts ferres e altres ostilles e coses del servey de la colina : als rebosters largent de que continuament nos e nostres companyes en lo palau nostre menjants usam e tovalles e altres coses al seu offici adjunctes : als cavallerices selles frens sporons : al armador real espaes cuyraces asperchs e elms guarniments de cors jubets e espatlcrs e lorigues de cavall e perpunes e altres coses segons que liurades per son offici li seran : al panicer tovalloles e totes altres coses les quals al offici de cascun dells custodir seran liurades : del qual libre a nos un traslat ne sie liurat salvant daquelles coses les quals per continuu servey e us se deterioren les quals a la almoyna son liuradores axi con son tovalles tovalloles escudelles o talladors de fust los quals en aquest cas que als almoyners seran liurats als dits oficials cancell e desnot. E lo terç libre en lo qual no s'escribca sino la messio de nostra casa real lo qual libre de comtes manam esser nomenat e aquell cascun any sia tengut mudar en lo dia de ninou. Lo quart libre lo qual registre appellat sera volem esser en lo qual los albarans de quitacio de vestir e de gracia e encara daccurriments seran e deuran esser registrats e escrits. Volem encara ell haver cura e diligencia fer seer tots los menjants en nostre palau per orde degut axi que a cascu sia guardada sa honor segons son estament salvant los menjants

en nostra taula los quals per lo nostre majordom volem e manam eser ordonats: e sia tengut de comptar e de saber lo nombre daquells e de guardar que noy menuch alcun sino aquells qui menjar hi deuen segons la nostra ordonacio sobre aço feta: e si alcun hi menjave qui menjar noy deja man als porters que aquell ne giten: e del nombre dels dits menjants en lo libro del compte de la messio de casa faça mencio. Encara les viandes davant los menjants en lo nostre palau posar faça diligentment e ordonada als portadors daquelles e cura haja que de les dites viandes en lo nostre palau falliment alcu no sia e que daquelles menjades no sien fora nostre palau: e car rahonable cosa es que si en la messio de nostre palau certa ordonacio feta havem que en temps de host on majors despeses se conve a fer façam provisio salutar per la qual les viandes no poques en aço necessaries ab diligencia sien distribuydes e guardades: per ço ordonam que lo dit escriba de racio tots temps que host menarem e viandes als stipendiaris o persones de nostra host per lur sou donar ordonarem volem e declaram lo dit scriva de racio haver cura diligent de fer albarans als dits stipendiaris lo qual a aquells qui la farina vin bescuyt cibada e altres viandes nostres en la host tendran man a aquells en paga o acorriment de sa quitacio o sou axi daquells qui servit hauran con daquells qui servir hauran liurar per ço que dallo que servit hauran sien satisfets e del temps que servir deuran hagen paga bastant: axi que guarte lo dit escriba que les dites viandes no sien liurades als dits stipendiaris sino segons la ordinacio que nos sobre aço havem feta. E norresmenys ajustam a son offici per albarans de quitacio de tres en tres meses als domesticchs nostres

del temps que hauran servit segons los gatges als quals en lo dit libre de racio seran escrits o albarans de vestir a cascun dels dits nostres domesticchs cascun any en lo primer dia dabril a cascun dells segons sa condicio e grau juxta la nostra ordonacio sobre aço feta: encara albarans dacurriment e de gracia còn e quant per nos li sera manat. Empero tota vegada se guarat que albara dè gracia a alcu no faça altra cantitat de vint y cinch llibres barceloneses los quals al nostre tresorer seran endreçats axi empero que aquella gracia no sia sino de quitacio o de vestir: e con nos convendra e volrem pagar los nostres soldejats de la host en diners lo nostre scriva de racio albarans a aquells de mes en mes faça del sou o quitacio que nos en aquella host haurem ordonat e atorgat donador los quals al nostre tresorer sendreçaran e lo dit tresorer a ells pach e reeba mostra ensemps ab lalguazir e menescal e altres per nos assignadors dels cavalls e armes dels dits stipendiaris: guartse pero que si daquelles persones de les quals reebuda haurà mostra ni ha alguns que sien tenguts anar ab nos en host dels cavalls e armes daquells no faça estima e aquells que estimats hauran en escrit mete per tal que si lestima daquells volrem o deurem esmenar aquella façam segons la estimacio reebuda. Encara dehim al dit escriva de racio pertanyer que tota vegada nos hostejants deja assignar e ordonar certes persones axi de cavall con de peu per dies nits e hores segons que per nos li sera manat qui facen la vetla o guaytes e escoltes per la host axi que segons les companyes que ab nos en la host seran sia feta la guayta còvinent: esguardants pero que les dites guaytes e escoltes sien per tal manera divi-

sides quel carrech sia entre ells compartit egualment: empero con lo dit escriba de racio la guayta haura ordonada abans que daquella faça manament aquella a nos mostrar deja si nos en aquella volrem alcuna cosa mudar. Encara dehim al dit offici del escriba de racio pertanyer reebre e ministrar les cenes que nos reebrem o reebre manarem en presencia e aquelles si seran en viandes de partir e de distribuyr als domestichs de nostra casa : e en lo distribuyr daquelles viandes seguesca la nostra ordonacio sobre asso feta la qual manam a ell continuament ab si portar per tal que aquella en alcuna cosa no romanga imperfecta ans aquella sia en totes maneres complida e seguida segons que de nostra voluntat es ordonada e la qual al profit dels nostres domestichs havem feta. E encara volem al offici dell pertanyer que encontinent fet per nos alcun viatge se enform ab lo sobrazembler de nostra cort del nombre de les besties les quals haura logades per causa del nostre viatge dessus dit e del loguer e de la messio daquelles reebra compte del dit sobrazembler e de son lohtinent e faça pagar en presencia sua als homens de les besties de loguer tot ço que degut les sera per la cort e fassa albara al dit sobrazembler de tot ço que li sera degut per raho del dit viatge e per altres messions. Sia encara tengut lo dit scriba de racio de comptar per cascun dia la messio de casa nostra ab la un dels majordomens si esser hi pora e ab los officials majors e enserch diligentment que en lo dit compte alcuna cosa no sia sobremesa : encara enquiri que en alcun offici de casa frau alcuna nos faça aylant con en el sera: albaran debitori al comprador de aquelles viandes que haura manlevades a obs de nostra cort per cas-

cun mes faça quen mester sera. E uoresmenys dels nostres cavallerices e del sobrazembler e sartre per cascun mes o de dos en dos meses comte lo dit escripta de racio reeba de les messions que cascun haura fetes en son offici reebent daquells segons ques conve sacrament que en lo dit compte frau alcuna no es comesa. Encara a manament dels majordomens dels algtzirs del canceller e del maestre racional los quals ells hauran condemnats en la quitacio segons lo poder a ells donat al ser dels albarans deduyr sie tengut: pusca encara lo dit scriva de racio a aquells qui compte retre a ell son tenguts, los dits comptes recusar e contradir. Stablim encara quel dit scriva de racio les condemnacions ques faran per los havents poder a aço de nostres e contra nostres domesticls officials en lurs quitacions aquells encontinent not a cascu e en apres dels dits notaments faça albara debitori al nostre almoynier e aquells pusca als pobres de Christ larguir e degudament distribuyr. Ajustam encara quel damunt dit scriva de racio a nos que be e feelment se haura en son offici faça sacrament e que res no ha fet ne fara perque lo dit sacrament no pusca en totes coses observar.

Del Lochtinent e Scrivans de racio.

Reebro compte enujosa cosa dessem: moltes vegades es pero necessari jutgam aquell oyr. E per tal que mils ho pusca portar lescriva de racio ordonam que en son offici un escripta qui sotsescriva de racio sia nomenat et dos altres qui scrivans del dit offici seran nomenats del qual se pertanga escriure totes aquelles coses les quals lescriva

de racio los manara e es tengut de scriure e de fer: e majorment en absencia del escriva de racio lo lochtinent e si aquell noy era lo pus antich en l'offici escriva e faça ço que l'escriva de racio es tengut de fer per raho de son offici si donchs en altra manera daquell offici no ordonavem: e a aquell en totes coses tocants lur offici los dits lochtinent e escrivans obeequen per raho de son offici e sacrament encara al mestre racional aytal con a nos es tengut de fer lo dit scriva de racio los dits lochtinent e escrivans sien estrets prestar.

Dels Convits.

Jacia que aquells convits sien represen los quals sens caritat e temor divinal a glotonia servexen: empero aquelles coses que de caritat sola nos a Deu fan agradable proceexen en los quals neguna vida no es morduda de absents nons troben represen mas laudables. Emperamor daço nos qui caritat e encara dileccio entre nos e el poble a nos comes per aquell al qual per gran caritat e amor son fill en terra trametre plach conservar desigam havem exco-gitat prudentment que en les festivitats de la Nativitat de nostre Senyor de Apparici de Pascha e de Panthegosta convit façam per tal que nos qui alegria als sòtsmeses comunament mostrar no podem per tal que ells no se regirassen de temor de disciplina si al nostre regiment frens de alegria relexassem cor mentre que nos aquells lecro-sament alegres guardariem pus ardidament ells a coses no degudes se regirarien: almenys als dies aquests la nostra cara alegria tots hagen facultat de guardar cor per aço

dileccio entre princep e sotsmeses molt se conserva cor axi con dit havem axi con massa alegria nou als sotsmeses e a vegades profita als princeps que en temps deguts leticia e alegria demostren car aquells presidents als pobles si volem ferm scer la cadira sots alegria e gracia esguardaments plens mostren per tal que per arogancia de rigor no encorreguen odi del poble; e aço en los dies empero o festivitats damunt dites esser fet determenam per tal que tals dies e tan sollemnes al nostre poble axi con dit es damunt sens solennitat no passen. E en la festa encara de sent Johan evangeliste si en la ciutat de Valencia e del martiri de sent Pere apostol si en la ciutat de Leyda e de sancta Anna si en la ciutat de Mallorca e de la assumpcio de nostra dona sancta Maria si en la ciutat de Barchelona e de la exaltacio de sancta Creu si en la vila de Perpinya e de sent Marti si en la ciutat de Ceragoça serem personalment constituïts sollempnes convits per les festes les quals fem a honor dels dits sancts e de les reliquies sanctes qui son collocades en les capelles nostres dels dits lochs moguts per devocio pia manam esser fets: en aquests convits empero per los nostres majordomens bones notables e honrades persones de les quals los dits nostres convits mes sien honrats que deshonorats volem que sien appellades e convidades.

De les viandes.

Jacsia ques pertanga les corts dels reys e dels princeps de diverses e varies coses habundar cor pero moltes vegades moltes viandes especialment ab treball e grau

ministeri conquestides malalties engenren ebeten lo seuy
 vicis dins meten virtuts foragitan sino son remesiats per
 medecina de temperança la qual es mare de castetat.
 Cobeejants donchs axi a la salut de la pensa con dels cors
 per remey salutable proveyr statuim que la cort nostra
 regladament en lo dinar de dos menjars apparellats tan
 solament sia contenta: volem pero oltre aço alcunes vega-
 des a conexença del majordom de la nostra cort daloun
 antremes esser appareylat. En lo sopar de un continuament
 o de dos alseunes vegades segons que al dit majórdom
 sera vist expedient: pero con convit farem tres viandes sien
 donades e un entremes e lavors los cochs els altres de
 la cuyna ministres mes que no han acostumat sien diligents
 que totes coses e sengles a la dita cuyna pertanyents di-
 ligentment e ben e sens macula de reprebension sien
 appareylades. En apres volem e manam que en la cort
 nostra sien donats menjars los mellors ques poran atrobar
 axi de volateries con daltres carns grosses axi que en la
 setmana divern a la taula nostra e a tots aquells qui men-
 jaran en aquella quascun dia gallines e en estiu polls con-
 tinuament en dues maneres si donchs nos per nostre plaer
 aquestes viandes per altres no mudavem e a la taula dels ca-
 vallers qui fora la nostra taula menjaran e els altres qui
 a la taula daquells seuran tres dies de quascuna setmana
 ço es dicmenge dimarts e dijous les dites gallines en ivern
 e polls en estiu manam esser donades cor aquests els altres
 menjars volem esser apparellats segons la qualitat del temps
 en ivern aquelles ques convenen a ivern e en estiu aquelles
 qui son congruents al estiu: ajustants que dels dits menjars
 la un sia cuyt en aygua laltre en ast o en altra manera

en axi quels dits menjars de tot sien no semblants e diverses. Quant dels dits menjars axi de carns grosses con de volateries devant nos e prelats cavallers e altres persones de qualque condicio sien seran posadors aquest orde volem esser servat ço es quel dit majordom de la cort nostra guart diligentment que abundantment e sens vici de exces quascun dels dits menjars sia posat en tal manera engir aço son offici exercen que indigencia fuscha e sobreffutut de tot en tot esquiui: e per tal con en lo posar demunt dit se pertany a alguns segons la condicio de lur stament mes que als altres esser honrats volem que en lo tallador nostre per vuit persones vianda sia posada e en los dels fills de reys de nostra casa e de archabisbes dels reyalis de nostra casa si cavallers seran e de bisbes sotsmesos nostres per sis e dels altres prelats e cavallers de nostra senyoria qui a nostra taula siuran e menjaran devant ells per quatre de les dites viandes sia posat: e aquest horde hi sia servat que a tots los menjants en la dita taula que sia posat un tallador entre dos menjadors si donch no era alcun arquebisbe qui per causa donor volguessem seer a taula primer de nos et a aquell un tallador devant sia posat ab la quantitat de la carn damunt en lo seu grau expressada: e si se esdevendra que alcun bisbe aquell dia haura celebrada missa devant nos volem que aquella honor li sia feta que es feta a archabisbe seent en nostra taula. Mas si a nos convendra convidar persones de gran stament volem que en lo nombre de les viandes la dita nostra ordinacio no sia servada mas habundantment lo nostre palau sia servit e los menjadors en aquell complidament provehits. E per ço con se pertany de la nostra reyal

magestat pus sollemniament esser servits aquells dies quels altres acostumats volem que en los talladors de nos e daquells qui en nostre palau menjaran aytal orde sia servat ço es que en nostre tallador dels reys fills de reys primogenits e de cardenals per vint persones de les dites viandes sia posat e en los talladors de fills de reys no primogenits de patriarches e de archabisbes per setze e dels bisbes e dels qui de sanch reyal ledesmament devallaran qui no seran fills de reys e que sien cavallers per dotze e dels altres prelats e de cavallers quan a la nostra taula siuran per vuit a quascun sia posat. Empero declaram que los dits talladors sien posats segons la nostra ordinacio damunt spressada et en los dits talladors no metem nombre.

De la manera de dar racions.

E si engir les viandes en lo nostre palau e casa reyal als menjants arministradores orde degut observador havem disposat: molt mes necessari esser jutjam que quant que quant les dites viandes als nostres domesticchs per racions e majorment en host on los princeps majors despeses no poden esquivar que en destribuir e divisir aquelles temprança e mesura molt mes lavors es necessari sia observada. Perque ordenam que con a nos se convendra estejar on no es costum los nostres domesticchs devant nos menjar o per cami anant on per defalliment dalberchs los nostres domesticchs menjar nos nons poden bonament acompanyar o en cas que per necessitat o volenterosament nos volents ordenar que devant nos no mengen: en aquell cas ordenam quel escriva nostre de racio lus do racio en aquesta

manera ço es lo cafiz de forment a mesura de Valencia a cent vint persones lo dia del qual a cascuna persona vendra trenta unces de pa cuyt e el cafiz de la civada a la dita mesura a setze besties lo dia e vendra per bestia tres almuts e lo quarter del vin a mesura de Valencia en que ha tres ferrades de cort a sis persones lo dia e un molto a divuit persones lo dia: vaques porchs carn solada gallines cabrits e peix e totes altres coses a consciencia e a bon arbitre del escriba de racio comanam e la sua consciencia daço carregam.

Dels frens e altres aparellaments de cavals.

Per tal con aquelles coses les quals per los princeps se fan pus leugerament per los sotsmeses son tretes en exemple: esguardador esser jutgam que en tots los nostres fets axi com real altea no poch ho requer honestament e temprada nos hajam axi que los savis en ben sien conformats e els no savis e avanitats enteuens en temprança sien provocats. Hon sobrelluitats esquivants majorment en aquestes coses les quals ordinariament san a fer: volem que ordinariament si donchs per altra causa en altra manera fer no ho manavem quatre selles palafrenals ab lurs frens de les quals les dues ab nostre senyal real e les altres dues la una ab senyal de sent Georgi e l'altra ab senyal antich de rey Darago sien a servey de nostra persona apparellades les dues de les quals hagen cuyrs cuberts de velluts daur e de seda comunits e les altres dues romanents hagen cuyrs no cuberts de velluts segons manera apparellada accedent a nostre desijament: de les dites empero dues selles ha-

vents cuyrs cuberts de vellut cascan any la una prop la festa de la Nativitat del glorios Salvador del humanal linatge sia feta e altra prop abans de la festa de Pentacosta aximateix sia feta e les romanents dues selles havents cuyrs no cuberts de vellut caseun any prop ans de la festa de la resurreccio de nostre Senyor la una esser feta ab aquest edicte laudable manam e l'altra prop de la festa de Omnium Sanctorum volem esser complida: e apres sis almenys selles darmes destinades per servey de nostra persona hajam de les quals dues sien de nostre senyal real de tot en tot decorades e les altres a senyal de sent Jordi e les dues altres romanents al dit senyal antich de rey Darago. Manam encara que quatre mantes almenys continuament sien appareylades a cobrir les dites selles a servey de nostra persona destinades les dues de les quales sien a nostre senyal real en totes les lurs parts e les altres la una a senyal de sent Jordi e l'altra al senyal antich Darago. En apres subjungim a les coses damunt dites que continuament hi sia copia de mantes e daltres coses necessaries a cavals e a les altres besties damunt dites.

De les vestidures e altres ornamentals.

Reyal savia cobeejants totes coses ben disposar molt deu entendre que en vestidures e altres ornamentals tempre son comportament sobreffluitat excessiva de vestidures la qual mes a ergul es escrita que a laor majorment represent en los altres encara ornamentals a honestat deguda observan cor res no es pus loable engir estament de princep atrobat que ordonar son comportament en tal manera

que agradable a tots aparega e honest cor per aço a tots aço velents se tolra occasio inordonada de relacio e sera impremuda affeccio de honesta conversacio. Emperamor daço cobeejants per les coses damunt dites e rahons en ornaments e en gests nostre comportament amesurat esser et honest no per aço que a despeses sobre aço perdonar entenam mas per aço que bon exemple als altres apparey-lem : statuim e ordenam e servir manam que per la persona nostra vestidora sien fetes cascun any ordinariament vestedures en les festivitats ques seguexen: de la Nativitat de nostre Senyor de Epiphania de la Purificacio de sancta Maria de la Resurreccio de la Ascensio de Pentacosta de Corpus Christi de sent Johan Baptista de la Assumpcio de sancta Maria de la nativitat de sancta Maria de Tots Sants de sant Andreu: les quals vestedures segons ques pertany sien complides e de penes de vayres sien folrades exceptades les vestedures de Pentacosta de Corpus Christi e de sent Johan qui de cendat sien folrades. Volem encara que ab aquelles ques faran en les dites festivitats de Nadal et de Epiphania de la Resurreccio de nostre Senyor e de Pentacosta sien fets mantels ab los quals los reys per solenne comitiva decorada se han acostumat de embellir. Encara sien fetes quatre vegades lany vestedures e dues vegades lany capells de sol dels quals usem cavalcants: e les primeres vestedures empero ab capell de sol sien fetes en la festa de sent Miquel e les altres empero menys de capell de sol lo dia de sent Marti e les altres ab capell de sol lo dia de sancta Maria de març e les altres sens capell de sol lo dia de sent Phelip e sent Jacme e no sien oblidatz daver e de esser tenguts capells de sol de belles

obres e de margarites decorats. Manam encara escun any per lo dia de divendres sant vestedures de drap quaix escur esser fetes sens alcuna folradura les quals nos aquest dia no per abelliment mas en comemoracio de la passio del nostre Redemptor qui en aytal dia volch murir per salvar humanal linatge portar duem ordonador e aquelles en laltre dia seguent per lo nostre almoynier a un pobre de Jesu-christ manam esser donades. Ordonam encara que de sis en sis anys en la festa de Nativitat de nostre Senyor sia appareyllat e fet novellament un lit de drap daur e de vellut o daltres draps de seda richs ab cobertor la qual en la cambra on nos deurem dormir sia apparellat: encara sinch coxins daquell mateix drap obra e color per seer e en aquells et recoudar quant nos en cambra serem esser fets declaram dels quals los dos majors quels altres seron. Norresmenys draps de lana per estendre en terra deure esser injungim los quals en totes les sues parts en colors e obrages sien semblants al dit lit: e volem encara que de quatre en quatre anys en la festa de Pentacosta se face un lit ab sos appareyllaments deguts de cendat de nostre senyal real lo qual lit se pertany parar en la cambra nostra de consell tota hora que dues cambres se apparellaran. En apres volem altres dos pus pochs esser fets de cendat de qualsevol color de quatre en quatre anys la un dels quals en la festa de Paschua e laltre en la festa de Omnia Senyor esser fets declaram los quals quant que quant caminarem e en alguns lochs no solemnes per alguns dies aturarem a nostre dormir serviran: e a quascun daquests lits tres coxins del drap color e obra dels lits e sis draps de lana pera posar en terra a escun lit de la color matexa daquells

esser fets expressament decernim. Ordonam encara que de quatre en quatre anys en la festa de sancta Maria d'agost tres cortines de cendat o de drap de seda e quatre coxins de vellut o de drap de seda dos grans e dos altres cayrats pus pochs e un drap de seda qui les parets del oratori cobra e dos draps de lana quilts banchis e lo sol cobren daquella color que a nos pus placent sera ornats del nostre senyal real o del senyal antich dels reys Darago o de sent Jordi sien fets e honradament apparellats. Volem encara que sien tenguts draps de lana ab istories qui servesquen a nos quant serem en la taula posanlos detras nos en les parets e fican o encara ells en lo cap del lit nostre posan con sesdevendra nos en tal loch esser on no se apparellaria per nos lit ab sobreposat apparellament : dels quals draps alguns dells sien per gran belea e altres preeminents per tal que als pus solennes dies axi con nostra altea ho requer sens deturpacio de solennitat pussen servir. Ordonam encara que sien fets bancals de lana ben de diversa color obrats qui a nos servesquen en lo seti nostre en lo qual siurem con menjarem e a taula serem. E encara se facen coxins part aquells del lit de drap dor e de vellut lonchs de vellut daytal color de la qual son les nostres armes reials qui a nos servesquen per seer tota hora que menjarem e en la taula serem. Manam encara que sien fets resostenidors e bancals e dos coxins lonchs e quayrats que sien de drap daur qui a nos servesquen con nos al poble nostre alcuna cosa parlar deurem e ells a nostra presencia appellarem o en altre us a nos servesquen segons que a nostra volentat plaura. Ordonam encara que un cobertor de draps dor o de

velluts ab penes derminies se faça e altre de lana ab penes vayres folrat e altres dos folrats de penes grises los quals sien posats sobre nostre lit con nos de nit o de dia jaer sesdevendra o dormir. Volem encara que continuament sien hauts e tenguts en appareyl vanoes e lansas per los lits nostres: e totes les damunt dites coses salvant aquelles de les quals es dit en quines festes se deuen fer sien mudades e altres de nou sen facen tota hora que necessari sera e encara oportu e als nostres camarlenchs sera vist faedor: esguardants los damunt dits camarlenchs que en sufficient nombre daquelles tots temps sien haudes segons quels fets als quals les coses damunt dites ordenam ho requeren: en tal manera faents que no tan solament de un ornament per cascon fet siam contents ans de diverses e de cascuna color per nos desus ordenades: en tal manera que con se esdevendra nos per fet en diverses lochs appareylaments preparar per fretura de les coses damunt dites la ordonacio nostra ne en manera ne en colors no puga en neguna manera esser mudada.

De les Oblacions.

Attenents que davant los huyls de Deu null temps la man no es vacua de don si l'enteniment del cor sia de bona voluntat plena dels dons de Abel perque los dons offerits de Abel foren plasers: axi volents donchs les oblacions les quals en les misses e en les mans offeri del cappella ordenar no a quantitat axi con aquells que ço que als cappellans lurs donen en alcuna manera si mostren liurada a oblitio aquella paraula dominical en la qual

se mostra que la man sinistra no sapia lalmòyna la qual fara la dreta e axi mateix del altre tot en oblacion que offeren a les misses posen: mas a significacio tan solament pus que axi con se pertany als cappellans nostres en altra manera provehim esguart haven: ordenants que en los dies de la nativitat de nostre Senyor de Pascha de la Ascencio de Pantagosta de Corpus Christi e de Tots Sants e de quatre festivitats de madona sancta Maria un diner daur a oblacio de la missa major a nos sia appareylat e haut: a les altres empero misses si alcunes ne oyrem tres diners dargent. En la festa empero de la apparicio de la estela cor aquell dia per reys aur mirra e ensens foren offerts a Jesuchrist Salvador nostre volem que offiram en la major missa un diner daur dins una capseta ensens dins altra e mirra en altra en poca quantitat cor sol asso a significança sem dels tres reys qui en semblant dia les sobredjtes coses en Betlem offeriren a nostra dona santa Maria: les quals offerren cascun per si ço es primerament laur e puix lencens e apres la mirra: e en les altres misses si alcunes aquell dia ne oiem tres diners dargent: e en lo dia pero de diveures sant trenta diners dargent con a orar la Creu irem offerir volem per tal que axi con aquell traydor Judes malvadamment lo Salvador Redemptor nostre per trenta diners dargent veue nos piadosament aquells offeren la tradicio e la sua mort daquen seguida en nostra real pensa remembrem. En les festes empero de ninou e de la trinitat car son festes de nostre Senyor on que siam volem que offiram tres diners dargent: encara en la festa de sant Johan evangelista si en la ciutat de Valencia serem e en la festa de sant Pere si en Leyda e en la festa de sancta Anna si en

Mallorca e en la festa de la Exaltacio de sancta Creu si a Perpinya e en la festa de sent Marti si en Çaragoça personalment erem constituïts per esguardament e reverencia que les nostres cappelles dels dits lochs a invocacio daquells sants son nomenades tres diners dargent aquests dies volem e ordenam per nos ésser offerits: aço pero a la primera missa car si altres misses mes avant oyrem volem per nos ésser offert a cascuna vegada un diner dargent tan solament. En les altres empero festes o dies en la missa o misses un diner dargent tan solament offerir de present ordenam: ab aytal empero consideracio en les damunt dites festes nomenades de nostre Senyor de sancta Maria e de Tots Sants aur offerir havem ordenat que axi con el fill de Deu alguna cosa no es comparadora ne a la sua benauyrada mare de lo qual el volch en aquest mon reebre carn humana e encara de tots sants perque aquell dia del fill de Deu e de la sua mare e de tots altres sants de paradís es general festa aquell dia celebrada per tal aur lo qual pus excellent e precios a tots los altres metalls del mon e alcun comparable no es atrobat a aquell aquests dies offerir havem ordenat axi que lun diner daur o dargent a honor de la deïtat e los tres diners dargent damunt dits a honor de la trinitat offerir son enteses.

Dels Honors a alguns con se pertanyen faedors.

Quals que quals coses les quals per causa de honor procesir son conegodes ésser de mellor manera son sancçides: on honor deguda concernen per la present ordinacio promulgam. Perque quant reys cardenals o patriarches o

arcabisbes ab nos sesdevendra menjar en cascun loch volem ells a nos en seer davant esser si donchs dos o mes no fossen cor .en aquell cas la un solament pot devant seer perque entre les molt grans laors real dignitat a manera de la estela rayant resplendex que per esguardament de la sancta fe en moltes maneres maifestava revereencia a aquests qui tante dignitats ecclesiastiques son ennobleits. Si empero los reys o los cardenals ab nos iran alcunes vegades e ensemps anar no poriem ab ells covinent cosa arbitram esser a nos aquests davant anar. En apres bisbes qualsque sien en la taula nostra seguen primers que nos menjants aquells dies en los quals ells davant nos sesdevendra preicar o fer lofficij de la missa: e si alcu mestre en theologia aquell dia preicara volem que sega a la nostra taula cor ells per laçament de la honrada religio als divinals serveys continuadament inlierents en aquells dies reeben de molt gran nostra utilitat e no de pocca auctoritat exercici demostrar divinals parlaments proferents per rahon deuen esser decorats de honor mes que als altres dies. En apres cor reys o frares de reys o altres fills de reys o cardenals patriarches et archabisbes et bisbes pero legats del papa entraran en alcuna vila de les terres nostres o en alcun castell o en alcuna ciutat nos lavors aqui estants exirem a ells reebens ells ab honor segons que sera vist opportu cor cohobejadora cosa es exhibicio de honor con aquell a qui la dita honor als altres dignes faça ab clamor de laor ennobleir. E a bisbes encara si legacio del papa apportaran aquesta honor matexa volem per nos esser dada.

De les Fruytes en la taula ministradores.

Jacsia que menjar de fruytes no sia per meges molt approbat elles pero per gracia dels homens son perduytes a tast humanal naturalment son ordonades: perque en les regions en les quals se fan de bona costuma e en dinar e en sopar comunament son ministrades. Statuim donchs e manam que en temps destiu e encara en altres segons que les dites fruytes covinents e degudament poran esser trobades en per tots temps sia donat de aquelles en lo comensament del dinar de dues e en lo començament del sopar de una tan solament: e en la fi empero del dinar no sien donades alcunes fruytes ordinariament sino a nos e a aquells qui en la taula nostra siuran e lavors encara sien donades fruytes segons que lavors per nos sera ordenat. En los dies empero en los quals se fara convit els dies dels dejunis sien donades de una o de dues fruytes en temps congruents e en la fi de la taula si donchs neules ab piment no eren ministrades: en la fin pero del sopar sien donades per tots temps de una o de dues fruytes si poden esser trobades o almenys en loch de fruyta formatge sia aministrat. Guardense pero los officials als quals se pertany la aministració de les dites fruytes que les fruytes damunt dites axi seques con madures bones e cencerres hagen e ministren.

De la Illuminacio de la cort real.

Cor celsitut royal per eminencia e estament ennobleit per rabon en la cort daquella illuminacio magnifica es observada: emperamor daço ab aquesta nostra sancçio manam que aytal copiosa illuminacio totes nits en lo nostre palau nos menjants o els nostres domestichs sia hauda. Primerament que quant nos menjarem costa la nostra taula quatre brandons o tortes sien tengudes: en apres un tortiç de una unça e mija en lo cap de la nostra taula sia haut e un altre entre nos e aquell qui pus prop jusan de nos siura: e entre fols los altres menjants en la dita taula de dos en dos un tortiz de una unça sia posat. E en la taula dels altres cavallers qui en nostra taula no menjaran entre quatre menjants sia posat un tortiz de una unça: en les altres empero taules entre quatre menjants un parell de candeles sien posades. En apres si en alcun loch apres sopar anan o estan serem dins nostre alberch ordenam que quatre brandons o tortes devant nos sien tengudes e si en nostra cambra on solem dormir e repos nocturnal haver volrem en qualsevol cas esser en aquell cas devant nos de les dites tortes dues tan solament ne sien tengudes. Si empero de fora l'alberch de nostra habitacio cavalcan o a peu irem en lo temps damunt dit deu brandons enceses ab aquesta nostra sancçio covinent manam esser portats: pero con en temps de nit quant dormirem en la cambra en la qual jaurem un estadal fet observada similitut de candela lo qual servesca nos durment de nit e dos ciris càscun de dues unces e longuea de dos palms de cana de

Barchelona enceses continuament sien tenguts costa els quals dotse candeles volem essor handes les quals sien a servici de les nostres cambres. Declaram encara la quantitat de les coses desus dites que cascun brando sia haut de pes de set liures de Valencia les candeles empero disposam esser aytals que sinquanta ajustades sien justes de pes de una libra de Valencia. Disposam encara esser observat que cascun any en la festa de la Purificacio de la Verge Maria nos divinal e solennial missa hoents tingam un ciri de cera blancha de pes de una libra e a tots aqui estants oents los divinals e solennes officis damunt dits sien donats ciris de diverses peses segons varies qualitats dels estaments daquells ço es a reys cardenals et fills de reys primogenits si aqui seran ciri de una libra axi con a nos mateix e a patriarches arquebisbes e fills o freres de reys qui primogenits no sien de miga libra e a bisbes e als reials e a comtes de quatre unces et a vescomtes e a barons e a cavallers e a abats e altres prelats un ciri de tres unces sia donat e sia tribuit a cascun dels escuders e altres auants cavalcant ciri de pes de dues unces: sia liurat ençara a cascun dels altres ciri de pes de una unça. En apres subjungim a les coses damunt dites que tots los ciris de pes de una libra els altres de mija els altres de pes de quatre unces els altres de pes de tres els altres de dues els altres de una per nostre reboster sien aparellats per lo divinal servey en la nostra cappella axi con se pertany faedor.

De la Illuminaria quant per defunts se celebra.

Ab pia devocio pensants que si per salut dels feels defunts als quals profiten devant totes coses solennitats de misses e ecclesiasticls sacraments aquests misteris celebrar fem a nos guoannyan meritis de vida e als nostres successors e als altres profitan per exemple. Perque en aquestes coses se pertany de la nostra reyal magestat que la esgleya o cappella en la qual aquestes coses s'endevedra celebrar a laor e gloria del divinal nom sia de diverses luminaris illustrada e de varis resplandors hornada. E axi ordonam que quant farem cantar offici de defunts et missa per pare o per mare o predecessors nostres sien hauts enceses en la solennitat de les misses e dels altres divinals officis cent brandons: per lo sant pare encara que ab nos no haja ajustament de sanch o per qualche rey o reyna que a nos sia tengut de parentiu vuitanta brandons: e per cascun fill de rey primogenit sexanta brandons: per los altres fills o filles de reys no primogenits o cardenals o altres reals e encara patriarches e arquebisbes per cascun daquells quaranta brandons: e per cascun bisbe abbat o baro trenta brandons en la forma damunt dita sien hauts. Aço pero declaram esser fet ço es la primera vegada: e si altra o altres vegades per los dits nostres predecessors o altres reys damunt dits o fills primogenits daquells los dits officis fahiem celebrar en lo loch on lo cors daquell per qui aço fer volrem sie soterrat lavors quaranta brandons sien hauts: e axi mateix si per fills de reys no primogenits e els altres desus nomenats lo dit

offici fahiem celebrar vint brandons en cascuna vegada seran tenguts: pero si en altra manera los dits officis fahiem celebrar en nostre hostal segons que havem acostumat o entre lany per los dits reys o fills de reys primogenits vint brandons volem esser ordonats: e per tots los altres demunt dits deu: car aço solament per devocio havem ordenat e los dits brandons de pes de quatre liures cascu declaram esser. Pero si alcun dels sobredits erem soterrats fora nostra seeyoria a nos per alcun cas erem en aquell loch on alcun o alguns daquells serien soterrats: volem que aquesta nostra ordinacio no sia servada mas segons que de la nostra reyal magestat se pertanyera e la honor daquells ho requerra manam esser fet.

Del Argent de la cort nostra.

Jaesia qucs covenga a reyal magestat que la cort daquella axi de vaxella daur con dargent sia decorada: deguda cosa pero es engir los sotsmeses grau e orde observar per tal que aquests per prerogativa de vaxella se alegren los quals noblea de linatge o eminencia de dignitat o proximitat de princep ennoblexen. Emperamor daço statuim que tots en lo nostre palou de qualque estament sien qui calvalcant vagen en escudelles e pistels dargent mengen e en tases no empero daurades beguen: empero los cavallers abbats e priors e encara comtes vescomtes e barons jacsia que cavallers no sien tases dargent daurades e majors de les altres hagen per lur beure e menjars a ells en talladors dargent sien aportats. Declarants empero que tallador alcu no venga cubert al nostre tinell exceptat lo nostre si

donchs aquí rey altre o cardenal o fill de rey primogenit menjants no havia. A tots empero cavallers doctors o capellans o altres persones destament ab bacin e ab pitxer dargent en la fi de taula sia donada facultat de lavar.

Dels Consellers nostres.

Lo regiment de nostres sotsmeses nos axi havem que aquells no dampnicats servem faent justícia e encara el profit de la cosa publica cobeejants. Emperamor daço engir tants grans coses e ayals deuen suffragis de provisio ajustar que ab conseyll de hom de saviea e de experiencia de coses de proposit feels resplandents esser endreçatz nos cove: cor aquelles coses qui ab conseyl son fetes fins benauyables reeben ne mereix sotsmeses regir qui neglegex estar a conseyl de savi. Perque a tan gran offici de consellers de la nostra serenitat real sien reebuts canceller e vicecanceller majordomens camarlenchs mestre racional tresorer e promovedors e encara secretaris qui puguen esser en aquells e encara altres quals que quals a aço conexerem merexedors: statuents per utilitat de la cosa publica la qual en nostres temps eobeejam conservar que negun de nostres consellers del loch en lo qual serem personalment constituïts nos gos absentar ne gos anar a alcun convit ne altres coses en sa persona fer per les quals son venir a nos si era appellat se pogues en alcuna manera embargar si donchs primerament de la nostra serenitat no havia obtenguda sobre les coses damunt dites licencia special. En apres ordenam quels nostres consellers a nos per sacrament prometre sien tenguts que aytant com

poran, a uos bon conseyl e feel daran dions aquelles coses que sabran conseylladores favor odi e temor de tota persona de tot foragitals. Encara secret de nostre conseyl servir feelment entendran e encara que no han feta alcuna cosa ne faran per avant que a les coses damunt dites sots sacrament promeses observadores obviar pusquen en qualque manera.

De la manera del seer e proposar en consell nostre.

Si engir la ordenacio de la cosa privada de la casa nostra cura bavem hauda e Deu actor en aquella res aytant con en nos es no havem leixat imperfect: quant mes engir lo grau e orde daquells qui entorn de nostre costat cavalleregen e part de nostre cors esser son enteses obra donar deuem per tal que a alcu no sia legut la ordenança dels graus destorbar e no esguardada rahon del temps als coentras militants esser davant posat: que axi con del humanal cors los membres de la part dreta del dit cors majors nodriments reeben e per major força son reformats axi reials comtes barons e altres cavallers de la part dreta de nostre cors en conseyll sien decorats: e los prelats els altres clergues de la part sinistra en lurs seyles sien hondrats. E per tal con moltes vegades en nostre conseyl alguns de nostres conseyllers per si o per conjunctes persones usen de offici de advocats: digna cosa jutgam quels dits conseyllers aytant quant en alcuna cosa proposar o allegar volran o alguns per ells en loch acostumat no seguen mas decontinent se leven e del cercle del conseyll isquen si donchs nos per qualque causa moguts a aquells

donar honor no voliem cor equal cosa esser entenem que pensada la qualitat de estar de peus o de seer leugerament sia conegut que sostenga part de conseller o davocat. Si empero alcun dels dits conseylers per son offici o per nostra comissio alcunes coses al dit conseyl proposar sien estrets seent en lur loch acostumat les coses damunt dites proposar pusquen. En apres quals que quals de qualque condicio sien qui a la companya de nostres conseylers no seran agregats si per si o per altre davant nos en lo dit conseyl volran alcunes coses proposar o per altres postular de peus de necessitat hagen estar: si donchs per aventura nos esguardada la dignitat dells no volrem ells en seer especialment honrar. Empero si alcun ni ha de tan gran dignitat que mes quels altres deja esser honrat per qualque raho a la nostra presencia se convendra venir: en aquest cas la present nostra ordenacio no volem haver loch avans nos a aquell esguardada la sua dignitat puscam fer honor en aquesta part segons que de nos e dell se pertanyera. En apres los embaxadors de la persona del papa del emperador dels reys e cardenals e patriarches archabisbes de fills o freres de reys o de ciutats solemnes o a aquells semblants en lo cercle dels conseylers nostres seer pusquen: e si alcun dels dits embaxadors sera archabisbe o bisbe segne axi con los altres de conseyl nostre axi con si res no volia proposar: e si alcun dels damunt dits embaxadors per son propri fet alcuna cosa proposar volra sia observada la manera desus prop ordenada o dels altres magnats los quals specialment per causa volrem honrar.

Dels Serveys.

Jassia que tres sien acceptacions de dons per los quals la humana natura contre justicia militar es coneguda favor damistats ço es saber adulacio de laor e acceptacio corporal de don: pus laugerament empero se gira lo coratge per don de la cosa corporal que per favor de gracia e de laor. Hon volents esquivar quels conseylers nostres qui son estimats part del nostre cors no facen algunes coses per les quals en donar a nos ço que Deu no vulla consell pusquen esser torbats: volem e ordonam quels dits nostres conseylers de dons e de serveys qui los huyls dels jutges ençeguen si doncz no era de parent o de conseylar se abstenguen ab acabament cor oblacio e molt pus fort recepcio de don corch es de regiment: pero per tal que massa no siam vist ells estrenyer e per tal que als dits conseylers ço que per nostra prohibicio farien no pusque esser per los ignorants o estranys en altra cosa esser notat que segons la forma ques segueix pusquen tan solament pendre per la present laudable sancio a ells licencia atribuim ço es totes coses menjadores sol pero que una persona oltra vint solidos de la moneda corrent en lany en la terra hon serem summa no subrepuig ço que haura reebut. E per tal con condicions de persones son molt esgnardadores la on les coses damunt dites menjadores se darien per prelats o barons o universitats de viles o daltres corses de clergues o de lechs o de juheus o daltres colegis approvat o no approvat sol que no sia reprovat la damunt dita summa de vint solidos entro a sinquanta soli-

dos en lany estenem oltra encara les coses menjadores joyes valents deu solidos e no. pus a ells tribuim facultat de pendre. En lo cas empero en lo qual alcun princep o altre al qual per nos fossen trameses alcun don a ells o vestedures fer volien pusquen aquell o aquelles reebre aquesta sancio o constitucio reyal no contrastan a honor del princep o del altre dessus dit: cor si missatges per princep o grans senyors a nos trameses don a ells de part nostra exhibit reebre recusaven aço a nostres volers desagradable per raho occorreria e a nos no tornaria a honor. Empero cor libertat de arguir es vist perdre e pert qui daquell preñ qui per aço dona que no sia corregit: la damunt dita licencia loch haver no volem en aquelles persones les quals en nostra cort en aquell temps pleyt menarien o breument sosperrarien de menar si empero a sabuda dells sera pervengut jacsia que fossen cosims o conseylers ans expressament ho vedam e si algu en alcuna cosa sens nostra expressa licencia la qual en escrits letra ab nostre segell segellada haja contra o oltra la forma damunt dita haura reebut de nombre de nostres conseylers sera delit e oltra aço a nostre arbitre sera punit.

Dels salaris dels Comissaris.

Qui dretament jutgen o guardo de peccuniaria remuneracio speren frau en alcuna manera perpetren cor justicia la qual de grat impartir deuriem per accepcio de moneda mercadegen e es encara occasio de tots mals e començament de tota nequicia quan per jutges de les parts aytal sufragi se reeb no la benvolença del donant mas cupida

avaricia del reebent per la quantitat e per la manera del don reebut es demostrada: pero als delegats jutges per nos qui ne del fisch nostre o en altra manera de la cosa publica salaris prenen mas per nostra delegacio guardo reeben de jutgar no es deguda cosa de tot en tot sens loguer trebayl haver mas mes cove que a ells axi moderades esportules per les parts sien ministrades que esguardada la condicio de la causa la qual en juhi se du greuge no gran als pledejants sia ingerit. Ordonam per so següents en aço costuma antigament observada que quant alguna causa per delegacio nostra a alguna persona jutgadora cometem per la qual alguna quantitat de moneda judicialment per algun es demandada lavors lo jutge delegat conegut lo negoci e fenit de les dites parts abducs vuyt diners ço es de cascuna tan solament quatre diners per libre de tota la quantitat en juhi deduyta axi pero que tota la summa que per les esportules del jutge delegat sera exida encara per cascuna de les parts no sobrepuig trenta llibres de moneda jaquesa en lo regne Darago o cinquanta llibres de mallorquins en lo regne de Mallorca o quaranta llibres de reysals o barceloneses menuts en lo regne de Valencia o en Cathalunya les esportules aquestes volem poder muntar e no pus a avant. Volem encara que de continent en lo començament del dit pleit ço es quant sera pleit contestat la hon se proceix servat acostumat orde de juhis o la on es respost als articles o alguna cosa la qual per loch de demanda se preposa cant se proceeix per natura de la causa o per tenor de la nostra comissio simplement o de pla e sens estrepit e figura de juhi o en altra manera sens escrit e plet la tercera part daquesta

quantitat se puscha exigir de les parts e la altra tercera part al temps de la publicacio dels testimonis e la tercera part romanent lavors con la cosa sera sentencialment terminada: si pero la causa aquesta per amigable composicio o en altra manera en o per diffinitiva sentencia fin prenia lavors si ans del plet contestat per les maneres dessus dites del juhi sia departit res de les parts no volem esser reebut: e si lo plet sera contestat aço se faça ans que los testimonis sien publicats la tercera part tan solament de les esportules lo jutge aquell reebre pusca e no pus avant e si encara apres la publicacio abans de la sentencia les dues parts reeba: si pero ja sera en la causa conclus lavors entires esportules pusca exigir jacsia que encara no haja donada sentencia con daqui avant per ell no estia que aqui sentencia nos don. Si pero sia tan pocca quantitat aquella ques demana que les esportules exigidores a deu solidos no muntan: lavors lo jutge qui dara la sentencia pusca deu solidos exigir e haver. Con per alcuna cosa pero se demana no moneda nombrada axi con qualque sia cosa no moble o de sol o encara moble o si movent o per aventura alcun dret incorporal haut esguart a vera e dreta estimacion de la cosa aquella aytant sia rebut per esportules quant se poria demanar si a estimacio peecuniaria se demanava: e si per possessori juhi se pledeja lavors la meitat de les esportules la qual en la causa de la propietat se reebria tan tolament reeben los delegats: mas la on de pocca cosa se pledejaria guardantse que les coses aquelles no estimen imoderadament sobre la qual cosa les consciencies dels dits jutges carregam. Si pero en taxacio o en estimacio de salari alcuna part reputara

si agreviada lo canceller nostre deura lo salari ab egual moderament reglar: e si de libertat dalcun hom se pledeja axi ço es que de servitut en libertat se reclam o per lo contrari lavors feta extimacio en aytant quant aquell valria si verament sers era e no en plus aytant sia reebut e no plus per esportules quant poria esser reebut si extimacio peccuniaria dell era demanada. En apres si de special nostra comissio alcun delegat conega de alcun article axi con car la causa principal no es comanada mas alcun article es comanat axi con si era conegut esser comanat si alcuna caucio sia donada justament o no o sis pladeja si caucio en alcun cas sia donada o no e axi de semblants coses lavors si es conegut summariament e de pla no sia demanat per esportules de cascuna part o entre amduès les parts ultra deu libres; mas si la causa breu sera e la conexença breument espegada majorment si de poca cosa o entre persones de poch estament lavors volem menys encara per les esportules esser reebut e sobre aço encara les consciencies dels reebents carregam que manera raho-nable no passen: e si alcuna querimonia per la part feta sera lo canceller nostre lo exces deja moderar. En apres encara en les causes de les appellacions axi duem ordenador que si les parts la questio de les appellacions vullen justificar o impugnar per los actes del primer juhi axi que alguoa produccio de testimonis o de cartes noy sia feta de nou en aquell cas volem que ultra la meytat dequell lo qual en la causa principal es prestat nos pusea estendre tota la quantitat de les esportules: e axi mateix volem esser observat si sien productes cartes poques e breus e les quals no fretaren de gran examinacio. En altra manera

si eren moltes e que ab gran examinacio e treball esgardar e veure se haurien lavors volem que a arbitre del canceller pusquen esser crescudes per lo trebayl les esportules axi empero que la quatitat en la causa principal taxada en alcuna manera no sobremunten: pero si en la causa de la appellacio se faça noveyla produccio de testimonis o sien produïts alguns o algun proces approbacio per aventura oltre el proces principal de la causa lavors lo salari o les quantitats de les esportules puscha a major summa manar ço es entro a la quantitat desus expressada. En apres con en les causes criminals o de pena o de mort corporal o de mutilacio de membres infligidora se pladeja a vegades sesdeva exces esser fet en la exaccio de les esportules per los dits jutges delegats: volem que si los bens de la persona delada del crim sien poch's ço es entro a cent. llibres valents haja tan solament en bens lavors cent solidos daquell se puguen exegir e no pus: e si de cent llibres entro a doscentes en bens hagen puguen esser demanades deu llibres e no pus: si empero en bens baja ultra doscentes llibres lavors salari entir se pot demanar: salvant empero que en les causes de la appellacio en les criminals causes sia servat ço que en lo plet civil es desus ordenat axi que si no fa alcuna produccio salari sia minuit en la meytat o sia augmentat entro a manera deguda segons la manera de la produccio feta en aquest plet o del trebayl: On empero causa se pledejaria de emposadora altra pena poca axi com de relegacio o de semblant lavors encara sien disminuïdes les esportules en la meytat daquell lo qual per gran e corporal pena es acostumat de reebre: e si de pena de bens o d'altra pena pecuniaria emposadora sia pledejat

lavors a la dita moneda sia haut esguart en la exaccio de les esportules axi con si altre deute peccuniari ere domanat per tal que sia servat ço que es en aytals eoses desus ordenat: En les exaccions pero de les esportules per relations davant nos faedores axi duem ordenador: Que si a supplicacio dalcun o a instancia dient per aventura alcuna cosa esser feta en perjudici dell contre les privileges o letres de nos o dels predecessors nostres atorgades aquells privileges o letres veer o legir hajam manat e a nos relacio esser feta de la tenor daquells: en aquell cas ordenam e volem que lo canceller nostre en aço deja esser tengut per son offici con daytals letres se deman les quals de nostra cancellaria qualche vegada exiren e que aquelles veja e lesca e a nos feelment relacion faça algunes esportules daqui no haudes ne exegits quals que quals solaris o serveys de part o parts ne demanats directament o indirecta per si ne per altre reebuts: si pero alcunes cartes o letres quals que quals produytes davant nos o en altra manera per qualsevol raho de manament nostre o del canceller nostre sien comeses a algun de nostre consell veedores o legidores axi que de la tenor daquelles relacio faça davant nos a nostra aventura informacio o del consell nostre sobre alcuu fet a fin que mils siam instruits que devem fer en aytal negoci axi que tan solament sia comesa visio de cartes o de letres o relacio de la tenor daquelles tan solament faedora: lavors sia una o sien moltes cartes aquell del consell o altre al qual sera comes res de tot en tot no exigisca per aquesta causa ne en altra qualche manera per aquella occasió reeba de part o de parts les quals aço toca: pero si alcun proccs fet davant alcun jutge

sotsmes nostre o altre a alcun de nostre consell veedor haurem comes a fin que sobre aquell davant nos se aorden qual cosa segons justicia ne sera faedora : lavors si aquell proces tan solament contendra alcuna informacio feta per offici solemnitat de juhi no servada o no oydes plenerament les rahons e les allegacions de les parts: lavors de la part que aço request ha faedor tant solament volem esser reebuts cent solidos e no pus: pero si el proces aquell sera complit e les rahons de les parts plenerament oydes e les allegacions de cascuna part: lavors pusca tan solament reebre deu libres: salvant empero que si el proces era massa lonch per aventura per longues e difuses attestacions de testimonis o en altra manera per multitut de contrasts o de questions: lavors si a la noticia del canceller sera vist que mes per la multitut del treball ne sia degut volem que pusca esser crescut per lo canceller en cent solidos axi que al mes quinze libres per tota la relacio tant solament pusquen esser demanades: empero si els proceses sien molts a una metexa determinacio anans sobre els quals es relacio faedora si en tot sia perfet les allegacions per ventura de les parts no oydes deu libres ne sien reebudes tant solament: si pero sien molts processses en los quals encara plenerament les allegacions de les parts sien oydes lavors al mes quinze libres sien reebudes: si encara per multitut de testimonis o altra manera per magnitut de treball sia vist al canceller mes esser degut en aquell cas lo dit canceller pusca tan solament en cent solidos lo salari augmentar. Aquestes coses empero desu, dites observar volem quan en processses en altres lochs fets o altres jutges sera relacio faedora. Si empero plet davant

aquells de nostre consell sera menat engir la exaccio de les esportules no entenem res innovar porque nos serre e aytant sia reebut per esportules quant si la causa era per ell meteix sentencialment termenada. E encara mes con a vegades supplicacio a nos per alcun endreçada manam a alcun del consell nostre ques inform sobrel fet en la supplicacio contengut o en qualsevol manera tocant aquell e a nos relacio faça a fin que pus segurament e pus deliberada responam a aquelles coses les quals seran en la supplicacio demanades: lavors volem encara e manam que res no sia reebut per alcuna occasion per la informacio aquesta faedora: e los transgressors daquesta constitucio e al salari degut ab aço que ultra hauran reebut restituydor sien constretz e de nostre consell e de offici qualque seran deleitz.

De la manera de scriure lreſ a diverses persones.

Per tal con en lreſes escrividores les quals per nos a diverses persones e de diverses estaments per causes diverses e varies per totes parts son trameses es manera covinent observadora ço es axi en orde de premetre o de postposar persones con encara en forma o titol de cognominar aquelles e encara en salutacio sotscrividora segons grau e estament vari daquelles ço es saber que la honor daquell al qual les lreſes sendrecen no sia diminuida en res segons la exigencia de son estament e que la decencia de nostre estament per totes coses sia observada: emperamor daço per tal que per ignorancia o en altra manera per impericia dalcuns escrivans ells en aytals coses error no sesdevenga

ordenam e volem quen la cancellaria nostra engir la manera de scriure sia servada la forma en lo subsegüents anotada.

Quals persones deuen esser davant posades.

Adonchs com letres endreçarem al senyor papa o a algun cardenal o al col·legi o encara con escriurem al emperador o a algun rey o fill de rey primogenit totes les damunt dites persones en letres les quals trametrem volem esser davant anant escrites.

Quals persones deuen esser posposades.

Con a alguna persona altra exceptades les damunt dites scriure nos se convendra axi con a patriarches primats arquebisbes abbats e priors o qualseque altres persones de jusan grau o encara als maestres generals de quals que quals ordens e encara si escrivim a altres qualsevol capitols generals de esgleyes e dordens e de qualseque altres exceptades les desus nomenades e encara en les letres les quals trametrem als fills de reys no primers engenrats o duchs marqueses o comtes o a altres qualsevol persones de grau jusa seglars o reglars militars o plebeys e encara si escricam a alguna comunitat o universitat de qualsevol ciutat o loch altre tots temps en les letres les quals trametrem lo nom nostre volem davant esser posat. En apres con escriurem a alguna dona sia servada aquella mateixa manera ques servaria si als marits delles letres trametiem.

Com se deu scriure a diverses persones segons grau de cascun e primerament qui en letres deuen esser preposats.

En manera e en titol de scriure e de cognominar persones a les quals se trameten letres molt es consideradora condicio e estament. Emperamor daço dicernim la forma en les coses davall scrites ordenada esser servada. Al genyor papa scrivim en aquesta manera:—*Al molt sanct e molt beneyhurat pare en Christ el senyor en Climent per digna providencia de Deu de la sacra sancta romana e universal Es-gleya sobira avescha, Lo devot fill del en Pere etc. besamens dels beneuyrats peus.*

De la manera de scriure als Cardenals.

Sabedora cosa es que entrels cardenals son tres graus cor alguns son bisbes cardenals alguns preveres cardenals e altres diaches cardenals: perque en escriure a aquells notadora es diferencia. Als bisbes cardenals escriurem en aquesta manera:—*Al reverent pare en Christ lo senyor en Pere per la divinal providencia bisbe de Penestre special amich nostre. En Pere per la gracia de Deu rey Darago etc. salut e creximent donor.* Als preveres cardenals axi sescriura:—*Al reverent pare en Christ lo senyor en Bernal per la divinal providencia del titol de Sant Ciriach en Termes prevere cardinal amich nostre special. En Pere per la gracia de Deu rey Darago etc. salut.* Axi con dessus. Als diaches cardenals sescriura axi:—*Al reverent pare en Christ lo senyor en Ramon per la divinal providencia de Sent Adria diache cardinal spe-*

cial amich nostre. En *Pere etc.* Axi com dessus en los altres cardenals. Al sacre collegi dels cardenals axi sescriura :—*Als reverents pares en Christ lo sacre collegi dels cardenals de la esgleya de Roma specials amichs nostres. En Pere per la gracia de Deu rey Darago etc.* Axi com dessus dels cardenals. Quant pero scriurem al emperador sescriura en axi: —*Al molt excellent princep en Carles quart per la gracia de Deu emperador de Roma tots temps crexedor. En Pere per aquella mateixa gracia rey Darago etc. salut e creximent de successions benaventurats.* Empero sil emperador no es coronat en la ciutat de Roma no li deu esser escrit *emperador* mas en loch d'emperador sia mes *rey dels romans*. Guardant tota hora que si lemperi de Roma haura alcuna regne deuli esser escrit apres lo titol del emperi lo titol daquell regne o regnes que haura. Per aquella mateixa manera sescriu a la emperadriu feta mutacio en femeni en axi:—*A la molt excellent princesa Maria per la gracia de Deu emperadriu de Roma tots temps crexedora: En Pere etc.* Les altres coses axi com dessus. Als reys christians sescriura axi: —*Al molt sere e magnifich princep en Phelip per la gracia de Deu rey de França illustre. En Pere etc.* Axi com dessus al emperador. A la reyna sescriura axi :—*A la molt serena et magnifica princessa Johanna per la gracia de Deu reyna de França ilustra. Pere etc.* Axi com dessus a la emperadriu. Si empero al rey al qual scrivim es a nos conjunt en alcuna manera per parentiu lavors sescriura apres la paraula de França: *molt car cosi nostre*. Notadora cosa es pero que a tots aquells emperadors e reys qui en les letres per ells a nos trameses escriurem aquesta paraula *senyor* quan nos aquells scriure sesdevendra per aquella mateixa manera *senyor* vo-

lem esser posat e no altres alguns. Als fills dels reys primer engendrats sescriu axi:—*Al inclit e magnifich en Johan del rey de França primer engenrat e duch de Normandia. Pere etc.* Axi com en los reys dessus es dit. Semblanment sia escrit a la muller sua feta mutacio en semení. Als fills de tots los reys Despanya axi con de Castella e de Portugal sescriura axi:—*Al inclit e magnifich linsfant en Pere del rey de Castella primogenit e les altres coses.* Als reys pero sarraýns sescriu en romans per tal que mils sia lest a ells per mercaders e per altres lechs ço que en les letres se contenen:—*Al molt alt princep Albufacen rey de Marrochs: de nos en Pere per la gracia de Deu. rey Darago etc. salut com a rey per qui volriem honor e molta bona ventura.* Mes avant es veedor de la manera del escriure a aquelles persones les quals son postposades a nos en les letres segons oquelles coses les quals son devall ordenades. Als patriarches primerament sescriu en aquesta manera:—*En Pere etc. Al reverent pare en Crist Anrich per la divinal providencia de la sancta sgleya de Constantinoble patriarcha salut e affeccio de cordial dileccio.* Als primats fora nostra senyoria sescriu axi:—*En Pere etc. Al reverent pare en Crist per la divinal providencia archebisbe salut etc.* Axi com als patriarches. Als primats dins nostra senyoria sescriu axi:—*En Pere etc. Al reverent pare en Crist en S. per la divinal providencia archebisbe de Caller salut e dileccio.* Als archebisbes fora nostra senyoria sescriu axi:—*En Pere etc. Al reverent pare en Crist en Phelip per la divinal providencia archebisbe de Saneço salut e desig damor.* Si pero larquebisbe al qual es escrit te alcuna cosa en feu de nos o es en nostra senyoria sescriu en axi:—*En Pere etc. Al reverent pare en Crist en Pere per*

la divinal providencia arquebisbe de Saragossa salut et dileccio. Als bisbes qui son fora los regnes e terres nostres sescriura axi:—*En Pere etc. Al venerable pare en Crist Arnau per la divinal providencia bisbe de Pampalona salut e cencera dileccio.* Si pero sia bisbe en lo regne o terres nostres o altre bisbe qui pero de nos alcuna cosa tenga en seu sescriura en aquesta manera:—*En Pere etc. Al venerable pare en Crist Ramon per la divinal providencia bisbe de Valencia salut e dileccio.* Als mestres dorde de caballeria fora nostra terra sescriura axi:—*En Pere etc. Al venerable e religios baro frare Elio de Vilanova de la sacra casa del Espital de sant Johan de Jerusalem maestre salut e cencera dileccio.* Als maestres pero dorde de cavalleria dins nostra terra sescriura axi:—*En Pere etc. Al venerable e religios frare Pere de Thous maestre de la casa de la cavalleria de sancta Maria de Montesa salut e dileccio.* Als abbats qui son caps dalcun orde axi com de Crunych o de Cistell o qui en altra manera son de gran nom notablament per la nobelitat dels lurs monestirs sescriura en axi:—*En Pere etc. Al venerable e religios frare Pere abbat de Crunych salut e dileccio.* Si empero sien abbats dels regnes o terres nostres o en altra manera per nos tengan seu ajustarsi a axi:—*En Pere etc. Al venerable religios et amat frare Pons abbat del monestir de Poblet salut e dileccio.* Als priors estranys reglars sescriura axi:—*En Pere etc. Al religios e amat nostre frare Arnau de Vilamur prior de Martres salut e dileccio.* Si pero dins nostra senyoria o alcuna cosa per nos en seu tenga sescriura axi:—*En Pere etc. Al religios e amat nostre frare Arnau de Vilaragut prior del monestir de Montserrat salut e dileccio.* Si pero sescriura a algun clergue seglar en dignitat alguna

constituit axi con dega o artiaque o semblant sescriura axi: si pero ha fora nostres terres la dignitat aquella:—*En Pere etc. Al amat nostre Pere ardiache de Narbona salut e dileccio.* Als altres pero qui han dins nostres terres dignitats escriuras segons ques seguex:—*En Pere etc. Al amat Michael ardiache de Saragoça salut e dileccio.* Si pero es escriptor a alcun altre clergue simple o altre qualque qual no havent dignitat sescriura en axi:—*En Pere etc. Al amat nostre en Bernat canonge Durgell salut e dileccio.* Si es scrividor a generals ministres o maestre dalcun orde mendicant o altre qui no son abbats mas per aventura priors generals dalcun orde lavors sescriura axi:—*En Pere etc. Al venerable e religios frare Guerau del orde dels frares menors general ministre salut e dileccio; o frare Hug maestre general del orde dels frares preicadors salut etc.* Axi com dessus. Als priors e ministres provincials dordes mendicans sescriura axi:—*En Pere etc. Al venerable e religios frare Bernat etc. salut e dileccio.* Pero als comanadors dalcun orde militar sescriura axi:—*En Pere etc. Al religios e amat nostre Fr. salut e dileccio.* Als capitols generals o provincials dels religiosos sescriura axi:—*En Pere etc. Als religiosos e amats nostres lo capitol general del orde dels frares menors salut e dileccio.* Als capitols pero de las esgleyas cathedrales de fora les terres nostres sescriura en axi:—*En Pere etc. Als amats e devots nostres lo capitol de la esglea de Sanç salut e dileccio.* Als capitols pero de las esgleyas cathedrales les quals son en les terres nostres sescriura en axi:—*En Pere etc. Als amats nostres capitol de la esgleya de Valencia salut e dileccio.* Si pero sescriura al capitol dalcuna esgleya collegiada seglar fora nostra senyoria sescriura axi:—*En*

Pere etc. Als amats e devots capítol de la Esgleya salut e dileccio. Si pero es dins nostra terra sia escrit axi:—*En Pere etc. Als amats nostres capítol de la esgleya de Muntarago salut e dileccio.* Si empero a alcun convent de qualque religio sescriusque scriurase axi:—*En Pere etc. Als religiosos amats nostres frares del convent del monestir etc.* Als altres pero fills de reys qui no son primogenits ço es de França o Danglaterra o daltres reys a qui no es acostumat descriure infant mes prenze aytal manera con devall es escrita. Als fills de reys qui no son primogenits al quals no es acostumat descriure infants:—*En Pere etc. Al inclit en Philip fill del rey de França salut e cordial affeccio damor.* Axi com demunt als altres fills de reys. A fill de rey de nostra casa o qui ten en feu per nos sescriura axi:—*En Pere etc. Al inclit infant en Pere de Ribagorça e de les Muntanyes de Prades comte salut ab affeccio de sencera voluntat.* Si es dona muller del serali axi mateix escrit feta mutacio en femeni exceptat aquesta paraula *infanta* si ja no era filla de rey Despaña. Si pero era fill de rey mort ajustar sa en lescriu axi:—*En Pere etc. Al inclit en Johan del illustre rey de Sicília de bona memoria fill duch de Athenes salut e cordial affeccio de amor.* Tots temps pero es esguardador que no escriusquen *infant* sino a fills daquells reys dels quals es acostumat de fer axi com damunt es dit. Si pero sien frares dalcuns reys dels quals lo pare no fo rey scriurase axi:—*En Pere etc. Al inclit en Carles del illustre rey de França germa.* Axi com en los altres. Als fills dels infants e devallouts de la sanch reyal de part masculina qui no sien de la nostra casa reyal sera escrit axi:—*En Pere etc. Al egregi Karles comte Destampes*

salut ab affeccia de sencera voluntat. E si es de la nostra casa royal serali escrit axi:—*En Pere etc. Al egregi e amat nabot nostre en Pere comte Durgell salut e dileccio.* Esguardadora cosa es empero que ultra los titols demunt dits sia ajustat titol de ducat o de comtat o daltre titol si han aquells als quals s'escriu: e si alcu daquells haura deute de sanch ab nos apres lo seu titol sia especificat en la forma seguent: *Car fratre o oncle o cossi o segons que haura deute ab nos.* En apres com escriurem letres a algun duch o per aventura a algun comte o marques o dalfin s'escriura a ells per la manera dejus escrita:—*En Pere etc. Al egregi e poderos Not duch de Borgonya.* Axi com dessus. Pero si escriurem al duch de Venecia o altre duch temporal s'escriura axi:—*En Pere etc. Al egregi baro Nandreu Dandolo duch de Venecia salut e sencera dileccio.* En apres com escriurem a algun marques o comte grans no solsmes nostres escriuras axi:—*En Pere etc. Al egregi baro en Jacme comte de Flandres salut e dileccio.* Si es en nostra senyoria o ten feu per nos escriuras axi:—*En Pere etc. Al egregi e amat nostre en Gasto comte de Foix salut e dileccio.* Als comtes qui comanament no son de molt notables terres heretats qui son estranys sera escrit axi:—*En Pere etc. Al noble baro en Bertran comte de la Illa salut et dileccio.* E si es dins nostra senyoria o tenga feu de nos li sera escrit axi:—*En Pere etc. Al noble e amat nostre en Ramon Roger comte de Pallars salut e dileccio.* Semblantment sera escrit als marcheses que havem ordenat del comte: e a vescomte fora nostra senyoria sera escrit axi:—*En Pere etc. Al noble en Johan vescomte de Maleu salut e dileccio.* Si es en nostra senyoria esli axi escrit:—*En Pere etc. Al noble e amat nostre Nuguet vescomte de Cardona salut*

e dileccio. Esgardadora cosa es que a tots los damunt dits qui nostres sotsmeses sien apres lur titol de comtat marquesat ho vescomtat ho baronia lus sera escrit si hauran reebut lorde de cavalleria aquesta paraula cavaller e si nol hauran reebut serals escrita aquesta paraula *donçell* ho *escuder*. Als cavallers fets sia escrit axi:—*En Pere etc. Al amat nostre en Garsia de Lorig cavaller salut et dileccio*. E a tots los altres homens de paratge e generosos qui no seran cavallers fets sia scrit en aquesta forma:—*En Pere etc. Al feel nostre en Ramon de Thous donçell salut et gracia*. Empero si seran Darago sia posat la on ha *donçell* aquest vocable *seuder*. E a tots ciutadans e altres homens de vilas sia que sian consellers o de consell o oficials nostres sia scrit axi:—*En Pere etc. Al feel nostre en Francesch Casala ciutada de Leyda salut et gracia*. Empero per tal com los doctors qui han reebut lo barret en qualsevol sciencia han grau de dignitat volem que a aquells sia scrit axi:—*En Pere etc. Al amat nostre en Francesch Roma doctor en leys salut et dileccio*. Al senescal empero dalcun rey o alcun major semblant offici si es noble sescruiura axi:—*En Pere etc. Al noble en Bernat senescal de Carcassona per lo rey de França salut et dileccio*. E si no es noble dira:—*En Pere etc. Al amat nostre senescal etc. salut et dileccio*. Als altres empero oficials dels altres princeps qui pero no son generoses o encara a qualsque quals conseylers daltres reys que pero barons no son jacia que no sien nobles per linatge scriuse axi:—*En Pere etc. Al amat nostre etc. Axi com dessus prop: o si era persona notable:—Al prudent amat nostre etc*. Quant pero seriurem a alcuna comunitat a nos no sotsmesa sescruiura axi:—*En Pere etc. Als amats e devots nostres a la*

comunitat de la ciutat de Paris salut e dileccio. Segons pero diversitats de terres en diverses maneres sescriu cor a alguns sescriu: *Consols e universitats* alcunes vegades *als prohoms e universitat* alcunes vegades *als ciutadans e poble* perque eugir aço sia servat so que sera acostumat *salut etc.* axi con en los barons dessus prop. Con empero sescruria a potesta o a capita dalcuna ciutat si es molt insigne sescruria axi:—*En Pere etc. Al noble baron potestat de la ciutat de Florença salut etc.* Axi con en los barons dessus prop. Si es pero ciutat mijana scriurase axi:—*En Pere etc. Al noble hom.* Quant escriurem als jurats de Saragoça de Valencia o de Mallorcha o als consellers de Barchelona o als poers de Leyda sescruria axi:—*En Pere etc. Als amats e feels nostres jurats de Saragoça salut e dileccio.* Encara mes con escriurem a altres jurats paers o consols dalcunes altres ciutats o viles nostres sescruria axi:—*En Pere etc. Als feels nostres jurats de Gerona o consols de Perpinya o poers de Cervera salut e gracia.* Encara mes con escriurem a alcun official nostre si pero es generosa persona e conseller nostre scriurasse a ell' axi:—*En Pere etc. Al amat-conseller nostre Michael Peric Capata governador Darago salut et dileccio.* E si escriurem a alcuna persona que sia de consell nostre serali serit axi:—*En Pere etc. Al amat e feel de consell nostre en Ferrer de Manresa salut et dileccio.* Si empero scriurem a official nostre no' generos o a altre qualsevol sotsmes nostre no generos scriurasse a ell axi:—*En Pere etc. Al feel nostre lo Calmedina de Ceragoça salut et gracia.* Entenem empero que quant scriurem a hom generos qui sia cavaller li sia escrita aquesta paraula cavaller e si non es serali scrit *donçell.* Jacia que hajam ordonat a tot comte o

marques escriure en les letres que nos a ells trametrem noble: empero a alguns axi con lo comte de Henaut o semblants qui per granes e nobles de terra son ennohleits volem a aquells *egregi* esser scrit.

De la manera de sagellar ab segells de cera e ab bulla.

Per tal com empresio de segell a pus plenera se havedora de la cosa ques fa majorment es trobada per tal que se a la letra o a la carta se reform mayorment per lo segellar: digna cosa e laudable reputam que per majoritat et varietat de coses atorgadores per nos e encara per duracio pus longa sia induyta e estatuyda varietat de segells: per tal encara que aquestes coses les quals ordenar havem disposat engir la manera del segellar o del bullar sia coneguda la varietat o falsetat de les letres. Emperamor dago ordonam en la cancellaria nostra tres maneres de segellar ço es que a vegades ab bulla de plom o de aur: a vegades o ab gran segell havent dues empreSSIONS egualment de cascun costat emprements jacsia que la empresio sia no semblant e diversa lo qual segell vulgarment flahon es appellat o nomenat: alcunes vegades empero ab altre menor segell lo qual comun es dit ab lo qual les letres les quals de la nostra cancellaria ixen sien segellades segons la forma dejus anotada. En apres declaram que en la bulla deu esser duna part ymage reyal la qual sega sobre cadira en la man dreta sceptre e en la sinistra pom reyal tenga e de mantell reyal vestida e de corona reyal en lo cap decorada e en torn letres nostre propri nom ab titol de nostre regne Darago e alsuns altres ab aquell conte-

nens: e de l'altra part un escut en lo qual sien les armes Darago que son ayals una creu per mig del escut e a cascun carte un cap de sarray. En torn empero sien letres les quals esprimen tots altres titols de regnes e de comtats romanents. En lo flashon volem esser servat que de la una part sia ymolge reyal en la manera de la bulla e en torn letres qui diran axi: *Diligite justitiam qui judicatis terram et oculi vestri videant equitatem*. De l'altra part cavaller ab corona en lo cap armat sobre cavall darmes de nostre senyal real espressada decentment e letres en torn qui contenen tots nostres titols de regnes e de comtats. E en lo sagell pero comun reyal ymage sia per la manera la qual en la primera part de la bulla havem dita: mas les letres les quals en torn seran no tan solament regnes mas tots nostres titols contenguen. En apres un poch contrasagell en lo qual sia escut de nostres armes decorat ab corona la qual sia sobre lo dit escut mas en torn letres no sien espressades. E donchs con letres de comuna justicia o comissions de causes o altres negocis havents encara alcunes clausules especials o altres quals que quals en paper escrites de nostra scrivania exiran closes o ubertes lavors ab sol sagell menor lo qual es dit comun sagell en lo dors e sobre la apertura de la letra quis tancara sia segellada. Si empero alcuna gracia per nos se fara per temps a vida o a beneplacit a alcuna persona o altra cosa semblant axi que les cartes sien en pergami scrividores lavors sien segellades ayals letres ab aquest mateix sagell en pendent ab corda de seda segons la manera devall determenada. Mas el sagell aquell pendent en altre part del dors expressio l'aja de contrasagell lo qual a aço havem duyt ordonador.

En apres la corda aquesta en la qual lo sagell penjara de diverses colors deura esser de seda ço es groga e vermeyla axi que sia lata e prima e sia tota en loch quaix de nostres armes reyls feta contenents ço es sinch faxes o vies en loch perque les tres foranes ço es dos e una mijana sien de color groga les altres pero dos les quals seran ço es assaber entre cascuna forana e mijana seran de color vermeyla. Mas en cascuna de les dues foranes set fils de seda groga e no mes ne menys so contendra: les tres pero ço es assaber dos vermeyles e una groga contendran cascuna sinch fils e no mes ne menys. En apres si gracies per nos faedores seran perpetuals axi con si consintriem privilegis militars a alcuna persona o altre cosa semblant en privilegi e gracia perpetual a alcuna universitat o persona a la qual fer volrem per si e son succeidor gracia special o si alcun procurador per qualque causa constituir: en aquell cas les cartes les quals sobre aço se faran en pergami sien segellades en pendent ab gran segell de cascuna part empresio egual havent jacia no semblant lo qual segell flahon vulgarment es nomenat peyng per lo dit segell en corda de seda de la color e de la manera per totes coses daquella altre de la qual desus es ordonat. Si pero les dites concessions o privilegis serien de gran honor o de pes axi com de ducat marquesat comtat o vescomtat per nos creador ab bulla daur sien segellades. Empero si ley fur o constitucions promulgariem en cort general a alcun regne o regnes o comtats nostres o privilegis o concessions de atorgament de baronia o si a alcuna universitat alcun privilegi de gran pes consintriem per tots temps axi com immunitat de talles o de contribu-

cions o de declinacio de fur contra dret comu o altre cosa la qual se esgardaria universalment o encara particularment tots los ciutadans o altre cosa semblant de la qual nos arbitrariem: en aquell cas volem que cartes sobre aço faedores ab bulla de plom sien manides. En aquell encara cas appensio de bulla nostra no en corda mas en fils de seda divises e separats divisidoment adhibem ço es vint fils de seda vermeyla e trenta fils de seda groga qui sejustaran en la part jusana de la letra e seran doblades dejus e seran en nombre cent fils e en aquella la bulla daur o de plom se penjara: lo qual nombre de fils res no ajustan ne diminuen per tots temps volem en semblants coses esser observat: la cera empero dels sagells faedors vermeyla statuim deure esser e si aytal no era en aquelles neguna se no sia haguda.

*De la taxacio de les cartes e letres qui exiran
de la nostra cort.*

Lavors e no es maravella creix mortal anxietat con per trebayl alcun consegueix dampnatge o es sostret de condigne premi o loguer a son trebayl. Perque digna cosa es que per la escriptura e dictat de letres les quals de la nostra scrivania ixen axi als trebaylants loguer conivent sia donat que per inmoderada exaccio no sia als impetrants les letres massa carregades majorment con per aquelles letres execucio o subministracio de justicia es manada: cor con alcun per nostres letres no mera justicia mas gracia per nostra libertat consegueix equal cosa es que qui liberalitat reeb per satisfaccio de les letres si mateix reta pus

liberable. Emperamor daço engir la taxacio de les letres de la scrivania nostra la dejus escrita ordifacio manam esser observada ne per les letres scrividores o segelladores alcuna pus avant sia hauda. Ordonam donchs que per letres de simple justicia dalcuna singular persona tan solament sien donats sinch solidos daquella moneda la qual correra en la terra on la letra sera escrita e atorgada si empero en alcuna terra nostra sera atorgada: mas si fora la terra nostra sera escrita e atorgada de la moneda la qual corra en les terres nostres mes propinques en lo loch on sera axi con es dit escrita e atorgada los damunt dits sinch solidos sien pagats. Si alcuna pero universitat o colegi qual que qual les dites encara letres de simple justicia empetraria deu solidos daquella moneda metexa pagar sia tenguda. Pero quant los impetrants son religiosos mendicants o altres persones miserables lavors res no volem que per aquestes letres sia exigit daquells. En apres si la letra aquella contenia alcuna dispensacion o alcuna clausula especial que no sia de mera justicia mes alouna gracia contena lavors deu solidos per la dita letra sien exigits. Encara mes si sesdeven nos fer gracia a alcun remeten alcun deute peccuniari al qual a nos seria tengut per causa jutgada per aventura o per qualque altre contracte o per causa dalcuna condempnacio o encara per altra qual que qual lavors aquell al qual es feta la remissio daquesta moneda pach per la letra de la remissio dos solidos per cascuna libra de tota aquella quantitat la qual a ell sera remesa. Si pero alcuna pena corporal de gracia e absolutament a alcun remetiem a la qual ja fos estat condempnat lavors si amissio dorella o execucio de fustigacio remesa

sera vint solidos pach per la letra. Mas per amissio remesa de ma o de peu o de lengua quaranta solidos sia tengut de pagar : e si de pena de mort remesa sera pach per letra cent solidos. E asso volem esser observat si aquell al qual es feta la remissio de les penes damunt dites haja en bens cent llibres o enjus: cor si era pus rich mes dell sia exigit per les dites letres hauda rahon de la quantitat dels bens los quals sera trobat haver segons la manera prop ja taxada. Mas pero si per remissio daquesta pena corporal per nostre tresorer hauda sera alcuna moneda per aventura o per mutacio de pena degudament feta: lavors daqui sia reebut tant solament la meytat daquell preu lo qual se degra reebre si la remissio fos feta de grat segons les coses prop ordenades. E con a alcun remetrem exili perpetual pach per letra la meytat daquella quantitat la qual se deuria pagar si fos remesa pena de mort: per temporal pero exil si de dos anys o enjus sera remes vint solidos si oltra des anys tro a quatre anys trenta solidos e de quatre anys entro a quant que sia quaranta solidos pach per letra: hauda pero rahon de la riquea daquell al qual sera remesa la pena del exili segons que damunt es dit con se remet pena a altre corporal. Mas si alcun en juhi sera condemnat per crim mas en fuyta estan de nos per aventura a prechs dalcuna persona remissio obtenia de pena la qual fos a ell per crim imposada: lavors cor no deu esser de meylor condicio lo fugent que el detengut sia considerat lo crim per lo qual ses constitueit en fuyta e si es tal crim per lo qual mort se degues esser donada aquell provat lo crim contra ell lavors aytant pach per letra com si verament fos condemnat. Si pero no pena de mort mas altra:

lavors aytant pac con per remissio de mutilament de peu o de ma es damunt ordenat. E aço entenem de pena solament corporal: cor si son remeses per nos bens ja a nos per annotacio del fugent acquisits: lavors sia observat ço qui es estat ordonat dessus de la remissio de deute peccuniari. Mas si nos a alcuna persona volents gracia fer alcuna summa de moneda esser donada manam una vegada pero esser pagadora: lavors sia reebut per la letra a raho de dotse diners per libra: e la on dariem violario a alcuns anys molts alcuna quantitat de moneda: lavors per lo preu de la letra sien reebuts dos solidos per libre de la summa la qual en les letres es contenguda. Si pero donavem terres a tots temps o rendes a algu e als seus: lavors feta extimacio de la cosa donada tres solidos per libre per la letra sia pagat. Mas pero si sobre alcuna peccuniaria causa o sobre altra cosa en special consistent qual que qual sentencia donada sia de manament nostre o devant nos quaix en persona nostra e daço sien demanades cartes o letres una o moltes: lavors per lo preu daquelles se pagara deu solidos daquela moneda que corra en aquell loch on la sentencia se dara si lo plet sera de mil solidos enjus: e si sera de mil solidos ensus pagara a la dita raho. Si pero se dona sentencia sobre alcun dret axi con sobre privilegi o altre dret del qual es contencio entre les parts: lavors si es pladejat entre grans persones axi con entre alcunes universitats notables o potents o entre prelats o barons entre si o contra alcuna universitat lavors hauda raho del negoci e de les persones entre les quals se pledeja pora esser reebut mes o menys: saul empero que setcentas cinquanta llibres per cascuna letra en neguna

manera no sobrepuig. E encara mes si per letres nostres se demana esser manat de tudor o de curador donador a persona o a coses daleun si los bens als quals se provehira valen cinquanta llibres o enjus sien pagats per letra sinch solidos: si pero mes valen entro a cent llibras lavors deu solidos sien reebnts per la letra o ten axi daqui avant entro a cinquanta solidos: e volem que altra cinquanta solidos en alcuna manera lo preu de la letra no munt. Encara mes si alcuna singular persona demana de nos letres de sagur conduyt per terres nostres: sia rebut per letra deu solidos per cascuna persona si son mercaderies o altres coses per les quals encara segur conduyt sia demanat: **empero si es consentit per nos a alcun conduyt o asseguracio ço es que no puga esser pres per rahon de dente civil al qual axi con a principal o axi con a fermaça es alcun per aventura obligat: lavors per libre pach dotse diners si es cert temps: pero si es a beneplacit pach sinquanta solidos: pero si ço del seu val de mil llibres enjus: E si val ço del seu de mil llibres ensus pach per la letra de sinquanta solidos tro en sinchcents e daço carregam la consciencia de nostre protonotari. Encara mes con si de gracia atorgam a alcun que no sia tengut a talles o a collectes o altres contribucions temporalment: lavors hauda extimacio dels seus bens e de la gracia pach per letra a rahon de dos solidos per libre. Si pero a alcun aço es atorgat perpetualment per si els seus o si per aventura satorgara per nos a alcun privilegi militar hauda encara rahon dels seus bens los quals se eximiran de talles o de collactes: pagara per letra a rahon de tres solidos per libre. Pero con a alguns homens qui en temps en lo qual guerra**

havem son appellats per nos a host o a cavalcada gracia fer volrem que per aquella vegada noy vagen mes que per aço alcuna moneda paguen al tresorer nostre: lavors per la letra daqui faedora paguen si ço del seu valra cinquanta llibres o enjus deu solidos e no pus si entro a cent llibres donen vint solidos per la letra la qual hauran e axi de grau en grau si donada sera major summa: si pero de grat sens paga de moneda aytal cosa sia remesa: lavors si ha en bens cent llibres o enjus vint solidos pach per letra: si pero mes a avant ha en bens: lavors sia muntada la quantitat que de doscentes llibres quaranta solidos sien pagats e axi de grau en grau si mes muntan los bens daquell. E si la dita gracia sera feta a alcuna universitat o universitats: axi mateix sia hauda consideracio als bens de la dita universitat o universitats e segons la valor dels bens sia exigit per la letra segons la dita ordinacio. Encara mes de letres de gracia la qual alcunes vegades fem de trer alcunes coses vedades de les terres nostres qualsque coses sien feta extimacio de les coses les quals se deuran trer paguen per letra a raho de quatre diners per libre de la valor a la qual la cosa aquella sera estimada. En apres con alguns crearem notaris publichs specials empero a fer cartes en alcunes certes terres nostres seran pagats per la letra sinquant solidos daquela moneda la qual correrà en les terres aquelles nostres on hauran especialment les cartes a fer: cor si eren creadors en Arago de jaqueses e si en lo regne de Valencia o on Cathalunya reals o barcheloneses e si en Cerdanya o en Corcega de moneda dalfonsins o daquela moneda que lavors li correrà e si en Mallorcha de mallorquins seran los sinquant solidos

per aquella letra pagadors. Si però son creats a totes les terres nostres notaris cent solidos daquela moneda que lany correrà en la terra on ell serà creat per la letra sien pagats. Encara mes con a alcun loch atorgarem que mercats o fires fer pusquen sia reebut per letra hauda rahon del loch al qual satorgara a rahon de multitud de cases o de focs que per cascun foc aquell al qual fires o mercat satorgara dos solidos sien pagats per letra daquela moneda la qual corre en to loch al qual la gracia sera atorgada. En apres si alongament que a cert temps no sia constret a sos creadors pagar atorgam si el deute es sinquanta llibres o enjus lavors quintse solidos per cascun any del alongament, seran pagats: e si lo deute es de cent llibres lavors trenta solidos per cascun any sien pagats: e axí daquí ensus de major quantitat segons la rahon demunt dita major quantitat per letra sera pagada. Consegüentment encara si alcun nostre offici regidor atorgam o benefici ecclesiastich si aço per propri nostre moviment atorguem per la letra rés no pach: si però a supplicacio sua o daltre ho cometièm lavors rahon hauda daço que reeb per salari a un any a rahon de dotse diners per libre pach per la letra la primera vegada: cor per les altres vegades res no volem quen sia pagat si aquell metèix offici a aquella metexa persona o encara altre offici cometam. Mes encara si a universitat alcuna atorguem per alcuna causa per aventura per necessitat alcuna daquela a la qual aço atorgam e que pusca en aquell loch talla o sisa o qual que qual contribucio en les quals estranyes persones o privilegiades no contribuesquen a temps a certs homens imposat: lavors deu solidos tant solament com aço quaix

justicia esgart per preu de la letra sien pagats. Si pero estranyes persones o privilegiades segons les coses per nos atorgades haurien contribuir: lavors dotse diners per liura de la quantitat a la qual la dita exaccio muntar pora per les letres sien hauts: no volem empero que a mes ultra sinchcentas libras muot la summa. Pero on prelats o barons o altres quals que quals gracia de nos obtenrien que dels homens aquells subsidi pusquen exegir dotse diners per libra de aytal gracia per letra sien hauts. En apres moltes vegades atorgam a alcunes persones religioses per aventura o universitats privilegis per tots temps donadors o encara a vegades los antichs privilegis confirmam o encara a certes persones faens alcun cors de les quals volem esser reebut per la letra a arbitre rahonable del protonotari nostre hauda raho de la cosa o del privilegi lo qual se atorga e daquell a qui es atorgat cor en aytals coses nos pot degudament certa regla esser donada. Port asso cor aquelles coses qui de major fermetat salegren mes se poden agreviar: volem quels privilegis los quals segons nostra ordonacio deuen esser segellats ab bulla daur ultra la quantitat la qual per raho del privilegi sera vint libras a la almoyna sien applicadores: e si ab bulla de plom seran segellats setanta solidos sien exigits dels quals tres libras al almoyna sien donadores. Volem encara e manam quel nostre protonotari consider diligentment les condicions de les persones per tal que als pobres los preus de les letres rahonablement sien moderats: mas en tots sesgart quels preus no pugen: ans la hon just e rahonable ho voura mes lo diminuesca que nol puig. No volem pero que dels familiars nostres o de nostra companyona la reyna

per letres de justicia o per altres de prechs alcuna cosa sia exigida.

Dels Beneficis donadors.

Con segons la monicio e doctrina dels sants pares beneficis ecclesiastichs no degem esser donats sino a sufficients e bones persones e per los-princeps qui per Deu en les terres son ordonats per tal que governen aytals coses se degem mes observar que violar: emperamor daço nos ab deliberat conseyl per gran securitat de nostra anima e a exoneracio de propria consciencia ordonam que daqui avant quant de beneficis en los quals tan solament presentacio havem o daquells de les quals la collacio a nos se pertany quant que quant volrem provchir de nostre propri moviment o a prechs dalcun o quant al sant parc de nostre propri moviment o instancia dalcun o a qualque altre scriure volrem per alcup o per alguns per qualque benefici ecclesiastic; aquestes coses no sien fetes sino primerament examinacio feta de la vida e costumes daquells o daltres coses segons ques pertany per quatre bons homens a aço per nos caseunes vegades deputats los dos dels quals almenys de sciencies de theologia dret canonich o de leys sien erudits: los quals quatre si covinentment no podien esser diputats lavors per tres e per dos la examinacio aquella se faça dels quals almenys la un fos covinent en sacra theologia e en dret canonich erudit o que fos doctor en dret civil sol pero que tengues estament clerical e en sacres ordens fos constituit e en altra manera no: la qual cosa encara en cas on fossen quatre aço volèm esser ob-

servat: si donchs un o mes daquells no eren en altra sciencia erudits cor lavors encara si vida clerical no tenja o no era en sacres ordens constituit volem ell poder esse legista. E si aquell al qual volem esser provehit o per lo qual deura esser escrit sera absent la examinacio daquell se faça per testimoni de vida de bones costumes daltres dels quals se pertany per los damunt dits quatre o per altres coses axi com damunt se diu qui sots sacrament relacion facen segons lur parer si ab bona e ab segura consciencia aquell se pot presentar o benefici esser donat a ell o esser escrit o pregat per aquell: e si en altra manera sino axi com damunt es dit les coses damunt dites sien obtengudes casses e irrites esser volem e de neguna fermetat alegrar si donchs de certa sciencia e no en fet dun mas de tots la ordonacio nostra present no cassavem.

De la ordinacio de la Cappella.

No haven vergonya los reys en los primers temps de les coses divinals si entrametre officis o altres coses necessaries al cultivament divinal ordonaren en tant quel cappellan daquell per lo qual la dreta disposicio dels sacerdots e imperi se distribuexen e per la gracia del qual los regnes nostres governam lo rey de Salem rebujar en les Sacres Scriptures no es atrobat: mas pan e vin a aquell en lo qual nos sadollam e som pascuts offerir segons que cappella: esguardans que aytant com pus habundantment lo Donador dels dons envers alcun ses haut aytant mes aquell per natural raho es obligat no es cosa no coneguda majorment a tan gran dispensador de gracies per la sola permissio del

qual aquelles coses les quals a nos ha donades esser servades confessam. Considerans nos que de la ordinacio de la nostra cappella ordonem haver vegonya no cal mas quel servey daquell lo qual voluntariament a nos estament de honor ha plagut donar honradament en nostra presència per tal que no siam desconoxents de tan gran benefici sia fet obligats nos regonegam car debades estaments en luminal linatge aquells qui carn humana prenen dels molts alts lochs als jusens davaylen agra posat si donchs differencia los mayors dels menors en honran ells no sabien: a la qual cosa complidora per tal que ornamentals axi de draps con dor e dargent bells e nobles segons qui a les coses desus dites a oblivio no liurades considerada la decencia de nostre estament no poch requer hajam no van mas vertaderament de necessitat esser nostra pia devocio es forçada estimar e per tal que tanta e axi sufficient copia sia e de tantes varietats que segons la diversitat dels temps e de les festes axi con subtilment e rahonable per tal que no tant solament loch sia a auctoritat mas encara principalment a rahon e a congruitat ordonam dejus no per negligencia totes coses nafrants e escureyts oblivio de tot foragitada la nostra diligencia no lex cor tant honorable cosa mas molt devot jutgam cor quan los huyls diferencia e varietat guardaran per ques fa lo corage cogita e axi la devocio ereix e lanima a gracia se apareylla. Les varietats pero dels draps en sinch colors estar convenientment reputam: en vermeyls los quals axi en les festes de nostre Senyor en les quals propriament color vermeyla per les rahons e significacions degudes convinga e encara en les solemnitats dels sants qui han seguit des les petjades daquell qui carrera si esser testifica per

martiri lo sanch escamparen demostrèn: e en blanchs per tal que la virginitat daquela qui apres lo part de la nostra redempço verge romas e encara de les sanctes verges les quals lanyel on que sia anat seguexen e en les sollemnitats daquelles demostrèn e en les altres dies honradors en los quals no per vana consideracio se pertanyen puguen esser tenguts: en verts encara axi en les festivitats de nostre Senyor en les quals se pertanga e en los dias daquells con jaspi es de color vert jaspidents propugnacles per lo triumphant son posats dels sants doctors e de les altres confessors qui contra els adversaris per la deffensio de la sancta Esgleya han preliat e los quals per eternals desigs verdejants e qui per sequetat de mal temps no sequen sien tenguts: e en blaus los quals en dies de divenres e en los altres dies festinals axi de nostre Senyor con dels sants: e encara en negres quant per defunts offici se fa en los quals benestat e mortificacio no inconvenientment mostrar se deu demostrar covinentment se poden. E daquestes colors no tan solament de cascuna de una cappella siam contents mes de diverses per tal que segons quels dies en los quals de una mateixa color paraments per propia significacio deuen esser tenguts pus sollennes quels altres alguns ne seran trobats ab pus sollennes paraments jacia daquela color mateixa sien decorats haver desigam: ordonants que en la nostra cappella de draps de seda vermayla ab istories de vellut vermayls ab fres daur o de draps daur trahents a color vermayla o de draps vermayls de seda ab obres semeades daur o de draps de seda vermayla sens obres e de draps blanchs de seda ab istories o de vellut blanch ab fres daur o de draps daur trahents a blancor o de draps

blanchs de seda ab obres semenades daur o de draps de seda blanchs sens obres e de draps de seda verts ab istories o de vellut vert ab fres daur o de draps daur trahents a color vert o de draps verts de seda ab obres semenades daur o de draps de seda verts sens obres ab fres daur e de draps blaus e negres de seda sens obres daur semenades ab fres d'argent complides capelles daqui avant tengudes sien. E es dita complida cappella pali e realtar e vestiments de prevere de diache e de sordiache e tres capes e tovaylola de faristol e de draps de seda vermeyls blanchs verts e blaus sens obres e paradura pali e reraltar e vestiments de prevere en lo qual fres daur tan solament haver volem e d'argent en los blaus e de draps de seda a color groga trahents sens obres aço mateix en nostra cappella esser monam. Encara tovayloles e coxins e frontals e altres coses de les quals en lesgleya se usa copiosament esser haudes de nostra entencio es. E per tal con daquell del qual ferma se nostra creu totes coses ordenadament proceexen en la obra del santuari lo qual a culti-vament divinal en lo veyl testament fo constituit vexella e oncara daltres coses daur e d'argent a honor del sanctuari esser ordenades recordants axi com devem tota oblivio axi com se pertany de la nostra royal magestat de tot foragitada : en nostra cappella axi vexella con altres ornaments a divinal servey e honor daquell qui tant nos en terres honrar li ha plagut que per nom dell rey esser appellats merescam daur e d'argent e encara ab pedres precioses per tal que mils a obra del sanotuari sia semblant cobeegem esser manans donchs que sien primerament dos bells rertautes d'argent ab imagens e un reraltar e un pali de drap

dor istoriat, los quals la sollemnitat la qual no sens raho en los dies dedicats a la divinal et alta magestat e a honor de la sua mare e fill ha ordonats sien celebrats als esguardans ignorat no permes: e encara necessari extimem que a la sollemnitat monstradora, alcunes coses sien demostrades per tal que aquells qui per sciencia de letres saber no ho poden per esguardament duyts aytals coses vegen la qual a ells soplesca e esmen ço que freturen per ciencia de letres cor pintures e aytals coses letres de pageses esser manifest es: e per tal en les esgleyes a informacio e doctrina daquells qui no saben letres les coses demunt dites no, sens raho son posades comunament axi daur e dargent com de cristal tres creus ab pedres precioses e altres obres per tal que axi con la creu demostra salut per tan preciosa e no corruptible margarita del fill daquell qui al propi fill no perdona fo onrada axi aquestes les quals a representacio daquella fetes sien ab corruptibles pedres margarites ornades manam esser. E per tal con moltes ne ordonam segons que appar esser haudes aço havem fet per tal que segons los dies o totes o alcunes una tan solament segons que covinent en nostra ordinacio dejus seguidora a nos sera vist esser sien tengudes. En tal manera empero se pertany esser ordenat de les creus e de les altres coses que diferencies axi con havem dit rahoablement puguen esser fetes. A les reliquies axi de nostre Senyor con dels sants tenedores sis encastaments esser ordonam ço es un a forma de custodia en la qual lo cors de nostre Senyor Jesu-Christ en alguns lochs es portat ço es de cristall dargent daurat guarnit ab obres covinents e altre guarniment de cristall a forma de canons en los quals

lespines per tal que mits puguén ésser vistes sian portades: los quals garniments sien fets d'aur a manera de peu de copa e un altra garniment dor fet a manera de peu de copa en lo qual sia encastat un cano ampla de cristall fet a manera de capsa en lo qual estiguia la camisa de Jesu-christ e tres de cristall en forma de capsa per tal que pus copiosament en aquelles les reliquies puguén ésser tengudes e vistes declaram e altre rerataula d'argent daurat ab la imatge de la incorrupte verge Maria en lo mig loch daquell posada mostrandse dins tabernacle per tal que en les festes e en les altres covinents dies memoria della no sia relaxada e quatre tests e dos bacins d'argent ab ymages de nostre Senyor e dels sants daurats ab bellesa e ornament de nostre altar de nostra cappella. Ultra aquelles coses que dites havem necessari en alcuna manera estimam tres calzes ab lurs canadelles dels quals los dos sien d'aur e la un sia pus precios que laltre lo qual en les grans festes servezca: cor cosa covinent a nós sembla que pus quels prínceps terrenals a usar en taula de copes d'aur dignes si mateix estimen que a la sanch de nostre Senyor Jeau-Christ consagrada en la taula del altar en la qual no de pan corruptible mas de vida usam calze d'aur sio deputat: laltre pero d'argent daurat ésser pot: pero per tal que servezque si necessitat esdevenia: sis canalobres d'argent qui sobre laltar seran e sis bordons d'argent los quals per aquells qui de capes seran als divinals officis revestits seran tenguts e dos encensers ab ses naus a tenir lencens diputades la un dels quals sia daurat e pus noble quel altre e dos bacins d'argent blanch ab esmalts e tres tests obrats de musica ab orles d'argent e esmaltades e un vaxell d'argent al aygua

de la benedicció ab son ysop a servey de nostra cappella esser convenient e mitra croça anell micanes cendalies et tot compliment d'un bisbe per celebrar missa manam; sobrelluitat jutgans alguna cosa compendre e fer si doncs per distincions e ordinacions no sien dividides per tal que la cosa confusa e inutil axí util e bona sia feta cor no es incerta cosa que poch los elements hagen profitar si el sobran faedor per diverses varietats saviament nols hagues distinchs. Com donchs en les damunt dites coses paraments de draps e ornaments daur e dargent quants e quins sien havem declarat: van pero estimariem si donchs en quina manera los deu hom usar clarament no jutgavem e debades les coses damunt dites hauriem si donchs delles convenientment no úsarem cor thesaur amagat a algun no profita: perque con aquell qui la ordinació del tabernacle de la federació a Moyses declara en lo pug a nos aministrara de les festes e dels altres dies sots regles per tal que massa a especials coses no devallem provehirem: cor alcunes vegades sesdeven que encara els savis redarguir de dissensio coses massa especials o de peccat no fretura qui en ayals coses de moltes paraules usa. Però cor alcunes coses son les quals sots generalitats e regles contenir nos poden dels dies festivals de nostre Senyor e dels sants los quals si donchs singularment no dehiem dubitació no pocha e per consegüent defalliment no poch importarien. Emperamor daço alcunes coses particularment e especialment havem posades.

De la vigilia e de la Nativitat de nostre Senyor.

La vigilia de la nativitat daquell qui per nos rœmedors no avorri en lo ventre de la Vergo venir e vinent la memoria daquell dia es faedora. Don per tal quel part de la Vergo lo qual ab sobirana puritat procehi al esguardament nostre e daqui mateix al cor devotament distilla sia presentat axi en aparellament daltar con en vestiments blanchs esser volem: volents los mijancets pero e quatre capes esser tengudes: e a mayor memoria de la dita Vergo qui tan salutari fruyt lendema seguent aquell dia a nos mostra per tal que en ell viscam e siom e dell usem: ordenam quel reraltar istoriat en lo qual la ymage en lo mig loch daquell es figurada en lo pus alt loch del altar e quatre tests los pus bells dos del mig junts e los dos als costats seperats e entre aquells los bacins daurats en laltar sien allogats. Lo dia empero de Nadal de nostre Senyor a la damunt dita puritat del part demostradora e encara la virginitat de la mare la qual e abans e apres lo part verge romas consideradora sermo aquest dia sia fet e apres aquell la camisa de nostre Senyor descuberta sia mostrada e los aparellaments blanchs axi mateix volem que sien tenguts: mas per tal con lo dia aço requer los pus excellents esser manam declarants quels aparellaments blanchs pus nobles ab sis capes sien tenguts e els vestiments en les vespres de la vigilia e del dia e en la primera missa e en la mayor. En la segona pero missa per tal con no es de tan gran sollennitat aquells vestiments blanchs que en la vigilia hauran servit e quatre capes tan solament sien hants:

E per tal que tan gran dia segons ques pertany no tan solament de significacio de paraments sia honrat mas de copiositat de reliquies e de joyes daur e dargent sia ennobleida: volem que en lo pus alt grau del reraltar lo tabernacle ab la ymage do nostra Dona dargent e a cascuna part d'aca e della dos tests junts e en lo segon grau lo rerataula dargent en lo terç o jussa grau tots los bacins e altres tests e creus que en la nostra capella seran volem que sien posats: e apres les spines e la camisa de nostre Senyor que sia en lo mig loch les veres creus nostras que sian la una a la part dreta e l'altra a la part squerra e les spines apres cascuna veracreu e les altres pus honrades reliquies sien posades on pus prop costa les sinch reliquies damunt dites: e les altres creus bacins e tests e les altres reliquies les quals no poran caber en lo realtar sien posades en loch sobre l'altar on pus covinentment loy poran esser allogades.

De la festa de sent Johan evangelista.

Jacsia que sent Johan evangeliste confessor de la fe catholica sia trobat: pero cor verge es axi elegit e la verge Maria a ell fo comanada no sens raho axi con de vergens no martirs volem sia usat: e per ço dels mijancers blanchs vestiments, usar volem e lo reraltar menor dargent e lo istoriat estes en aquest dia sia posat e quatre capes sien tengudes. Pero cor la cappella del nostre real de Valencia a invocacio daquest benauyrat sant es edificada si en aquesta festa aqui presents serem volem, sermo e processio esser fets o quels pus nobles vestiments blanchs e

paraments ab sis capes sien tenguts e lo reretaule dargent major sobre laltar sia posat e lo tabernacle de uostra Dona: e en tótes les altres coses sia fet axi con en lo dia de Nadal.

De la festa de la Circuncisio de nostre Senyor.

Jacia que aquesta festa huytava de Nadal de nostre Senyor sia perque seria usador de paraments blanchs: considerat quel Salvador nostre qui nat era sots ley la ley complen la propria sanc en aytal dia per circuncisio escampar li plach: justament ordonam que sermo aquest dia sia fet e lo reretaule dargent major hi sia posat e quels paraments e vestiments vermey meylors sien tenguts e quatre capes sien haudes: a la qual encara significacio una creu en lo mig loch del realtar sia posada e altres dos creus entrels tests separats dels quals dejus se dira e lo reraltar istoriat en lo qual es la ymage de la Verge estes hi sia posat per tal que memoria de la nativitat sia hauda e a cascu cap del altar per gracia dornament dos tests separats dels mellors en lo reraltar divisidament e oltra los dits tests en laltar los dos bacins daurats hi sien posats.

De la festa de la Epiphania.

Per tal con per lestela aorar lo fill de Deu los reys dorient non menats la qual estella segons que havem lent per inestimable claretat e resplandor resplandia e per tal encara cor en aytal dia aquell qui no ho freturava en lo

flum Jorda per aygua de baptisme fo lavat porque lo coratge nostre es amonestat a ordonar que a la claretat de la damunt dita estela e a mundicia del bapisme no obscureyda ab paraments e ab vestiments blanchs aquest dia en nostra cappella sien tenguts devotament: manants que en totes coses axi con en la festa de la nativitat de nostre Senyor sia observat exceptat quel reataula menor noy sia posat.

De la Conversio de sent Paul.

En la conversio de sent Paul cor aytal dia divinalment la gracia merexe reebre per la qual a conexença vench de la fe cristiana e feelment aquella fe axi per obres con per preicacio de la qual cosa molts no poch se maraveylen es confessat: lo rerealtar istoriat sia posat e dels paraments e vestiments verts mijancers ab dos capes aquest dia manam esser usat. E en lo mig del rerealtar sien posats tests juncts mellors e en cascun cap de rerealtar altres tests separats los mellors e en lo mig dels tests los bacins blanchs deça e della sien posats.

De la Cadira de sent Pere.

E per aquesta matexa rahan moguts cor aytal dia con es la cadira de sant Pere fo nostra fe ampliada e axi la confessio deyl mes formada e per aquella matexa manera con en la conversio de sant Paul manam esser fet en totes coses.

De la festa de Ram e Palma.

A nengun dubte no es considerat lo nom daquesta festivitât e la cosa ço es assaber quels rams fossen taylats dels abres mentre que aquell qui en l'arbre de la creu nos feu sauls en la ciutat de Jerusalem sobre la somera homilment entra de paraments e de vestiments verts volem sia usat e que aquell dia sermo e processio volem esser fets e quel reraltar istoriat hi sia posat e los pus nobles vestiments e paraments verts ab quatre capes sien tenguts. E per tal con aquell dia la passio se lig e a reebre el calze de la passio Jesuchrist aytal dia en Jerusalem axi con es dit entra: tres creus la Veracreu en lo mig e les altres en les estremes parts del reraltar esser manam e encara per gracia de la sollenitat dos tests juncts dels mellors un de la una part e altre del altre entre les creus en lo dit reraltar sien posats.

Del dijous de la Cena.

Considerants que aytal dia aquell Redemptor nostre Jesuchrist lo cors seu als apostols reebedor liura e la sanch sua sacrifica e aquella a beure sots specie de vi liura: e encara considerants que aquella nit fo trahit e ell mateix per un dels seus ho testifica si esser liurador de la qual cosa no poca contristacio entre ells fo nuda lavors esser havem lest perque no sens raho ja la passio aquest dia representar devem: perque ordenam que lo reraltar istoriat hi sia posat els paraments e vestiments vermayls mellors

ab quatre capes sien tenguts per la qual cosa encara una creu en lo mig sia posada del rerealtar e los bacins daurats en los estrems del rerealtar ab los tests juncts mellors de cascuna part entrels bacins e la creu sien posats en lo rerealtar demunt dit.

Imparaceve de nostre Senyor.

Jacia que aquest dia de mort infernal per la mort daquell al qual no perdona lo patibol deliurats siam e a vida appellats: empero neguna sollemnitat no es fadora aquell dia mas mes per coses havents rahon de dolor e de tristicia son demostradores cor aytal dia les coses no havents rahon contristacion mostraren cor lo sol e la luna obscurats e pedres trencades e terra tremol esser estats havem lest: perque sermo aquest dia en la nostra capella sia fet e lespina de nostre Senyor sia ab la Veracreu mostrada e que en laltar paraments e ornaments no sien posats sino la Veracreu la qual deu esser aorada: los vestiments pero a la damunt dita tristicia mostradora blaus ço es los meylors sien tenguts: mas lo diache e sotsdiache no sien vestits de dalmatiques e sola una capa sie tenguda ço es per lo prevere.

De la vigília e del dia de la Resurreccio de nostre Senyor.

Que en la resurreccio de nostre Senyor de vestiments e paraments blanchs se deja usar a glorificacio del cors lo qual en la resurreccio hac els angells qui en blanchs vestiments a les fombres en lo sepulcre aparegren a la

nostra real devocio molt manifestament e evident demostren. Perque axi duem aordonador que en la vigilia sien tenguts los vestiments blanchs mijancers : e per tal que la memoria de la passio encara de tot no sia lexada los paraments vermeyls mijancers sien hauts e quatre capes sien tengudes de les quals les dues sien dels vestiments e les altres dues dels paraments. E per tal que aço mils en lo cors dels esguardants empremedor una creu en lo mig del reraltar sia posada e lo reraltar istoriat en lo qual la ymage de la benenyrada Verge es figurada a la qual eert es tota la fe solament esser romasa hi sia posat. En apres los tests juncts mellors en cascun cap del reraltar e entre aquells e la creu en lo dit reraltar los bacins daurats sien allogats. El dia pero de la resurreccio de nostre Senyor de pus dignes es usador: perque axi paraments con vestiments blanchs los pus nobles ab sis capes aquest dia sien tenguts e los reataules dargent el tabernacle dargent de nostra Dona hi sien posats et de reliquies et dargent et daur axi con en la festa de Nadal de nostre Senyor laltar sie ennobleit: e noresmenys sermo en la nostra cappella aquest dia sia fet.

Del dilluns e del dimars següents.

Lo diluns pero e lo dimarts següents los paraments e vestiments blanchs mijancers ab quatre capes sien tenguts e una creu hi sia posada e lo reraltar on la ymage de la verge Maria es figurada la qual lo gog qué hac de la resurreccio del seu fill a espremir nos dignes no estimam estes hi sia parat e en les extremitats del altar los

tests junts mellors e los bacins hi sion posats daurats pero.

De la festa de la Invencio de sancta Creu.

Cosa dubtosa ne es que con la festa de sancta Creu: se celebra memoria de la passio esser hi deja mayorment cor la festa de la Creu no celebrariem sino per tal eon en ella fo nostra redempcio et aço per mort daquell qui en aquella per molt gran caritat nos amants vole esser crucificat. Perque aquest dia sermo et processio en la nostra capella sien fets et la Veracreu sia mostrada per ço cor en aquell dia fo trobada et aquell dia sen fa representacio en la sancta Esgleya: e a presentacio de sanc la qual en la creu lo dit Redemptor nostre escampar li plach et per reverencia do la Veracreu la qual en la nostra capella portam de paraments et de vestiments vermayls dels pus nobles ab sis capes volem esser usat e los rerataules hi sien posats e en les altres coses axi con en lo dia de Nadal. Axi empero que las Veracreus sian posades en lo mig loch del altar et la camisa de nostre Senyor a la part dreta et les pina a la part esquerra daquella.

De la festa de la Ascensio de nostre Senyor.

Si loch de auctoritat es atrobat en aquestes coses les quals per princeps terrenals se fan molt mes en aquelles les quals per lo rey celestial se fan auctoritat donan axi mateix ha loch: cor jacia que totes coses puga pero res sino rahonable no pot voler eon sia sobiran be no creat. Perque en la nostra cappella sermo e processio sien fets

e un dels reataules o tabernacles d'argent hi sien posats: e que vestiments blanchs e aparellaments en aquest dia se deja usar posar raho es verament cosa superflua cor basta per raho ço que per la disposicio divinal en la Ascensio fo monstat daquells barons qui en vestadures blanques aparegren. Per ço volem quels vestiments e paraments blanchs mellors ab sis capes sien tenguts e en les altres coses sia fet axi com en lo dia de Nadal:

*De la vigilia de Pentacosta e del dia e del diñins
e del dimarts següents.*

Per tal cor vinent Lesperit sant sobrels apostols aparegren a ells lengues de foc de partides certes a nos es monstat que a les damunt dites lengues de foc significadores de paraments e vestiments vermayls aquest dia es usador: però entre aquests dies diferencia axi volem esser ordonants que en la vigilia e dos dies apres la festa vinents los paraments e vestiments vermayls mijancers ab quatre capes sien tenguts e lo reraltar istoriat en lo qual es figurada la ymage de nostra dona sancta Maria la qual Lesperit sant ab los apostols reebe hi sia posat e una de les creus en lo mig loch del reraltar hi sia hauda e en les extremitats del reraltar los tests junts mellors e entre la creu los tests els bacins daurats en lo reraltar sien hauts. En lo dia pero de Pentacosta sermo en la nostra cappella sera fet e los reretaules d'argent e lo tabernacle d'argent hi sien posats e aquells vestits e apparallaments vermells pus nobles ab sis capes esser tenguts manam e axi com en lo dia de Nadal de nostre Senyor lo qual Deus lo fill seu trames

en terra aquest dia en lo qual li plach Lesperit sant sobrels apostols escampar quant a les reliquies e ornamentals axi daur con dargent e altres volem esser servat.

Del dicmenge de Trinitat.

Molt es temedor con de la Trinitat se tracta cor en res pus perillos en negun loch nos pot errar e ab major trebayl res no es encercat ne tant fructuos atrobat: pero con en trinitat no creada en la qual tota egualdat regna interna caritat esser fermament creem e simplement confessam a la damunt dita ardor de caritat demonstradora: per ço dels vestiments e paraments vermayls mijancers ab quatre capes es usador e sermo aquest dia en la nostra cappella esser fet declaram e lo reraltar istoriat sera posat: volents que de reliquies e altres ornamentals exceptats los reretaules dargent axi con en lo dia de la Invencio de la Creu en aquest dia sie usat.

De la festa del Cors de nostre Senyor.

Jacsia que daquesta festa ja dessus en la cena de nostre Senyor hajam ordonat: pero cor rahonablement per Lesgleja es ordonat que aquest dia se faga comemoracio daquesta festa mateixa per tal que sollennitat la qual lo temps de la passio lavors embarga no sia lexada mas que ab major alegria ara sia celebrada: no en la color alcuna cosa mudar cor molt color vermayla covinent esser reputem per la confeccio del cors e de la sanch de nostre Senyor mas en la sollennitat ajustan ordonam que paraments

e vestiments vermeyls los pus nobles ab sis capes sien tenguts aquest dia e sermo e processio sien fets e un dels reataules dargent e lo tabernacle dargent hi sien posats e de ornamentals axi daur con dargent e daltres coses axi con en la festa de la Invenio de la Creu laltar sia decorat.

De la festa de la Nativitat de sent Johan Baptista.

Aquells los quals apres la mort de nostre Redemptor en la fe catholica perseverants e en confessio daquella muy-rents havem trobat confessors con per la Esgleya son canonizats appellam donchs quant mes aquest qui Christ confessa e nol nega e les vies dell prepara confessor con per la paraula del Salvador sia canonizat testifican a ell entre los nats de fembres mayor no esser levat verament pot esser dit. Donchs havem provehit en axi que en aquesta festa de la nativitat sua sermo sia fet e lo reraltar istoriat on la ymage de nostra dona sancta Maria es figurada a la salutacio de la qual ell en lo ventre encara estant se alegra hi sia posat e los vestiments verts mellors ab quatre capes hi sien tenguts e un dels reataules dargent hi sia posat e en lo mig del reraltar tests junts mellors hi sien posats e deça e della sengles creus per la penitencia la qual ell preycia demostradora e en cascun cap del reraltar altres tests mellors separats e en mig dels tests los bacins daurats deça e della hi sien collocats. E encara con lo dia de la sua decollacio en paraments e altres ornamentals daltar lo seu martiri a memoria nostra e de les gens pusca esser demonstrat: volem que de vestiments e paraments vermells e

ab tantes capes e creus e argent laltar aquell dia sia ornat axi con nos havem ordenat esser sacerdot en les festes dels martirs dels quals lorde de Cistell fa dos misses en covent.

De la festa de sent Pere.

Certa cosa es que nostre Senyor Jesu-Christ a sent Pere principat apostolical comana pero nol volch excusar de martiri ans als altres apostols e martirs quant en lo martiri companyo lo feu: perque esta en raho que de vestiments e paraments vermells lo dia del seu martiri sia usat axi con dels altres apostols martirs a avant havem ordenat. Mas per tal con nostre Senyor ell tot sol entrels altres apostols senyala e honra: digna cosa es que aquell dia nos eyl honrem e senyalem entrels altres apostols en la nostra capella. Donchs ordonam quels vestiments e paraments vermells mijaneers ab quatre capes sien tenguts e en mig del rerealtar una creu e envers les extremitats sengles: e per tal que per la creu daquell lo qual el ha seguit lo martiri dell sia representat entre la dita creu mijana e les altres creus sien posats de cascuna part tests juncts mellors e en cascun cap de rerealtar sia posat un dels bacins daurats apres les dites creus segons que aço en lo capitol dels martirs pus largament havem ordenat. Ajustants pero a aço que en aquest dia lo rerealtar istoriat hi sia posat. Pero perque la nostra cappella del castell nostre de Leyda a invocacio daquest sant es nomenada volem e ordonam que si aquest dia en la dita ciutat de Leyda serem presents que en la nostra cappella sermo o processio sien fets els vestiments e paraments vermayls meylors ab sis capes sien ten-

guts e no resmenys un dels reataules d'argent e lo tabernacle d'argent hi sien posats e en reliquies e en argent laltar sia ornat axi con en la festa de la Invencio de la Creu havem ordenat.

De la festa de sancta Anna.

Jaesia que daquesta festa en lo capitol de les quatre tempores del any ensemps ab altres festes de part deus hajam ordenat: perquen aytal dia de paraments e vestiments blanchs mijancers ab dos capes es usador. Mas cor là cappella del nostre castell de la ciutat de Mallorca a honor daquesta sancta preciosa es invocada: declaram que si aquest dia en la dita ciutat presents serem en la nostra cappella sermo e processio sien fets els vestiments e paraments blanchs pus nobles ab sis capes sien tenguts e un dels reataules d'argent e lo tabernacle d'argent hi sien posats e laltar sia appareyllat axi con en la festa de Nadal.

De la Transfiguracio de nostre Senyor.

En aquesta festa en la qual los vestiments del Redemptor quan davant alsuns dels apostols se transfigura blanchs axi con a neu esser fets se testifiquen rahonablement axi vestiments con paraments blanchs los mijancers ab quatre capes volem esser tenguts. En apres de tres creus en lo mig loch del rerealtar e les altres apres los tests juncts mellors los quals de cascun costat de la creu mijana esser ordonam e dels bacins blanchs qui apres les creus en lo dit rerealtar sien posats et del rerealtar istoriat en lo qual es figurada

la ymage de la Verge aquest dia laltar volem esser ornat.

De la festa de sent Lorenç.

Que sent Lorenç entrels altres martirs de Jesu-Christ no sia digne esser honrador pus quels altres martirs qui per Jesu-Christ la sua sanch escamparen no seria cosa deguda: cor la sancta esgleya remembrant lo cruel e incomparable martiri per ell sufert per la fe catholica mantenir equal dapostol en la vigilia sua dajuni esser fet aordona. Perque en la sollemnitat daquest dia alcuna prerrogativa mes que als altres martirs es faedora: per tal duem proveydor que aquest dia dels vestiments e paraments vermeyls mijancers ab quatre capes sia usat e en mig del rerealtar una creu sia posada e dos altres creus en les extremes parts del rerealtar e entre la dita creu mijana e les altres creus sien posats de cascuna part tests conjuncts los mellors e en cascun cap de rerealtar sia un dels bacins daurats segons que aquestes coses en los altres martirs colents de part dejus havem ordonat. Pero per especial prerrogativa aquest dia lo rerealtar istoriat hi sia posat.

De la Corona de Jesu-Christ.

Ab pia devocio en la nostra pensa remembrants con al beneyt cap del Salvador nostre Jesu-Christ segons fermaement nostra creença te en lo dia de la sua sancta passio per los malvats juheus corona despines fo posada e a commemoracio daquesta corona en los monastirs del orde de Cistell festa celebrar es costumt: per tal a representa-

cio de la sanch la qual per impressio daquesta corona del seu cap beneyt isque de paraments e vestiments vermeys en aquesta festa ab quatre capes volem esser usat: pero dels mijancers e dels altres ornamentals e argent sia fet con si ere festa de martir colent: ajustants a aço quel reraltar istoriat aquest dia sia tengut e en lo mig daquell les spines de la corona de nostre Senyor hi sien posades.

De la festa de la Exaltacio de santa Creu.

Per aquesta matexa consideracio axi con en la Invencio moguts axi con daquesta festa ordenam volem esser servat e quel rerataule dargent e lo tabernacle dargent ne sien detrets e en loch daquells lo reraltar istoriat hi sia posat e que aquest dia processio sia feta mas sermo no sia fet si donchs aquest die a Perpenya no erem con aquest dia si aqui serem a honor de la nostra cappella la qual es aqui en lo nostre castell a la sua invocacio intitlada en totes coses axi con en la Invencio manam e volem esser servat.

De la Dedicacio de sent Michel.

La festivitât dels angels ab gran exaltacio es celebradora cor ells dels ligams del diable nos guarden ens defenen: e jacia que la semblança de la sustancia dels angels sol aquell qui es creador haja coneguda: empero la natura dels angels molt pura esser creem. Perque a la damunt dita puritat angelical demostradora de vestiments e de paraments blanchs dels mijancers en quatre capes es usador e

per tal con aministrans los angels los sants patriarches e profetes conexença del Salvador e apres de la passio hagueren tres creus volem aqui esser una ço es en lo mig e altres en les estremitats del rerealtar et encara rahonablement lo rerealtar istoriat on la ymage daquella que per l'angel fo saludada es figurada hi sia posat: entre les creus pero de cascuna part en lo rerealtar tests juncts los mellors sien posats e en les estremitats los bacins daurats sien col·locats.

De la festa de sent Luch evangelista.

Cor sent Luch evangelista verge es atrobat volem que en la sua festa paraments e vestiments blanchs los mijancers ab quatre capes sien tenguts e laltar axi sia en totes coses ornat com es ordenat de les vergens no martirs qui han festa colent.

Del dia de Tots Sants.

A demostrar aquella caritat e ardor damor per los quals los sants e en la patria ab nostre Senyor se conjungeren sermo aquest dia en la nostra cappella sia fet e dels paraments vermeys mellors ab sis capes volem esser usat e en reliquies e en argent e en aur e en altres ornaments. E en aquest sollempne dia en lo qual de la Verge e dels angels e dels profetes e dels apostols e de tots los altres sants festivitatz se celebra volem axi con en la nativitat de nostre Senyor laltar esser magnificat.

*De la Comemoracio dels defunts e tota hora que
per defunts se faça.*

Tota hora que per defunts offici se fa mortificacio e honestat son mostradores cor si ben la mort qui nos pot esquivar consideravem on plor viuriem : perque duem proveydor que aquest dia e encara con sesdevendra per defunts offici celebrar paraments e vestiments los negres e dues capes sien tenguts e una creu en lo mig del reraltar e dos tests disjuncts sotils de cascuna part o los bacins blanchs entrels tests disjuncts deus en laltar sien posats.

De la festa de la passio de la ymage de Jesu-Christ.

Per rahon en aquest die en lo qual qui de diverses miracles lo poble seu de Jerusalem instruix caentras li plach en los derrerans temps lo poble judaych per tan gran miracle que de la ymage del Crucifix sanch exis voleh redarguir: lo reraltar istoriat hi sia posat e de vestiments e de paraments vermeyls dels mijancers a la damunt dita festa demostradora ab quatre capes volem esser usat. En apres tres creus en lo reraltar manam esser posades de les quals la veracreu nostra sera la una: e aquesta volem esser posada en lo mig loch e les altres en les estremitats del reraltar sien allogades : e entre les dites creus tests junts mellors de cascuna part sien posats : bacins daurats encara en los peus de les creus en les estremitats posades sien allogats. Per rahon encara aquest dia de moltes creus

laltar deu esser ornat si affectuosament la qualitat del miracle es considerada.

De la festa de sent Marti.

Sent Marti jacia que confessor sia atrobat pero sent Ambrosi en aquel ympne par als apostols la decantat: per tal rahoable cosa es que en lo dia daquest en la nostra cappella alcuna prerogativa mes que en los dies dels altres confessors sia demostrada. Perque duem preveydor que en aquesta festa dels paraments e vestiments verts mellors ab quatre capes sia usat e lo reraltar istoriat hi sia tengut e en reliquies e argent e les altres coses manam axi esser fet con en los dies dels altres confessors colents es ordonat. Mas si per aventura en aquesta festa en la ciutat de Çaragoça serem con la cappella de la Aljaffaria nostra de la dita ciutat a honor daquest precios sant confessor cavaller de nostre Senyor sia hedificada: volem e manam que sermo e processio en la nostra cappella sien fets e un dels reataules dargent e lo tabernacle dargent hi sien posats e dels paraments e vestiments verts pus nobles ab sis capes sia usat e laltar en reliquies e argent sia clarificat axi con en lo dia de Nadal.

De la festa de sancta Katarina.

E si aquesta benauyrada verge de linatge real avallant ab dret cor e ferma voluntat officis homenils assumen tres coronas o aureoles als sants de Deu repromeses ha guanyades ço es de virginitat de martiri escampant la sua sanch

e de sants doctors per la fe cristiana als enfeels preicant: donchs rablemente som moguts que daquesta festa jassia que de totes les verges e martirs en general de part deus hajam longament ordonat en especial ab alcuna prerogativa en la sua solennitat faedora mencio en la present nostra ordinacio sia feta. Perque en aquest dia per propia significacio de la sua virginitat e martiri de paraments daltar blanchs e de vestiments vermells los mijancers ab quatre capes damdues aquestes colors e de totes les altres coses segons en les verges martirs havem deus ordonat es usador. Ajustans a aço per la dita prerogativa demostradora que lo reraltar istoriat aquest die hi sia posat.

De la festa de sent Nicolau.

Per semblant manera que de la festa de sent Marti havem ordonat daquesta festa de sent Nicholau con sia axi mateix confessor en la Espleya nomenat esser fet declarar: exceptat que lo reraltar istoriat ne sia detret. Mas pero con la cappella del palau nostre de la ciutat Dosca a honor daquest sant sia intitulada: volem e manam que si aquest dia en la dita ciutat presents serem que del rerataule dargent e del tabernacle dargent e de les altres coses sia fet axi con en lo dia de sent Marti manam esser fet si en la cappella nostra de Saragoça aquel dia fossem presents.

De les quatre festivitats de la Mare de Deu.

En les festivitats de sancta Maria en la qual axi con en lo mirayl virginitat e especia de castetat resplandeix e la qual verge enfanta e verge apres lo part romas: per tal encara con de honor de tan gran dignitat fo exalçada que **Mare de Deu** esser feta meresques: en paraments e vestiments e argent e en reliquies e altres ornamentals axi con en la nativitat de nostre Senyor volem esser observat ço es en la festa dagost e en les altres tres festes un dels restaules ne sia detret. E en cascuna daquestes festes sermo en la nostra cappella manam esser fet: ajustans que en la Purificacio e en la Assumpcio processio sia feta.

Dels Martirs.

En les festes daquells qui per Jesu-Christ lur sanch escamparen per tal que memoria del martiri sia hauda vestiments e paraments vermayls axi con ja desus havem insinuat esser tenguts declaram: aquesta manera ço es observada que en totes les festes dels apostols dels evangelistes qui martirs foren paraments de altar e vestiments los vermayls mijancers ab quatre capes sien tenguts e en lo mig del rerealtar una creu e envers les fins altres per tal que per la creu daquell lo qual ells han seguit lo martiri dels sia representat: e entre la dita creu mijana e les altres creus sien posats de cascuna part tests junts mellors e en ciascun cap del rerealtar sia posat un dels bacins dau-rats apres les dites creus. Pero per tal cor los apostols els

evangelistes mes quels altres martirs alcuna prerogativa merexen: volem que en los dies daquests lo reraltar istoriat hi sia posat e si es festa colent de martir sia axi fet con es ordonat damunt dels apostols e evangelistes salvant quel reraltar istoriat ne sia levat. Et si es festa de dos misses en convent celebradores segons lorde de Cistell los paraments e vestiments vermells mijancers ab dos capes sien tenguts: e una creu en mig de reraltar sia posada et dessa et della entre la forana part del dit reraltar et de la creu la qual en mig sien posats tests junts mellors. E si sera festa de una missa lavors los vestiments et paraments vermeys pus sotils sien tenguts e en lo mig del reraltar sia posada una creu e en cascun cap un dels bacins blancs sia posat e en lo mig dels bacins e de la dita creu sien posats dos tests sotils separats de cascuna part ço es que la meytat del test sia de una e l'altra meytat del altre.

Dels Confessors.

Per tal aquells confessors per la Esgleya son nomenats qui de desig eternal verdejants per neguna crueltat de temps malvats no son trobats: axi con dessus en lo començament de la present constitucio havem tocat de vestiments e paraments verts volem esser usat per aquesta manera: ço es que en les festes dels confessors colents o doctors paraments daltar e vestiments verts los pus nobles ab quatre capes sien hauts e en lo mig del reraltar sien posats tests junts mellors e en cascun cap del reraltar altres tests separats mellors e en lo mig dels tests los bacins dau-

rats deça e della sien posats. E si eren festes que segons lorde de Cistell dos misses fossen en covent celebradores los paraments e vestiments verts mijancers ab dos capes sien hauts et en lo mig del reraltar tests separats sotils e los bacins blanchs hi sien posats: e si eren de una missa los pus sotils paraments e vestiments verts sien tenguts: les altres coses pero axi con damunt es dit prop exceptat quels tests no sien posats en lo cap del reraltar dessus dit.

De les Verges.

Que en los dies daquelles los quals per virginitat tan solament corona haver han merit paraments e vestiments blanchs en los dies daquelles les quals en los pits feminils coratge-homenil portants corona de martiri e de virginitat per rahon ajustaren vermeyls e blanchs sien tenguts per los quals virginitat e martiri clarament se demostren. Perque duem ordonador que en les festes de les sanctes verges les quals son colents e martirs no son sien tenguts los paraments en laltar e vestiments blanchs ço es los mijancers ab quatre capes daquesta matexa color: e si martirs son colents paraments daltar blanchs aquells matexs sien posats e los vestiments dels ministres vermeyls mijancers ab quatre capes daquestes dues colors sien tenguts e en lo mig del rrealtar una creu es posadora e en cascun cap del reraltar tests junts mellors sien posats e deça e della los bacins daurats sien posats e en lo mig dels dits bacins e dels tests damunt dits de cascuna part una ereu es posadora. Si pero sien festes que segons lorde de Cistell dos misses fossen en covent celebradores e martirs no sien paraments e ves-

timents blancs mijancers sien hauts ab dos capes daquesta color. Si pero aien martires aquells mijancers del altar blancs e vestiments vermeys sien ab dos capes tenguts e en lo mig del rerealtar la creu del mig loch tan solament sia posada els bacins blancs en lo mig del rerealtar la meytat del test sotil separat sia posat: si pero son festes que segons lorde de Cistell una missa sea celebradora e martirs no son paraments e vestiments altres sien blancs ço es los pus sotils e que creu noy sia posada: si pero son martirs e de una missa los paraments del altar sien aquells mateix los vestiments pero vermeys e sien los pus sotils e una creu sia alogada en mig loch del rerealtar e en cas-cun cap de rerealtar bacins los blancs sien posats.

*De les huytaves de les festes de nostre Senyor e de la
Verge Maria e de tots los altres sants.*

En totes pero les huytaves de les festes en les quals la Esgleya huytaves fer es mostrada semblants paraments e vestiments sien tenguts los quals en les festes principals han tenguts exceptat que axi bons e excellents esser no merexen: axi ço es que si en la festa los paraments e vestiments blancs o vermeys o verts meylos seran tenguts que dins les huytaves de paraments e vestiments daquela mateixa color ço es dels pus sotils sera usador: exceptat pero lo dia de la huytava en lo qual los mijancers manam essor tenguts. En les festes pero que segons nostra ordonacio dels mijancers es usador lo dia de la huytava dels pus sotils daquela mateixa color volem esser usat: declarants que si en la festa de paraments duna color e vestiments

daltre sera usat aquesta matexa divisio de colors la huytave per la manera damunt dita manam esser servada. Quant pero a posar altres ornaments en les dites huytaves axi duem particularment estatuydor que en totes les huytaves de les festes de nostre Senyor on lo mig loch del rerealtar una creu sia posada en lo peu de la qual en lo rerealtar un test junct es posador e en cascun cap del rerealtar tests disjuncts sien posats e entrels dits tests conjuncts e separats los bacins daurats son posadors: e axi duem observador dins les huytaves de les festes damunt dites exceptat quels tests separatament en lo cap del rerealtar no sien posats e los bacins blancs hi sien tenguts en loch dels daurats car los dies dins huytaves de les festes no esser de tan grant sollemnitat con los dies de les huytaves clarament se manifesta. En totes pero les huytaves de les festes de sancta Maria en lo mig loch del rerealtar lo test de la pedra turquesa es posador e deça e della prop lo dit test altres tests juncts deuen esser posats et en cascun cap del rerealtar los bacins daurats sien posats. E aço mateix en les dites huytaves sia observat exceptat quel test de la turquesa ne sia detret e en mig los dos bacins blancs a cada part del altar hi sien allogats. En totes pero les altres huytaves de sants e de sanctes martirs sia posat en mig del rerealtar una creu et en cascun cap del rerealtar tests conjuncts sien posats. Si pero sien huytaves de sants martirs o de sanctes verges martirs axi mateix volem esser observat: aço empero ajustat que lavors lo test de la turquesa sia posada e quels bacins blancs en cascun cap del rerealtar e en lo mig entrels dits bacins e lo dit test altres tests separats sien collogats. E axi ma-

teix dins les huytaves de les festes damunt dites volem esser observat quant al test de la turquesa e cren demunt dites e que bacins los blanchs en cascun cap del reraltar son posadors e en lo mig entrels dits bacins e creu e test de turquesa posats en lo mig tests sien posats separats. Si pero seran huytaves de confessors un test junct en lo mig del reraltar es posador e en cascun cap tests separats son posadors. Axi mateix dins les huytaves volem esser observat: aço pero ajustat que en loch de tests quis posen en cascun cap del reraltar sien posats los bacins blanchs e no los tests damunt dits: declarants quen los dies quels bacins blanchs seran tenguts los tests sotils sien posats.

De les vigilies de les festes.

En les vigilies de les festes les quals segons Lesgleya vigilia han engir los ornaments e vestiments axi sia observat segons que dins les huytaves de les festes es dessus ordonat: exceptat que en les festes quels mellors vestiments e paraments hauran servir los vestiments e paraments mijancers les vigilies e les voytaves servesquen: ajustants pero a aço que en les festes que sis capes havem declarat esser tengudes que en les vigilies daquestes quatre capes sien tengudes e si en la festa quatre manam esser haudes en la vigilia de duas tant solament sia usat.

Dels dies dominicals.

A tots los dies dels dicmenges del any paraments e vestiments de ministres los mijancers verts sien posats excep-

tats los diumenges de la cuaresma en los quals volem esser usat dels paraments e dels vestiments blaus meylors per tal quel temps de dolor e de plor pusquen als nostres huyls presentar. En apres statuim observador que en tots los dicmenges del any sia posada una creu en lo mig del reraltar e en lo peu de la creu un test junt mellor sia posat en lo reraltar damunt dit en los caps del qual altre test mellor separat sia posat axi que entrels tests juncts e test separat damunt dit los bacins blanchs posats: e en los dies dominicals del Avent entro a la Purificacio de la Verge lo test de la pedra turquesa sia posat en lo mig del reraltar e tests junts mellors en cascun cap del reraltar damunt dit sien posats e no resmenys deça e della prop lo dit test de la turquesa los bacins damunt dits. En los dies pero dominicals en los quals sera fuerdor offici dalcuna huytava e no del dicmenge sien tenguts paraments e vestiments axi con en lo dia de la festa: si pero festa sera estada colent es fahia de les huytaves lavors totes les coses damunt dites sien tengudes axi con en lo dia de la festa de dos misses es dessus ordonat. En los dies empero dominicals los quals dios Lavent sesdevenen de paraments e vestiments blanchs dels mijancers volem esser usat: e axi mateix se faça de la Nativitat de nostre Senyor entro a la Purificacio cor en aquests temps memoria del part de la Verge en lo qual vivim som ens movem lo qual ab molt gran puritat procehi es faedora: et axi mateix se faça de Paschua tro a la Ascensio per tal que leticia paschual se mostre.

Dels divendres.

En tots divendres en los quals missa sera de la creu sien tenguts paraments del altar blaus ço es los pus sotils e vestiments vermeyls los pus sotils per tal que axi mortificacio la qual aytal dia en nos devem haver per paraments daltar mostrada la memoria de la sanch la qual per nos Jesuchrist escampa no sia lexada: en lo mig loch pero del altar una creu sia posada e en cascun cap del dit reraltar los bacins blanchs demunt dits e entre la creu els damunt dits bacins de cascun costat test sotil separat sia posat.

Dels dissabtes.

En los dies pero dels dissabtes en los quals sera missa de sancta Maria los paraments e vestiments blanchs pus sotils sien tenguts per tal que per aço molt grant virginitat della sia representada: en lo mig del altar lo test de la turquesa sia posat e en cascun cap test sotil separat sia posat e entre lo test de la turquesa e lo dit test altre test sotil separatament es posador e entrels dits tests deça e della dejes en laltar los bacins blanchs sien posats.

Dels dies ferials.

En los ferials dies pero sien tenguts paraments e vestiments de drap de seda color groga trahents: pero cor segons lo temps es faedora diferencia volem que del Avent entro a la Purificacio a honor de la Verge e de Pascua entro a la

Ascensio per la leticia peschual sien tenguts aquells blanchs pus sotils : en la cuaresma pero aquells blaus pus sotils en laltar sien posats e el cappella ne sia vestit cor aquests davant los altres en lo temps de la cuaresma havem d'uyt elegidors. Engir los altres ornamentals statuim que en los damunt dits dies ferials en los quals nos fa d'alcu festa ne encara de huytaves sia posada una creu en lo mig loch del reraltar e dos tests sotils deça e della en les estremitats del reraltar e la creu: axi pero que en Lavent de nostre Senyor en mig del altar lo test de la turquesa hi sia posat.

De les quatre tempores del any.

Mortificacio e plor en la Esgleya mostrar se cove en los temps en los quals a vici de la carn reprehedors penitencia se fa per dejuni: perque en los dejunis los quals quatre tempores son nomenats axi con en los dies ferials de la quaresma ordonam axi en paraments con en argent esser de tot observador. Empero en tots los dies no s'apparell altar ne reraltar en les vespres ne en les matines sino tan solament en la missa si donchs no era de les festes damunt espressades o altres colents o dels sants doctors car lavors deu esser appareylat en les vespres e en les matines. Et ordenam que en tota festa colent diache e sotsdiache sien vestits e quatre capes per ministre sien tengudes de les quals les dues sien dels paraments del altar e les altres dues dels vestiments del cappella si els vestiments e els paraments eren diverses e sino totes les quatre capes sien de la color dels damunt dits paraments. Semblantment en les festes de santa Eulalia de Barcelona sent

Thomas de Aquino sent Benet sent Jordi sent Domingo
 sent Loys bisbe sent Bernat sent Loys rey de França sent
 Francesch les onze mil verges santa Elisabet santa Barbara
 e santa Lucia jassia que colents no sien volem que en to-
 tes coses sia fet axi con si fossen festes colents. En tots
 pero los dies dominicals e an les festes que lorde de Cistell
 fa dos misses diache e sotsdiache sien vestits mas dos capes
 tan solament sien tengudes: ajustans a aço que en les festes
 de sent Anthoni sent Blasi senta Apollonia senta Marga-
 rita senta Anna senta Clara sent Mauris senta Tecla sent
 Cosma e sent Damia sent Narcis senta Cecilia santa Enlalia
 de Merita jassie que colents no sien ne festes que dos mis-
 ses segons lorde de Cistell degen esser dites axi pero vo-
 lem e manam en aquests dies esser fet en totes coses con
 si fossen festes de dues misses. Encara mes volem e ordo-
 nam que continuament dos brandons en la elevacio del
 cors de nostre Senyor sien hauts: exceptat que en los dies
 sollemnes en los quals sis capes en los divinals officis seran
 tengudes sis brandons en la elevacio damunt dita sien
 hauts a cascun brandon sia de pes de set llibres. Encara
 mes ordonam qua en tots los dies ferials o festes les quals
 no son coltes sien tenguts en la missa dos ciris e en tots
 los dies dominicals e an los dies de festes colents e dels
 sants doctors e festa que lorde de Cistell en convent fa
 dos misses sien hauts en la missa quatre ciris e en totes
 pero les altres festes an les quals sis capes seran tengudes
 dau ciris sien tenguts: declarans en aço que cascuns dels
 ciris damunt dits sie de pes de mija libra. Encara mes duam
 piadosament ordonador que oltra los dies en los quals en
 los capitols damunt scrits sermo en la nostra cappella esser

fet havem ordonat: volem que en los dies subsequents sermo semblantment sia fet ço es en los dies dels apostols e de sancta Maria Magdalena de sent Lorenç de sent Loys bisbe de sent Loys rey de França de sent Miquel de les onse milia verges de sent Marti de senta Elisabet de senta Caterina de sent Nicholau e tots los dicmenges de Avent e de la quaresma sermo en la cappella nostra o devant nos se faça: aquest orde observat que dels religioses a la divinal paraula preicar dipntats sien hauts un dia dels damunt dits de un orde e laltre dia daltre entro que tots qui en lo loch seran ne sien passats. Encara mes ordonan duem proveydor que en los dies en los quals de part dessus processio en la nostra cappella havem declarat esser feta que totes les reliquies qui son en les cappelles nostres reyls e aquelles les quals nos en nostra cappella propria havem ordonadament sien portades e quels prelats si possible cosa sera aquelles portar sien tenguts cadun les pus dignes segons son grau: e en defalliment dels prelats aquelles portar hagen los priors e guardians dels ordes de pobretat o altres clergues en grau mes honrats. E sien portades les pus belles capes que poran ab bona manera e los cappellans qui la aministracion han de la cappella lavors proveesquén diligentment que les colors de les capes se concorden axi com mils poran a la condicio de les reliquies damunt dites ço es que aquells qui reliquies dels martirs portaran capes vermayles porten e axi dels altres segons la propria significacio de les colors la qual per nos desus es estada aordonada: e sien vuit o deu brandons enceses en les processions damunt dites. En la processio pero de Corpus-Christi sia portat lo dit cors en alcuna custodia molt bella

en tal manera que pusca esser vist clarament: sobrel qual bonradament sobrecel sia portat ensemps ab vuit o deu brandons damunt dits: en les quals totes processions lo test de la turquesa per lo sotsdiache sia portat qui vaja davant aquell qui deu fer loffici e en cascun costat del dit sotsdiache sia un escola ab cancelobres e ab ciris enceses cascun de pes de una libra e dos clergues o escolans qui davant lo sotsdiache ençens continuament e atent porten. Aquell pero qui en les damunt dites processions creu portara de dalmatica sia vestit e en cascun costat clergue o escola haja qui los ciris cascun de pes de una libra enceses or- donadament porten e honesta. Tots temps pero que diache e sotsdiache en la missa sien dos ciris enceses vagen davant lo cappella entrant a la missa e lavors laltar: sia encensat: la qual cosa per semblant manera volem esser observada con levangeli se començara sino en lo divenres sant o si de morts sesdevenia cantar. Encara mes en tota festa colent e de les altres axi con damunt havem dit al *Magnificat* en cascunes vespres e al *Benedictus* en les matines e en la missa apres de la oblacio encens sia ministrat: tots temps empero que noy haja misses solennes ço es ab diache e sotsdiache apres la missa finada sia dit loffici o missa secca de soncta Maria si donchs aquell dia no era vigilia o festa daltre sant en lo qual cas loffici de la dita vigilia o del dit sant sia dit loffici de senta Maria relaxat. Si pero aquell dia sera festa dalcun sanct e vigilia o fossen vuytaves ensemps o festa de dos sants ensemps ultra aquell del qual missa principalment sera celebrada sia dita missa secca de amdos damunt dits. E jacia que missa solenne ab diache et sotsdiache no sia celebrada si donchs aquell dia no sera

festa de nostre Senyor o de santa Maria o de tots sants o
 esdevenia prelat davant nos celebrar quant al offici de les
 vigilies e de les huytaves e dels sants axi mateix volem
 esser observador: loffici pero o la missa secca de sencta
 Maria no sia dita en los dias en los quals missa ab diache
 e ab sotsdiache se celebrara si donchs no era dia de dis-
 sapte en lo qual apres la missa principalment se diga: e
 axi mateix en los divenres volem esser observat si missa
 mayor de la creu no sera celebrada.

De la Almoyna.

Esguardants e a nostra memoria comanants la paraula
 dominical la qual als seus dexebls dix: *Pobres ab vosaltres*
tots temps haurets e encara la paraula del propheta: *Treuca*
lo pa al freturan e los freturans met en la tua casa: per
 moviment de pietat e de caritat som costrets que a sus-
 tentacio dels pobres nostre coratge girem e ab almoynes
 a ells e ab altres piadoses acorriments no axi com ne som
 tenguts mas axi con podem misericordialment succurram.
 Perque ordonam e establím que cascun any sien assignats
 per almoyna ultra aquella la qual en altra manera axi a
 religioses con a altres persones donam per altres officials
 mil libras barchelonesas per quatre partidas del any ree-
 bedores dels nostres batles generals e per los procuradors
 reys e aministradors de nostres rendes de la nostra senyo-
 ria les quals quatre partides comencen lo jorn de la na-
 tivitat de nostre Senyor les quals reeba lalmoyner nostre
 et aquelles do e distribuesca segons nostra pia voluntat e
 devocio. E encara mes a la dita almoyna ajustam que en

cas que nostra voluntat no sera de tenir linell als nostres domesticchs per quascun jorn ayntant con durara que nos no tindrem aquell deu solidos jaccenses en Aragon e quinze solidos barchelonesos en Cathalunya e en regne de Valencia e vint solidos de mallorquins en lo regne de Mallorches e altres vint solidos alfonsins en lo regne de Cerdanya e de Corcega per los dits almoyners dels nostres panicers cascun dia reebedors de pa assignam quant nos presents en les dites terres serem lo qual continuament devant la porta de nostre alberch reyal a sexanta pobres de Jesu-Christ ço es dos diners en Arago tres diners en regne de Valencia e en Catalunya e quatre diners en Mallorcha e en Cerdanya et en Corcega de pa a cascun dels dits pobres sera donador: los releus encara los quals sobren de la tanla nostra e de nostres domesticchs sien donats e distribuïts a altres pobres a la porta de nostre alberch cascun dia per lo mati. Et ultra encara los damunt dits diners volem esser donats tots diemenges als sexanta pobres damunt dits sinch solidos jaccenses en diners en Arago e deu solidos barchelonesos en Valencia e en Catalunya e quinze solidos mallorquins en Mallorcha e altres quinze dalfonsins en Cerdanya o en Corcega reebedors del nostre comprador ço es per aytal manera que un diner jaques e dos diners barchelonesos e quatre de mallorquins e altres quatre dalfonsins segons les terres on serem a cascu dels sexanta pobres damunt dits seran donadors: et ultra encara les coses damunt dites volem a la damunt dita almoyna en la porta de nostre alberch donadora los releus qui sobran en la cuyna axi en carns con en altres menjars esser assignats. Mes avant pan e vin los quals en nostres boteylaria e pa-

niceria sesdevendra a deteriorar en tal manera que devant los nostres domesticchs a posar convinents no serien e encara fruytes e fromages que envers los rebosters roman-drien los quals convinentment per ells no poguessen esser posats a la dita almoyna tota hora que aytais coses sesdevendran assignam. Encara assignam a la dita almoyna totes les besties retudes a la cort per afollades e aquelles lalmoyner reeba del cavalleriz. En apres assignam a la dita almoyna totes les condempnacions de nostres domesticchs ques faran per los havents poder les quals condempnacions los dits almoyners del tresorer nostre haver procurar sien tenguts les quals condempnacions ensemps ab l'altra moneda de la almoyna als pobres de Christ sien donades: e aço que per les bulles de plom o daur en los privilegis empo-sadors en nostra scrivania se reeb segons les coses per nos aordonades. E encara aquell dijous en lo qual lo Salvador nostre a nos exemple relaxan los peus dels apostols lava volem esser donat a tretse pobres als quals nos duyts per exempli lavam a cascun drap de lana per dos robes ab calces e capero e drap de li per una camisa complida e capell e cinch solidos de barceloneses en Cathalunya e en regne de Valencia e sis de mallorquins en Mallorques e sis dalfonsins en Cerdanya o tres de jaqueses en Aragon per costures apres la ablucio: als quals dinar en la nostra cort sia donat e nos aquells servescam de donar lurs aygua en les mans axi en lo començament con en la fi del dinar jonolls ficats en terra e les viandes que ells deuran menjar en la forma damunt dita devant ells posem. En apres per tal que cascun dia nos siam remembrants del exempli de humilitat que nostre Senyor als seus dexebls e subseguent-

ment à nosaltres lexa: ordonam oltra les dites coses cascun dia ordinariament a tretse pobres menjar continuament esser donat en la nostra cort real per tal que devocio real de lavar a ells les mans o besarlos aquelles oferent a cascun tres diners barcheloneses en Catalunya et en regne de Valencia et dos diners jaqueses en Arago et quatre diners mallorquins en Mallorques et quatre alfonsins en Sardenya a honor daquell en la man del qual los cors dels reys esser son demostrats exegir puscam axi con desijam. In Paresceve pero de nostre Senyor a tretse als quals oltra la ablucio de les mans a honor daquest Jesu-Christ qui per la sua passio de menjar no corruptible de gloria eternal aquest dia nos sadolla jonoyls plegats menjars posam. Volem encara als ordens de pobretat de la terra uostra almoynes esser donades per la manera ques segueix oltra aquelles almoynes les quals reeben en nostra absencia: ço es que con serem en ciutats o viles dins la nostra senyoria si nos presents erem sien donats cascun any davant la festa de Nadal de nostre Seuyor als monastirs daquell loch per pietança vuit diners jaccses o dotse diners barcheloneses o setse diners mallorquins o setse alfonsins segons les terres on serem per cascun frare o sor daquells monastirs.

De les Fayles e dels Missatges.

Con se pertanga los princeps ab sabis engins proveir engir aquelles coses les quals semblantment sesguarden a lur honor axi que honor no poca ans despedient a aquell continuament entorn si haver presencias de sos domesticchs los

quals si absents de la sua cort lurs gatges o quitacions reebien per aventura sovinerament la dita cort continuar e acompanyar lexarien: emperamor daço statuim e encara ordonam que a nostres domesticls quals que quals sino per aquells dies tan solament per los quals en nostra real cort presents almenys alcuna hora del dia o de la nit seran res de lurs quitacions a ells per besties o per bestia per els tenedores o per menjar donar ordonades no sia donat e si contrafaran en la quitacio per cascun dia sien agreviats: a aquells pero qui deuen tenir betia o besties e aquella o aquelles tenir hauran lexades jascia que cascun dia presents en la cort seran menjar tan solament a ells deu esser donat. Encara ordonam que els reebents moneda de la cort nostra per vestir res sino a aquells los quals en la nostra cort lo primer dia de abril presents seran e los vuit meses del any la nostra cort hauran continuada no sia pagat: si donchs en altra manera generalment a ells draps no ordonavem donador: ne encara altres drets a aquells ultra les quitacions per besties assignades si donchs almenys en lany la nostra cort sis meses no hauran continuada sien pagats o satisfets en alcuna condicio o manera: a aquells pero qui de nostra cort vin e cera e pan reeben per los dies en los quals en la cort seran estats sien donats tan solament: als missatgers pero per nos dels nostres domesticls trametedors si duran aquesta missageria les coses necessaries a ells de la nostra moneda seran ministrades de la qual reten comte al racional facense falles en totes coses axi con damunt exceptat en lo vestir si dins lo dit temps a la nostra cort ells venir sesdevendra: pero si els missatges damunt dits mar haurien a passar e per aço les lurs

besties ab si menar no porien lavors les lurs quitacions per les dites besties per aquesta causa lexades e encara despeses per les persones reeban entirament e hagen.

De les loguers de les besties logades.

Con alcu a trebayl reebut de condigne loguer no sia gitador emperamor daço duem statuydor e ordonador que a les persones quals que quals acostumades lurs obres e de lurs besties logar les quals ab bestia o sens bestia per nos o per nostres negocis de grat o forçats en loffici de nostre azembler mayor servey hauran fet convinents loguers sien donats segons que dejus pus plenerament se declara. Ordonam donchs que a cascuna persona la qual ab bestia sia de sella o de bast per nostre azembler mayor o sotsazembler per nostres negocis logadora per lo dit azembler de nostra moneda per cascun dia en lo qual en nostre servey sera axí per si con per la bestia dotse diners barcheloneses deu diners jaqueses e mes obol barchelonesos per ferradures de la dita bestia e encara totes despeses les quals la dita persona per son viure e de la sua bestia haura fetes estan en lo dit nostre servey sien donats plenerament e pagats. A cascuna persona qui sens bestia per nostres negocis per lo dit azembler o altre per nom dell logadora sien donats en lo dia per loguer a aquell vuit diners de barcheloneses o sis diners jaqueses si donchs mes lo dit azembler no vehia esser donador. En apres ordonam que les besties logadores per nostre azembler damunt dit portar cascuna carrega pesan ultra tres quintars no sien tengudes: pero si lo dit azembler o altre qual que qual alcuna de les dites besties

haura carregada forçat aquell qui la mena contra aquesta nostra ordonacio et per aço aquella bestia morra o debelitarà lavors lo dit azembler qui daqui sera culpable del seu propi la valor de la dita bestia axi morta o la menys valença la on no sera morta mas debelitada sera pagador al dit menador per bon dret si regonega obligat: e tota hora quel dit azembler per los menadors de les dites besties li sera request pes en la presencia daquells les carregues ordonades aportar.

Declaracio feta sobre totes les dites ordinacions.

Per tal con humana natura no basta a provehir als duptes altercacions e contrasts qui per temps se poden esdevenir e entre los officials nostres majors sotsofficials e ajudants daquells demunt dits axi entre los majors con entre los majors e menors e altres domesticchs nostres per raho del regiment e exercici dels officis demunt dits alcunes discordies altercacions e duptes se pusquen esdevenir per no be entendre les dites nostres ordinacions o aquelles ab punts sobtills e maliciosos puntant e interpretant per lur grosseria o sobtilitat la qual malicia pot esser nomenada la qual ab bona e deguda declaracio per nos deu esser refrenada e no reputeu esser congruent a raho quels subtils ab lur subtilitat enganosa lur intencio iniqua obtenguen nels grossers per lur grosseria mantenguen coses desrahonables ne romanguen per la malicia dels sobtills en alcuna cosa dampnificats: per ço desigans quels officials e altres domesticchs nostres cascan exerceca son offici segons forma e continencia de les dites nostres ordinacions e

aquells sens contrast e discordia en la nostra cort visquen e usen dels officis demunt dits: decernim e declaram que les dites ordinacions nostres en tot e per tot sien tengudes e observades e exseguides segons tenor e continencia daquelles e no partentse en alcuna manera del tenor daquelles: e si per ventura alguns duptes altercacions o contrasts entrels damunt dits oficials sotsofficials e ajudans daquells e altres domesticchs nostres ensemps o depertidament los uns contra los altres per les rahons damunt allegades o altres sesdevendran: volem e ordenam quels dits duptes contrasts e altercacions venguen devant nos per tal que nos aquells a bon stament de nostra casa e a concordia de nostres curials declarem e posem en stament pacificable et profitos. E per tal que per aytals duptes o altercacions la ordinacio de nostra casa no sia torbada ne desviada: volem e ordenam que si alcun dels dits oficials nostres majors o sotsofficials o ajudans daquells o altres domesticchs e familiars nostres los uns contra los altres hauran alcun contrast o dupte per raho dels officis demunt dits que aquell o aquells al qual o als quals aquest contrast o dupte sera fet sien tenguts de requerir tres vegades devant dos o tres testimonis aquell o aquells qui aquests contrasts los faran quels dits contrasts degen dir e denunciar a nos e supplicar dins vuit dies apres la tercera requesta daqui avant comptadors que aquells duptes e contrasts determenem: en altra manera passats los dits vuit dies si aço no curaven fer tenguense per sospesos dels officis que per nos tendran e daquells daqui avant no presumesquen usar sens especial voluntat nostra sots pena de perdre los dits officis o staments que en la nostra cort hauran. E per tal que

cascun dels dits oficials sots oficials e ajudans daquells sapien e no pusquen negligir o ignorar la present nostra declaracio volem que cascun sia tengut de pendre traslat de la present nostra declaracio ensemps ab lo capitol de la ordinacio qui fara per loffici que tandra per nos. .

ORDINACIO FETA PER LO MOLT ALT E MOLT EXCELLENT
PRINCEP E SENYOR LO SENYOR EN PERE TERÇ REY DA-
RAGO DE LA MANERA CON LOS REYS DARAGO SE FARAN
CONSEGRAR E ELLS MATEYS SE CORONARAN.

Nos en Pere per la gracia de Deu rey Darago de Va-
lencia de Mallorca de Sardenya e de Corcega e comte
de Barchelona de Rossello e de Cerdanya considerants de
dignitat reyal pertanyer que aquell qui la reeb sia en lo
començament del seu regiment ans de totes coses infor-
mat per qual forma e sollennitat la deu reebre per tal
que en reebre tan sollema dignitat per vanitat o per ar-
gull peccat de ingratitude o desconexença encorrer no pusca
ans ab gran devocio segons ques cove aquella reeba e
axi mateix per alcuna forma de honor licita a la tan gran
e tan alta dignitat temporal e reyal sia satisfet en guisa
que en aquella festa alcunes honors e magnituds per so-
lemnitats e meriximents daquela mundanals sien fetes; en
figura d'ço legim en lo Vell Testament que ans que Samuel
levas rey Saul devant tot lo poble informa aquell secreta-
ment e apart de la sua eleccia reyal e con deliuraria lo
poble. Perque nos volent que aquestes coses aquells qui
apres nos regnaran sapien e aço per fretura de scriptura
no pusquen negligir o no saber o daquelles ab vanitat ans
ab virtut hagen usar con lo cor human veent ab sos ulls
aytals coses apenes es sens perill d'alcuna sublevacio de
cor saber lo poder e aministracio a ell per esta dignitat
atribuïts e comenats e per ço delia lo propheta a nostre
Senyor Deu: *Senyor no es exaltat lo meu cor nels meus ulls*

*nos son enargullits ne son anat en grans coses ne en maravellosos sobre mi quaix que vulla dir quel hom qui va en grans coses e porta sobre si coses maravellosos comunament se enargullex: no resmenys ab tanta humilitat la dita dignitat reebre que per aquells qui aquella solemnitat veen fos la reyal dignitat menyspreada car axi con massa vanitats es avorrible a Deu axi lo menyspreaments lo qual en aquella per los veents seria vist si l'estament es assaber reyal en aytal cas poderos nos mostras li seria desplaent. Perque es necessari que de la dita cosa tempradament sia usat e que la devocio envers Deu ab la honor terrenal sia axi mesclada que sia meritoria a aquell qui la reeb. E en figura daço legim que quant lo propheta Samuel leva Saul en rey de Israel feu estar tot lo poble de Israel per sos trips e elegi Saul qui era major que null hom del poble del muscle a amunt: empero diu que Saul sera amagat en la sua casa: perques demostre aci de una part gran solemnitat e magnificencia axi en lo ajustament de tot lo poble con en la disposicio de la persona del rey e d'altra part gran humilitat con sera amagat en la casa. On nos haven a tractar de dues coses molt solennes la primera spiritual e l'altra temporal: de la primera es assaber del sant sagrament de la uuccio la qual los princeps terrenals reeben per mans dels bisbes en lur novella creacio la qual en la vella lig se sabia per los princeps dels sacerdots segons que legim en lo Vell Testament en la paraula que Deu dix al propheta: *Uncte aquell que jo te mostrare* e alli mateix leva e uncte aquell e pres lo corn del oli e uncte aquell en mig dels frares dell. E en aquesta unccio deuen esser presents los sotsmesos de son principat e per ço diu la Sancta Scriptura:*

Vengueren los barons de Juda e unctaren David per tal que regnas sobre la casa de Juda e altre loch: Vengueren tots los trips de Israel a David e segueixse: e unctaren David en reg sobre Israel: la qual unccio se deu fer en lesgleya con scrit es: E Sadoch sacerdot pres lo corn del oli del tabernacle e uncta Salamo. E per aquesta unccio es quascun rey constituit princep en tota la terra que es dins son principat e per ço es scrit: Unctaras Azael rey sobre Siria e Hieu fill de Namsi unctaras rey sobre Israel e en altre loch: Unctat te rey sobre Israel: en la qual unccio deu concorrer gran benediccio del poble axi con es escrit de Joas: E fueren aquell rey e unctarenlo e levant las mans dixeren: Viva lo rey: e per aquesta unccio es senyal que Deu ha aquell elegit en rey con scrit es: Unctaren David rey sobre Israel segons la paraula de nostre Senyor la qual dix nostre Senyor Deu en la ma de Samuel. E per la demunt dita paraula la qual exi de Deu segons que dit es manan al propheta que unctas rey sobre lo poble de Israel e encara per tal con los princeps terrenals son colones de la Esgleya e son deputats a deffensio daquella no estalviat escampament de sanch de si e de sos sotsmesos alsuns reys e princeps terrenals foren per privilegi del sobira bisbe es assaber del sant pare qui es vicari e lochtinent de Deu en terra segons la paraula que dix Jesuchrist en lo sant Evàngeli: Tot ço que ligaras sobre la terra sera ligat en los cels e tot ço que solras sobre la terra sera solt en los cels acullits en la companya de la dita sancta unccio a semblança dels dits reys: e jassia que en lo Vell Testament fossen unctats los reys en lo cap apres empero laveniment de Jesu-Christ son unctats en lo muscle per significar la força el poder qui es en lo principat re-

yal perque dix lo psalmista : *Fet es lo principat sobre lo muscle daquell* de la qual gracia de la sagrada unccio nostra casa es perpetuament dotada : perque ordenam que aquest sagrat e san sacrament per man del metropolita en la ciutat de Ceragoça segons que en lo privilegi del papa Innocent terç de bona memoria lo qual als nostres predecessors e a nos en la dita ciutat es donat daqui avant als nostres succehidors sia continuat axi con los reys de Israel dels dits subirans sacerdots o bisbes lo reebien. En apres haven a tractar de la segona cosa la qual es temporal ço es de la corona la qual quant princeps terrenals reebien senyoria sobrel poble demonstra e daço havem figura con ligse en la Sancta Scriptura: *Produi lo fill del rey e posa sobre aquell corona e testimoni*. E con coroná portar en lo cap se pertanga a la dignitat reyal la qual corona no ha començament ne fi per tal com es radona a significança que en lo seu cap lo rey port ab intencio infimida voluntat de fer bones obres e en special en regir lo poble a ell comenat en agualtat e en justícia: per ço daquesta tractar nos cove axi con la Sancta Scriptura ho testifica en lo dit Vell Testament es asaber quels reys de Israel part la unccio corona en lur començament de regiment portaren. E daço havem figura en lo dit Vell Testament la on diu: *E David pres la corona de Melchon del cap daquell e troba en aquella lo pes de un besant dor e pedres precioses e feune corona a si mateix* : la qual corona den portar lo rey en lo cap en significança que en la pensa la qual es significada per cap deu esser fermament posat lo dit infinit voler: e per ço diu lo psalmista: *Posat has en lo cap daquell corona de pedra preciosa* : la qual corona deu importar creximent

de totes virtuts e deffensio de tots vicis com diu lo sabí:
Dara al cap teu creiximent de gracies e la corona alta te guar-
dara. Deu encara importar en lo rey gran temor de Deu
con ligse: *La temor de nostre Senyor gloria e gloriacio e ale-*
gria e corona de exultacio. E finalment importa e demostre
que en lo rey deu haver gran abundancia de virtuts con
legim en la Sancta Scriptura: *Corona aquell en vazells de*
virtut. E specialment importa gloria e victoria segons ques
lig: *En aquell dia sera lo Senyor de les ostes corona e gloria*
e garlanda de exultacio al remanent del poble seu. On con
los reys Darago sien estrets de reebre lo dit sant sagra-
ment de unccio en la ciutat de Ceragoça la qual es cap
del regne Darago lo qual regne es titol e nom nostre prin-
cipal: covinent cosa es e rasonable que axi mateix en aque-
lla los reys Darago reeben la corona e les altres insignies
reyals axi con veem quels emperadors prenen en Roma
la principal corona la qual ciutat es cap de lur imperi.
Data en Valencia a vint dies de janer en lany de la nati-
vitat de nostre Senyor mil trecentos cinquanta tres.—Empe-
ramor daço ordonam que en la setmana ans de la festa
quel rey se deura coronar lo rey dejun tres dies es assaber
lo dimecres divendres e dissapte e si tots los dits tres dies
per alcuna necessitat no pora dejunar dejun un dia en tota
manera dels demunt dits: e la nit pus prop de aquella que
deura anar vetllar hanyse secretament en una tina e en lo
matí daquell dia en lo qual deura anar vetllar lo rey se
confes e reebe humilment e ab aquella major devocio que
pora lo cors de Jesu-Christ e quant tot sera complit e fet e
la nit la qual deura vetllar se acostara façes adobar de sos
cabells pintenant aquells e per les maneres acostumades

despullse les vestedures que lavores vistra e vestes la camisa e bragues noves e braguer blanch ab civella dargent e ab trabugueres de seda blancha a significança que daqui avant viva en castedat e sobre aço vestes gonella vermella de scarlata be estant al cors e no sia massa longa per tal que no cobra les partides be estants ne tant curta que a desonestat sia reputat e sobre aquesta gonella vestes una vestadura qui es appellada garnatxa la qual sia feta de vellut vermell e de drap dor a senyal nostre reyal e sobre aquesta port e abrichse un mantell lo qual sia fet de drap dor e de vellut vermell fet a senyal nostre demunt dit folrat de pells de arminis: e apres daço calçse calces vermelles de scarlata e no port sabates: e totes aquestes vestadures li vesten e li calçen cavallers fets: e axi vestit e afaytat con dit havem isque de sa cambra e mostres en una sala als seus nobles barons e cavallers e altres gents qui aqui seran. E con haura aqui stat un poch encontinent man e faça cavalcar ses gents e ell cavalc en un cavall blanch e no port sparons: e quant lo rey sera cavalcat faça portar la sua spaa devant si a un noble scuder cavalcant be apparallat en cavall ab los esparons del rey e acompanyen lo dit noble qui portara lespaa els esparons del rey dos nobles un a cascun costat: e les armes es assaber lo estandart reyal e el escut a son senyal ab lelm ab son timbre faça portar al seu senyaller cavalcant en un cavall lo qual vage a les espatles del rey e acompanyen lo dit senyaller dos altres nobles en la manera demunt dita: e entre aquell qui portara lespaa els esparons e aquell qui portara les armes no vage algun altre cavalcador sino lo rey tant solament. E quant aquestes coses seran complides e aportades a perfeccio lo rey isque de

sa posada o casa e per la manera demunt dita e ordonada vage tro a la Seu ab molts brandons e luminaries e altres sollennitats de goig e de alegria axi de dia con en la nit que deura vetlar: e con sera a la porta de la Seu descalch e vagessen dretament a laltar major per aquell orde mateix que sera vengut cavalcant e quant sera apres de laltar ajonollse e diga aquesta oracio.

Oracio.

Senyor Deu a tu ha plagut mi indigne per rey e regidor daquest poble elegir la qual cosa te graesch molt: e con aquesta sia gran carrega de portar a mi sens la tua gracia e ajuda per ço te clam merce que en aquesta dignitat reyal de la qual dema reebre les insignies que jo faça tal vida e tals obres que sien a tu placent e profitoses e honrades a la mia corona per les quals jo aconseguisca la gloria tua en la mia fin.

E quant aquesta oracio lo rey haura dita leuse e aquell noble escuder qui portara l'espaha posla dreta en mig sobre l'altar e laltre qui portara lo estandart reyal poslo arrimat al altar a la part on es acostumat de dir la epistola e apres lo estandart empero sobra l'altar l'escut e l'elm. E encontinent aço fet sia apparallat un siti de drap dor a la part on es acostumat de dir levengeli empero un poch luny del altar e lo rey posse en lo dit siti e aqui prengue confits e vin per si mateix e facen dar a tots los altres qui aqui seran: e los confits li sien aportats per un infant fill de rey sin hi haura e en cas que non hi hage per un noble cavaller e lo vin per altre infant pus jove quel e en cas que non hi hage

per un noble scuder. E en totes maneres si fer se pot lo rey velle tota la nit e sino ho pot fer siali apparallat un lit en la sagrestia o en altre loch pus prop de la esgleya en lo qual dorme es repos aquella nit e los nobles e cavallers e altres gents qui ab ell seran venguts romanguen en lesgleya acompanyant e vetlan tota la nit les armes del rey. E es en temps passat lo rey haura reebut lorde de cavalleria no li porten lespasa devant anans las port ell mateix cinyida e los esparons calçats: mas lo estandart e lelm o lescut li sien portats e posats sobra laltar en tot cas con lo portar lespaa e los esparons devant nos fa per altra raho sino perque den reebre lorde de cavalleria novellament. E quant lalba sera venguda lo rey leuse de dormir e ab aquelles vestedures vestit que la nit passada haura portades isque de la sagrestia o casa on haura dormit e oja una missa privadament en una de les capelles de la Sen: e quant haura oyda la dita missa assegues en lo siti que la nit passada li hauran apparallat e aqui estia una stona monstrantse a ses genís e quant dia clar sera lo matropolita o archabisbe ab los altres bisbes e prelats entren en la sagrestia per revestirse a dir la missa e cón seran vestits clamen lo rey e ell appellat per ells entressen en la sagrestia o aqui despulsen les dites vestadures axi que romangue en la dita gonella de scarlata la qual haja lo cabeç fes devant et detras ab botons e aquestes vestadures sien de la esgleya e sobra aquesta gonella vestes primerament una camisa de lenç nova e sia ampla e longa a manera de camisa romana ab lo cabeç fes devant e detras ab botons e sobra aquesta camisa vestas una tunicella blancha de drap de seda feta a manera de camis e haja

los punyals obrats ab perles e sobre aquesta cinyes un cordo de seda blancha en lo qual no port coltell ne ninguna manera darmes e sobre tot aço port la estola per aquesta manera que pertesca del musclo esquerra la una part devant e l'altra detras e ajunyense a la part dreta axi con la acustumen de portar los diaches con son vestits per dir lavengeli e en lo braç esquerra port un maniple la qual stola e maniple sien cuberts de fil dor e de perles e de pedres preciosas e sienli calçades les cendalies de drap de seda vermelles obrades de fil dor e sobra aquelles sienli calçades çabates de vellut blanch obrades ab fil dor e apres tot aço siali vestida una dalmatica de vellut vermell e de drap dor de nostre senyal reyal decorada ab managues amples aytal con ha acustumada de portar lo diacha con diu lo sant evangeli a la missa obrada de diverses obratges dor e sembrada de perles e de pedres precioses: e quant tot aço sera fet un noble cavaller pintenli lo cap. E con lo rey sera axi apparallat isquen de la sagrestia los bisbes ab mitres e altres prelats e darrera tots aquests lo matropolita revestits axi con es acustumat quant fan professio e darrera lo matropolita isquen dos ynfans e en deffalliment dells dos nobles cavallers dels quals la un port lo ceptre e vage a la part dreta e l'altra port lo pom e vage a la part esquerra e darrera aquests dos nobles isque altre infant e en deffalliment daquell altra noble cavaller lo qual port un baci d'argent e dintra aquell port la corona descoberta: e en aquests tres sia haut aquest esguart quel pus hourat port la corona e lo segon lo ceptre e lo tercer lo pom: e darrera tots aquests isque lo rey axi apparallat con dit es demunt: e en aquesta manera deuen anar tro

a laltar e con los prelatz seran apres laltar deuen fer un cor o plaça dells mateys entorn devant laltar e aço fet entren en lo dit cor o plaça los demunt dits qui portaran la corona e lo ceptre e lo pom axi ordenats con isqueren de la sagrestia e darrera aquests entre lo rey dins lo dit cor o plaça: e los demunt dits qui portaran la dita corona e lo ceptre e pom con seran prop laltar posen la dita corona ceptre e pom sobre laltar e aço fet isquense del dit cor o plaça. E complides totes aquestes coses romangue lo rey en lo dit cor e aquí fien los jonolls e los colzes en guisa que sia postrat en terra e diga la oracio demunt dita e lavores los prelatz demunt dits començen a dir la letenia en la forma seguent.

Latenia.

Kyrieleyson.

Christeleyson.

Kyrieleyson.

Christe audi nos.

Christe exaudi nos.

Pater de celis Deus: *miserere nobis.*

Fili redemptor mundi Deus: *miserere nobis.*

Spiritus sancte Deus: *miserere nobis.*

Sancta Trinitas unus Deus: *miserere nobis.*

Sancta Maria: *ora pro nobis.*

Sancta Dei genitrix: *ora.*

Sancte Michael: *ora.*

Sancte Raphael: *ora.*

Sancte Gabriel: *ora.*

Omnes sancti Angeli et Archangeli: *orate pro nobis.*

Omnes sancti Beatorum Spirituum ordines : *orate.*
Sancte Johannes Baptista : *ora.*
Omnes sancti Patriarche et Profete : *orate pro nobis.*
Sancte Petre : *ora.*
Sancte Paule : *ora.*
Sancte Andrea : *ora.*
Omnes sancti Apostoli et Evangeliste : *orate pro nobis.*
Omnes sancti discipuli Domini : *orate.*
Omnes sancti Innocentes : *orate.*
Sancte Stephane : *ora.*
Sancte Saturnine : *ora.*
Sancte Line : *ora.*
Sancte Vincenti : *ora.*
Omnes sancti Martires : *orate.*
Sancte Silvester : *ora.*
Sancte Gregori : *ora.*
Sancte Leo : *ora.*
Sancte Valeri : *ora.*
Omnes sancti Pontifices et Confessores : *orate pro nobis.*
Omnes sancti Doctores : *orate.*
Sancte Paule : *ora.*
Sancto Anthoni : *ora.*
Sancte Machari : *ora.*
Sancte Leonarde : *ora.*
Omnes sancti Monachi et Heremite : *orate pro nobis.*
Omnes sancti Confessores : *orate.*
Sancta Maria Magdalena : *ora.*
Sancta Felicitas : *ora.*
Sancta Perpetua : *ora.*
Sancta Engratia : *ora.*

Omnes sancte Virgines : *orate.*

Omnes sancte Vidue et Continentes : *orate.*

Omnes Sancti : *orate.*

Propitius esto : *parce nobis Domine.*

Ab ira et odio et omni malâ voluntate : *libera nos Domine.*

A cecitate mentis et corporis : *libera.*

Ab insidiis demonum : *libera.*

A morte subitanea atque eterna : *libera.*

Ab ira ventura : *libera.*

A dampnatione perpetua : *libera.*

Per Anunciationem tuam : *libera.*

Per Adventum tuum : *libera.*

Per misterium sancte Incarnationis tue : *libera.*

Per Passionem et Crucem tuam : *libera.*

Per gloriosam Resurrectionem tuam : *libera.*

Per admirabilem Ascensionem tuam : *libera.*

Per gratiam Sancti Spiritus Paracliti : *libera.*

In hora mortis : *succurre nobis Domine.*

In die iudicii : *libera nos Domine.*

Peccatores : *te rogamus audi nos.*

Ut pacem nobis dones : *te rogamus.*

Ut misericordia et pietas tua nos semper custodiat : *te rogamus.*

Ut Ecclesiam tuam sanctam regere et defensare digneris : *te rogamus.*

Ut dompnum papam et omnes gradus Ecclesie in sancta religione conservare digneris : *te rogamus.*

Ut archiepiscopum nostrum et omnem congregationem illi commissam in tuo sancto servitio conservare digneris : *te rogamus audi nos.*

Ut indulgentiam omnium delictorum nostrorum nobis donare digneris : *te rogamus.*

Ut vitam eternam nobis donare digneris : *te rogamus.*

Ut omnibus benefactoribus nostris sempiterna bona retribuas : *te rogamus.*

Ut omnibus vivis et defunctis vitam et requiem eternam donare digneris : *te rogamus.*

Ut gentem paganam celesti virtute comprimere digneris : *te rogamus.*

Ut loca nostra sublimare et regere digneris : *te rogamus.*

Ut hunc presentem famulum tuum N. regem nostrum benedicere digneris : *te rogamus audi nos.*

Ut hunc presentem famulum tuum N. regem nostrum benedicere et sanctificare digneris : *te rogamus audi nos.*

Ut hunc presentem famulum tuum N. regem nostrum benedicere et sanctificare et consecrare digneris : *te rogamus audi nos.*

Ut nos exaudire digneris : *te rogamus.*

Fili Dei : *te rogamus.*

Mediator Dei et hominum : *te rogamus.*

Agnus Dei qui tollis peccata mundi : *parce nobis Domine.*

Agnus Dei qui tollis peccata mundi : *miserere nobis.*

Agnus Dei qui tollis peccata mundi : *dona nobis pacem.*

Christe audi nos.

Christe exaudi nos.

Kyrieleyson.

Christeleyson.

Kyrieleyson.

E la letania acabada lo matropolita diga ço ques segueix :

Pater noster.

Et ne nos inducas in temptationem: sed libera nos a malo.

✠ Saluum fac servum tuum Domine.

℟ Deu meus sperantem in te.

✠ Esto ei Domine turris fortitudinis.

℟ A facie inimici.

✠ Nichil proficiat inimicus in eum: et filius iniquitatis non apponat nocere ei.

℟ Domine exaudi orationem meam: et clamor meus ad te veniat.

✠ Dominus vobiscum.

℟ Et cum Spiritu tuo.

Oremus.

Pretende quesumus Domine huic famulo tuo N. dexteram celestis auxilii ut toto corde perquirat et que digne postulat assequi mereatur. Per Dominum.

Alia oratio.

Actiones nostras quesumus Domine aspirando preveni et adjuvando proseguere ut cuncta nostra operatio et oratio a te semper incipiat et per te cepta finiatur. Per Dominum nostrum Jesum-Christum filium tuum qui tecum vivit et regnat. Amen.

E finida e acabada la letania ab les oracions demunt dites si lo rey no es cavaller dos fills de reys si presents seran e si no ni ha sino un aquell e en deffalliment daquells o daquell dos nobles cavallers calcen los esparons al rey e calçats los esparons en la forma devant dita los dits fills de

reys o nobles qui los esperons hauran calçats al rey isquense de la plaza o cor deimunt dit e encontinent lo matropolita diga sobre les armes del rey les oracions següents.

Benedictio super omnia arma regis.—Oratio.

Omnipotens sempiterne Deus majestatem tuam suppliciter exoramus respice propitius ad humilitatis nostre officium et per ministerium nostrum hec arma benedice et sanctifica quibus famulus tuus N. rex noster ornatus atque munitus hostes catholice fidei tuo nomini valeat subjugare colla sibi rebelliam conterat et confundat. Per Dominum.

Benedictio super scutum.—Oratio.

Protector in te sperantium Deus omnipotentiam tuam humiliter imploramus ut benedicere digneris scutum istud quo famulus tuus N. rex noster tutus atque protectus hostium cuneos possit transire securus et eorum non sentiens ictus de ipsis valeat semper feliciter triumphare. Per Dominum.

Benedictio super lanceam.—Oratio.

Deus qui superbis resistis et humilibus das gratiam magnificentiam tuam humiliter et devote deprecamur ut super hanc lanceam munus tue benedictionis infundas quatinus famulus tuus N. rex noster ea armatus superbiorum audaciam confodiat et humilium devotionem sub umbra

alarum suarum degentium protegat et defendat per Dominum,

Benedictio super ensem.—Oratio.

Deus altissime rex omnium creator et ordinator qui cum sis potens potentes non abicis sed eos qui in te sperant proveis et defendis quique in hominum multitudine diversitatem officiorum distinxisti ut alii precessent et alii subessent in conspectu Majestatis tue preces prosternimus non in nostris justificationibus sed in miserationibus tuis infinitis poscentes humiliter ut super hunc ensem copiam tue bene~~X~~dictionis infundas quatinus eo feliciter accinctus famulus tuus N. rex noster voluntatis tue beneplacitum exequatur ecclesiam sanctam tuam fideliter defendendo hereses et errores alios catholice fidei contrarios viriliter destruyendo pauperes orphanos et viduas defendendo suam cuique justitiam conservando pie sevi ac malitiis hominum resistendo ut in hiis et in alijs mandatis tuis et justificationibus se assidue exercendo tibi Regi regum et Domino dominorum placere valeat et in die districti iudicii cum sanctis coronam inmarcescibilem que nunquam auferetur ab eo percipere mereatur per Dominum nostrum,

E feta e dita la benediccio sobre les armes del rey segons que dit es si lo rey no es cavaller lo metropolita diga sobre lo rey la oracio seguent.

Oratio.

Accipe. ensem de super altari sancti Salvatoris tibi regaliter impositum nostreque bene~~X~~dictionis officio in def-

fensionem sancte Dei Ecclesie divinitus ordinatum et esto memor de quo psalmista prophetavit dicens: *Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime ut in hoc per eundem vim equitatis exerceas molem iniquitatis potenter destruas et sanctam dei Ecclesiam e jusque fideles defendas atque protegas nec minus sub fide falsos quam christiani nominis hostes execres ac dispergas viduas et pupillos clementer adjuves et defendas desolata restaures restaurata conserves ulciscaris injusta confirmes bene disposita quatinus in hoc agendo virtutum triumpho gloriosus justitieque cultor egregius cum mundi Salvatore cujus tipum geris in nomine sine fine merearis regnare. Qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia secula seculorum. Amen.*

E acabada la dita oracio lo rey prenga la spaa del altar e ell matex cinyeles sent ajuda dalcuna persona: e dementre lo rey se cinyira la spaa lo matropolita diga les paraules següents.

Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime et attende quod sancti non gladio sed per fidem vicerunt regna.

E cinyida la spaa segons que dit es lo rey leu les mans juntes en alt e faça oracio a Deu en la forma següent.

Oracio.

Senyor Deu meu clante merce que en aquest orde de cavalleria que ara reeb jo faça tals obres que tu ne sis servit e la mia anima naja gloria perdurable e el meu cors honor e profit e la mia corona reyal e el meu poble creiximent e defeniment.

E feta aquesta oracio lo rey ab la ma sua dreta donse un colp en la templa esquerra. E aço fet lo rey traga les-paha del four e devant tot lo poble de cara esbrandes-cala tres vegades. E apres lo rey descinyes les-paha sens ajuda dalcun e torna en laltar. E aço fet venguen los infants nobles e cavallers e menen lo rey al siti lo qual en la nit precedent li hauran apparellat e labores començe la missa del dia: e quant la epistola sera dita e lo respons ans quel evangeli se diga los dits dos prelats pus honrats menen lo rey al altar al siti menor qui li sia apparellat a un pas devant laltar e stia a la part demunt dita on se diu lo evangeli e aqui los infants nobles e cavallers e prelats e altres qui aqui seran estants de peus façen cor de si ma-teys e lo rey estant axi diga devant tot lo poble la pro-fessio següent.

Professio.

Nos N. profitemur et promittimus coram Deo et angelis ejus deinceps legem et justitiam pacemque sancte Ecclesie Dei populoque nobis subjecto pro posse et nosce facere et conservare salvo condigno misericordie Dei respectu sicut cum consilio fidelium nostrorum melius invenire poterimus: pontificibus quoque ecclesiarum Dei condignum et canonicum honorem exhibere atque ea que ab imperatoribus et regibus ecclesiis sibi commissis collata et reddita sunt inviolabiliter conservare: abbatibus etiam conventibus et vassallis nostris congruum honorem secundum consilium fidelium nostrorum prestare.

E dita la professio per lo rey segons que demunt se

conte los bisbes e prelats qui aqui seran fagen de si matcys plaça e en lo mig daquells sia lo rey e los dits dos bisbes pus honrats prenguen lo rey e diguen al matropolita aquestes paraules: *Reverent pare demania sancta Mare Esgleya que aquest alt e illustre cavaller al qual per successio legitima lo regne se pertany per dignitat reyal consagrets.* E lavors lo matropolita respona per aquestes paraules: *Sabets vosaltres a ell pertanyer lo regne per legitima successio.* E tots aquells qui aqui seran responen diguen: *E nos conexem e creem a aquell pertanyer lo regne per legitima successio.* E sia respost per tots los circumstants: *Deo gratias.* E aço acabat lo matropolita diga sobre lo rey les oracions següents.

Oratio.

Deus in cujus manu corda sunt regum inclina ad preces humilitatis aures tue misericordie et regi nostro famulo tuo N. regimen tuo appone sapientie ut super omnia regna precellat. Per Dominum nostrum.

Oratio.

Omnipotens sempiterne Deus qui famulum tuum N. regem nostrum regni fastigio dignatus es sublimare tribue ei quesomus ut ita in hujus seculi cursu conctorum in commune salutem disponat. quatinus a tue veritatis tramite non recedat. Per &c.

Oratio.

Deus qui scis omne genus humanum nulla virtute posse subsistere concede propitius ut famulus tuus N. rex noster quem populo tuo voluisti preferri ita tuo fulciatur adjutorio quatinus quibus potuit preesse valeat prodesse per &c.

Oratio.

Omnipotens sempiterne Deus celestium terrestriumque moderator qui famulum tuum N. regem nostrum ad regni fastigium dignatus es provehere concede quesumus ut a cunctis adversitatibus liberatus et ecclesiastice pacis dono muniat et ad eterna pacis gaudia te donante pervenire mereatur. Per &c.

E apres dites aquestes oracions lo matropolita interroch e deman al rey en la forma seguent: *Vis fidem sanctam a catholicis viris tibi traditam tenere et opera justa observare.* Respondeat: *Volo.* Interroget: *Vis sanctarum ecclesiarum ecclesiarumque ministrorum tutor et deffensor esse.* Respondeat: *Volo.* Interroget: *Vis regnum tuum a Deo tibi concessum secundum justiciam patrum tuorum regere et deffendere.* Respondeat. *Volo: et in quantum divino fultus adjutorio ac solatio omnium meorum valueris ita me per omnia fideliter acturum promito.*—E aço dit lo matropolita girse al poble e diga aquestes paraules: *Vis tali principi ac rectori te subicere ut ex fidelitate per te alias prestita tanquam successori legitimo in hoc regno Aragonum teneris et ipsius regnum firmare firma fide stabilire atque jussionibus*

illius obtemperare juxta apostolum dicentem: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit regi quasi precellenti.
 —E aquestes paraules dites tota la clericia e lo poble qui aqui sera responguen e diguen: *Fiat Fiat Amen.*—E apres lo rey inclinat devotament sia dit per la un dels bisbes qui aqui serao e per lo metropolita les benediccions el prephaci seguens.

Oratio.

Benedic Domine hunc regem nostrum N. qui regna omnium moderaris a seculo et tali eum benedictione glorifica ut davitice teneat sublimatis ceptrum et glorificatus in ejus protinus reperiatur merito: da ei tuo spiramine cum mansuetudine ita regere populum sicut Solomonem fecisti regnum obtinere pacificum: tibi semper cum timore sit subditus tibi que militet cum quiete sit tuo clipeo protectus cum proceribus et ubique tua gratia victor existat: honorifica eum pro cunctis regibus gentium felix populus dominetur et feliciter eum nationes adornent vivat inter gentium catervas magnanimus sit in iudiciis equitatis singularis locupletet eum tua predives dextera frugiferam obtineat patriam et ejus liberis tribuas profuturam: presta ei prolixitatem vite per tempora et in diebus ejus oriatur justitia: a te robustum teneat regiminis solium et cum jocunditate et justitia eterno glorietur in regno. Per Do. &c.

Prephatio.

Per omnia secula seculorum. Amen.—Dominus vobiscum. Et cum Spiritu tuo.—Sursum corda. Habemus ad Dominum.—Gratias agamus Domino Deo nostro. Dignum et justum est.—Vere dignum et justum est equum et salutare nos tibi semper et ubique gratias agere omnipotens eterne Deus creator omnium rerum imperator Angelorum rex regnantium Dominus dominantium qui Abraam fidelem famulum tuum de hostibus triumphare fecisti Moysi et Josue populo tuo prelati multiplicem victoriam tribuisti humilemque David puerum tuum regni fastigio sublimasti et Salomonem sapientiæ pacisque inefabili munere ditasti. Respice quesumus ad preces humilitatis nostre et super hunc famulum tuum N. regem nostrum quem supplici devotione in regem habemus benedictionum tuarum dona multiplica eumque dextera tue potentie semper et ubique circumcunda quatenus predicti Abrahe fidelitate fundatus Moysi mansuetudine fretus David humilitate exaltatus Salomonis sapientia decoratus tibi in omnibus complacet et per tramitem justitie inoffenso gressu semper incedat : tue quoque protectionis galea munitus et scuto insuperabili jugiter protectus armisque celestibus circumdatus obtabilisque glorie triumphum de hostibus feliciter capiat terroremque sue potentie infidelibus inferat et pacem tibi militantibus letanter reportet. Per Christum Dominum nostrum qui in virtute crucis tartara destruxit regnoque diaboli superato ad celos victor ascendit in quo potestas omnis regnique existit victoria qui est gloria humilium et vita sa-

lusque populorum qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus Sancti Deus per omnia secula seculorum. Amen.

E dites les benediccions e prephaci demunt dits lo matropolita prenga del oli sanctificat e faent creu uncten lo cap dels pits del rey e apres les sumitats de cascuna de les spatles dient les paraules següents : *Ungo te in regem hujus populi in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen.* E feta la unccio segons que dit es lo matropolita ab un bell drap de lin torch e munde los lochs unctats e apres diga les oracions següents.

Oratio.

Prospice omnipotens Deus hunc gloriosum regem nostrum N. serenis obtutibus et sicut benedixisti Abraam Isach et Jacob sic illum largis benedictionibus spiritualis gratie cum omni plenitudine tue potentie irrigare atque perfundere dignare: tribue ei de rore celi et de pinguedine terre habundantiam et toti sue terre copiam frumenti vini et olei et omnium frugum opulentiam ex largitate divini muneris longa per tempora ut illo regnante sit sanitas corporum in patria et pax inviolata sit in regno et dignitas gloriosa regalis palatii maximo splendore regie potestatis oculis omnium fulgeat luce clarissima, elarescat atque splendore maximo perfusa splendidissima videatur. Tribue ei omnipotens Deus ut sit fortissimus protector patrie et consolator ecclesiarum atque cenobiorum sanctorum maxima cum pietate regalis munificentie atque ut sit fortissimus regum triumphator omnium ad opprimendas rebelles et paganas nationes sitque suis inimicis multum

terribilis premaxima fortitudine regalis potentie optimatibus quoque ac precelsis proceribusque ac fidelibus sui regni sit magnificus et amabilis et pius ut ab omnibus timeatur atque diligatur. Reges quoque de lumbis ejus per successiones temporum futurorum egrediantur ad regnum hoc regendum et post gloriosa tempora atque felicia presentis vite gaudia sempiterna perpetua beatitudine habere mereatur. Quod ipse prestare.

Oratio.

Domine Deus omnipotens cujus est omnis potestas et dignitas te supplici devotione atque humillima prece deprecamur ut huic famulo tuo regi nostro N. prosperum regie dignitatis concedas effectum ut in tua dispositione constituto ad defendendam Ecclesiam tuam sanctam nichil ei presentis officiant futura nichil obsistant populum sibi subditum equo justitie libramine regere valeat et in omnibus operibus suis te semper timeat jugiter placere concedas. Per Dominum.

Oratio.

Omnipotens sempiterneque Deus qui Azahel super Simeon et Jeon super Israel per Heliam David quoque et Solomonem per Samuelem prophetam in reges inungi fecisti tribue quesumus manibus nostris opem tue benedictionis et huic famulo tuo N. quem hodie in te sperantem in regem nostrum sacro unguine delinivimus dignam concede delibutionis hujus efficaciam et virtutem: constitue Domine

principatum super humerum ejus ut sit fortis justus fidelis providus et indefessus regni hujus et populi tui gubernator infidelium expugnator justitie cultor meritorum remunerator Ecclesie tue sancte ac fidei christiane deffensor ad decus et laudem tui nominis gloriosi. Per Dominum.

Oratio.

Spiritus Sancti gratia humilitatis nostre officio in te copiosa descendat ut sicut manibus nostris indignis oleo materiali pinguescis exterius oblitus ita ejus invisibili unguimine delibutus impingari merearis interius ejusque speciali unctione perfectissime semper imbutus et illicita declinare tota mente et spernere discas seu valeas et utilia anime tue jugiter cogitare optare atque operari queas auxiliante Domino nostro Jesuchristo qui cum Deo Patre.

Oratio.

Deus qui es justorum gloria et misericordia peccatorum qui missisti filium tuum preciosissimo sanguine suo genus humanum redimere qui conteris bella et propugnatores in te sperantium et sub ejus arbitrio omnium regnorum continetur potestas te humiliter deprecamur ut presentem famulum tuum regem nostrum N. in tua misericordia confidentem in presenti sede regali bene \times dicas eique propitius adesse digneris ut qui tua expetit protectione deffendi omnibus sit hostibus fortior. Fac eum domine beatum esse et victorem de inimicis suis corona eum corona justitie et pietatis ut ex toto corde et ex tota mente in te

credens diligit tuam sanctam Ecclesiam deffendat et sublimet populumque a te sibi commissum juste regat : nullus insidiantibus malis eum in injustitiam vertat : accende Domine cor ejus ad amorem gratie tue per hoc unctionis oleum unde unxisti reges sacerdotes et prophetas quatinus justitiam diligens per tramitem familiariter justitie populum ducens post peracta a te disposita in regali excellentia armorum curricula pervenire ad eterna mereatur. Per Dominum nostrum.

Oratio.

Deus Dei filius dominus noster Jesus-Christus qui a Patre oleo exultationis unctus est pre participibus suis ipse per presentem sacri unguiminis infusionem Spiritus Paracliti super caput tuum infundat bene \times dictionem eandemque usque ad interiora cordis tui penetrare faciat quatinus hoc visibili et tractabili dono invisibilia percipere et temporali regno justis moderaminibus executo eternaliter cum eo regnare merearis qui solus sine peccato rex regum vivit et gloriatur cum Deo Patre in unitate ejusdem Spiritus sancti Deus per omnia secula seculorum. Amen.

E apres dites les dites oracions lo matropolita endreçant ses paraules al rey diga aquesta oracio.

Oratio.

Accipe igitur coronam regni in nomine Pa \times tris et Fi \times lli et Spiritus \times Sancti quam sanctitatis sobriam gloriam et honorem et opus fortitudinis expressam signare

intelligas et per hanc te participem ministerii nostri non ignores ita ut sicut nos interioribus pastores rectoresque animarum intelligimur ita tu quoque contra omnes adversitantes Ecclesie Christi defensor assistas regnique tibi a Deo dati et per officium nostre benedictionis muniti apostolorum omniumque sanctorum commisso utili regimine executor regnatorque proficius semper appareas inter gloriosos athletas virtutum geminis ornatus et premio sempiterno felicitatis coronatus cum redemptore ac salvatore nostro Jesu-Christo cujus nomine vicemque gestare crederis sine fine glorieris: qui vivit et imperat Deus cum Deo patre in unitate Spiritus sancti Deus per &c.

E aquesta oracio dita lo rey prenga la corona de sobre laltar e ell mateix posles en lo cap sens ajuda dalcuna persona. E dementre lo rey se posara la corona sobre lo cap lo matropolita diga aquesta oracio.

Oratio corone.

Accipe signum glorie diadema et coronam regni in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti ut spreto antiquo hoste spretisque contaginis vitiorum omnium sic justitiam misericordiam et judicium diligas et ita juste et misericorditer et pie vivas ut ab ipso domino nostro Jesu-Christo et consorcio sanctorum eterni regni coronam percipias: qui cum patre &c.

E rebuda la corona per lo rey e dites les oracions demunt dites lo rey prenga de sobre laltar lo ceptre sens ajuda dalcuna persona e aquell tenga en la man dreta. E dementre lo rey pendra lo ceptre lo matropolita diga

sobre lo rey qui estia ajonollat la oracio seguent.

Oracio ceptri.

Accipe virgam virtutis atque veritatis qua intelligas te obnoxium mulcere pios terrere reprobos errantibus viam docere lapsis manum porrigere disperdere superbos et relevaré humiles et apperiat hostium Jesus-Christus dominus noster qui de se metipso ait: *Ego sum hostium per me si quis introierit salvabitur* qui est clavis David et ceptrum domus Israel qui apperit et nemo claudit claudit et nemo aperit sitque tibi auctor qui educit vinctum de domo carceris sedentem in tenebris et umbra mortis et in omnibus sequi merearis eum de quo David propheta cecinit: *Sedes tua Deus in seculum seculi virga equitatis virga regni tui*: et imitando ipsum diligas justitiam et odio hab eas iniquitatem quia propterea unxit te Deus Deus tuus ad exemplum illius quem ante secula unxerat oleo exultationis pro participibus suis Jesum-Christum dominum nostrum qui cum eodem vivit et regnat.

E reebut lo ceptre per lo rey e dita la oracio demunt escrita lo rey prena lo pom dor de sobre laltar lo qual tenga en la ma esquerra. E dementre lo rey pendra lo pom lo matropolita diga les oracions següents.

Oratio pomi.

Accipe dignitatis pomum et per id in te catolice fidei cognosce signaculum quia ut hodie ordinari caput et princeps regni et populi ita perseveres auctor ac stabilitor chris-

tianitatis et fidei eristiane ut felix in opere locuplex in fide cum rege regum glories. Per Dominum.

Oratio.

Benedic Domine quesumus hunc regem nostrum N. quem ad salutem populi nobis a te credimus esse concessum: fac annis esse multiplicem salubri corporis robore vigentem ad senectutem optatam pervenire felicem: sit nobis fiducia obtinere gratiam populo quam Aaron in tabernaculo Heliseus in fluvio Ezechias in lecto Zacharias vetulus impetravit in templo. Sit in eo regendi auctoritas qualem Josue suscepit in castris Gedeon sumpsit in preliis Petrus acceperit in clave Paulus est usus in dogmate: et ita pastorum cura tuum proficiat ovile sicut Isach profecit in fruge et Jacob est dilatatus in grege. Quod ipse prestare dignetur.

Oratio.

Deus pater eterne glorie sit adjutor tuus et protector et omnipotens benedicat tibi: preces tuas in cunctis exaudiat et vitam tuam longitudine dierum adimpleat tronum regni jugiter firmet et gentem populumque tuum in eternum conservet et inimicos tuos confusione induat et super te sancti~~X~~ficatio Christi floreat ut qui tibi tribuit in terris imperium ipse in celis conferat premium: qui vivit et regnat.

E aquestes oracions esplegades lo matropolita ab un dels prelats menen lo rey axi coronat honradament al siti

reyal major e tota la clerecia diga alta veu un respons qui comença.

¶ Desiderium anime ejus tribuisti ei et voluntatem labiorum ejus non fraudasti eum.—¶ Domine prevenisti eum in benedictionibus dulcedinis et posuisti super caput ejus coronam de lapide pretioso. Ei voluntatem labiorum ejus non fraudasti eum. Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto.—Iterum desiderium anime ejus.

E aquí lo matropolita diga sobre lo rey la oracio seguent.

Oratio.

Sta et retine amodo locum tibi a Deo delegatum per auctoritatem Dei omnipotentis et per presentem traditionem nostram omnium scilicet episcoporum ceterorumque Dei servitorum et quanto clerum sacris altaribus propinquiores prospicis tanto ei potentiores in locis congruis honorem impendere memineris quatenus mediator Dei et hominum te mediatorem cleri et plebis in hoc regni solio confirmet (*In hoc loco rex sedeat in suo solio regio.*) et in regnum eternum secum regnare faciat Jesus Christus Dominus noster Rex regum et Dominus dominantium qui cum Deo patre.

E aço fet lo matropolita diga e començ alta veu los altres prelats e clergues responents.

Imnus.

Te Deum laudamus te Dominum confitemur te eternum patrem omnis terra veneratur: tibi omnes angeli tibi

celi et universe potestates tibi cherubin et seraphin incessabili voce proclamant: Sanctus Sanctus Sanctus Dominus Deus Sabaoth: pleni sunt celi et terra magestatis glorie tue: te gloriosus apostolorum chorus te prophetarum laudibilis numerus te martirum candidatus laudat exercitus: te per orbem terrarum sancta confitetur Ecclesia Patrem immense majestatis venerandum tuum verum et unicum Filium sanctum quoque paraclitum Spiritum: tu rex glorie Christe tu Patris sempiternus es filius tu ad liberandum suscepturus hominem non horruisti virginis uterum: tu devicto mortis aculeo aperuisti credentibus regna celorum: tu ad dexteram Dei sedes in gloria Dei Patris iudex crederis esse venturus te ergo qucesumus famulis tuis subveni quos precioso sanguine redemisti eterna fac cum sanctis tuis in gloria numerari: salvum fac populum tuum Domine et benedic hereditati tue et rege eos et extolle illos usque in eternum: per singulos dies benedicimus tibi et laudamus nomen tuum in seculum et in seculum seculi: dignare Domine die isto sine peccato nos custodire miserere nostri Domine miserere nostri fiat misericordia tua Domine super nos quemadmodum speravimus in te: in te Domine speravi non confundar in eternum.

Lo qual Te Deum laudamus finit responguen dos bonrats clergues e diguen aquest vers.

† Firmetur manus tua et exaltet dextera tua.

† Justitiam et iudicium preparatio sedis tue.

E encontinent lo matropolita diga les oracions següents:

Domine exaudi orationem meam.—Et clamor meus ad te veniat.

Dominus vobiscum.—Et cum Spiritu tuo.

Oratio.

Deus qui victrices Moysi manus in oratione firmasti qui quamvis etate laceret infatigabili sanctitate pugnabat ut dum Amalech iniquus vincitur dum prophanus nationum populus subjugatur exterminatis alienigenis hereditati tue possessio copiosa serviret opus manuum nostrarum pie nostre orationis exauditione confirma. Habemus et nos apud te sancte Pater Dominum salvatorem qui pro nobis manus suas tetendit in cruce per quem etiam precamur Altissime ut tua potentia sufragante universorum hostium frangatur impietas populusque tuus cessante formidine te solum timere condiscat. Per Dominum nostrum.

Oratio.

Deus inennarrabilis auctor mundi conditor generis humani gubernator imperii confirmator regni qui ex utero fidelis amici tui patriarche nostri Habrahe preelegisti regem seculum profuturum tu presentem insignem regem nostrum N. cum exercitu suo per intercessionem omnium sanctorum uberi benedictione locupleta in solium regni firma stabilitate connecte visita eum per interventum sanctorum omnium sicut visitasti Moysen in rubo Josue in castris Gedeonem in preliis Samuelem ornatum in templo et illa cum promissione et siderea benedictione ac sapientie tue rore perfunde quam beatus David ex psalterio Salomon filius ejus te remunerante percepit e celo: sis ei contra acies inimicorum lorica in adversis galea in prospe-

ris sapientia in protectione clipeus sempiternus et presta ut gentes illi teneant fidem proceres atque optimates sui habeant pacem diligat caritatem abstineat se a cupiditate loquatur justitiam custodiat veritatem; et ita populus iste pullulet coasitus benedictione eternitatis ut semper maneant tripudiantes animis gaudentes et in pace victores. Per Dominum.

Oratio.

Benedicat tibi Dominus custodiat te et sicut te voluit super populum suum esse regem ita in presenti seculo felicem et eterne felicitatis tribuat esse consortem: amen. Clerum ac populum quem sua voluit opitulatione in tua sanctione congregari sua dispensatione et tua administratione per diuturna tempora faciat feliciter gubernari: amen. Quatenus divinis monitis parentes adversitatibus carentes bonis omnibus exuberantes tuo imperio fideli amore obsequentes et in presenti seculo tranquillitate fruantur et cum eternorum civium consorcio potiri mereantur: amen. Quod ipse prestare dignetur cujus regnum et imperium sine fine permanet in secula seculorum. Amen.

E totes les dites coses fetes e explegades lo rey seent en lo siti reyal ab les insignies reyalz e axi stant ab los infants nobles cavallers ciutadans e altres qui aqui seran lo Evangeli se diga. E apres lo rey vaga offerir e offira aquell dia dotse diners dor en reverencia dels dotse apostols. Aquesta oracio diga lo matropolita en la secreta de la missa.

Oratio secreta.

Suscipe Domine preces et hostias Ecclesie tue pro salute famuli tui regis nostri N. supplicantis et protectione fidelium plurimorum antiqua brachii tui operare miracula ut superatis pacis inimicis secure tibi serviat christiana libertas. Per Dominum.

Oratio post communionem.

Deus qui ad defendendum eterni regni evangelium regium aragonum solium preparasti protende famulo tuo regi nostro N. arma celestia ut pax Ecclesie nulla turbetur tempestate bellorum. Per Dominum.

Quant la pau se dara lo pus honrat prelat quiy sia exceptat aquell qui dira la missa don de la pau al rey. E finida la missa lo matropolita venga al siti on lo rey siura e diga sobre lo rey les oracions següents.

Oratio.

Omnipotens sempiterne Deus qui te populi sui voluit esse rectorem ipse te celesti benedictione sanctificans eterni regni faciat esse consortem. Amen. Concedatque tibi contra omnes fidei christiane hostes visibiles et invisibiles victoriam triumphalem et pacis et quietis ecclesiastice felicissimum te fieri longe lateque fundatorem. Amen. Quatinus te gubernacula regni tenente populus tibi subjectus christiane religionis jura custodiens undique tutus pace

tranquilla perfruatur et te in concilio regum beatorum collocato eterna fecilitate ibidem tecum pariter gaudere mereatur. Amen. Quod ipse prestare dignetur cujus imperium sine fine permauet in secula seculorum. Amen.

Oratio.

Hec Domine salutaris sacrificii perceptio famuli tui regis nostri N. peccatorum maculas diluat et ad regendum secundum tuam voluntatem populum idoneum illum reddat ut saluari ministerio contra visibiles et invisibiles hostes reddatur invictus per quod mundus est divina dispensatione redemptus. Per Dominum.—Et benedictio Dei omnipotentis Pa~~X~~tris et Fi~~X~~lii et Spi~~X~~ritus sancti super te descendat et maneat semper. Amen.

E apres dita la missa lo rey ob les vestedures e insignies reys demunt dites isque de la esgleya e vage cavalcar: e anans que cavalch coman a dos nobles lo ceptre e lo pom e aquells vagen als streps apres del rey. E lo cavall en que cavalcara sia blanch e los sobresenyals sien de vellut vermell e de drap dor nostre senyal reyal representant e la flocadura respona als dits sobrasenyals. E apres sia haut un cordo de seda groga e vermella. E lo rey cavalcat prenga lo ceptre en la ma dreta e lo pom en la ma esquerra e lo dit cordo sia fermat en lo fre del cavall e tenguen-se en lo dit cordo pus prop del rey los infants e nobles e apres los mesnaders e apres los cavallers e apres los ciutadans de les ciutats de la senyoria del rey e altres gentes. E eu aquesta manera vage lo rey tro al seu alberch. E aquells qui lo dia precedent hauran portades lespaha e

les armes vagen cavalcant tots sols en la manera que en lo vespre seran venguts e tots los altres vagen a peu. E com lo rey sia al seu alberch descavalch e entresen a la sua cambra e despulsi la dalmatica e la tunica e la camisa romana e descalçe les calces de vellut e les sabates e vestes gonella cota e mantell radon de drap dor e calces descarlata ab sabates acostumades e isque de la cambra e vagessen al palau on deu menjar lo qual sia ornat e aparallat aquell dia segons ques seguex. Primerament la sua taula sia en loch alt posada en guisa que per totes les gents menjants en aquell sia vista. E en les espatles en la paret sia fermat un drap dor e de vellut vermell lo qual monstre en si lo nostre senyal estes e sobra aquell sia posat un sobracel daquell senyal e obra matexa. E en apres tot lo romament del palau sia encortinat per les parets tant solament do bells e de preciosos draps. E port la corona en lo cap e lo ceptre en la ma dreta e lo pom en la ma esquerra. E anans quel rey se assega a la taula lo matropolita qui haura consecrat diga la benediccio qui es acostumada de dir al scent de la taula. E aquell dia sega lo rey tot sol a la taula. E apres pos lo ceptre en la taula a la part dreta e lo pom a la part esquerra: e sia apparallada una taula pus prop daquella del rey que neguna altre on seguen los prelats aquell dia: e tots los altres seguen segons la ordinacio nostra. E con lo rey haura menjat leuse de la taula. E lo matropolita qui haura consagrat lo rey diga la benediccio la qual es acostumada de dir al levant de la taula. E lo rey prenga lo ceptre en la ma dreta e lo pom en la ma esquerra e ab la corona al cap vagessen al palau o sala la qual li sia apparellada per star apres menjar ab los infants

fills de reys nobles prelats e altres gents sues lo qual sia
 apparallat e ornat en la forma seguent. Primerament li sia
 apparallat un siti reyal en alt en guisa que per tots es-
 tants en lo dit palau sia vist e en les espatles en la pared
 sia fermat un drap dor e de vellut vermell demostrant lo
 nostre senyal estes pus rich que aquell del palau de men-
 jar e sobra aquell sia posat un sobracel daquell senyal
 mateix e apres tot lo dit palau o sala sia encortinat per
 les parets de bells e preciosos draps e per lo sol del dit pa-
 lau o sala sien esteses tapits e altres draps bells acustu-
 mats destendra per terra e aqui lo rey pos lo ceptre e lo
 pom e tenga solament la corona al cap e lavors sia dat
 del vin al rey e a tots los altres ab confits. E apres lo rey
 entresen en la sua cambra la qual sia ornada en la forma
 seguent. Primerament hi sia apparallat un lit ab cobertor
 e cortines acabades de bells e richs draps de un obratge
 tot e en apres la dita cambra sia encortinada per les pa-
 rets de pus bells e richs draps que la dita sala e palau e
 axi mateix en lo sol de la cambra sien esteses tapits e
 draps pus bells e pus honrats que aquells de la sala e pa-
 lau e aqui pos la corona e do les vestedures del drap dor
 a la capella de la Aljaferia e aquell dia lo rey no cavalch.
 E lo rey aquell dia e laltre seguent tenga tinell a tot hom:
 e aquests dos dies deuen servir los infants e nobles segons
 ques seguex car si hi ha dos infants fills de reys la un es
 assaber lo major o pus antich servesca aquells dos dies de of-
 fici de camarlench e los altres nobles e barons exercesquen
 singularment los officis del palau devall scrits es assaber de
 coper sobrecoch de boteller de raboster de panicer de tallar
 devant lo rey e de portar lo tallador de la sua vianda e de
 ventall en qual temps vulla que sia.

ORDINACIO FETA PER LO DIT SENYOR REY DE LA MANERA
 CON LES REYNES DARAGO SE FARAN CONSEGRAR E LOS
 REYS DARAGO LES CORONARAN.

Scrit es en la sancta Scriptura que apres totes les coses creades Deu omnipotent crea lom e veent quel hom tot sol no era profitos dix : *No es bo hom esser sol façam a ell ajutori semblant a ell.* Perque apar per la paraula demunt allegada e per les següents en ço que diu *façam a ell ajutori semblant a ell* que Deu dona Eva a Adam per companyona majorment con fo formada de la costella del costat de Adam segons que en la sancta Scriptura es demostrat per les paranles següents: *E con hagues dormit pres una de les costelles daquell e umplila de carn e nostre Senyor Deu hedifica la costella que havia presa de Adam en fembra e amenala a Adam.* E axi apar que Eva son dada a Adam per companyona cor del mig loch del cors del hom fo presa e formada e no de les parts jusanes a dar entendra que no fos subdita al hom ne axi mateix fo presa o formada de les parts sobiranes per tal que no fos entes ella esser sobirana al hom. Donchs conve que axi con nostre Senyor Deu deputa e ordona per companyona Eva a Adam que les reynes Darago companyones sien dels reys Darago e daquelles gracies spirituals honors e prerogatives que sancta mara Esgleya los reys Darago ha insignits se alegren. On con entre les altres gracies spirituals de les quals sancta mara Esgleya ha ennobleits e exaltats los reys Darago si es lo sant sacrament de unccio en lo qual sancta mara Esgleya mana les reynes Darago esser parti-

cipants: per ço ordonam que les reynes Darago sien consagrades per lo matropolita e per los reys Darago coronades segons que davall se conte car daço havem figura espressa del rey Assuer qui corona Hester on es scrit: *Posa la corona del regne en lo cap daquela.* Per ço ordonam quel dia avans de la vigilia de la festa que la reyna se deura coronar la reyna se bany en lo vespre e apres lo dia de la vigilia en lo mati seguent se confes e reebe ab aquella humilitat e devocio que puxa lo cors de Jesuchrist es mut de camisa e de totes vestedures novas: en lo qual dia de la vigilia a hora de completa la reyna partira del alberch del rey e ira vestida ab les vestedures blanches e ornaments de cap acostumats saul que no port garlanda ne corona en lo cap e cavalcara en cavall blanc sens que null hom no la men per les regnes del cavall e axi ab molts brandons e luminaries e altres sollempnitats de goig e de alegria ira tro a la Seu e fara oracio en la Seu e aquella oracio feta ira posar e dormir en aquell loch pus apte e pus covinent dins la Seu o defora pus prop daquela. E lo dia de la festa de mati levar sa e vestida ab les vestedures e en la forma quel vespre precedent hi sera anada irassen a la Seu e en la porta major de la esgleya seran larchabisbe o matropolita e altres bisbes e prelats vestits in pontificalibus e tots los altres clergues en la processio be ornats devant anant lo sant Evangeli ab dos creus e ab encenser e ab luminaries et en la dita porta de la esgleya lo pus honrat dels bisbes qui aqui seran diga la oracio quis segueix.

Oratio.

Omnipotens sempiterne Deus fons et origo totius bonitatis qui feminei sexus fragilitatem nequaquam reprobando avertis sed dignanter comprobando potius elegisti et qui infirma mundi eligendo fortia queque confundere decrevisti quique etiam gloria virtutisque via triumphum in manu Judith femine olim judayce plebi de hoste sevissimo resignare voluisti: respice quesumus ad preces humilitatis nostre et super hanc famulam tuam N. reginam nostram que supplici devotione assumpta est in reginam benedictionum tuarum dona multiplica eamque dextera tue potentie semper et ubicumque circunda ut umbone tui muniminis undique firmiter protecta visibilis seu invisibilis hostis nequitias triumphaliter expugnare valeat et una cum Sara atque Rabecha Lia atque Racxele beatis reverendisue feminis fructu uteri sui fecundari seu gratulari mereatur ad decorem totius regni statumque sancte Dei Ecclesie regendum necnon et protegendum: per Christum Dominum nostrum qui ex intemerate beate Marie virginis alvo nasci visitare et renovare hunc dignatus est mundum qui tecum vivit et gloriatur Deus in unitate Spiritus sancti per immortalia secula seculorum.

E apres la reyna en mig de dos bisbes ira devant l'altar major e aqui s'iala apparallat un siti reyal ornat de drap dor prop l'altar en la part on se diu levangeli e lo matropolita dira la oracio seguent.

Oratio.

Deus qui solus habes immortalitatem lucemque habitas inaccessibilem cujus providentia in sua dispositione non fallitur qui fecisti ea que futura sunt et vocas ea que non sunt tanquam ea que sunt qui superbos equo moderamine deicis atque humiles dignanter in sublime provehis ineffabilem misericordiam tuam supplices exoramus ut sicut Ester reginam israheliticę causa salutis de captivitatis sue compede solutam ad regis Assueri talamum regnique sui consortium transire fecisti ita hanc famulam tuam N. reginam nostram humilitatis tue benedictione christiane plebis salutis gratia ad dignam sublimemque regis nostri copulam et regni sui participium misericorditer transire concedas et ut regalis federe conjugii semper permanens pudicam proximam virginitati palmam continere queat tibi que Deo vivo et vero in omnibus et super omnia jugiter placere desideret et te inspirante que tibi placita sunt toto corde perficiat. Per Dominum.

E dita la dita oracio la reyna entrarsen ha en la sagrestia e despollar sa aquelles vestedures ab les quals hi sera entrada e vestes primerament una camisa romana de lenç fesa en lo cabeç devant e detras ab botons en quascunà fanadura ab los quals se cloguen les fanadures del cabeç de la dita camisa romana: e sobre la dita camisa vestes lo camis de drap de seda blanch e sobre lo dit camis cinyes un cordo de seda blanca: e vestides aquestes vestedures vestes la dalmatica feta a forma de dalmatica de sotsdiacha con diu la epistola a la missa la qual sia de va-

llut blanch fresada e sembrada de obratges dor ab perles e pedres precioses: e apres pintenla la pus honrada donçella quiy sia: e aço fet sia comenat lo ceptre a una dona e lo pom a altra les quals isquen de la sagrestia primerament en un agual axi que la pus honrada daquestes dues port lo ceptre en la man e vaga a la part dreta e l'altra lo pom en la man e vaga a la part esquerra: e apres daquestes isque altra dona qui port en les mans un baci d'argent bell e xich en lo qual port la corona ab la qual la reyna deura esser coronada e aquesta dona sia pus honrada que totes les altres. En apres isqua la reyna e vaga ab los cabells solts e no port en lo cap vel ne ligat alcun ne garlanda ne cordo: e persona alcuna no vaga prop la reyna. E en aquesta manera la reyna e les dones demunt dites vagen tro a laltar major de la Seu: e quant seran devant laltar major un dels bisbes prena la corona del bacin e posla sobre laltar e altre bisbe prenga lo ceptre e altre lo pom e posenlos sobre laltar. E aqui a un pas devant laltar major la reyna romangue ab duas donçelles les pus honrades qui hi sien e ajonollse e prostrada en terra sobra un coxi ella estia e les donçelles desense della. E aço fet dos honrats clergues començen e diguen la llatania segons que demunt en la consagracio del rey es ja escrita e contenguda salvant que en aquell pas on diu: *ut presentem famulum tuum N. benedicere et sanctificare digneris* e apres la on diu: *ut ipsum regem benedicere et conservare digneris* sia dit: *Ut presentem famulam tuam N. reginam nostram bene X dicere et coronare digneris—se rogamus audi nos.*

E aquella llatania acabada un dels bisbes diga ço quis

segueix: Pater noster qui es in celis.—Et ne nos inducas in temptationem.—Sed libera nos a malo.—Salvam fac ancillam tuam.—Deus meus sperantem in te.—Esto ei Domine turris fortitudinis.—A facie inimici.—Nichil proficiat inimicus in ea.—Et filius iniquitatis non apponat nocere ei.—Domine exaudi orationem meam.—Et clamor meus ad te veniat.—Dominus vobiscum.—Et cum Spiritu tuo.

Oremus.

Protende quesumus Domine famule N. regine nostre dexteram celestis auxilii ut te toto corde perquirat et que digne postulat assequi mereatur. Per &c.

Oratio.

Actiones nostras quesumus Domine aspirando preveni et adjuvando proseguere ut omnis nostra oratio et operatio a te semper incipiat et per te cepta finiatur. Per &c.

Oratio.

Omnipotens sempiterne Deus hanc famulam tuam N. reginam nostram celesti benedictione sanctifica que in adiutorio regni regina extitit per te electa tuamque ubique sapientiam doceat atque confortet ut Ecclesia tua fidelem famulam semper agnoscat. Per eundem &c.

E dites aquestes oracions lo dit bisbe tenent les mans junctes als pits diga ab veu mijancera lo prefaci següent:

Per omnia secula seculorum.—Amen.—Dominus vobis—

cum.—Et cum Spirituo tuo.—Sursum corda.—Habemus ad Dominum.—Gratias agamus Domino Deo nostro.—Dignum et justum est.

Prephatio.

Vere dignum et justum est equum et salutare nos tibi semper et ubique gratias agere Domine sancte Pater omnipotens eterne Deus donorum cunctorum actor ac distributor benedictionumque omnium largus infusor. Tribue super hanc famulam tuam N. reginam nostram benedictionis tue copiam etquam humana sibi electio preesse gaudet tue superne electionis ac benedictionis infusio acumulet. Concede ei Domine auctoritatem regiminis consilii magnitudinem sapientie prudentie et intellectus abundantiam religionis ac pietatis custodiam quatenus mereatur benedici et augmentari in nomine ut Sara visitari et secundari ut Rebeca contra omnium muniri vitiorum monstra ut Judith in regimine regni eligi ut Hester ut quam humana nititur fragilitas benedicere celestis potius intimi roris repleat infusio ac que a nobis benedicitur in reginam a te mereatur obtineri in premio eternitatis perpetue et sicut ab hominibus sublimatur in nomine ita a te sublimetur fide et operatione. Illo etiam sapientie tue eam rore perfunde quem beatus David in repromissione et filius eius Salomon percepit in locupletate. Sis ei Domine contra cunctorum ictus inimicorum lorica in adversis galea in prosperis sapientia in protectione clipeus sempiternus: sequatur pacem diligat caritatem absterneat se ab omni impietate loquatur justitiam custodiat veritatem sit cultrix justicie et pietatis amatrix

religionis vigeatque presenti benedictione in hoc evo annis plurimis et in sempiterno sine fine eternis. Per omnia secula seculorum. Amen.

E aço fet lo matropolita procaesca a la sacra unccio segons ques seguex a la qual unccio sia apparallat loli sanctificat ab lo qual lo matropolita li uncte lo cap dels pits e la sumitat de cascuna de les spatles e apres torchli los lochs unctats ab un bell drap de li. E dementre lo matropolita fara la dita unccio diga les oracions següents.

Oratio.

Deus pater eterne glorie sit tibi adjutor et Omnipotens benedicat tibi preces tuas exaudiat vitam tuam longitudine dierum adimpleat benedictionem tuam jugiter confirmet te cum omni populo in eternum conservet inimicos tuos confusione induat et super te Christi sanctificatio ac hujus olei infusio floreat ut qui tibi in terris tribuit benedictionem ipse in celis conferat meritum angelorum ac benedictat te et custodiat in vitam eternam Jesus Christus Dominus noster qui vivit &c.

Oratio.

Spiritus sancti gratia nostre humilitatis in te copiosa descendat ut sicut manibus nostris licet indignis oleo materiali oblita pinguescis exterius ita ejus invisibili unguine delibuta impingari merearis interius ejusque speciali unctione perfectissime semper imbuta et illicita declinare tota mente et spernere discas et valeas et utilia anime tue

cogitare jugiter optare atque operari queas et operes auxiliante Domino nostro Jesuehristo qui cum Patre.

E aço fet lo rey que aqui sia present vestit ab les sues insignies reynals prenga la corona del altar e posla en lo cap de la reyna e dementre la li posara en lo cap lo matropolita diga les oracions següents.

Oratio Corone.

Officio nostre dignitatis in reginam sollemniter benedicta accipe coronam regalis excellentie que a manibus regalibus capiti tuo imponitur unde sicut exterius auro et geminis redimita renites ita interius auro sapientie virtutumque geminis decorari concedas quatenus post occasum hujus seculi cum prudentibus virginibus Sponso perempni Domino nostro Jesus-Christo digne et laudabiliter occurrens regiam celestis aule merearis ingredi januam auxiliante eodem Domino nostro Jesu-Christo qui cum Deo patre.

E esplegades les dites oracions lo rey liure a la reyna lo ceptre en la ma dreta e dementre lo li liurara lo matropolita diga la oracio següent.

Oratio Ceptri.

Accipe virgam virtutis et equitatis et esto pauperibus misericors et affabilis viduis pupillis et orphanis diligentissimam curam exhibeas ut omnipotens Deus augeat tibi gratiam suam. Qui vivit et regnat per &c.

E apres lo rey prenga lo pom dor do laltar e donlo en las mans de la reyna e tengalo en la man esquerra e

dementre aços fara lo matropolita diga la oracio seguent.

Oratio Pomi.

Accipe dignitatis pomum et per id in te catholice fidei cognosce signaculum quia ut hodie ordinariis regina et principissa regni et populi ita perseveres auctrix et stabilitrix christianitatis et fidei christiane ut felix in opere locuplex in fide cum Rege regum glorieris per evum cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

E apres lo rey liure lanell a la reyna en lo quart dit de la man dreita qui es appellat medicus e lo matropolita diga la oracio seguent.

Oratio Anuli.

Accipe regie dignitatis anulum et in te catholice fidei cognosce signaculum quia ut hodie ordinariis regina populi ita perseveres auctrix et stabilitrix christianitatis et christiane fidei ut felix in opere locuplex in fide cum Rege regum glorieris per evum cui est honor et gloria in secula seculorum.

E encontinent un dels bisbes començ a dir alta veu aquest ymne: *Te Deum laudamus te Dominum confitemur* segons que demunt es contengut en la consagracio del rey e per tot lo cor de la clerecia sia continuat sollempnialment e una de les oracions ques seguexen apres lo dit ymne qui comença: *Benedicat tibi Dominus et custodiat*. Depuys sia proceit en la missa. E dit lo evangeli quant se cantara lo ofertori la reyna sia manada per los dos bisbes

a la oferta e ofira aquell dia set diners dor en significança de les set virtuts cardinals contraries als set peccats mortals. E apres sia tornada en son siti reyal e sia proceit en la missa tro a la fin. E en la manera demunt dita sia feta e celebrada la unccio e coronacio de la reyna. Empero si per ventura sesdevenia quel rey e la reyna abdosos se consagrasen es coronassen en un dia la manera demunt dita en tot e per tot sia observada en cascan dells ensemps segons que demunt pus clarament es expressat: axi empero quel rey sia tota vegada primer en totes coses axi en cavalcar com en reebre benediccions e en la consagracio e en la coronacio e en reebre les altres insignies reysals demunt dites. E apres dita la missa la reyna vajassen cavalcant en lo dit cavall vestida ab la dalmatica e ab totes les altres insignies reysals e vestedures demunt dites ab les quals haura estat en la missa e la corona en lo cap al alberch del rey. E lo cavall port los sobresenyals blanchs e los pus nobles homens qui hi sien prenguen lo cavall per les regnes e vagen pus prop della: e apres los cavallers e en apres los ciutadans pus honrats e devant la reyna vage tot hom a peu. E apres darrera la reyna vagen totes les nobles donas e altres a peu. E en aquesta manera la reyna e tots los altres vagen al alberch del rey. E con la reyna sera al alberch del rey descavalch e entresen en la sua cambra e despulse la dalmatica e la camisa romana e lo camis e vestes cota e mantell de drap dor e isca de la cambra ab la corona en lo cap e ab lo ceptre en la man dreta e ab lo pom en la man esquerra e vajassen al palau on deura menjar lo qual sia ornat e aparelat aquell dia segons ques seguex. Primerament la sua

taula sia en loch eminent posada en guisa que per tots los menjans en aquell sia vista. E en les espalles en la paret sia fermat un drap dor o de vellut vermell o daltre drap lo qual monstre en si senyal de la reyna e del rey: e sobre aquell sia posat un sobracel daquell senyal e obratge mateix. En apres tot lo romanent del palau sia encortinat per les parets tant solament de bells e preciosos draps. E anans que la reyna se assega a la taula lo matropolita qui laura consagrada o altre honrat prelat diga la benediccio qui es acostumada de dir al seent de la taula. Eaquell dia sega la reyna sola a la taula. E apres pos lo ceptre en la taula a la part dreta e lo pom a la part esquerra: e sia apparlada una taula pus prop daquella de la reyna que neguna altra en que seguen les dones dels reys e mullers daquells: e totes les altres dones e doncelles seguen en les altres segons que es acostumat. E con la reyna haura menjat leuse de la taula e lo dit matropolita o altre honrat prelat diga la benediccio la qual es acostumada de dir al levant de la taula. E la reyna prenga lo ceptre en la man dreta e lo pom en la man esquerra e ab la corona al cap vagessen al palau o sala la qual li sia apparlada per estar apres menjar ab les dones e doncelles lo qual sia apparllet e ornat en la forma seguent. Primerament li sia apparllet un siti reyal en alt en guisa que per tots estants en lo dit palau sia vista e en les espalles en la paret sia fermat un drap dor e de vellut vermell o daltre drap rich a senyal del rey e de la reyna pus rich que aquell del palau de menjar e sobra aquell sia posat un sobracel daquell senyal e obratge mateix. E apres tot lo dit palau o sala sia encortinat per les parets de bells e preciosos draps

e per lo sol del palau o sala sien esteses tapits e altres draps bells acustumats de stendra per terra. E la reyna coman lo ceptre e lo pom a les pus honrades dos dones quiy sien e tenga solament la corona en lo cap. E apres un poch sia dat del vin a la reyna e a tots los altres ab confits. E apres la reyna entressen en la sua cambra la qual sia ornada en la forma seguent. Primerament hi sia **apparallat** un lit ab cobertor e cortines acabades de bells e richs draps de un obratge tot. E en apres la dita cambra sia encortinada per les parets de pus bells e richs draps que la dita sala o palau. E axi mateix en lo sol de la cambra sien esteses tapits e draps pus bells e pus honrats que aquells de la sala e palau: e aqui pos la corona e no calch ne isca de casa aquell dia. E la reyna aquell dia e laltre seguent tenga tinell a tot hom: e aquests dos dies deuen servir los infants e nobles segons qnes segueix. Car si hi ha dos infants fills de reys la un es assaber lo major o pus antich servesca aquells dos dies de offici de major-dom et laltre de offici de camarlench. E los altres nobles e barons exercequen singularment los officis del palau de vall scrits es assaber de coper sobrecoch de botàller de raboster de panicer de tallar devant la reyna e de portar lo tallador de la sua vianda e de ventall en qual temps vulla que sia.

ÍNDICE

de los documentos y demás materias que comprende este tomo.

	Pág.
ADVERTENCIA.	5.
ORDONANES FETES PER LO MOLT ALT SENYOR EN PERE TERÇ REY DARACO SOBRA LO REGIMENT DE TOTS LOS OFFICIALS DE LA SUA CORT.	
Dels Majordomens.	11.
Dels Copers.	18.
Dels Boteylers majors.	20.
Dels Boteylers comuns.	24.
Del Portant aygua a la boteylaria.	25.
Dels Panicers majors.	26.
Dels Panicers comuns.	30.
Del Pastador.	31.
Dels Escuders davant nos tallar ordonats.	33.
Dels Sobrecochs.	35.
Dels Coyners majors.	36.
Del Argenter de la nostra cuyna.	38.
Dels Cochbs comuns.	id.
Del Mosen.	39.
Del Manucier.	41.
Dels Argenters de la cuyna comuna.	42.
Del Portador daygua a la cuyna.	43.
Dels Escuders portants le taylador real.	id.
Del Comprador.	45.
Dels Cavallerices.	47.
Del Menescal.	51.

	Pag.
Dels Homens de la escuderia.	52.
Del Falconer major.	53.
Dels Falconers.	56.
Dels Caçadors e Guarda de cans.	id.
Del Sobreazembler e Sotsazembler.	58.
Dels Azemblers.	60.
Dels Juglars.	61.

AÇI COMENÇA LA SEGONA PART DEL LIBRE E PRIMER
RAMENT DEL OFFICI

<u>Dels Camarlencs.</u>	62.
<u>Dels Escuders de la cambra.</u>	69.
<u>Dels Ajudants de la cambra.</u>	72.
<u>Del Barber.</u>	73.
<u>Dels Meges de física.</u>	78.
<u>Dels Meges de Cirurgia.</u>	78.
<u>Dels Escriuans secretaris.</u>	79.
<u>Del Armador real.</u>	81.
<u>De la guarda de les tendes.</u>	84.
<u>Del Sartre et sos coadjutors.</u>	85.
<u>De la Custurera et de la coadjutora.</u>	86.
<u>Del Apothecari.</u>	87.
<u>Dels Rebosters majors.</u>	89.
<u>Dels Rebosters comuns.</u>	94.
<u>Del Escombrador del palau e lavador del argent.</u>	95.
<u>Dels Uxers d'armes.</u>	96.
<u>Dels Porter de massa.</u>	98.
<u>Dels Porters de porta forana.</u>	100.
<u>Del Posader.</u>	101.
<u>Dels Algotzirs.</u>	102.
<u>Dels Homens del offici del Algotzir.</u>	107.

AÇI COMENÇA LA TERCERA PART DEL LIBRE.

Del Cancellor.	109.
Del Vicecancellor.	113.

Del offici del Prothónolari tinent los segells.	114.
Dels Scrivans de manament de la nostra scrivania.	116.
Dels Ajudants de la nostra scrivania.	119.
Dels Missatges de verga de la cancellaria.	121.
Del Calfador de la cera perals segells pendents.	Id.
Offici dels Sagelladors de la scrivania.	122.
Dels Promovedors.	124.
Dels Endregadors de la conciencia.	126.
Dels Oydors.	127.
Dels Escrivans dels Oydors.	129.
Dels Porters o sotsporters que son liurats als Oydors.	133.
Del Confessor.	134.
Del Abbat de Sanctas Creus.	135.
Dels Monges de la cappella.	139.
Del Escolan de la cappella.	141.
Dels Almoyners.	143.
Del Escolan de la Almoyna.	146.
Del Servidor de la Almoyna.	147.
Dels Correus.	148.

ACÍ COMENÇA LA QUARTA PART DEL LIBRE

E PRIMÉRAMENT

Del Maestre racional.	149.
Del Lochinent e Scrivans del Maestre racional.	157.
Del Tesaurer.	158.
Del Lochinent e Scrivans de Tesaurer.	160.
Del Escriva de Racio.	161.
Del Lochinent et scrivans de Racio.	166.
Dels Conylls.	167.
De les viandes.	168.
De la manera de dar racions.	171.
Dels frens e altres aparellaments de cavalls.	172.
De les vestidures e altres ornaments.	173.
De les oblacions.	177.
Dels honors a alguns con se perllanyen faedors.	179.
De les fruytes en la taula ministradores.	181.

	Pag.
<u>De la illuminacio de la Cort Real.</u>	182.
<u>De la illuminaria quant per defunts se celebra.</u> . . .	184.
<u>Del argent de la cort nostra.</u>	185.
<u>Dels Consellers nostres.</u>	186.
<u>De la manera del seer e proposar en consell nostre.</u> . .	187.
<u>Dels serveys.</u>	189.
<u>Dels salaris dels Comissaris.</u>	190.
<u>De la manera de escriure letres á diverses persones.</u> .	192.
<u>De la manera de sagellar ab sagell de cera e ab bulla.</u>	208.
<u>De la taxacio de les cartes e letres qui exiran de la nostra cort.</u>	211.
<u>Dels beneficis donadors.</u>	219.
<u>De la ordinacio de la cappella.</u>	220.
<u>De la vigilia e de la Nativitat de Nostre Senyor.</u> . . .	227.
<u>De la festa de sent Johan evangelista.</u>	228.
<u>De la festa de la Circuncision de nostre Senyor.</u> . . .	229.
<u>De la festa de la Epiphania.</u>	id.
<u>De la conversio de sent Paul.</u>	230.
<u>De la cadira de sent Pere.</u>	id.
<u>De la festa de Ram e Palma.</u>	231.
<u>Del dijous de la Cena.</u>	id.
<u>In Parasceve de nostre Senyor.</u>	232.
<u>De la vigilia e del dia de la Resurreccio de nostre Senyor.</u>	id.
<u>Dei dilluns e dei dimars següents.</u>	233.
<u>De la festa de la Invencio de Sancta Creu.</u>	234.
<u>De la festa de la Ascencio de nostre Senyor.</u>	id.
<u>De la vigilia de Pentacosta e del dia e del diluns e del dimarts següents.</u>	235.
<u>Del dicmenge de Trinitat.</u>	236.
<u>De la festa del Cors de nostre Senyor.</u>	id.
<u>De la festa de la Nativitat de sent Johan Baptista.</u> . .	237.
<u>De la festa de sent Pere.</u>	238.
<u>De la festa de sancta Anna.</u>	239.
<u>De la Transfiguracio de nostre Senyor.</u>	id.
<u>De la festa de sent Lorenc.</u>	240.
<u>De la Corona de Jesuchrist.</u>	id.
<u>De la festa de la Exaltacio de Sancta Creu.</u>	241.

	Pag.
<u>De la Dedicacio de sent Michel.</u>	<u>241.</u>
<u>De la festa de sent Luch evangelista.</u>	<u>242.</u>
<u>Del dia de Tots Sants.</u>	<u>Id.</u>
<u>De la Comemoracio dels defunts e tota hora que per de-</u> <u>funts se faça.</u>	<u>243.</u>
<u>De la festa de la Passio de la ymage de Jesuchrist.</u>	<u>Id.</u>
<u>De la festa de sent Martí.</u>	<u>244.</u>
<u>De la festa de sancta Katarina.</u>	<u>Id.</u>
<u>De la festa de sent Nicolau.</u>	<u>245.</u>
<u>De les quatre festivitats de la Mare de Deu.</u>	<u>246.</u>
<u>Deis Martirs.</u>	<u>Id.</u>
<u>Dels Confessors.</u>	<u>247.</u>
<u>De les Verges.</u>	<u>248.</u>
<u>De les huyaves de les festes de nostre Senyor e de la</u> <u>verge Maria y de tots los altres sants.</u>	<u>249.</u>
<u>De les vigílies de les festes.</u>	<u>251.</u>
<u>Dels dies domínicals.</u>	<u>Id.</u>
<u>Dels divendres.</u>	<u>253.</u>
<u>Dels dissabtes.</u>	<u>Id.</u>
<u>Deis dies feríals.</u>	<u>Id.</u>
<u>De les quatre tempores del any.</u>	<u>254.</u>
<u>De la Almoyne.</u>	<u>258.</u>
<u>De les Fayles e dels Missatges.</u>	<u>261.</u>
<u>De les loguers de les besties logades.</u>	<u>263.</u>
<u>Declaracio feta sobre totes les dites ordinacions.</u>	<u>264.</u>
<u>ORDINACIO FETA PER LO MOLT ALT E MOLT EXCELLENT</u> <u>PRINCEP E SENYOR LO SENYOR EN PERE TERÇ REY</u> <u>DARAGO DE LA MANERA CON LOS REYS DARAGO SE FA-</u> <u>RAN CONSEGRAR E ELLS MATEYS SE CORONARAN.</u>	<u>267.</u>
<u>ORDINACIO FETA PER LO DIT SENYOR REY DE LA MANERA</u> <u>CON LES REYNES DARAGO SE FARAN CONSEGRAR E</u> <u>LOS REYS DARAGO LES CORONARAN.</u>	<u>304.</u>

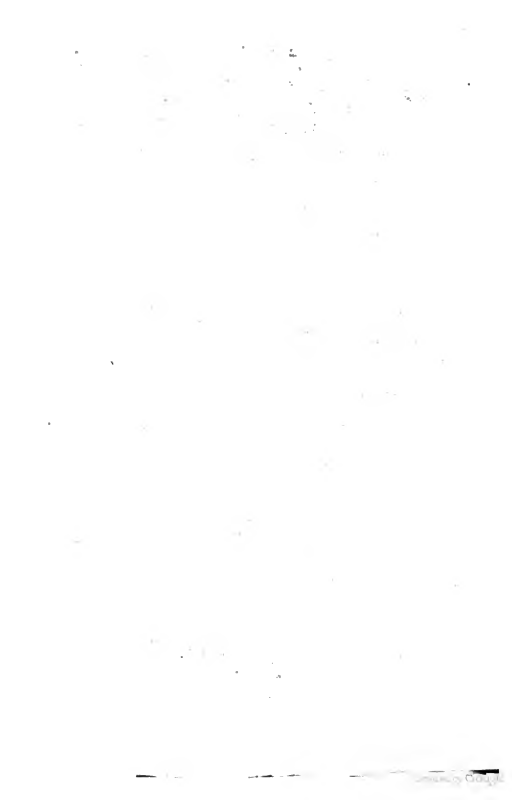

TABLA CRONOLÓGICA

de los Reyes de España considerados como
Condes Soberanos de Barcelona.

Comenzo el Gobierno			Primera Epoca. Condes Soberanos de Barcelona			Terminó el Gobierno		
dia	mes	año	Sus Nombres.			dia	mes	año
		872	1	WIFREDO I el Velloso	Padre	11	Agosto	893
11	Agosto	893	2	WIFREDO II o BORRELL I	Hijo	26	Abril	912
26	Abril	912	3	SUNIARIO o SUNER I	Hermano	15	Octub	952
15	Octub	952	4	BORRELL II	Hijo	30	Septem	992
30	Septem	992	5	MIRON I	Hermano	31	Octub	966
25	Febrer	1018	6	RAMON BORRELL III	Sobrino	25	Febrer	1018
26	Mayo	1018	7	BERENGIER RAMON I el Curvo	Hijo	26	Mayo	1018
26	Mayo	1018	8	RAMON BERENGIER I el Viejo	Hijo	27	Mayo	1076
27	Mayo	1076	9	RAMON BERENG ^o II Cap de Estopa	Hijo	5	Diciem	1082
			10	BERENG ^o RAMON II el Fratricida	Herm	5	Diciem	1096
1	Dicte	1096	11	RAMON BERENG ^o III el Grande	Sobrino	19	Julio	1131
19	Julio	1131	12	RAMON BERENG ^o IV el Santo	Hijo	6	Agosto	1162
Unse Barcelona con Aragon en 1162								

<i>Imperio de Goberno</i>			Segunda Epoca. <i>Condes Reales de Aragon</i> <i>Sus Nombres</i>			<i>Condado de Goberno</i>		
da.	mes.	año.				da.	mes.	año.
6	Agosto	1162	13	ALFONSO I el Casto	Hijo	25	Abril	1176
21	Abril	1176	44	PEDRO I el Catolico	Hijo	13	Setien	1213
13	Setien	1213	45	JAYME I el Conquistador	Hijo	6	Julio	1276
6	Julio	1276	46	PEDRO II el Grande	Hijo	11	Novia	1285
11	Novie	1285	47	ALFONSO II el Liberal	Hijo	17	Junio	1291
17	Junio	1291	48	JAYME II el Justo	Hermano	2	Novie	1327
2	Novie	1327	49	ALFONSO III el Benigno	Hijo	24	Enero	1333
24	Enero	1333	50	PEDRO III el Ceremonioso	Hijo	5	Enero	1387
5	Enero	1387	51	JUAN I el Cazador	Hijo	19	Mayo	1406
19	Mayo	1396	52	MARTIN I el Humano	Hermano	31	Mayo	1410
			<i>1.ª Línea femenina de Castilla.</i>					
31	Mayo	1410	53	FERNANDO I de Antequera	Sobrino	2	Abril	1416
2	Abril	1416	54	ALFONSO IV el Sabio	Hijo	27	Junio	1458
27	Junio	1458	55	JUAN II el Grande	Hermano	19	Enero	1479
19	Enero	1479	56	FERNANDO II el Catolico	Hijo	23	Enero	1516
			<i>Unase Barcelona y gov con Castilla en 1462.</i>					

Empezó el Gobierno			Tercera y Cuarta Epoca Reinas Reinas de Aragón y Castilla de las Casas de Austria y Francia			Concluyó el Gobierno		
dia	mes	año	Sus sucesores			dia	mes	año
			27	JUANA I la Loca	Hija	11	Abril	1555
23	Enero	1516		2ª Línea femenina de Austria.				
			28	CARLOS I el Macsimo	Hijo	16	Enero	1556
16	Enero	1556	29	FELIPE I el Prudente	Hijo	13	Setien	1598
13	Setien	1598	30	FELIPE II el Pio	Hijo	31	Marzo	1621
31	Marzo	1621	31	FELIPE III el Grande	Hijo	17	Setien	1665
17	Setien	1665	32	CARLOS II el Paciente	Hijo	1	Noviembre	1700
				3ª Línea femenina de Francia.				
1	Noviembre	1700	33	FELIPE IV el Animoso	Sobrino	9	Julio	1746
12	Enero	1724	34	LUIS I el Liberal	Hijo	31	Agosto	1724
9	Julio	1746	35	FERNANDO III el Justo	Hermano	10	Agosto	1759
10	Agosto	1759	36	CARLOS III el Politico	Hermano	14	Diciembre	1788
12	Diciembre	1788	37	CARLOS IV el Cazador	Hijo	19	Marzo	1808
19	Marzo	1808	38	FERNANDO IV el Deseado	Hijo	29	Setien	1853
29	Setien	1853	39	MYSABEL I la Contrariada	Hija			
				Permanecen unidos en 1850.				

